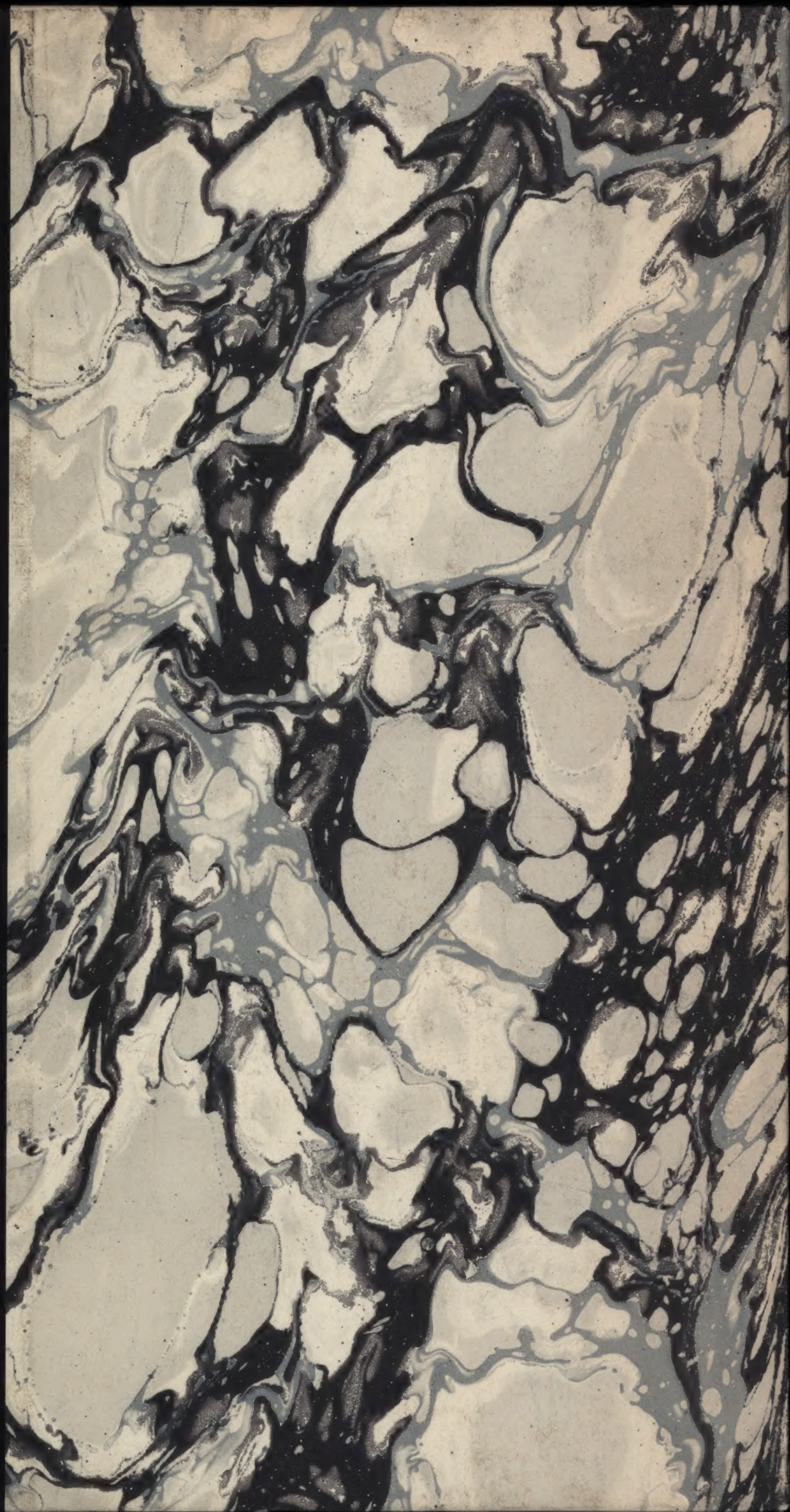
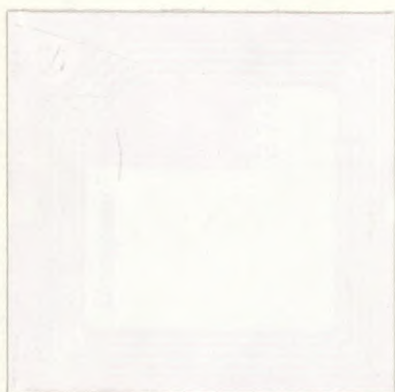

ANNALER

FOR

NORDISK OLDKYNDIGHED

OG HISTORIE,

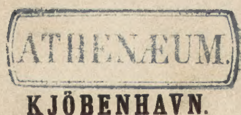
UDGIVNE

AF

DET KONGELIGE

NORDISKE OLDSKRIFT-SELSKAB.

1861.

KJÖBENHAVN.

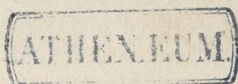
BERLINGSKE BOGTRYKKERI VED L. N. KALCKAR.

Af Annaler for nordisk Oldkyndighed og Historie vare Aargangene 1861-1863 for störste Delen trykte, da det kgl. nordiske Oldskrift-Selskabs Stifter og hidtilværende Secretair, Conferentsraad C. C. Rafn, den 20de October 1864 afgik ved Döden. Med Aargangen 1861 var det paatænkt at begynde en ny Række under den forkortede Titel „Annaler for nordisk Oldkyndighed", men iövrigt efter samme Plan og i samme Format som de tidligere Aargange. Efter de Forandringer, som paa Selskabets Möde den 4de April 1865 ere foretagne med dets Love, skal der imidlertid, istedetfor „Annalerne" og det af Selskabet udgivne „Antiquarisk Tidsskrift", af hvilket Bindet 1861-1863 om kort Tid vil være færdigt fra Pressen, for Fremtiden udgives et Fjerdingaarsskrift under Benævnelsen „Aarböger for nordisk Oldkyndighed og Historie", og af begge de forannævnte Tidsskrifter vil saaledes Aargangen 1863 være den sidste, der udkommer. Paa Grund heraf har man anseet det for hensigtsmæssigt, at lade de tre resterende, endnu i indeværende Aar udkommende Bind af Annalerne slutte sig i enhver Hen-

seende til de tidligere udgivne Aargange og lade dem udkomme under samme Titel som disse.

Det i Antiquarisk Tidsskrift 1858-1860 bebudede historisk-archæologiske Indholds-Register, der udarbeides af Overlærer J. P. F. Königsfeldt, agtes fremdeles udgivet, saasnart Arbeidets Omfang og övrige Omstændigheder tillade det. Det vil komme til at omfatte Annalerne for 1836-1863 og Antiquarisk Tidsskrift for 1843-1863, altsaa ialt 30 Bind.

Kjöbenhavn i Mai 1865.

BIDRAG TIL DEN OLDNORDISKE LITERATURS HISTORIE, AF N. M. PETERSEN.

Det vigtigste formål for denne literaturs historie er at forbinde nutiden med oldtiden, eller med andre ord, at oplyse i hvilken forbindelse oldtidens kultur står med nutidens, og at føre det sammen, der nu synes at ligge fjernt fra hinanden. Det sker ved at følge udviklingen i de nordiske lande, hos de nordiske folk, i de nordiske sprog. Der findes imellem dem alle et nært slægtskab, som literaturens historie vil oplyse; men nærmest omfatter den oldnordiske literatur de skrifter, der ere nedlagte i det oldnordiske sprog, den gamle danske tunge. Det er at håbe, at den kundskab, som derved erhverves om oldtiden, vil bidrage til at fremme de nordiske folks nuværende udvikling og at give dem större selvstændighed.

Literaturens grundlag er kulturen. Begges historie må gå hånd i hånd med hinanden. Kultur må være til, förend den kan gå over i skriftlige mindesmærker, med hvilke literaturen begynder. Men om kulturudviklingen i de nordiske lande, i Danmark, Norge og Sverig, för Islands opdagelse og bebyggelse, er kun lidet bekendt, og det meste, vi derom vide, må øses af senere islandske kilder.

Der må imidlertid have været en vis kulturgrad i de nordiske lande för Islands opdagelse. Vi finde den overalt i nærheden af de store vande: i Sverig ved Mælaren, i Norge ved Throndhjemsfjord, ved fjordene imod vesten, ved Vigen imod syden, i Danmark ved Isefjorden, ved Limfjorden, ved Slien. Overalt blev der anlagt faste stæder, og ved siden af de flygtige søkonger findes faste kongehirder, Leire

(Hleiðr) i Sæland, Lade (Hlaðir) i Throndhjem. Der vare konger, helte og heltegerninger, sikkert vare der da også skalde. Der vare store folkekampe: imellem Daner og Angler med de nordtydske folk Hunerne; senere i Norden selv imellem Daner og Sveer i det store Bråvalleslag. Tilvisse bleve da disse folkekampe forevigede i episke digte. Brudstykker deraf haves endnu. Der var også en enhed i denne kultur, hvilken giver sig tilkende i et fælles sprog, kaldet den danske tunge (dönsk túnga) eller det norske mål (norræna) og i en fælles nordisk mythologi. Efter en gammel fortælling bleve begge bragte til Norden af Odin og hans Aser, der vandrede ud fra landene ved det Sorte hav, nedsatte sig ved Mælaren i Sverig, og stiftede der de første riger. Men denne fortælling er kun et forsøg på ved en historisk kendsgerning at forklare den nordiske enhed. Odin og Aserne ere ifølge selve mythologien guder; historien har gjort dem til mennesker. Alt hvad der vides om kulturens begyndelse er i sig selv mythisk. Men når man fra mythen går over til en fast tilværelse, til staten, finde vi i den, længe för Islands opdagelse, en udvikling af stænder, fælles for alle tre riger: trællen, bonden og hersen, jarlen; og fra jarleætten udsprang kongeslægten og en kongemagt, som Island ikke kendte til. Også en fælles skrift, hvor ubehjælpelig den end kan have været, må være kommen tidlig til Norden. Runeindskrifter findes endnu, og fandtes fordum endnu hyppigere, fra Danmarks grændse ved Slesvig af indtil de svenske Nordlande, hvorimod deslige runeindskrifter ere sjeldne på Island og nærmest fra den kristelige tid. Ligeledes vise indenlandske forbindelser imellem de nordiske fastlande og forbindelser med fremmede, at en kultur var ifærd med at udvikle sig. Til disse forbindelser høre især viking, handel og rejser. At gå i viking var en almindelig skik; det var skik, siger Snorre, at lensmænd og mægtige bönders sönner fore på hærskibe. I den ældste tid hærgede de indenlands. Der fandtes endog hele rækker af vikingebøle

eller vikingesæder fra Vigen af igennem Øresund og langs om med Gøta- og Sviaskær. Da kongerne forbøde disse plyndringer og søgte at hemme ran og strandhug på rigerne selv, gik disse toge til fjerne kyster. Nordboen tumlede sig i Østerviking og Vesterviking. De foretoges kun om sommeren; om vinteren tyede vikingerne til et fredland (friðland), hvor deres længere ophold måtte fremme meddelelsen af kulturen. Ved Normannetogene skete anlæg af ny stater på fremmede kyster. Nordmanden Gange-Rolf, med en blanding af vikinger fra flere nordiske lande, erobrede Normandi, blev vasal af den franske konge, og denne ny stat vedligeholdt forbindelsen med Norden. En af høvdingerne under hans eftermænd var Bernhard den Danske. Fra Normandiet udgik en koloni til Sicilien og Neapel. Imod østen nedsatte Varægerne sig i Garderige (Novgorod), hvor de tre bekendte brødre, i hvis navne man vil genkende nordisk oprindelse, stiftede ny riger. Og herved åbnedes vejen for Nordboerne til Myklegård (Konstantinopel), for udvandrere fra de tre nordiske riger. Saxo kalder dem den danske tunges mænd, danicæ vocis homines. Optagne i den græske hær sendtes de senere, i middelalderen, til andre sydlige lande. Og med de tilbagevendende Varæger vandrede en række af ny forestillinger tilbage til Norden; ikke blot ny luxusgenstande, men de første ideer om sydlig kunst: Nordboerne genkendte i de græske statuer i Konstantinopel fremstillinger af deres egne poetiske minder, af Aser og Gjukunger. Nordiske slægter udvandrede også til Nordtyskland, og stiftede der riger, hvis ældste mythiske historie er genstand for en række af eddiske digte. Kulturmangel og handel tykkes uforenelige; at der dreves fredelig handel i Norden, er altså et bevis på, at der fandtes en vis grad af kultur. Om end de höjbårne konge- og heltesönner med en vis foragt så ned på købmanden (kaupmaðr) og handelsmanden til søs (farmaðr), så havde dog selv den vilde viking agtelse for og viste skånsel imod køb-

manden, såvel som imod kvinden, og handelen trivedes midt under krigerfærd. Overhovedet er Nordboens agtelse for den svage og ærbødigheden for kvinden et træk, der vidner om nogen dannelse. Ved hvert offersted og tingsted var der tillige købstad (kaupstaðr), hvorfra de senere købstæder tildels opstode, og der holdtes, efter at offerhandlingen og retsforhandlingen vare endte, et marked (markaðr). Levende handel forbandt de tre riger. Ved et ældgammelt offersted, Skiringssal, i Vigen var der et hovedsæde for Norges handel imod syden. I Danmark fandtes et lignende ved Halør (Haleyri). Hele flåden mødtes fra de omliggende lande i Øresund for handelens skyld (Eyrafloti), og derhen kom ikke blot skibe fra Vigen og Gottland, men også fra Færøerne og endnu fjernere egne. Höjt oppe i Norge holdtes et lignende handelsmøde ved Vågen (Vágastefna), der besøgtes af handelsskibe (Vágafloti). På Bjarmeland dreves viking, men når den første kamp med Bjarmerne var tilende, gik det gærne over til en tuskhandel. Øen Gottland eller Gulland, hvor der i senere tider ere fundne mange sjeldne mynter, var ligesom middelpunktet for en levende handel på landene imod østen. I forbindelse med viking dreves der fremdeles handel på Estland og andre kystlande ved Østersøen, på Saxland eller Nordtyskland og langsmed kysterne ned til Flæmingeland (Flandern), i Vesterhavet på Irland, England og Skotland. Kongerne selv forsmåede ikke at tage del i et købmandskab. Den søfarende købmand måtte lægge vind på fremmede sprog; der nævnes Vendisk (vindverska) og Vælsk (valska). Et afgörende bevis på den forbindelse, der fandt sted imellem selve de nordiske lande og de nærmeste kyster, imellem de fjerneste egne mod nord og landene ved Østersøen, er endelig Ottars og Ulfstens rejser. Ved den ene af dem knyttes den nordligste del af Norge, Hálogaland, Helgeland, og den sydligste del af Danmark, egnen ved Slesvig, vidunderlig sammen, og mindet derom er bevaret af en engelsk konge, kong Alfred (887-900).

Ved hans hof opholdt sig de to nævnte mænd: Ulfsten eller Wulfstan, der skal have været en Slesviger, og som foretog en rejse fra byen Slesvig til et sted kaldet Truso på kysten af Preussen; og Ottar eller Ohthere, der var en Helgelænder, og som havde foretaget to rejser: den ene fra Helgeland omkring Nordkap til Bjarmeland, den anden fra Vigen igennem Kattegat og Beltet ned til Hedeby. Efterretningerne om deres rejser, som de mundlig meddelte kong Alfred, har denne bevaret på Angelsaxisk i sin oversættelse af Orosius.[1]

[1] Literaturens historie: Halfdan Einarson, Sciagraphia historiæ lit. Islandiæ. Hafniæ 1777-86. 8. — Finn Jonsons eller Finni Johannæi Historia ecclesiastica Islandiæ I-IV. Hafniæ 1772-78. — Nyerup, Historisk-statistisk skildring. 2 bind: Literaturen i Island og Norge i middelalderen. — A. O. Lindfors, Indledning till Isländska literaturen och dess historie under medeltiden. Lund, 1824. 8. — N. P. Sibbern, Idea historiæ literariæ Islandorum, breviter delineata i Dreyeri Monumenta anecdota, Lubicæ et Altonæ 1760. 4. t. 1. — A. L. Schlözer, Isländische Literatur und Geschichte, Göttingen und Gotha 1773. 1 t. — E. Rosselet, Isländische Literatur und Sprache i Ersch und Gruber, Allgemeine Encyclopädie der Wissenschaften und Künste. Sect. 2 Th. 31, Nachtrag zum Buchst. J og adskillige oversigter i andre literaturhistoriske skrifter. — L. F. Köppen, Literärische Einleitung in die Nordische Mythologie. Berlin 1837. — Fr. Dietrich, Elemente der älteren nordischen Literatur, i Altnordisches Lesebuch 1843. — F. G. Eichhoff i Lyon, Tableau de la littérature du Nord au moyen âge. Paris 1853. — Møbius, Catalogus librorum Islandicorum et Norvegicorum ætatis mediæ, Lipsiæ 1856.

Viking og handel: Min Håndbog i den gammel-nordiske geografi.

Ottars og Ulfstens rejser: udg. af Langebek i SrD II 106-23 og af Rask i Samlede afhandlinger I 289-384; efter P. A. Munchs bearbeidelse i Antiquités Russes II 458-71 med facsimile tab. VII af en side af oldbogen i det Cottonske Bibl. i British Museum; særskilt udgave med fuldstændigt facsimile af

Danmark og Sverig have haft deres del i den almindelige nordiske kultur; de have dels modtaget, dels bevaret den. Men ved kristendommens indførelse bleve de fleste af disse minder udslettede. Der indvandrede en ny kultur fra Tyskland, der talte i et andet fremmed tungemål, Latinen. Der indtrådte ny forbindelsesmidler imellem de nordiske lande: besøg af de indfødte helgenes grave. Der erhvervedes en ny kundskab om det indre Europa og fjernere lande: ved pillegrimsfærd, ved Rommerrejser, ved rejser til det Hellige land. Skrift indførtes på Ansgars og Remberts tid. Der oprettedes skoler ved kapitlerne og klostrene, i kirkens tjeneste. Kun få mænd, som kong Svend Estridsen i Danmark, beskæftigede sig med landets ældre historie; ingen fortalte den i landets eget sprog. Svend Ågesen og Saxo forfattede Danmarks på Latin. De tvende literære hovedminder i Sverig og Danmark om nordisk kultur ere derfor kun runeindskrifter og landskabslove. De første vidne om den fælles nordiske tunge; de sidste, der ere udgåede fra ældre vedtægter, bleve først givne og opskrevne, efter at sproget havde tabt en del af sin oprindelige skikkelse. I Norge derimod blev det gamle sprog bevaret. Dette land indtager derfor, næst efter Island, den vigtigste plads i den

Jos. Bosworth: A Description of Europe, and the Voyages of Ohthere and Wulfstan, written in Anglo-Saxon by King Alfred the Great, London 1858, fol.

Om det ældste nordiske sprog: Pauli Vidalini Commentatio de lingvæ Septentrionalis appellatione Dönsk túnga, i. e. lingva Danica, oversat og med anmærkninger, i den Arna-Magnæanske udgave af Gunnlaugssaga. 4. På Islandsk i Skýríngar yfir fornyrði lögbókar þeirrar er Jónsbók kallast, samdar af Páli lögmanni Vídalín, Reykjavík 1854, Artikel Dönsk túnga p. 125. — C. C. Rafn, Antiquités de l'Orient, monuments runographiques, introd. p. XII-XLVIII: „ancienne langue danoise ou nordique" — Jon Sigurdsson, Præfatio til Sveinbjörn Egilsson, Lexicon poëticum antiquæ linguæ Septentrionalis p. XI-XXXIII.

oldnordiske literaturs historie. Islænderne udgik fra Norge; det var norsk sprog og kultur, de førte med sig fra deres hjemstavn, om de end siden udviklede dem på særegen vis. Islands kultur, dets poesi og sprog var i sin oprindelse norsk, men den blev islandsk ved en selvstændig udvikling. Deraf følger, at den oldnordiske literaturs historie især må omfatte de på Island opståede skrifter, men tillige bestandig må have forholdet til Norge og dettes kulturudvikling for öje, medens den derimod kun middelbar, historisk, står i forbindelse med Sverig og Danmark.

HISTORISK OVERSIGT.

Islands opdagelse og bebyggelse. Hos gamle forfattere omtales langt imod nord et land eller en ø Thule, hvorom der haves forskellige meninger. Nogle antage det for Shetland, andre for vestkysten af Norge (Thelemarken), andre for Island. Også den engelske forfatter, Beda den Ærværdige (venerabilis), omtaler dette Thule (för 731), som et land der ligger sex dages sejlads norden for Bretland, dog uden at benævne eller nöjere at betegne det som Island. Da han imidlertid om det siger, at det ligger så höjt imod nord, at der ved midvinter ikke er nogen dag, ved midsommer ikke nogen nat, have de ældste islandske forfattere anvendt denne hentydning på deres eget land, og antaget at Beda ved dette Thule mener Island.

Den gang var i alt fald landet ikke beboet. Den ældste efterretning, der haves, om at mennesker opholdt sig der, er langt senere. En irsk munk, Dicuil, der skrev 825, fortæller nemlig, at nogle eneboere fra de nordbritiske øer sejlede til en øgruppe, der havde mange får (Færøerne) og nedsatte sig der, men måtte igen forlade den formedelst norske vikingers overfald. Det skal være sket för 700. Den gang, siger han, var det yderste Thule (ultima Thule) endnu ubeboet. På Dicuils tid, omtrent 795, blev dette Thule derimod gæstet af nogle munke, som han selv havde

talt med, og som havde opholdt sig der på øen fra Februar til August. Denne efterretning bekræftes af de ældste islandske historieskrivere, især Are Frode, i Íslendíngabók og Landnáma. De sige nemlig, at der har boet folk på deres ø, förend Nordmændene kom til den; de vare komne fra vesten over havet og vare kristne; Nordmændene kaldte dem Papar; og der fandtes, da Nordmændene besatte landet, som levninger fra dem, irske bøger, klokker (bjöllur), krumstave (baglar) og andre deslige ting, hvoraf man kunde slutte, at de vare Vestmænd. Disse ting fandtes østerpå, i Papey og i Papýli, så kaldte efter munkene eller Papar. Den gang havde øen endnu intet navn[1].

De tre mænd fra selve Norden, der først opdagede og navngave Island, vare Gardar, Nadodd og Floke. Om Gardar berettes, at han var en sön áf Svafar, at han var svensk af æt, men ejede jorder i Sæland. Ved at sejle igennem Petlandsfjorden på vejen til Syderøerne, blev han af storm dreven ud i havet. Han landede ved det østlige forbjerg Østerhorn, og sejlede rundt om landet. Efter ham fik øen navn af Gardarsholm. Om den norske viking Nadodd fortælles, at han havde nedsat sig på Færøerne, vilde fra Norge sejle hjem, men blev forslået af stormen til Gardarsholm, og fandt et stort ubeboet land, hvor han landede østerpå ved Reydarfjeld. Da han om høsten vilde sejle tilbage, faldt der megen sne på fjeldene, og han kaldte da landet Sneland (Snæland). For på ny at opsøge øen sejlede Floke Vilgerdarson ud fra havnen Smörsund i Rogeland i

[1] De ældste efterretninger om Island i fortalen til Landnáma, hvis bedste udgave findes i ÍS I 1843. — FmS I 233. — Beda, De natura rerum et ratione temporum, cap. 31. — Dicuili liber de mensura orbis terræ, edid. Walckenaer, Paris 1807, samt i Recherches géographiques et critiques sur le livre de mensura orbis terræ, suivies du texte restitué par A. Letronne. Paris 1814.

Norge, efter at han først på grændsen af Hordeland og Rogeland havde anstillet et blot. Han sejlede først til Hjaltland, derfra til Færøerne. Han havde tre ravne med sig, og kaldtes deraf Ravne-Floke (Hrafna-Flóki). Den første ravn, han lod løs, flöj tilbage over stavn til land; den anden sked op i luften, men vendte tilbage til skibet; den tredie flöj frem over stavn ad den kant, hvor han siden fandt landet. Floke landede ved Østerhorn, sejlede sönder- og vesterom forbi Reykjanæs til Faxefjord, og over Bredefjord til Bardestrand, hvor han blev vinteren over. Om våren drog han landvejs mod norden, og så over fjeldene en fjord, der var fuld af havis. Han kaldte derfor landet Island. Om sommeren sejlede han tilbage. Da han kom til Norge og man spurgte ham om landets beskaffenhed, vidste han ikke synderligt godt at sige derom. En af hans medfølgere, Herjulf, sagde både godt og ondt om det; men en anden, Thorolf, roste det i det uendelige, og sagde, at der dryppede smör af hvert strå; man kaldte ham derfor Thorolf Smör[1].

Den nærmeste anledning til Islands bebyggelse var den store forandring, der foregik i Norge ved Harald Hårfagers erobringer. Ligesom Danmark og Sverig var Norge fra begyndelsen af delt i mange små landskaber, der regeredes af småkonger. Om dets første befolkning haves en gammel fortælling[2], ifølge hvilken brødrene Nor og Gor indvandrede, og fra deres efterkommere udledes de følgende kongeslægter; men denne fortælling er kun et uheldigt forsøg på at føre de adskilte landskabers beherskere tilbage til en

[1] Landnáma i ÍS I 26. — Ólafs saga Tryggvasonar i FmS I. — Theodoricus Monachus de antiquitate regum Norvagensium, SrD V 315. Heri nævnes ikke Nadodd, men der tales dog om en opdagelse fra Færøerne af. Se også GhM I 88, 91, 103.

[2] Frá Fornjóti og Fundinn Noregr i Rafns FaS II 3-21.

fælles enhed. I spidsen for hvert landskab sættes en mand, der bærer dets navn. Men hvorfra end befolkningen er kommen, kan der i den iagttages en tredeling[1]: Mod norden udgjorde beboerne af Throndhjem og Helgeland en særegen folkekærne, udmærket ved sin djærvhed og kraft og med en ejendommelig kultur. Denne folkestammes indflydelse ses blandt andet deraf, at ingen konge i Norge i langsommelige tider blev anset for lovmæssig, med mindre han her blev hyldet. På vestsiden udbredte sig en række af kystlande, der formodenlig med en anden befolkning ved viking og andet samkvem stod i forbindelse med landene i Vesterhavet. Mod syden var Vigen med endnu en tredie folkestamme nærmere forbunden med Danmark og Gotlandene, og delte med dem al den kultur, der strömmede ind fra syden og østen[1]. Det lykkedes Halfdan Svartes sön Harald Hårfager ved en række af hærtoge at forene alle norske landskaber under sit eneherredömme. Helgeland og Vigen, de yderste lande mod nord og syd, forbandtes, ikke blot ved en ydre, men tillige indre forbindelse. Harald var selv skald, og han havde skalde ved sit hof, ikke blot fra Vigen mod syden, fra landene mod vesten, men fra det fjerne Helgeland mod nord; og de digtede alle i et og samme sprog, den gamle danske tunge. Medens Danmarks udvikling, og over Danmark Sverigs, ved kristendommens indførelse udgik især fra Tyskland, trådte Norge derhos i tidlig forbindelse med England. Harald Hårfager sendte sin sön Håkon derover til opfostring hos kong Adelsten; og denne Håkon Adelstensfostre gjorde det første forsøg på at indføre kristendommen i Norge. Olaf Tryggvason, der indførte den med magt, blev døbt på Scillyøerne. I Norge fandtes der altså et sammenstød af hjemlig kultur og af den, der modtoges fra det tidlig ud-

[1] P. A. Munch, Historisk-geographisk beskrivelse over kongeriget Norge (Noregsveldi) i middelalderen, Moss 1849.

viklede England, hvilket måtte have en afgörende indflydelse på den senere islandske literaturs udvikling[1].

Harald Hårfager bemægtigede sig Norge ved våbenmagt efter det store slag i Hafursfjord. Han undertvang efterhånden, som det i sagaerne hedder, alle Norges konger og lagde det ene fylke under sig efter det andet. Over hvert fylke satte han en jarl, der blev mægtigere end den forrige konge. I hvert fylke tilegnede han sig al odel (oðal) eller fri ejendomsjord, ja endog alle ubeboede landstrækninger; selv søerne og vandene anså han for sine, og alle bönder måtte være hans lejglændinger (leigumenn, forpagtere), og betale skatter og afgifter af jorden (álögur, landskyldir), sagøre (sakaurar) ved rettergangen, ja endog personlig skat, (nefgildi) næseskat, kopskat (extraskat); overalt tvang han de mest ansete mænd til at underkaste sig ham eller at fly landet; nogle lod han lemlæste og dræbe. Det var utåleligt for de mægtige og rige Nordmænd, der hidtil havde besiddet fuldkommen frihed og elskede den over alt. De opgave deres besiddelser, og droge til Jæmteland og Helsingeland eller andre landskaber imod østen, hvis opdyrkning allerede var begyndt, eller de tyede til Færøerne, til Hjaltland (Hetland, Shetlandsøerne), Orkneyjar, Suðreyjar (Hebriderne) og andre øer i Vesterhavet. Og Rolf Gangers historie viser, at også store vikingetoge, og erobringstoge, vare følge af Haralds eneherredömme. Men snart blev Island det vigtigste nyland.

Den første nedsættelse foretoges af to fostbrødre Ingolf og Leif, der også kaldes Hjörleif (Sværdleif). Deres slægt var fra Thelemarken, men de nedsatte sig i Fjalafylke. Ved en strid med Atle Jarl hin Mjoves (Smækkres) sönner bleve de landflygtige. De droge ud for at opsøge det land, som

[1] Haralds saga hárfagra i Hkr. — Udførlig skildring især i begyndelsen at Egilssaga og begyndelsen af Ólafs saga Tryggvasonar. — Upphaf ríkis Haralds hárfagra, i FmS X.

Ravne-Floke havde fundet, og landede i den söndre Alftefjord på Østkysten 870 (det år, da kong Edmund den Hellige i England blev dræbt); men de bleve kun vinteren over, og sejlede atter tilbage til Norge. Efter i nogle år at have drevet vesterviking, blandt andet på Irland, hvorfra de bortførte nogle Irlændere (Vestmænd), sejlede de atter til Island 874 for at nedsætte sig der. Ingolf landede ved det efter ham opkaldte Ingolfshöfde, Hjörleif ved Hjörleifshöfde. Hjörleif blev dræbt af sine irske trælle, som han lod trække plove; og de flygtede efter hans drab til de efter dem opkaldte Vestmannaeer. Der opsøgte Ingolf dem og hævnede sin frændes død. Derefter tog han fast bolig i Reykjavik, og tog landet deromkring i besiddelse i året 877. Hos ham, i hans landnam, nedsatte sig efterhånden flere i landets historie bekendte slægter, der udvandrede af meget forskellige årsager, nogle fordrevne fra Norge, nogle når de vare kede af at drive viking eller handel, nogle blot af lyst til forandring, eller fordi landet lovpristes. Og i en lang årrække bleve derpå Islands fjorde befolkede med ny udvandrere eller landnamsmænd: Borgefjord med Skallagrims slægt fra Fjordene; Bredefjord med Thorolf Mostrarskægs slægt fra Rogeland og Aude den Hovedrige fra Skotland; Vatnsdalen af Ingemund den Gamle fra Romsdalen, Øfjord af Helge den Magre fra Irland, o. s. fr. Sidst befolket blev Østlandet. Landnamstiden eller den tid, i hvilken landet blev fuldbygget, angives i Íslendíngabók til 60 år (874-934). Da levede endnu mange af landnamsmændene eller deres börn. Til den tid havde landet også fået grundlaget til sin politiske forfatning. I disse 60 år blev også, efter Íslendíngabók og Landnáma, Island så stærk befolket, at det siden efter aldrig har været bedre befolket. Landnamsmændenes antal var henved 400, men følget större. Ved den folketælling, som biskop Gissur lod foretage hele landet over, omtrent 1096, efter andre 1100, fandtes der 3800 (100 = 120), det er 4560 husfædre eller selvstæn-

dige mænd, nemlig ikke blot dem, der havde egen husholdning, men havde så stor formue, at de måtte betale skat af den. Deraf kan man danne sig en forestilling om befolkningens störrelse. Ved at regne idetmindste 10 på hver, får man med et rundt tal 50,000.[1]

Islands bebyggelse var forbundet med omstændigheder, der måtte befordre en literaturs udvikling og göre denne fjerne ø til bevaringsstedet for næsten hele den gamle kultur. Nybyggerne vare i almindelighed rige og mægtige mænd af höj slægt. De havde haft store besiddelser, en stor slægt og et udbredt svogerskab, der tildels fulgte med dem. De udledte deres æt fra Nordens konger, jarler og herskere. Landflygtige med eller imod deres villie udrustede de stundum flere skibe, for med deres slægt og rørlige ejendomme at drage ud til det ny forjættede land. Skibet indeholdt ikke blot udvandrerens egen slægt, men også et følge af frænder og beslægtede: frændalið eller skuldalið, foruden undergivne og trælle. Unn eller Aude hin djúpauðga, Hovedrige, havde foruden mange trælle, 20 til 30 fri mænd, der stode under en mand, som havde været hersker i Norge. Geirmund Heljarskinn (den mörkhudede) havde 50 eller flere frigivne med sig. Nogle havde drevet viking og samlet sig meget gods, andre havde som handelsmænd faret til fjerne lande, som Skinnabjörn med tilnavnet Holmgårdsfarer, der drev handel med pelsværk. De kunde således være i besiddelse af den kultur, der var til i Norden, og efterlade den til sine börn, hos hvilke den endnu mere måtte udvikles under frihedens beskærmelse. At denne kultur især måtte være norsk viser nybyggernes herkomst. Den langt overvejende del var

[1] Íslendíngabók og Landnáma. Om folketællingen: Íslendíngabók, kap. 10. Kristnisaga, kap. 13. Sturlúngasaga I 204. — Finsen i AnO 1849, 170. — Om Islands bebyggelse: Guðbrand Vigfússon, Um tímatal i Íslendíngasögum i Safn til sögu Íslands og íslenzkra bókmenta I 185 ff.

fra Norge, fra næsten alle Norges landskaber, især fra Helgelands kyster og øer, fra kystlandene mod vesten langs ned til Agder, men også fra Thelemarken, Vestfold, Oplandene o. s. fr. Kom de ikke umiddelbar fra Norge, så var det dog Nordmænd eller deres efterkommere, der havde drevet viking i Vesterlandene, eller havde nedsat sig der og tildels stiftet riger på Orknøerne, Syderøerne, i Skotland eller Irland. Hertil hørte nogle af de mest fremragende slægter. Nogle indfødte Skotter og Irer fulgte med, men de fleste af dem vare trælle. Fra Sverig og Danmark vare kun få, men disse lande stode ikke desmindre fra arilds tid i forbindelse med de udvandrende slægter. Mange førte, med en vis stolthed, deres herkomst tilbage til Danmarks gamle konger, til Harald Hildetand, til Ragnar Lodbrok, og sagn og fortællinger om dem må altså have været levende og forplantet sig i slægten. Fra Danmark nævnes kun én nybygger: Une den Danske eller hin Ubårne, som han også kaldes, fordi han var født efter faderens død; en sön af den Gardar, der først fandt Island. Kong Harald Hårfager havde lovet ham, at göre ham til jarl over øen, hvis han kunde underlægge sig den; men da nybyggerne fik nys derom, skyede de ham, og vilde hverken give ham kvæg eller føde. Han måtte drage fra sted til sted, indtil han blev dræbt af Leidolf Kappe, hvis datter han havde forført. Af denne vor landsmand have vi kun liden ære. Der nævnes blandt nybyggerne heller ikke mere end én svensk mand, Thormod hin Ramme eller Stærke. — Mangfoldige af de sædvaner og skikke, der omtales under bebyggelsen, vidne om den forfatning, de havde forladt og tildels førte med sig: når de kom sejlende mod land, kastede de höjsædesstøtter (öndvegissúlur, setstokkar), støtter eller stolper, som stode ved höjsædet, og hvorpå gudebilleder vare udskårne, i havet, og besluttede at nedsætte sig der, hvor de dreve i land. Undertiden kunde det vare tre, ja ti til femten år, förend de fandt dem. Når de fandt dem, opgave de de andre steder,

hvor de havde nedsat sig. I Egilssaga er det en anden dyrebar genstand: den gamle Kveldulf, som føler sig døden nær, befaler at man skal lægge hans lig i en kiste, og kaste den overbord, thi han vilde dog komme til Island og tage land der på den ene måde eller på den anden, og der hvor kisten landede, skulde hans sön nedsætte sig. De toge land (námu land) ved fordeling af landstrækningen imellem frænder og undergivne, eller ved at købe det i en andens landnam, eller ved at tage det med magt ɔ: fordrive den første besiddelsestager, eller med ens råd eller samtykke (með ráði, leyfi manns). Mærkeligt er at fara land eldi, overfare landnamet med ild. Mærker for at vise at landet var taget i besiddelse: ved at sætte et tegn, oprejse en stang, fæste en øxe i klippen eller deslige. — De indtagne strækningers störrelse: hele fjorder, og store strækninger langt inde i landet. De opførte hedenske templer, hof eller hove med dertil hørende alter eller stalle (stalli), hvortil de førte mulden over med sig fra deres gamle hove i Norge, eller endog tømmeret, som der fortælles om Thorolf Mostrarskæg i begyndelsen af Eyrbyggjasaga og i Landnáma om Thorhadd hin Gamle fra Møre i det Throndhjemske, som nedbrød templet og førte mulden og støtterne med sig. Indstiftelsen af godord (goðorð), forbindelsen af gejstlig og verdslig magt hos goderne og præstene (goðar), oprettelsen af tingsteder og deslige, var tildels efterligning eller fortsættelse af den norske forfatning. Den religiøse tro og gudsdyrkelse var en blanding af flere elementer. De dyrkede de nordiske hovedguder, Odin, Thor og Frey; de troede på drömme, spådomme og trolddom. Med gudedyrkelsen forbandt sig naturdyrkelse: en dyrkede en lund, en anden et vandfald (fors), en tredie havde sin skytsånd (ármaðr) i en sten, o. s. fr. Kristendommen, der var kommen over med fra Vesterlandene, holdt sig på enkelte steder, hos enkelte slægter.[1]

[1] Landnáma. Om Islands statsforfatning: Afsnittet om

Kunde en literaturs udvikling fremmes ved en sammenströmning af slægter fra østen og vesten, så måtte den endnu mere bevirkes ved deres forening under en fri forfatning. Blandingen fremkaldte kamp, kampen gæring, og under den måtte alle føle trang til orden, kultur og sædelighed. Og alle livets kilder åbnes i frihedens ungdom. Medens hele det øvrige Norden hyldede kongemagten, dannede Island en fristat; og det overlodes til nybyggerne næsten uden nogen ydre forstyrrelse at gennemgå den overgang, som førte dertil, og at fuldende deres egen politiske forfatning. Harald Hårfager tilegnede sig fra først af en slags overmagt: han yttrede sin fortrydelse over udvandringens tilvæxt; Are Frode fortæller: at han gav den bestemmelse, at ingen måtte tage större landnam, end han på en dag kunde fare over med ild. Og han gjorde vel nogle forsøg på, at drage øen ind under Norge, f. ex. ved Une Danske, men ingen af dem havde fremgang. Stridighederne imellem hans sönner, den gæring, som kristendommens indførelse førte med sig, de derpå følgende uroligheder og borgerkrige i Norge bevirkede, at en fortsættelse af denne plan, af Islands undertvingelse, tabtes af sigte. Slægterne på Island havde således ro til at formere sig, og at forene sig i en fri uafhængig stat, der først efter de norske borgerkriges ophør gik under i et overmodigt aristokrati. Uden det var Island aldrig blevet hvad det blev.

Begyndelsen til den politiske forfatning var patriarkalsk. I en nybygd, hvor der ingen anden øvrighed var, måtte husfaderens myndighed over hele den slægt eller de slægter, han havde ført med sig, være endog större, end den havde været i moderlandet. Som den førstkomne, som den ældste, som den, der havde tildelt de andre deres besiddelser, var

Island i min Danm. hist. i hedenold. — Konrad Maurer, Beiträge zur Rechtsgeschichte des Germanischen Nordens: Die Entstehung des Isländischen Staats und seiner Verfassung. München 1852.

han tillige den naturlige dommer i alle de stridigheder, der opstode imellem de mænd, der havde nedsat sig i hans landnam. Først når bygderne tiltoge, når de store landnamsmænds besiddelser bleve bebyggede der, hvor de stødte sammen, på grændserne, kunde der opstå stridigheder imellem høvdingerne, og trangen til lov og ret måtte levende føles. Høvdingen selv eller en høvdingesön eller en anden mægtig eller kløgtig mand blev goði eller bestemtere hofgoði, præst eller tempelpræst. Hans hovedforretning var: at varðveita hofit, forestå og bestride alt hvad der vedkom gudsdyrkelsen, at hæve indkomsten til templets vedligeholdelse og offringerne, hoftollr, at bevare og bære den hellige ring (stallahríngr, alterringen), hvorpå alle eder skulde aflægges o. s. v. Embedet kaldtes goðorð, og ombyttes med de almindelige udtryk: ríki (herredömme, magt) og mannaforráð. Det vil nu let forstås, når det hedder om en mand, han var høvding der og der, og han var hofgoði, som der betaltes hoftoll til så og så vidt. Udtrykkene falde ikke sammen; høvdingens ríki kunde have andre grændser end godordets og omvendt.

Men forsåvidt tinget (folkeforsamlingen) tillige forbandtes med religionen, med offer, havde goden fremdeles at indvie, hellige tinget (at helga þíng). Forsåvidt havde han sine þíngmenn (thingmænd), og et vist distrikt (þínghá eller þíngmannasveit), og at påse retsforhandlingernes rette gang, og overhodet overholde fred, ro og orden i herredet. Man har bemærket, at Snorre siger om Odin i Asgård, at han indsatte 12 Aser som hofgoðar: skyldu þeir ráða fyrir blótum ok dómum manna ímilli, hvori ligger den dobbelte bestilling for hofgoði på Island. Der indsattes ting, tingsteder (þíng); på det samme sted, hvor domme fældtes og stridigheder afgjordes, eller i dets nærhed, holdtes blot (offer) og efter tingets slutning marked. De tre vigtigste opgaver for en stats liv forenedes, religion, politik og handel. Tinget blev indsat for en hel landstrækning eller herred; det indstiftedes

af den mest ansete høvding med de andre skellige mænds råd og samtykke. Alle samtykte den lov, de skulde adlyde. Deri ligger friheden. Allerede den første landnamsmands sön, Ingolfs sön Thorstein, indsatte således tinget på Kjalarnæs för 930, efter Landnáma og Kjalnesíngasaga, ved hvilket der snart pådömtes sager endog fra fjerne egne, hvor der endnu intet ting var. Thi hvor det var tilfældet, var der, når man ikke vilde holde sig til den stærkeres ret, ingen anden udvej, end at voldgive sagen til en eller anden anset mand i selve striden, hvilket ofte var misligt, eller at ty derhen, hvor der allerede var et tingsted og ret kunde findes. Der opstod således efterhånden på flere kanter af landet flere tingsteder, f. ex. tinget som Thorolf Mostrarskæg indsatte på Thorsnæs efter Eyrbyggjasaga, þórsnessþíng, der fandtes en særegen dómhríngr ɔ: til ting bestemt plads, med en sten helliget til Thor, en þórs steinn (Thors sten), hvorpå mennskeoffrene skete. Og alt det „með ráði allra sveitarmanna". Húnavatnsþíng efter Vatnsdælasaga oprettedes under Ingemund den Gamles sönner. Endvidere þverárþíng, Hegranesþíng, Vöðluþíng.[1] Og når flere herredsting vare oprettede, valgtes gærne et af dem til at være overret eller fjerdingeting. Et exempel derpå er dette ovennævnte Thorsnæsting, der efter flere stridigheder blev ophöjet til et fjerdingeting for alle Vestfjordene. Endelig føltes mangelen af en fælles regering for hele landet, og der oprettedes et alting. En mand, ved navn Ulfljot, der havde taget land i Lon på Østerlandet, var henved 60 år gammel, da han for at berede sig til det vigtige hverv, rejste over til Norge, og opholdt sig der i tre år, for hos Thorleif hin Spage eller Vise, sin morbroder (den samme, som siden, efter Snorres udsagn, var med at give Guletingsloven), at lære lov og ret. Da han var kommen tilbage til Island, lod han sin fostbroder, Grim Gedesko (Grímr geitskór), formodenlig kaldet

[1] findes udførlig hos Konrad Maurer, Entstehung des Isländischen Staats.

således formedelst sin raske gang og sin færdighed i at bestige stejle klipper, gennemrejse landet, for at opsøge et bekvemt sted til tinget. Og med alle indbyggernes samtykke blev det derpå indsat i Arnæssyssel på Sönderlandet ved åen Øxerå på den såkaldte Thingmark (þíngvöllr) ved Almannagjá, og fik navn af Altinget (alþíngi, alsherjarþíng). Der opførtes boder (búðir) for høvdingerne og deres slægt. I spidsen stod en lovsigemand (lögsögumaðr), hvis embede kaldtes lögsaga, der efter senere bestemmelse valgtes på tre år, men kunde genvælges. De første love, de såkaldte Ulfljotslove (Ulfljótslög) vare få og simple; efterhånden forøgedes de, indtil der kunde blive en lovbog deraf. Blandt andre dem: at ingen måtte sejle med gabende hoved mod landet, for ikke at skræmme landvætterne (landvættir). I hvert hovedhov skulde der være en ring af en vis vægt, hvorpå eden aflagdes. Eden skulde sværges ved Njord, Frey og den almægtige as, Thor, ikke Odin. Landets lovgivende forsamling, lavretten (lögrètta) dannedes af fire tylter mænd, tolv mænd af hver fjerding ($4 \times 12 = 48$), der toge sæde på den midterste bænk. De satte to mænd af deres undergivne til at rådføre sig med, den ene på bænken foran sig, den anden på bænken bagved sig, så at tre bænke bleve fuldtbesatte, med fire tylter mænd på hver. Altinget blev indsat 928 eller efter andre (Are Frode) 930, noget før den tid, da landet blev anset for fuldbygget. — Henved 35 år efter dets indsættelse foregik endvidere en forandring med herredstingene. Hele landet blev nemlig, efter Thord Gellers forslag, inddelt i fjerdinger, benævnede efter verdenskanterne, og hver fjerding atter i tre tinglag, undtagen Nordfjerdingen, der fik fire, da de ikke kunde enes om tre. Hele landet fik altså tretten herredsting, der efter tiden, da de holdtes, kaldtes vårting, og hvert vårting indfattede tre godord. Altinget blev derimod holdt om sommeren (først i midten af Juni, fra 999 af noget senere, Seljumannamessa, den 8de Juli), og varede, i det mindste senere, efter Grágás,

i fjorten dage. Altinget var nu den almindelige overret for det hele land, men da det var umuligt på en gang at omfatte alle sager, blev der indsat en overret for hver fjerding, der fik navn efter fjerdingerne (Norðlendíngadómr o. s. v.) Og efter Njals foranstaltning oprettedes derhos en art höjere eller höjeste ret, kaldet femterdommen (fimtardómr, 1004).[1]

Nedsættelsen på landet og udviklingen til en fri forfatning, den bestandige afvexling i nybyggernes stilling, den uro, der måtte opstå ved de vandrende slægter, de små, men i forhold til slægternes omfang store begivenheder, stridigheder i hjemmet og på tinge, de løsladte lidenskaber, den bevægelighed i karakteren, hvis frugt de vare og som de ydermere fremkaldte, kort dannelsen af en ny stat, måtte allerede give anledning til sagn og fortælling, og danne grundlaget for en mundlig literatur, der forplantedes ved overlevering fra slægt til slægt. Og det blev naturligvis, efter alt hvad vi have set, nærmest slægtsagaer. Dernæst kom religionsforandringen (siðaskipti) eller kristendommens indførelse. Næppe var landet fuldbygget og forfatningen dannet, för denne bevægelse begyndte. Det første forsøg mislykkedes. Thorvald Kodranson, kaldet hin Vidførle, fra Giljå i Vatnsdalen, drog i hærtog, af byttet anvendte han alt hvad han kunde undvære til at løskøbe fanger, drog vide om i de sydlige lande, og blev døbt af en biskop Frederik i Saxland, og overtalte ham til at følge med til Island, for at forkynde troen (981). I fire år droge de om i landet. På altinget sang man nid om dem. Biskop Frederik vendte tilbage til Saxland; Thorvald drog i købfærd. — Det næste

[1] Landnáma. Íslendíngabók. Lovbogen Grágás. — Jon Arnason, Islandske rettergang. — Maurer, Entstehung des isländischen Staats. — Fortegnelse over lovsigemændene af Jon Sigurdsson findes i Safn til sögu Íslands ok Íslenzkra bókmenta, 2det bind.

forsøg gjordes fra Norge. Olaf Tryggvason sendte Stefner Thorgilsson, der hørte til Helge Bjolas slægt og havde fået dåben i Danmark, for at forkynde guds ærende for sine landsmænd; men de toge ilde imod ham, og hans frænder værst, thi de anså kristendommens antagelse for frændeskam. Sagsøgt på altinget måtte han vende tilbage til Norge, hvor han klagede over sine landsmænds medfart. Da måtte den for sin voldsomme færd bekendte præst Thangbrand, en grevesön fra Bremen, som Olaf Tryggvason havde sat til præst ved den første kirke på øen Moster, påtage sig den farlige sendefærd at kristne Island. Han sejlede derover om sommeren 997, og var der to år, men ingen vilde anvise de fremmede en havn for deres skib. Den gang boede der i landstrækningen Sida en mand ved navn Hall, kaldet Side-Hall (Síðu-Hallr), fra hvem Are Frode og hans slægt, Oddemændene og Sturlungerne på forskellig vis nedstamme. Til ham henvendte Thangbrand sig med kong Olafs budskab, og Hall tog imod ham. Han lod Thangbrands skib føre hen til den söndre Alftefjord. Han boede der på gården Å. Hall lod et telt opslå, hvor Thangbrand og hans følge holdt tider og messe. Hall bivånede den med sine husfolk. Messens höjtidelighed, klokkernes lyd, røgelsens vellugt og de gejstliges kostelig vævede klæder gjorde indtryk på dem; og Hall blev døbt med hele hans hus i åen ved gården, som derefter kaldtes Thvottå. Om sommeren 998 red Thangbrand med Hall til altinget. De gæstede Kirkeby, hvor kristendommen havde holdt sig, og døbte mange mænd på Sönderlandet. Iblandt dem vare Gissur hin Hvide, der den gang boede på Höfde (siden flyttede han til Skalholt), og hans svigersön Hjalte Skeggjason fra Thorsådal, der var gift med hans datter Vilborg. Samme gang blev Hall i Haukadal døbt, kun tre år gammel. På altinget talte Thangbrand kraftig guds ærende, og mange fra Sönderlandet toge ved troen. Derefter drog han om i landet, fældede sine forfølgere, og døbte; den anden vinter var

han hos Gissur hin Hvide. Om våren 999 drog han vesterpå til Bardestrand, hvor Gest Oddleifson hin Spake lod sig primsigne tilligemed nogle af sine venner. Om sommeren sejlede Thangbrand tilbage til Norge. Samme sommer var der på altinget megen tale om denne ny skik; mange hedninge spottede gud, og mange af de døbte spottede de gamle guder. Landet blev delt i partier. Hjalte Skeggjason kvad på lovbjerget en kvædling, hvori han nidede guderne[1]:

Sparik eigi goð geyja,	Guderne jeg vil spotte,
grey þykkir mèr Freyja,	Freya en hund mig tykkes,
æ man annattveggja	en af de to er det stedse,
Óðinn grey eða Freyja.	Odin en hund eller Freya.

Runolf Gode anklagede ham for gudsbespottelse (goðgá) og fik ham landsforvist. Hjalte drog over til Throndhjem til kong Olaf, og samme sommer drog Gissur Hvide efter ham. Adskillige andre Islændere, nogle af de mest ansete mænds sönner, som Kjartan Olafson, en sön af Olaf På, vare om høsten komne til Throndhjem. Ved Mikkelsmesse gik de hen at høre de kristnes tider og se deres sæd. Kjartan lod sig døbe og var kongens gæst, medens han var i de hvide klæder. Da nu Thangbrand kom tilbage, og kongen hørte, hvilket fjendskab der var vist ham på Island, lod han en del af de unge Islændere fængsle. Gissur og Hjalte bade om deres frihed, men kongen vilde ikke løslade dem, med mindre Gissur og Hjalte vilde borge for, at kristendommen blev indført på Island. For at udføre dette hverv sejlede de derover næste forår 1000. De landede på Vestmannaøerne ved Hörgaeyri (Hörgeøre), og rejste her den første kristne kirke af det ved, som kong Olaf havde givet dem med. To dage efter droge de over til fastlandet, og rede til altinget. Hjalte måtte som landsforvist for det første blive tilbage, men de

[1] Verset findes i Kristnisaga, Njálssaga og Olafs saga Tryggvasonar, FmS II 207.

andre droge til tinget i höjtideligt optog, med præsten Thormod (Þormóðr), som kong Olaf havde medgivet dem, og holdt messe på gården Gjåbakke. Næste dag droge de i höjtidelig procession til lovbjerget, med to kors, og Hjaltes følge bar røgelse, hvis vellugt udbredte sig ligeså mod vinden, som med vinden. Men medens Gissur og Hjalte talede, kom en mand løbende og råbte, at der var opkommen en jordbrand (jarðeldr), som løb imod Thorodd Godes gård. Ja, det er intet under, råbte hedningene, at guderne vredes over slige taler. Men Snorre Gode sagde: hvad vrededes da guderne over, da hraunet (lavaen) brændte, som vi her stå på. Opløb, tummel og splid fyldte tinget. Hedninge og kristne mænd vilde ikke have med hinanden at göre, og borgerkrig truede landet. Thorgeir Gode, som havde lovsagaen, var en hedning; de kristne bade derfor Side-Hall midlertidig at overtage lovsigemandsembedet og forkynde lovene for de kristne; men han overdrog det til Thorgeir at göre det for begge, for kristne og for hedninge. Thorgeir lagde sig ned i sin bod, bredte et skind over sit hoved, og lå således i dyb overvejelse natten over indtil næste dag ved samme tid (til jafnlengðar), imedens hedninge og kristne holdt talrige stævnemøder, og lagde råd op imod hinanden. Da holdt også Hjalte og Gissur stævne med de andre kristne, og sagde: hedningene blote de værste mænd og styrte dem ned fra bjerge og klipper, men vi ville vælge iblandt os de bedste mænd til sejergave for vor herre Jesus Kristus. Der stillede sig to mænd for hver fjerding, men for Vestfjerdingen var kun en. Da trådte Orm Kodranson fra Gilsbakke frem, og sagde: hvis min broder Thorvald hin Vidførle havde været her, vilde han have stillet sig, nu vil jeg gå i hans sted, hvis I ville have mig. De toge med glæde imod ham, og han blev strax døbt. Om morgenen efterat Thorgeir havde rejst sig fra sit leje, sendte han bud om til boderne, og lod alle samles på lovbjerget. Til det samlede ting holdt han derpå

en tale, hvori han mindede om, hvor nødvendigt det var, at de alle havde én lov og én sæd; når loven opløses, så opløses freden. Da de derpå på begge sider höjtidelig havde lovet at holde den lov, han vilde forkynde, påbød han: at alle mænd på Island skulde døbes og tro på én gud. Om börneudsættelse og hestekødspise skulde de gamle love gælde. I lön måtte blote hvo der vilde, men vare der vidner derpå, blev det straffet med landsforvisning (fjörbaugsgarðr). På hjemvejen bleve tingmændene efterhånden døbte; og over hele landet foretoges en almindelig dåb i kilder og bække. Runolf Gode, som havde fremskyndet Hjaltes landsforvisning blev da også døbt. Og da sagde Hjalte: vi lære nu den gamle gode at gumle på saltet (gömlum kennu vèr nú goðanum at geifla á saltinu; ved dåben at smage på salt, efter Kristi ord: I ere jordens salt). Den hedenske levning, som Thorgeir troede ikke strax at kunne afskaffe, blev få år efter ophævet. Hedenskabets levninger og de midler, den ny tro førte med sig, forenede sig i udviklingen af en literatur.[1]

Det stof til en literatur, der under hedenskabet var samlet på Island, tildels fra alle nordiske lande, blev under kristendommen bevaret og beriget, ordnet og ved skrift overgivet til efterverdenen. Kristendommen måtte for hedningen fremkalde en anden tankegang, en anden anskuelse af verden. Hidtil var strömmen næsten uafladelig gået fra norden til syden. Gotiske folk havde overskyllet de sydlige lande; store nordiske vikingesværme hærgede deres kyster. Nu gik strömmen tillige fra syden mod norden. Og disse strömme vare af höjst forskellig beskaffenhed. Norden bragte syden vildhed og barbari, blodig kamp og

[1] Íslendíngabók; Landnáma; — Kristnisaga i BS I 1-32. — Ólafs saga Tryggvasonar, FmS I-III. þáttr af þorvaldi víðförla, i BS I 33-50.

drab, tanken om hæder, bytte og mærkelig vinding. Kristendommen derimod, hvor forvansket den end var, forkyndte mildhed, ikke ydre strid, men indre, ingen sejer over fjender, men selvbeherskelse, ingen verdslig hæder og ære, men sjælens indre fred og himmelske goder. Den vendte overhovedet tanken mod sindets indre. De hedenske minder bleve heller ikke udslettede af kristendommen. I begyndelsen var den hos den store mængde endog kun til af navn. De hedenske elementer havde således gennemtrængt alle, at de umulig kunde udrykkes med rode. De første ivrige biskopper måtte derfor finde sig i, at almuen hang fast ved de gamle sagn og sange. Ugedagenes navne kunde de vel få afskaffet, men ikke gudenavnene i de eddiske digte. Den forfolgelse, for hvilken de hedenske sange og lignende minder vare udsatte, kan vel, da de ikke længer kunde forplantes offenlig, men i smug, have bidraget til, at så mange deraf ere komne til os i brudstykker; men denne forfølgelse var kun forbigående. Mange mænd satte en hæder i at samle og bevare de gamle minder. Heller ikke blev kristendommen, således som i Danmark og Sverig, indført ved fremmede, men af landets indfødte mænd. De første biskopper bleve hverken hentede fra Tyskland eller fra England, de udgik fra landets egne ansete slægter. Modersmålet lå dem ligeså meget på hjerte, som nogen anden. Viste de end samme djærvhed i at bevare kristendommen, som deres fædre havde vist i at modstå den, så måtte dog mange hensyn bevæge dem til, heller at overholde det ydre, end med overdreven strenghed at gribe ind i familielivet, der havde sin rod i hedenskabet. Sig selv pålagde de et strengt asketisk levnet, der var så afstikkende mod fortidens, at de efter almuens ønske bleve erklærede for indenlandske helgene; men denne gejstlige strenghed udstraktes ingenlunde til alle. De fleste gejstlige toge del i verdslige foretagender, i statens anliggender, og lode sig ikke berøve kærligheden til landets historie. Alting tabte sig ikke i kirken. Islands biskopper

vare også langt mere uafhængige, end de øvrige i Norden. De vare fjernede fra erkebiskoppernes umiddelbare indflydelse i Hamborg og i Bremen, og siden i Lund. De kunde således modtage og anvende alle kirkens goder, men ikke så let tvinges til at indføre eller göre brug af kirkens onder, og udviklingen kunde ske med större ro. Endelig medførte kristendommen indførelsen af en bogstavskrift, uden hvilken ingen literatur kunde blive til eller bevares. Den afløste de ufuldkomne og besværlige runer, der nærmest kun vare indrettede til at udskæres i træ eller indhugges i sten. De bestå nemlig af en lige stav og et tilsat mærke f. ex. ᚦ ᛏ, men der findes ingen runestene i Island fra hedenskabet, thi Kjartans er uægte.[1] De vare under hedenskabet blevne anvendte til trolddom, nid, stundum også måske som skrift, til at opbevare sange (som Egil Skallagrimsons Sonatorrek). Nu derimod indførtes det latinske alfabet. Hvorledes det skete, ad hvilke veje, når og ved hvem, lader sig næppe i det enkelte oplyse. Det angelsaxiske alfabet kunde nærmest benyttes. I det vare allerede de bogstaver indførte, som det gamle sprog krævede, men som manglede i Latinen, f. ex. þ og ð. Islænderne bleve også ved at uddanne hvad de havde modtaget, at forskyde hvad de ikke behøvede og at tilföje manglende tegn. Det ses især af afhandlingen i Snorra Edda[2], i hvilken Thorodd Runemester (rúnameistari) og Are Frode nævnes som nogle af de første, der indførte det latinske alfabet, eller en bogstavskrift isteden for runer, med latinske bogstaver lempede efter sprogets natur. Med kristendommen fulgte også læsning af latinske skrifter; thi dette sprog brugtes

[1] den findes i Eggert Olafson, Rejse igennem Island. Sorø 1772, to dele, 4. — Se Konrad Maurer, Isländische Volkssagen. Leipzig 1860, s. 64-66.

[2] Um látínu stafrofit, den Arna-Magnæanske udg. II 4 ff., fortalen s. IV.

udelukkende ved den romerske messe, og dets elementer måtte i det mindste alle gejstlige lære. Men dette fremmede sprog overvældede ikke landets egne, det hjemlige; det satte sig ikke isteden for det, således som i Danmark og Sverig. Tværtimod, studiet af den fremmede tunge vakte hos den klygtige Islænder eftertanken over hans eget sprog; han begyndte at anvende på det hvad han som fuldendt regel fandt for sig i det fremmede; så at der kun hos Islænderne som et enestående fenomen i Norden findes sproglige undersøgelser.

Island trådte således overhovedet med kristendommen ind i Europas literære kreds. Det hentede ved den kundskab og kultur fra syden. Vikingetogene efter bytte forvandlede sig til rejser efter lærdom. Det nærmeste land var Saxland. Karl den Store havde oprettet skoler, som hans efterfølgere fortsatte. Fra klosteret Korvei kom kristendommen til Danmark. Få ansete klosterskoler blomstrede i Tyskland. Det andet lærdomssæde var Paris. Til klosterskolen på Genovevabjerget strömmede Parisklerke fra hele Europa. Kirkens hovedsæde var endelig Rom. Der hentedes pallium. De Islændere, der attråede höjere stillinger i kirken, droge udenlands. Vejen gik over Norge og Danmark. Opholdet i Tyskland og Paris var ofte langvarigt. Der knyttedes således et kulturbånd imellem det fjerneste land imod nord og det øvrige Europa; et fælles lærdt sprog forbandt dem. De verdslige mænd derimod droge enten udenlands efter historisk kundskab eller bevarede den i hjemmet. Der dannede sig to arter af lærde, kirkelige og verdslige. Nogle forenede begge öjemed; og der oprettedes efterhånden skoler, der bleve planteskoler for literaturen.

Gissur den Hvide (Gissur hinn hvíti) anlagde en gård i Skalholt. Hans sön Isleif var den første biskop på Island og stifter af den første skole. Isleif (Ísleifr, f. 1006, † 1080, 80 år efter Olaf Tryggvasons fald) blev i sin

ungdom sendt til Saxland, og studerede i klosteret Herfurða, Hervorden i Vestfalen, hvor der var en anset klosterskole; han fik her lærd dannelse og blev præsteviet. Ved sin dannished vandt han ved sit ophold i Norge kong Olaf den Helliges yndest. Da han var kommen hjem, så hans frænder sig om efter et godt giftermål for ham, thi han havde en god ejendom på Skalholt og et godord, men ellers kun ringe midler. Han bejlede til Dalla, en datter af Thorvald i Videdalen. De havde tre sönner: Gissur, Teit og Thorvald. Isleif oprettede på Skalholt en skole for ansete mænds börn. Da Islænderne gærne vilde have en biskop og de vidste, hvilken anset klerk Isleif var, bade de ham at rejse udenlands for at blive viet dertil. Han gjorde det og blev indviet af erkekispen af Bremen, 50 år gammel, 1056. Vinteren efter var han i Norge, og drog så til Island, hvor han var biskop i 24 år til sin død. Hans lærling Jon Ømundson gav ham et godt lov. Når man talte om tækkelige og betænksomme mænd, sagde han: ja, således var just min fosterfader. Og når man så spurgte: men hvorfor falder du just på ham? svarede han: jo, ham må jeg altid tænke på, når jeg hører en god mands lov, thi det var han. — Skrifter vides Isleif ikke at have efterladt sig.

Følgende smukke fortælling beretter, hvorledes Isleif kom til kongens yndest og hans frieri til Dalla.

Da Isleif rejste fra Tyskland over Norge, opholdt sig hos kong Olaf den Hellige en anden Islænder, Brand hin Örve eller Gavmilde fra Vatnsfjord. Kongen holdt så meget af ham, at han forærede ham en kostbar skarlagens kappe. Brand forærede Isleif den, thi han var en præst uden midler. Din höjmodighed svigter dig aldrig, sagde Isleif, og tog med glæde imod den. Næste höjtidsdag, medens kongen sad til bords, så han hen til Brand, og sagde: hvor er kappen, som jeg gav dig? Den har jeg givet en præst, svarede Brand rolig; men hirdfolkene hviskede til hinanden,

at det var underligt at fare så med kongens gave. Kongen vilde se præsten, og gik med Brand til kirken. Da de vare komne der, sagde Brand til kongen: se, her står præsten ved kirken, og kappen har han på. Kongen betragtede Isleif, og lod ham derpå kalde til sig. Det var en ung, velvoxen, vennesæl mand. Kongen underholdt sig med ham, og fandt sig så opbygget ved samtalen, at han sagde: kappen vil jeg give dig, og jeg skal nok erstatte Brand dens værd, og mig tykkes så godt om dig, at jeg vil bede dig indeslutte mig i dine bönner. Nu, sagde Isleif, har Brands kappe dobbelt værd for mig. — Isleif drog til Videdalen, for at fri til Dalla. Han kom der en morgenstund, og friede. Faderen havde ikke noget imod ham; men han vilde have, at Isleif skulde flytte fra sin fædrenegård nordpå til dem. Det vilde Isleif ikke. Dermed var tingen afgjort. Isleif steg atter til hest med sit følge, og red bort. Thorvald gik ind til sin datter, der spurgte ham, hvad det var for fremmede mænd der havde været der? Han sagde hende det. Hvad var deres ærende? spurgte hun. At bejle til dig, min datter, svarede han. Nu, hvad svarede da du, fader? vedblev hun. Da han nu havde sagt hende det, og forklaret hende, hvad der var i vejen, sagde Dalla: det skulde ingen hinder have været, hvis du havde talt med mig. Så du synes nok om det? spurgte han. Ja, svarede Dalla, jeg anser det for en stor hæder og velsignelse, at eje så brav en mand, og med ham at få den gæveste sön, der på Island monne fødes; og det tykkes mig rådeligt, at du sender bud efter dem. Dine råd have altid været gode, sagde faderen, og sendte bud til Isleif, at hvis han ikke vilde flytte til dem, skulde det ikke være til hinder for ægteskabet. Isleif fik således Dalla, og boede med hende på Skalholt.

Isleifs sön Gissur blev oplært i Saxland og præsteviet. Efter faderens død drog han ud til pave Gregor den Syvende (Hildebrand), og blev viet til biskop af erkebiskop

Hardvig i Magdeborg (1082). Året efter (1083) kom han ud til Island. Efter sin moder Dallas død, lagde han gods til kirken i Skalholt, som han havde ladet opføre, og indvie til apostelen Peder. Under ham blev tiende indført (1096). Han lod göre folketælling over hele landet. Da Nordlændingerne ønskede, at få en egen biskop, afstod han over fjerdedelen af sit bispedömme dertil. Han døde 1118.[1]

Den første biskop i Holum i Hjaltadal var Isleifs lærling, Jon Ögmundson, hvis moder var en sönnedatter af Hall på Sida. Han havde rejst udenlands, blev præsteviet 1077, og kom på tilbagerejsen i megen gunst hos Svend Ulfson eller Estridsen i Danmark. Valgt til biskop på Nordlandet 1105, drog han med biskop Gissurs brev til erkebiskop Asser i Lund, men denne vilde ikke vie ham til biskop, fordi han havde været to gange gift; han måtte derfor tage til Rom, for at få paven Pascal den Andens tilladelse, og blev biskopviet året efter. Næste sommer kom han til Island, og viste megen iver for kristendommen. Han lod opføre en stor stenkirke i Holum. Om bygmesteren Thorodd Gamlason fortælles, at da han fra sit værksted kunde høre, hvorledes klerkene lærte grammatica, blev han selv hel kyndig i Latinen. Jon lod en skole bygge ved kirken, og gav den to lærere, af hvilke den ene underviste i grammatik, den anden i poesi og musik. Den ene var en klerk, Gisle Finnason fra Götland. Jon stiftede også Thingøre kloster. Men især søgte biskop Jon at udrydde alle levninger af hedenskabet, hvilket dog ikke vilde lykkes. Han

[1] Jóns saga helga hin elzta, i BS I 149 ff. Húngrvaka i BS I 57-88. Sturlúngasaga I 203. — Finni Johannæi Hist. eccl. Isl. I 195. — Isl. Annál. ved årene 1056, 1080. Om stedet Herfurða, Mooyer i Westphäl. Provincial-Blätter, 1 S. 70. — Anekdoterne om Brand hin Örve, og om Isleifs frieri til Dalla, i þáttr af Ísleifi biskupi, BS I 51-56.

forbød at bruge de gamle navne på ugedagene, fordi de indeholdt de gamle guders navne: Tirsdag, Onsdag, Torsdag o. s. fr. og befalede, at man skulde nævne dagene efter tal: Andendag, Trediedag etc. og det gik igennem. Ligeledes forbød han al dans af mænd og kvinder med de tilhørende gamle viser, og alle elskovssange (mansaungskvæði). Biskop Jon døde 1121 i sit 69de år, og blev erklæret for helgen. Han gjorde mange mirakler. Da hans lig skulde begraves, var det så tungt, at man ikke kunde få det af stedet, för det bemærkedes, at man havde glemt at give ham sin bispering på fingeren; da den blev sat på, lod liget sig bære bort uden möje[1].

De her omtalte skoler vare gejstlige. Den ældste næst efter Isleifs havde en mere verdslig hensigt. Den blev oprettet af Hall Thorarenson, kaldet den Milde, i Haukadal, (Hallr hinn mildi eller spaki Þórarinsson í Haukadali), hvis fader stammede fra Nadodd. Hall var født 996, og blev døbt af Thangbrand; han kunde mindes det, skönt han kun var tre år gammel. Først havde han givet sig af med handel, og var i fællig med kong Olaf den Hellige; men tredive år gammel nedsatte han sig på Haukadal, og oprettede der en skole, endskönt han ikke var præsteviet. Den blev en planteskole for historien. Hans fostersön Are Frode roser hans mildhed og dannished, og beråber sig på ham, da han havde en ypperlig hukommelse og elskede sandhed. Hall boede i Haukadal i 64 år, og døde 1090, ti år efter biskop Isleif, 94 år gammel.[2]

Biskop Isleifs sön Teit kom syv år gammel til Hall den Milde, blev siden præst og fortsatte hans skole; Teits

[1] Húngrvaka og Jóns saga helga i BS. — Finni Johannæi Hist. eccl. Isl. — GhM I 330, 335.

[2] Are Frodes Íslendíngabók, c. 9.

sön hed Hall præst, kaldet Biskopsæmne. Han døde i Utrecht på vejen til Rom 1152. Hall havde atter en sön, Gissur Hallson. Han var Islands lovsigemand 1181-1200, og kaldes derfor også Gissur Lögsögumaðr. Han drog ofte udenlands, var staller hos kong Sverres fader Sigurd, og en så udmærket klerk, at ingen Islænder havde för ham været så anset i Rom. Om sit ophold i de sydlige lande forfattede han et skrift, Flos peregrinationis, som er tabt. På sine ældre dage levede han i Skalholt, og døde der i en höj alder 1206. Efter hans fortælling er Hungrvaka samlet. Hans sön Thorvald Gissurson avlede i sit andet ægteskab med Thora den Yngre en sön Gissur Thorvaldson, der rådte Snorre bane og blev jarl på Island.[1]

Folkets egen udvikling på Island, den vedvarende forbindelse med de nordiske lande, især Norge, og den ny kirkelige udvikling måtte være ligeså mange anledninger til samling af historisk stof. Det er sandsynligt at mange fortællinger om landets begivenheder vare i omløb, og at der allerede nu blev fortalt sagaer til moro. Der mangler heller ikke beretninger om mænd, der dels vare skalde, dels fortalte sagaer. Men historie kunde først blive til, når det sande historiske stof blev behandlet med alvor og kritisk undersøgelse, og ved skriftlig optegnelse overgivet til efterverdenen. Den første mand, som forsøgte det, var Are Thorgilsson hin Frode, også kaldet den Gamle til forskel fra hans sönnesön Are den Stærke. Are var født 1067 af en anset slægt i Bredefjord. Til hans fædreneæt hørte de mægtigste høvdinger i Bredefjord, Olaf Feilan og Thord Geller; på mødrene side stammede han fra Hall på Sida. Selv fører han sin slægt op til Yngve Tyrkekonge.

[1] Om Gissur Hallson Ísl. Annálar, Húngrvaka, Þorlákssaga i BS. — Sturlúngas. 2, 204. — Fortalen til Sverrissaga i FmS VIII XXXI; — Finni Johannæi Hist. eccl. Isl. I 195.

Da hans fader Thorgils var druknet i en bugt af Bredefjord, blev han opfostret af sin farfader Geller Thorkelson på Helgafell; men Geller foretog i en höj alder en pillegrimsrejse til Rom, og døde i Roeskilde (1073). Da kom Are, som han selv fortæller, i sit syvende år til Hall i Haukadal, og var der i fjorten år. I denne tid blev han også oplært i fortidens begivenheder, dels af Hall selv, dels af sin ældre medlærling Teit Isleifson, og andre; og da han var meget lærvillig og havde en god hukommelse, gjorde han gode fremskridt. Hvor han derefter har opholdt sig, vides ikke. At han flyttede til sin fædrenegård Helgafell, hvor hans sönnedatter Hallfride siden boede, er kun formodning. Heller ikke tales der om, at han rejste udenlands, men han havde, efter Kristnisaga, et godord, og blev præsteviet af biskop Gissur Isleifson. Are døde 1148, 81 år gammel. Efter Snorre Sturlason, i fortalen til Heimskríngla, var han den første, der skrev på Norsk (á norrænu), det vil sige, som i det gamle sprog forfattede en sammenhængende historisk fremstilling. Han skrev nemlig en större saga, en Íslendíngabók om Islands første bebyggelse og lovgivning, og föjede dertil beretninger om norske, danske og engelske konger. Dette anser Finn Magnusen for det første grundlag eller begyndelsen til Landnáma, men denne er ingen kongesaga. Derefter uddrog han, som han selv siger, med forbigående af hvad der vedkom fremmede lande, af hint större værk en mindre oversigt eller fortælling om Island, tilföjede deri hvad han siden havde hørt og udførte det altsammen nöjere og tydeligere. Det er kun dette udtog, der haves under Are Frodes navn, hans Íslendíngabók, Are Frodes Schedæ eller Libellus de Islandia.[1]

Are Frodes samtidige og ven var Sæmund Sigfusson

[1] Íslendíngabók ÍS I 1-20, hvori han omtaler sig selv. — Werlauff, Diss. de Ario multiscio, Hafniæ 1808. — Finn Magnusen i GhM I 3.

hin Frode, der skrev senere. Sæmund var født omtrent 1056 (1054 eller 1057). Hans fader var præst. Begge hans forældre hørte til Islands fornemste slægter. Meget ung forlod han sit fædreland, for at tilfredsstille sin videlyst, og drog til Tyskland og Frakkland (Frankenland). Der levede han i flere år, uden at man i hans hjem hørte noget til ham; endelig traf hans fætter Jon Ögmundson, der siden blev biskop i Holum, ham på sin rejse til Rom, og bragte ham tilbage med sig. Det skal være sket 1076 (1077), så at Sæmund da kun har været en snes år gammel. Fortællingen om hans ophold udenlands taber sig for resten i legender. Efter sin hjemkomst tiltrådte han sin fædrenegård Odde i Rangåvallasyssel, giftede sig og efterlod en berömt afkom. På sin gård Odde oprettede han en skole. Som præst havde han del i den islandske Kristenret. Rygtet om hans lærdom udbredte sig over det hele land i hans levetid og efter. Man tillægger ham annaler og andre historiske skrifter; men mest bekendt er han bleven som den formodede samler af de eddiske digte (Sæmunds Edda). Sæmund døde 1133, omtrent 77 år gammel.[1]

Adskillige mænd bleve opfostrede hos Sæmund på Odde. Blandt andre nævnes Odde Thorgilsson, en sön af præsten

[1] Sæmunds levnet af Arne Magnusson foran Sæmundar Edda, den Arna-Magnæanske udgave 1. B. og kortere i Finni Johannæi Hist. eccl. Isl. I 198. — Ísl. Annál. ved årene 1057, 1076. — Om hans slægt, forældre, börn, og om hans deltagelse i flere begivenheder, findes efterretninger i Landnáma og Sturlúngasaga. Legenden om hans ophold udenlands findes i Jon Ögmundsons saga af Gunnlaug Munk i BS I 213 60. Nogle tillægge Sæmund Annales Oddenses (Werlauffs fortale til Ísl. Annál., men derimod er Arne Magnusson i Vita Sæmundi s. 24 og Suhm i fortalen til Krit. Hist. 4. d.). Halvfjerdsinstyve år gammel skal Sæmund have forfattet en Norges historie fra Harald Hårfager til Magnus den Gode, men om

Ingemund Einarsons fætter og ven Thorgils Oddason; han berömmes som en meget veltalende mand, men døde i sin bedste alder af en herskende sot.[1]

Sæmunds skole, det ypperste hovedsæde for videnskab og literatur på Island, blev vedligeholdt af hans sönner, Eyolf og Lopt. Eyolf døde 1159. En af hans ypperste lærlinge Thorlak Thorhallson, den Hellige, den sjette biskop i Skalholt, der i sine yngre år blev undervist af sin moder Halla i genealogi (ættvísi) og sagn og sange om fortids bedrifter (mannfræði). Og uagtet sin strenge religiøsitet, og skönt han havde studeret i Paris og Lincoln vedblev han som biskop lige til sin død at finde moro i kvad og sagaer. Han døde 1193. Finn Magnusen antager ham for forfatter til Flóamannasaga. Thorlaks søstersön Paul, en sön af Sæmunds sönnesön Jon Loptson, blev hans efterfølger på bispesædet, og døde 1211. Hans sön Lopt, kaldet Lopt Bispesön var kannik, udmærkede sig ved lærdom og deltog i de følgende uroligheder. Han døde 1261.[2]

det var en sammenhængende fortælling eller kun kronologiske optegnelser, kan ikke afgöres, da den er tabt. Steder deraf anføres i Odd Snorrasons Ólafs saga Tryggvasonar: svá hefir Sæmundr ritað um Ólaf konúng í sinni bók (FmS X 289), og for at bestemme Håkon Jarls regeringstid sammenstilles Sæmund og Are (FmS X 276). På Sæmunds opgivelser støtter sig også Noregs konúngatal, en anførelse på vers af Norges konger, trykt i FmS X 422, og i Flateyjarbók II også udgivet under titel af hans sönnesön Jon Loptsons Enkomiast af Jon Erikson med dansk oversættelse og anm. Kbh. 1787. Nogle tillægge Sæmund Sólarljóð, andre også Njála o. s. fr.

[1] Sturlúnga saga I 54, 60. GhM II 271.

[2] Saga þorláks biskups hin elzta, i BS I 87-124. — Finni Johannæi Hist. eccl. Isl. I 201, 287. GhM I 23, 24, 26. — Páls saga biskups, i BS I 125-48.; Sturlúnga saga I 183; II 81, 241.; Ísl. Annál. ved året 1221.

Sæmund Frodes sön Lopt giftede sig i Norge med Thora, en naturlig datter af Magnus Barfod. Deres sön, den nysnævnte Jon Loptson, der havde et verdsligt godord og tillige var diakon i kirken, vedligeholdt Sæmunds skole. Han var en af den tids lærdeste og rigeste mænd på Island, og blev ofte valgt til voldgiftsmand. Han havde flere friller og uægte börn, og døde i en höj alder 1197. Hos ham blev Snorre Sturlason opfostret. Den berömteste af hans ægte sönner var Sæmund Jonson på Odde, den rigeste mand på sin tid, og så anset, at Harald Jarl på Orknøerne tilbød ham sin datter, hvis han vilde drage derover, men han vilde ikke forlade Island.[1]

Dette oplyser forbindelsen og sagaernes forplantning fra Sæmund til Snorre Sturlason.

Også klostrene bidroge til literaturens udbredelse. Blandt andre nævnes: Nikulás Bergthorson, den første abbed i Munkethverå, der døde år 1159.[2]

Norge havde imidlertid været hjemsøgt af indre stridigheder, der befordredes ved forholdet til Danmark, og først efter en lang kamp indførtes og befæstedes kristendommen. Efter Harald Hårfagers død (933) strede hans sönner. Erik Blodøxe og hans dronning Gunhilde bleve forjagede af den i England opfostrede Håkon Adelstensfostre, der gjorde et mislykket forsøg på at indføre kristendommen. Håkon Jarl vendte tilbage til hedenskabet og stred med Jomsvikingerne i Hjörungavåg. Olaf Tryggvason overvandt ham, indførte

[1] Om Lopt Sturlúngasaga I 48. Om Jon Loptson Páls saga biskups, i BS — Sturlúngasaga. — Om Sæmund Jonson Sturlúngasaga I 226 og Orkneyíngasaga. — Finni Johannæi Hist. eccl. Isl. 201, 292. GhM I 23.

[2] BS på forskellige steder og Sveinbjörn Egilson: Ritgjörðir tilheyrandi Snorra Eddu, Eptirmáli s. 249.

kristendommen med magt, og faldt i slaget ved Svold (1000). Olaf den Helliges fald på Stiklestad (1030) befæstede kristendommens indførelse. Kun i en kort tid forenedes Norge og Danmark under Olaf den Helliges sön Magnus den Gode (1040-47). Den stridbare Harald Hårdråde faldt i England (1066), og efter hans fredelige sön, Olaf Kyrre, fulgte den erobresyge Magnus Barfod, der faldt i Irland (1103). Under hans sön Sigurd Jorsalefarer indførtes bevismåden ved jernbyrd, der fremkaldte den lange række af borgerkrige, hvilke nåede sit höjdepunkt i kong Sverre (1184-1202). Men i denne tid havde Norge gjort betydelige fremskridt i kultur. Digtekunsten blomstrede allerede under Harald Hårfager, og de følgende konger yndede den, ja udøvede den selv, som Harald Hårdråde. De ældste nordiske love gaves under Håkon Adelstensfostre (Heidsiviatings, Frostetings, Guletings). I intet andet land kende vi så nöjagtig dannelsen af kongens hird (den norske Hirdskrå). De første købstæders anlæg (Nidnæs under Olaf Tryggvason, Oslo under Harald Hårdråde, Bergen under Olaf Kyrre). Her kunne vi følge borgerstandens oprindelse og udvikling, stiftelsen af gilder under Olaf Kyrre. De ældste legender om helgene vare til i landets eget sprog, förend de oversattes på Latin. Kongerne vise sig snart som æventyrlige helte i fjerne lande mod syden, som Harald Hårdråde, Sigurd Jorsalefarer, snart som kulturens befordrere i fredens hjem, som Olaf Kyrre, kong Eysten, Sigurd Jorsalefarers broder. Kongespejlet (konúngs skuggsjá), et skrift hvortil der næppe findes mage i noget andet land, forfattet på Norsk, henføres til kong Sverres tid (imellem 1190-1202). Også landets historie blev først skreven, men på Latin, af munken Theodorik i Nidaros (imellem 1170-1180), der for den ældre tid, og især med hensyn til tidsregningen, beråber sig på Islænderne. De mer end hundredårige borgerkrige endtes endelig under Håkon Håkonson (1216-1263), der efter hertug Skules død (1240) gengav Norge fred og ro,

og gjorde det til et af de mægtigste og mest ansete riger, så at der nu for alvor kunde tænkes på Islands underkastelse.

Dertil bidrog også den på Island selv foregåede forandring. Den ren aristokratiske forfatning, som ganske naturlig havde udviklet sig i et land, hvor omtrent lige mægtige og lige rige slægter enedes om det almindelige bedste, måtte nødvendig omskiftes, når nogle slægter hævede sig over andre. Strid og splid fremkaldte kampe om den höjeste magt. Dertil anvendtes just ikke de reneste midler. For at vinde herredömme tyede magthaverne til fremmede; og Norge var nu oplagt til at nære disse stridigheder, for at vinde landet. Der gik således forud for fristatens opløsning en oligarkisk periode, Sturlungernes tid, i hvilken vi især henvende vor opmærksomhed på de to mænd, der begyndte en strid på liv og død, Gissur Thorvaldson og Snorre Sturlason.

Sturlungernes stamfader, Sturla Thordson i Hvam i Dalesyssel (f. 1114), var en begavet og driftig mand, men tillige listig, gerrig, ærgerrig og verdsligsindet. Med en frille avlede han en sön og flere døttre; i sit første giftermål havde han en datter; med sin anden hustru, Gudný Bödvarsdatter, en mandig kvinde, havde han tre sönner: Thord, Sighvat og Snorre.

Snorre Sturlason kunde udlede sin æt på den ene side fra Egil Skallagrimson og Rafnistaætten fra Numedalen, på den anden fra Rögnvald Mørejarl, stamfader for hertugerne i Normandiet, samt fra de ældste kongeslægter i Norden: De gamle konger på Hedemarken, kongerne i det norske Uppland, Ynglingeslægten i Sverig og Ragnar Lodbrok i Danmark. Selv var han bestemt til at forevige de norske kongers bedrifter. Født 1178 mistede han sin fader, da han var fem år gammel. Men allerede i en alder af tre år var han kommen i huset hos Jon Loptson på Odde. Blandt de mange trætter, hans fader havde, var navnlig også en

arvesag med præsten Paul Sölvason på Reykholt i Borgefjordsyssel. Der holdtes et forligsmøde på Reykholt. Gemytterne kom i bevægelse, og præsten Pauls heftige hustru Thorbjörg greb en kniv, hvormed hun stak efter Sturlas öje, idet hun råbte: hvorfor skal jeg ikke göre dig Odin lig, som du i alting helst vil ligne? Men stikket ramte ham kun på kinden. Sturlungerne skrege om hævn, men Sturla selv stilledes tilfreds, og sagde, at det var en ubetydelighed, de skulde holde sig til hovedsagen. Imidlertid holdt han dog sin hånd over såret, for at det skulde lade större end det virkelig var, og da arvesagen var kommen til forlig, krævede han endnu af præsten erstatning for såret. Paul henvendte sig til sin ven Jon Loptson på Odde, men Sturla sendte bud til Jon, at hvis denne viste sig som hans fjende, vilde han hævne sig på Pauls frænder. Jon svarede, at hvis Sturla dræbte en af Pauls frænder, så vilde han igen lade tre Sturlunger dræbe. Så voldsom var disse mænds færd. Da der endelig også i denne sag blev stiftet forlig af Jon Loptson, der var valgt til voldgiftsmand, tilbød Jon som en hædersbevisning at ville tage Sturlas yngste sön til opfostring. På denne måde kom Snorre i Jons hus, og tilbragte der sin barndom og ungdom fra sit tredie til sit nittende år indtil Jons død 1197. Han havde i Jon Loptsons hus den ypperste lejlighed til at udvikle sine fortrinlige åndsgaver og at samle kundskaber, til at blive fortrolig med de gamle sagn og sange, med Jons farfaders, Sæmund Frodes skrifter og samlinger. Men han og hans slægt satte også pris på ydre rigdom. Da han omtrent var tyve år gammel, bejlede hans broder Thord for ham til Herdis, en datter af præsten Berse hin Rige på Borg, Egil Skallagrimsons og Myremændenes bekendte sæde i Myresyssel. Efter sin fader havde han kun liden arv, og det lidet der var satte hans moder overstyr, men ved dette giftermål lagde han grunden til sin rigdom. På gården Hvam havde han levet en sommer i fællig med sin moder;

derfra flyttede han med sin hustru til Sæmund Jonson på Odde. Efter sin svigerfader Berses død 1202, da han fik alle hans ejendomme, tog han bolig på sin hustrus fædrenegård Borg. Derfra flyttede han endelig omtrent 1206 til gården Reykholt, som han fik af præsten Magnus Paulson, der var gift med en sönnedatter af Are Frode, imod at han skulde underholde præstens familie og bekoste börnenes opdragelse. Det gjorde han også; han underholdt forældrene i sexten år og börnene bleve præster. Omtrent 1224, da præsten Magnus og hans hustru vare døde, blev gården Reykholt fuldkommen overdragen ham. Ved denne lejlighed blev forfattet en fortegnelse over Reykholt kirkes jordegods og ejendomme, der anses for et af de ældste nu tilværende islandske brevskaber (Reykjaholts máldagi). Den er skreven på pergament med fem eller sex forskellige hænder, måske tildels af Snorre selv, og er især vigtig i sproglig henseende, fordi den viser sprogets tilstand på en bestemt tid.[1]

Med Herdis havde Snorre en datter og en sön, Jon kaldet Murt (murtr eller murti).[2] Herdis døde 1233. Men forinden skal Snorre, hvad enten han forskød eller forlod Herdis (1224), have indgået forbindelse med en rig enke, Hallveig Ormsdatter, der havde været gift med Björn Thorvaldson, sön af den ansete høvding Thorvald Gissurson i Haukadal. Da Hallveig allerede havde to sönner, fik Snorre derved tillige disse sine stifsönners ejendomme under sin bestyrelse. Ved samme lejlighed, ved et forlig med Thorvald Gissurson, blev det bestemt, at dennes sön Gissur skulde ægte Snorres uægte datter Ingebjörg, og kort efter holdt Snorre deres bryllup på gården Reykholt. Foruden Ingebjörg havde han flere uægte börn: en sön Urækja og en datter Thordis.

Snorre erhvervede sig bestandig flere ejendomme, besad

[1] Den er trykt i Isl. Diplomatarium, I 466-80 og ÍS I 387-92.

[2] Murtr, den korte, se Konrad Maurer, Isländ. Volkssage p. 230.

tilsidst sex store hovedgårde, og drog til altinget med et følge af henved 800 mand. Hans rigdom på kvæg var så stor, at han ikke agtede tabet af 100 (120) gældøxne eller stude, som han i et uvejr mistede på en af sine gårde, for noget i forhold til hvad han endnu havde på sine andre gårde. Gården Reykholt lod han dels ombygge, dels udvide, og omgav den med en vold, så at den i nødsfald kunde blive til en fæstning. Her lod han også indrette det berömte bad (Snorralaug), hvortil vandet blev ledet hen fra den varme kilde Skribla igennem en rende af tufsten. Gulvet var af hugne stene; rundt om vare stenbænke; og fra våningshuset kunde man igennem en muret hvælving gå ned i badet. Ikke alene ved sin rigdom men tillige ved sine åndsevner og sine mægtige forbindelser var han derfor en af landets anseteste mænd. To gange var han Islands lovsigemand (1215-1218 og 1222-1231). Men på den anden side indviklede hans lyst efter verdsligt gods og hans sinds ustadighed, i forbindelse med tidsalderens voldsomme færd, ham i mangfoldige stridigheder. Snart havde han strid om godordet, snart om gårde, jordegodser og arvedele, med sine brødre Thord og Sighvat, med sin brodersön Sturla Sighvatson, med sine tre svigersönner Gissur, Kolbein Unge og Thorvald Vatnsfirding, med sin egen sön Urækja, med sine stifsönner, Hallveigs sönner Klöng og Orm, med sin fosterfaders sön Sæmund Jonson og mange andre. Hans tre døttre bleve alle forskudte af deres mænd, og disse hans svigersönner bleve hans arrigste fjender. Det gik ham heller ikke bedre med andre mænd, der, efter at have nydt velgerninger af ham, gik over til hans uvenner. Lopt Biskopsön f. ex., en sön af Thorlak den Helliges efterfølger Paul Biskop, der igen var en sön af Jon Loptson, som var bleven forvist fra Sönderlandet, og da han kom hjem fra en udenlandsrejse ikke vidste, hvor han skulde ty hen, fandt et venligt tilflugtsted i Snorres hus på Stafaholt, og forblev der vinteren over. Siden stred Lopt (1221) først med

Björn Thorvaldson, så med Gissur Thorvaldson; Lopt måtte flygte til Vestmannaøerne og hans frænde Sæmund til fjelds, hvorom man den gang kvad:

> Loptr liggr í Eyjum, bítr lundabein[1],
> Sæmundr er á heiðum, etr berin ein.

Men hvor megen velvillie Snorre end havde vist Lopt, forenede dog denne sig siden med hans fjender, Kolbein og Gissur, og var med ved anslaget mod hans liv. De fleste af disse stridigheder, der udførlig fortælles i Sturlúngasaga, have kun liden interesse for literaturen, uden for så vidt de give et levende billede af tidens egenrådighed og vold. Snorre havde tidlig vundet berömmelse som skald, også udenlands. Han digtede et kvæde til ære for den mægtige norske jarl, Håkon Galin, og sendte det over til jarlen omtrent 1213. Jarlen lönnede det med anseelige gaver, sværd, skjold og brynie, og indbød ham med store løfter at komme til Norge. Men der blev intet af for det første; jarlen døde også året efter. Først i året 1218 rejste Snorre til Norge, og blev særdeles vel modtagen af Skule Jarl, hos hvem han blev vinteren over. Næste sommer tog han til Vestergötland, for at besøge Håkon Galins enke Kristine, der havde giftet sig med Askel Lagmand. Til hendes ære havde han digtet en sang, kaldet Andvaka[2], så at han også her blev vel modtagen og fik mange gaver, blandt andet det mærke, som kong Erik Knutson havde ført, da han fældte kong Sverker. Om høsten vendte han tilbage til Norge, og tilbragte næste vinter hos Skule Jarl. Nu var det, at den unge konge Håkon Håkonson gjorde ham til sin skutelsvend eller kammerherre; nyere kilder sige drotsæte eller drost. Næste forår vilde han sejle tilbage til Island; men der var den gang opkommet fjendskab imellem Nord-

[1] lundi, en søfugl.

[2] sövnløshed, den som holder en vågen.

mændene og Islænderne, især Oddemændene, fremkaldte ved Nordmændenes eget overmod. De havde endog dræbt Sæmund Jonsons broder Orm, der netop søgte at stille sin broder Sæmunds forbittrelse. Det gik da ud over nogle norske købmænd, og Thorvald Gissursons sön Björn lod endog en Nordmand gribe i kirken og dræbe. For at hævne det, agtede Skule Jarl at sende en flåde derover, hvilket Snorre og andre Islændere søgte at afværge. For at opnå sit öjemed skal han da have forestillet jarlen, at det var bedre at göre sig landets bedste mænd til venner, og at han ved sin indflydelse nok kunde bringe dem under de norske høvdingers lydighed (at snúast til hlýðni við Noregs höfðíngja). Men derhos henvendte han sig til den unge konges vigtigste rådgiver, Dagfinn Bonde eller Lagmand, ved hvis forestillinger kongen bevægedes til at opgive ledingsfærden; og efter kongens forestilling samtykkede også jarlen deri. Derimod blev besluttet, at Snorre skulde sendes til Island, for at frede om de norske købmænd (at friða fyrir kaupmönnum eðr Austmönnum) og kong Håkon gav ham lensmands navn. Og da, hedder det, talte jarlen første gang om, at Snorre skulde bringe landet under kongen; og Snorre lovede at sende sin sön Jon Murt over til jarlen som gissel derfor. Snorre havde digtet kvæder om Skule Jarl; ved afrejsen fik han også af ham, foruden andre gaver, et smukt udrustet skib, for hvilket han takkede med et kunstigt vers. Det ene af disse hed Bragarbót. Silde om høsten (1220) kom Snorre ud. Men Sönderlændingerne toge ilde imod ham formedelst den hæder, han havde vundet. De mente, at han var sat til at forhindre eftermålet efter Orm, ja, en mand lod endog forfatte et niddigt om ham. Uden at bekymre sig derom drog Snorre til sin gård Reykholt. Om sommeren sendte Snorre rigtig nok sin sön Jon til Norge; men hos sine landsmænd udrettede han intet, og gjorde sig heller ikke stor umage derfor (en aungu kom Snorri á leið við landsmenn, ok lítt flutti hann), hvorimod

de norske købmænd havde god fred derude på den tid. Herved opstår spörgsmålet om beskaffenheden af Snorres færd med landets underkastelse, der meddeles os i så dunkle udtryk. Det kan være, at Snorre ikke kunde bringe landet under Norge formedelst uroligheder der og indbyggernes mistillid til ham; og dertil hentyder Sturlúngasaga. Men det kan også være, at han ikke vilde, at han, givet i jarlens vold, kun tilsyneladende var gået ind på hans hensigt, for at afværge hin påtænkte ledingsfærd, der virkelig udsatte landet for en langt större og mere truende fare for hans fædrelands frihed, end alt hvad han kunde tilföje det. At den hele beretning ikke er så klar, som de fleste antage, ses af Jon Murts ophold i Norge. Han blev sendt derover som gissel, hedder det; men Island underkastede sig ikke. Ikke desmindre kom Jon strax efter tilbage til Island, hvor han deltog i landets uroligheder. Men gisler giver man ikke frihed, når det, de skulle være pant for, ikke bliver opfyldt. Snorres foregivne løfte om at medvirke til sit fædrelands underkastelse under norsk herredömme bliver herved ikke bekræftet. At forsøget blev gjort fra norsk side er, i følge de følgende begivenheder troligt nok; men at Snorre gik ind derpå, er der intet bevis for; hans handlinger vidne derimod.

Gissur Thorvaldsons ægteskab med Snorres datter Ingebjörg var ikke lykkeligt. Man gav hende mere skylden end ham. Og Gissurs forhold til Snorre selv blev endnu værre. Jon Murt drog atter til Norge (1229); Skule Jarl gjorde ham til sin hirdmand og skutelsvend. Men under sit ophold i Bergen, hvor han havde herberge sammen med Gissur Thorvaldson, blev han i julen (1231), efter at have drukket brav, såret i foden af en Olaf Svartaskald, som han havde taget i sin kost, og døde af såret. Da Gissur kom tilbage til Island, og bragte efterretning om Jon Murts død, gav det anledning til megen omtale; Snorre mistænkte ham for deltagelse i hans söns død, men Gissur svor femterdomsed,

at han hverken med råd eller dåd havde været med Olaf imod Jon, men tværtimod havde søgt at skille dem ad. Snorre lod det også blive derved. Gissur og Ingebjörg droge atter sammen, men det endtes alligevel med en skilsmisse, og så tog Gissur del i trætterne med Snorre og hans sön Urækja.

Overhovedet afløste den ene trætte den anden på Island. Sturlungerne deltoge næsten i alle. Snorres brodersön, Sturla Sighvatson, blev endelig ked deraf, og gjorde en Rommerrejse. Silde på sommeren (um hákarla haustið 1233) sejlede han til Norge, tog i begyndelsen af vinteren til Danmark, hvor han fik en god hest og andre sömmelige gaver af kong Valdemar den Gamle, og fortsatte så sin rejse igennem Tyskland og til Rom, hvor han gjorde bod og fik afløsning. På tilbagevejen besøgte han kong Håkon i Tønsberg. Islands underkastelse var ikke tabt af sigte. Kongen talte meget med ham, også om den ufred, der herskede der, og spurgte ham, om der vilde være megen vanskelighed med at indføre enemagt, thi det var dog bedre, når én havde magten. Sturla mente, at det nok lod sig göre, når en mand, der havde nogen styrke, vilde virke derfor. Da spurgte kongen ham, om han vilde påtage sig at fremme denne sag. Og han var heller ikke uvillig til at göre et forsøg, dog under den forventning, at hvis det lykkedes, vilde kongen yde ham en passende hæder. Kongen gik nærmere ind derpå, og bad ham ikke at vinde landet ved vold og manddrab, men han skulde se til at bemægtige sig magthaverne og sende dem udenlands eller på anden måde tilvende sig deres magt og besiddelser. Heraf er det indlysende, hvorledes man i Norge søgte at forespejle de mægtigste mænd på Island en udvidelse af deres herredömme og ydre hæder, hvilket dog tilsidst måtte føre landet under Norge. Næste sommer kom Sturla til Island, og var om vinteren hos sin fader. Men imedens han havde været borte, havde Snorres sön Urækja hjemsøgt hans ejendomme med

ufred. Om foråret tog han derfor hen til Snorre på Reykholt, og krævede erstatning af ham. Den vilde Snorre ikke give, og et forsøg på at forlige dem mislykkedes. Sturla overfaldt da Urækja, og lemlæstede ham, men Urækja flygtede, og kom over til Norge. Derfra drog han til Danmark, besøgte kong Valdemar den Gamle, og digtede en vise om ham. Til belönning fik han en hest, på hvilken han red til Rom og fra. Snorre selv måtte ligeledes flygte. Medens han opholdt sig på en anden gård, rykkede Sturla med stor magt imod Reykholt, og bemægtigede sig den og Snorres øvrige besiddelser, så at der for denne ikke blev anden udvej tilbage end at forlade landet. Var det nu end selvhævn der drev Sturla, så ses dog, at den plan, kong Håkon havde lagt, lod til at gå i opfyldelse, derved at den ene høvding forjog den anden og bemægtigede sig hans gods.

Snorre tog over til Norge (1237), men det var i en meget uheldig tid. Thi hans gamle velynder Skule Jarl eller nu hertug Skule var just i færd med at opkaste sig til konge imod sin egen svigersön kong Håkon. Snorre slog sig til hertugen, og var med sin sön Urækja ved hans hird. Der gik endog det sagn, at hertug Skule gav ham jarls navn. Dog grunder dette sig kun på et senere udsagn af Styrmer Frode, som de andre Islændere ikke vilde vide noget af. Styrmer Frode skrev nemlig ved Snorres dødsdag: ártíð Snorra fólgsnar jarls, den hemmelige jarls årtid[1]. Men hvorledes det end forholder sig dermed, så måtte Snorres blotte forbindelse med hertugen i höj grad tildrage ham kongens unåde, og han var uforsigtig eller dristig nok til at forøge kongens vrede. Kong Håkons ven Gaut Jonson tilskrev man især stridighederne imellem hertugen og kongen.

[1] en eingi þeirra Íslendínga lèt þat ásannast fyrir oss, men alle Islænderne (der den vinter opholdt sig hos hertug Skule og Snorre) benægtede det for os, siger Sturlúngasagas forfatter Sturla Thordson.

Engang da der var tale derom, spurgte hertugen Snorre for spøg, om det var sandt, som man sagde, at den, der hidsede oldkongerne sammen (Odin nemlig) med et andet navn hed Gaut? Jo, det er sandt, herre, svarede Snorre. Så digt os nu en vise derom, sagde hertugen, og om ligheden imellem dem. Den vise, som Snorre da kvad, blev meget omtalt og udbredt, og da den kom kongen for øren, pådrog den Snorre hans höjeste ugunst. Da Snorre med flere Islændere vilde sejle hjem, gav hertugen dem et skib. Men da de vare rejsefærdige, kom der strengt bud og befaling fra kongen, at ingen Islænder måtte sejle ud den sommer. Da de viste Snorre brevet, sagde han: ud vil jeg, og sejlede bort imod kongens forbud.

På Island havde imidlertid Sturla Sighvatson haft overmagten. Kun Gissur Thorvaldson kunde holde ham stangen. Kunde han få bugt med ham, så mente han at have landet i sin magt. Imellem dem begyndte der derfor en heftig strid, der efter en skarp træfning endte med Sturlas og hans fader Sighvats fald på Ørlygstad (1238). Nu havde Gissur overmagten, medens Snorre, der 1239 atter tog sit sæde på Reykholt, hvad enten han ikke troede sig stærk nok eller modløs ved sin slægts nederlag, drog sig tilbage fra de offenlige sager, blev siddende rolig på Reykholt eller drog om til sine andre gårde.

Kong Håkon i Norge havde imidlertid hverken glemt sin fjende eller Islands undertvingelse. Samme år som hertug Skule blev fældet (1240), og der ingen hindring mere var for kong Håkons foretagender, sendte kongen to mænd, en Nordmand Eyvind Bratt og Snorres svigersön Arne Øreida over til Island med brev til Gissur, at enten skulde han sende Snorre som fange over til Norge eller, hvis det ikke lod sig göre, rydde ham af vejen, og i dette brev kaldte kongen Snorre en landsforræder imod sig (at Gissur skyldi láta Snorra fara utan, hvárt hánum væri ljúft eðr leitt, eðr drepa hann at öðrum kosti, fyrir þat at hann hafði farit út

í banni konúngs; kallaði konúngr Snorra landráðamann við sik). Brevets udtrÿk vise, at kongen ikke tænkte på, at Snorre havde svigtet noget løfte med hensyn til Islands undertvingelse, men på Snorres forbindelse med hertug Skule, som kongen måtte betragte som et landsforræderi imod sig. Ligeledes er det klart, at kongen helst ønskede at få Snorre levende i sin magt; men Gissur, der higede efter Snorres rigdomme og enemagten, foretrak hans død.

Dette kongens brev og budskab bekendtgjorde Gissur ikke strax. Havde han først fældet ham, så var det tidsnok at retfærdiggöre sig. Heller ikke fattede Snorre nogen mistanke. Det lader som Gissur først havde i sinde at overfalde Snorre på altinget (sommeren 1241). I anledning af en af de mange trætter, der hørte til dagens orden, skulde de der mødes. Snorre kom, men havde kun 100 mand med sig, da han ingen svig anede. Næste dag kom Kolbein den Unge Arnorson, forhen Snorres svigersön, nu Gissurs forbundne, til tinget med 500 mand. Da stillede Snorre sine mænd udenfor kirken, og begav sig selv ind i kirken, medens Kolbeins folk fore som vilde og rasende om på tingmarken. I kirken vovede de ikke at overfalde ham. Efter en forhandling imellem Gissur og Kolbein drog den sidste bort med sine folk, der ikke havde taget töjet af hestene; Gissur gik derimod ind i kirken og talte længe med Snorre. Alting endtes fredelig imellem dem. Men Snorres hustru Hallveig blev ved denne tid syg. Hun lå tilsengs hele tinget over, og døde kort efter. Ved hendes død begyndte en ny arvetrætte. Hendes sönner, Snorres stifsönner, troede sig forurettede af ham; Gissur var deres farbroder, og de søgte hjælp hos ham. Da holdt Gissur og Kolbein et møde, og oplagde de råd, der siden kom for dagen. Snorres død blev besluttet. Han blev advaret, men uden nytte. En mand ved navn Odd Sveinbjörnson fra Alptanes sendte ham nemlig et brev, skrevet med en art binderuner (stafkarlaletr), men hvor runekyndig end Snorre

var, kunde han ikke læse dem. Han opholdt sig den gang på sin brodersön Sturlas gård Saudafell, hvor han havde et møde med Urækja og flere af sin slægt. Han var den gang meget munter, tog brevet frem, og viste dem det, men heller ikke de kunde læse det; kun tyktes dem, at der måtte være en advarsel deri. Snorre tog ingen hensyn dertil, men talte om, hvilke steder han vilde gæste på vejen, og vendte tilbage til Reykholt.

Efter mødet med Kolbein stævnede Gissur mænd til sig, Klöng og Arne, Snorres stifsönner, samt Lopt Biskopssön, Arne Øreida o. fl., gjorde dem nu bekendt med kong Håkons brev og befaling, og sagde, at med det gode vilde Snorre ikke fare udenlands, kun med magt; han havde derfor besluttet at overfalde ham. At han vilde dræbe ham, sagde han ikke. Arne vilde ikke være med, og tog hjem, de andre derimod samlede folk, såvel som Gissur selv og Kolbein. Kolbein lod han besætte alle veje i Dalesyssel med tre til fire hundrede mand, for at ingen hjælp skulde komme derfra. Gissur selv drog med 70 mand til Reykholt. Her overrumplede de Snorre om natten efter Mauritiusmesse (den 22de September; ikke Mariemesse om høsten). De opbrøde med magt hans sovekammer, men han vågnede ved larmen, sprang ud af kammeret og ind i et hus derved, hvor han traf præsten Arnbjörn. Da Gissur nu ledte allevegne, traf han præsten, og spurgte, hvor Snorre var? men da Arnbjörn svarede, at han ikke vidste det, sagde Gissur, at når han ikke kunde komme til at tale med Snorre, kunde det heller ikke komme til noget forlig. Præsten svarede, at Snorre kunde vel findes, når de først vilde love ham tryghed. Han var imidlertid bleven opdaget af de andre, og fem mænd trængte ind i kælderen. En af dem, Simon Knut, råbte til en af de andre, Arne Beisk, at han skulde hugge Snorre ned, men Snorre råbte: hug ikke! Hug! sagde Simon igen, men Snorre: hug ikke! Endelig gav Arne Beisk ham banesåret og to andre bare våben på ham. Så-

ledes blev Snorre fældet 1241, 63 år gammel. Hans skæbne var tragisk. Som en af landets mest ansete og rigeste mænd, stor som historieskriver, en ypperlig skald, meget lovkyndig, vel bekendt med det latinske sprog, heller ikke ukyndig i mathematik og mekanik, flere gange i spidsen for sit lands regering, havde han fortjent en bedre skæbne end at fældes forrædersk af sine to svigersönner og sin egen stifsön. Ved hans død splittedes hans besiddelser ad. To af hans gårde, Bessestad og Eyvindstad, bleve siden lagte under kronen, og af hans store midler faldt den mindste del i de rette arvingers hænder. Hans slægt derimod lever endnu. Ti biskopper efter reformationen udlede sin herkomst fra ham gennem Vatnsfjordingernes berömte slægt, foruden adskillige andre ansete og berömte mænd, som biskop Edvard Londeman, adlet under navnet Rosenkrone, og historieskriveren Torfæus, ikke at tale om mænd fra vor tid, som Finn Magnusen og Albert Thorvaldsen, og hans navn og hans minde, renset fra de pletter, som uskönsomme kongemænd fra 18de århundrede i altfor höj grad have sat på det, vil leve evindeligt, så længe Norden er til.

Snorre Sturlasons moralske karakter bedömmes af hans nyere levnetsbeskrivere mere strængt end billigt. „Han var", siger en af dem, „i höj grad træsk og underfundig, ustadig i venskab, utro, såvel imod andre, som imod sine egne, ligeså pengegerrig som ærgerrig; derhos voldsom, hævngerrig, vægelsindet og trættekær". Noget deraf er sandt, noget overdrevet og uden alt hensyn til den urolige tidsalder, hvori Snorre levede. Hans samtidige besad de samme lyder i en endnu höjere grad, hos dem dadler ingen dem; men hvad kan være uværdigere, end i en töjlesløs tid at drage ham alene frem, og at dynge hans landsmænds herskende lyder alene over hans hoved. Det værste man anfører som bevis på hans skændige færd er følgende: medens han boede på Borg, kom der et købmandsskib fra Orknøerne til Hvitå. Styrmanden eller skibsføreren, Thorkel Rostung,

kom i trætte med Snorre om den pris, denne som herredshøvding skulde sætte på varerne, hvilken Thorkel selv vilde bestemme. Denne satte sig ikke blot op imod Snorres lovlige ret, men dræbte en af hans mænd, just den som han havde sat til at udføre hans befaling. Drabsmanden, der var sejlet bort, var ikke at nå med loven; Snorre søgte at hævne sig udenfor loven. Det gjorde alle. Han sendte dels bud til sine brødre, at de skulde overfalde købmændene, og da det ikke lykkedes, sendte han, da de om høsten bleve forslåede til Odde, tre snigmordere (flugumenn) derhen, for at dræbe Thorkel, hvilket dog heller ikke lykkedes. I mange andre henseender give derimod kilderne Snorre medhold, ja de berömme endog hans mådehold, naturligvis med hensyn til hans endnu voldsommere landsmænd. Han søgte netop, sige de, snart ved gode ord, og snart, når de intet kunde udrette, ved magt, da han kunde stille en sex til syv hundrede mand, at dæmpe de hyppige trætter. Just medens han boede på Borg, viste han sig fredeligere og mere velsindet imod sine venner og undergivne, end hans broder Thord. Flere gange optrådte han som mægler, men da han ikke havde folk nok, kunde han intet udrette imod de andres dårskab og heftighed. Snorres egen broder Sighvat bebrejdede ham hans mådehold, og hans fremfærd vandt overhovedet påskönnelse og skaffede ham agtelse hos sine landsmænd. Endnu uretfærdigere er den beskyldning, at „han næsten døde som en forræder mod den konge, til hvis tjeneste han havde forbundet eller forpligtet sig". Det er at berøve hans død al den medfølelse, den ellers vil vække hos os. Hvilken konge havde Snorre lovet troskab på den måde, at han for en titels skyld skulde forråde sit fædrelands frihed? Han fortjener jo netop at hædres, fordi han følte, at pligten mod hans fædreland var större end imod magthaverne i Norge, fordi han intet gjorde, hvorved han måtte række hånden til sit fædrelands undertvingelse og til dets literaturs undergang, som var følgen deraf. Snorre var

ingen forræder imod sit land, men hans drabsmand, hans morder var det.

Sagafortælling og dens skriftlige optegnelse var ikke noget ualmindeligt för Snorre og i hans tidlige dage, men ingen frembragte noget værk som hans, og få nåede hans berömmelse. Dets största fortjeneste er just den, at det ligesom satte krandsen på alle foregående arbejder, og ikke uden grund have nogle lignet ham med Polybius og Thucydides. Om dette arbejdes indhold og behandling skal der siden tales; her betragte vi kun de historiske omgivelser, men hverken om måden, hvorpå han behandlede sit værk, eller om tiden, når han især beskæftigede sig dermed, haves der historiske efterretninger. Måske der dog lader sig noget formode om, til hvilken tid i hans liv man især må henføre hans arbejder. Han havde mange stridigheder med sin brodersön Sturla Sighvatson. Endelig blev engang fred i landet, og den varede en sommer, i hvilken Snorre, som det hedder, ikke red til tings, men lod præsten Styrmer hin Frode ride med lovsagaen. Det var 1232. Snorre og Sturla kom nu bedre ud af det med hinanden, og Sturla var ofte på Reykholt. Og Sturla lagde megen vind på at lade skrive sagabøger efter de bøger, som Snorre udarbejdede (setti saman), eller med andre ord, han tog afskrifter af Snorres arbejder. 1232 var Snorre 54 år gammel. Han skrev altså för den tid, og må da have forfattet en så betydelig del af sit værk, at der kunde være tale om at tage afskrifter deraf. [1]

[1] Om Snorre: Sturlúngasaga I 105-6, 192, 200, 223. II 44-46, 48, 50, 56, 60, 80-82, 128, 146, 178, 180, 181, 196, 226, 232, 238, 240-242 etc. — Ísl. Annál. under årene 1218, 1220, 1223, 1231, 1233, 1234, 1241. — FmS IX 294, 434-36. — Finni Johannæi Hist. eccl. Isl. — GhM. 26. — Snorres levnet foran første del af Heimskringla. Finn Magnusen, Udsigt over Snorre Sturlasons liv og levnet, i Skandinav. Literaturselsk. skr. 19de b. og særskilt. —

Samtidig med Snorre Sturlason var Styrmer Kårason hin Frode (Sveinbjörn Egilsons formodning, at han var Hermundson, er urigtig). Hvad der med sikkerhed vides om hans levnetsomstændigheder er såre lidet. Han var to gange Islands lovsigemand, 1210-1214 og 1232-1235; i den ene fortegnelse over lovsigemændene hedder han Styrmer Kårason, i den anden Styrmer Frode; og det sidste år (1232) er netop det, hvorom Sturlúngasaga siger, at Snorre Sturlason da ikke red til tings, men lod Styrmer præst hin Frode ride med lovsagaen. Det er altså den samme mand. Han blev Islands lovsigemand tidligere end Snorre, og må altså have været en anset mand, vel endog ældre af alder, end Snorre. I historien forekommer Styrmer ved et forlig, der (1228) skulde sluttes i Norderådal imellem Snorre Sturlason og hans brodersön Sturla Sighvatson. Snorre kom ikke selv, men sendte to mænd, af hvilke den ene var præsten Styrmer, der fremsagde forliget og på Snorres vegne bekræftede det ved håndslag til Sturlas fuldmægtig. I året 1235 blev Styrmer prior i Vidøkloster i Guldbringesyssel, hvor han vistnok har tilbragt de sidste ti år af sin levetid. Han overlevede Snorre, som allerede kan ses af den hentydning, han skal have sat ved hans årstid. Han døde 1245 (ikke 1265). Sædvanlig kaldes han Styrmer Præst (prestr), men også Prior. Han havde del i Landnáma i følge en bemærkning i selve dette skrift; han forfattede en saga om Olaf den Hellige (lífssaga hins heilaga Ólafs konúngs); der tillægges ham del i Sverrissaga; og hans vidnesbyrd påberåbes i sagaen om Hörd og Holmverjerne. Det er alt hvad man egenlig ved om denne mand. Hvorledes skal

Vandals mindesmærker på Jægerspris (o. fl. i Nyerups D. Literaturlex.) — Sveinn Skúlason, Æfi Sturlu lögmanns Þórðarsonar, i Ssí I 505 ff. (tillige om Sturlungerne og Snorre). — Jón Sigurðsson: Lögsögumannatal og lögmanna á Íslandi, i Ssí II 1 ff.

man nu bære sig ad for af disse brudstykker at danne en ordenlig levnetsbeskrivelse, når man ikke vil digte historie?[1]

Hvor liden eller stor end Snorre Sturlasons villie og evne kan have været til at fremme Islands forening med Norge, sikkert vilde han ikke rolig kunne have set på, at magten i landet overgaves i én mands, og det endog i hans bittreste fjendes hænder. Ved hans død måtte en af hindringerne for landets undertvingelse ryddes af vejen. Det var allerede kommet så vidt, at Islænderne ikke mere kunde enes. Snorres brodersön Thord Sighvatson, også kaldet

[1] Jón Sigurðsson i SsÍ II bind Lögsögumannatal og lögmanna. — Diplomatarium Islandicum ved Jon Sigurdson, udgivet af det islandske litterære selskab (se år 1235). — De islandske annaler. — Sturlúngasaga. — Annalerne have under år 1245: andaðist Styrmir *prior*. — Necrologium Islando-Norvegicum SrD 506 har under 20de Februar: obiit Styrmir *prestr*. — Om Styrmers skrifter: Landnáma i ÍS I 320 i varianten. — Fortalen til Sverrissaga i FmS VIII-XXXIV, og Sagabibl. III 422 samt I 280. I Olaf den Helliges saga i Flatøbogen i FmS V 226 hedder det: í sjálfri lífssögu hins heilaga Ólafs konúngs Haraldssonar þeirri sömu, er Styrmir prestr hinn fróði hefir samansett. Så og sst. V 170: aðrir sex, þeir er Styrmir reiknar í sinni bók, og V 268: eptir sögn Styrmis hins fróða. Heraf er det tydeligt nok, at han har skrevet Olaf den Helliges levnet, men det er for meget, når Finn Magnusen i GhM I 21-22 deraf slutter, at han har sammenskrevet den store Olafs saga, som findes i Flatøbogen og er udgivet i FmS V, hvori Styrmer anføres og citeres, samt at han ydermere skal have gjort det efter selve Snorres foranstaltning, hvilket skal bekræftes deraf, at Snorres fortale til Heimskríngla i flere pergamentshåndskrifter findes foran Olaf den Helliges saga. — Fortalen til saga Ólafs hins helga, Christiania 1853. S. XVIII-XIX formoder at Styrmer var omtrent 10 år ældre end Snorre, så at han måske er født omtrent 1168, og hans Lífssaga Ólafs hins helga kan da have været færdig omtrent 1210.

Thord Kakale, var endnu tilbage. Kampen begyndte på ny imellem ham og Gissur Thorvaldson. Begge tyede til Norge og gjorde kong Håkon til deres voldgiftsmand (1247-48). Kardinal Vilhelm var på samme tid kommen til Norge, for at krone kongen. Kardinalen var aldeles af samme mening som kongen, og fandt det urimeligt, at Island ikke ligeså godt kunde stå under en konge, som alle andre lande i verden. Forsøgene på at vinde det fornyedes. En biskop Henrik, der var viet til biskop i Holum, blev tilligemed Thord Kakale sendt til Island med det ærende til landsfolket, at de skulde underkaste sig kongen og give skat. Gissur, der således blev tilsidesat og naturligvis var ilde tilfreds med at dette hverv blev overdraget hans modstander, gjorde en Rommerrejse. Thord og Henrik bleve snart uenige. Efter to års forløb vendte biskoppen tilbage til kongen, og da Gissur var kommen tilbage til Norge fra sin Rommerrejse, indgik han venskab med ham, og forestillede kongen, at det vilde gå bedre, hvis de to bleve sendte derover. Hvervet blev nu overdraget Gissur; men han fandt det ikke så let, som han havde tænkt, og kongen fandt heller ikke ham ivrig nok. Begge medbejlere samledes atter i Norge. Men Thord bad kongen sende Gissur bort, thi de to kunde ikke være på ét sted. Mener du, svarede kongen, at jeg skal sende min frænde bort for din skyld? (Gissur var i fjerde led beslægtet med kong Håkon) eller vilde du heller ikke være i himmerige, når Gissur var der? Jo, det nok, svarede Thord, når der var langt imellem os. Han tænkte næppe på, at han var så nær ved det. En aften, da han sad ved drikken, fik han kong Håkons brev, som indeholdt kongens løfte, at han vilde sende ham til Island og göre ham til den ypperste mand. Thord udbrød: bliver det mig beskæret at komme ud, skal jeg heller aldrig mere forlade landet; men strax efter svimlede det for ham, man måtte bringe ham til sengs, og kort efter døde han. Nu var Gissur ene tilbage. Kong Håkon gav da ham jarls navn, mærke og

lur, lod ham sidde i höjsædet hos sig, og lod sine skutelsvende skænke for ham som for kongen selv. Gissur manglede den gang (1258) ét år i de halvtreds. Efter nogle års forløb bragte han landet til at sværge kongen troskab og yde ham skat (1262-64). Hvor forskellig var tilstanden nu fra för:

Der fortælles i Olaf den Helliges saga, hvorledes denne konge gjorde et forsøg på at få indgang på landet.

En sommer sendte han en Islænder fra Nordlandet, Thoraren Nefjulfson, en klog og snild mand, en stor farmaðr, som gærne var hver anden vinter på Island, hveranden i Norge, over til Island i kongens ærende. Thoraren tog til altinget, og da sagerne vare endte på lovbjerget, stod han op og bragte kongens hilsen: Guds hilsen og sin sender kongen alle høvdinger og landsstyremænd og hele almuen, unge og gamle, at han vilde være deres drottinn, hvis de vilde være hans þegnar, og der skulde til alle gode ting herske venskab imellem dem. Dertil svarede de: at de vilde være hans venner, hvis han var deres ven. Da vedblev Thoraren: Og det følger med kongens venlige budskab, at han til vennegave af Nordlændingerne vil bede om, at de ville give ham det udskær, der ligger udenfor Øfjord og kaldes Grimsø, hvorimod han vil forunde dem alle goder, som hans land kan yde deres. Og navnlig sendte kongen dette bud til Gudmund den Mægtige (ríki) at anbefale denne sag, thi kongen havde spurgt, at han havde mest herredömme på Nordlandet. Men Gudmund svarede: Jeg er såre begerlig efter kongens venskab, og dyrebarere er det, end det udskær han forlanger; men kongen havde spurgt urigtigt, når han troede at Gudmund havde mere at sige over øen end andre, thi den var gjort til almindbrug. Der holdtes da et møde, den ene og anden sagde sin mening, og Gudmund anbefalede meget kongens sag. Da sagde man, hvorfor Gudmunds broder Einar ikke gav sit ord i laget, han var dog den mest skarpsynede. Da sagde Einar: Jeg har talt lidet om denne

sag, fordi ingen har opfordret mig, men når jeg skal sige min mening, så betænker, mine landsmænd, hvad det vil sige, at give skatte, gaver og pålæg til kong Olaf, som de mænd i Norge; denne ufrihed vil jo ikke alene gå ud over os, men over vore sönner og deres sönner, og al den slægt, der bebygger landet, og denne trældom vil aldrig holde op. Kong Olaf skal være en god mand, men han bliver dog ikke ældre end gammel, og det vil gå som sædvanlig, at der bliver kongeskifte, og hvorledes ville de følgende være? Somme gode og somme onde. Ville I sende kongen gave, falke eller heste eller sligt, gærne det! men give I ham Grimsø, da vil han der kunne lægge en flåde, og have et fast tilholdssted, og I ville snart se Nordmændene ro hen til eders huse. Da råbte hele almuen, at det skulde aldrig ske, og Thoraren Nefjulfson pakkede sammen og så nok at hans ærende var endt.

För havde Island givet sig selv love, nu måtte det modtage dem fra Norge. Gissur Jarl havde sit sæde på gården Stad i Reynenes i Skagefjord, og bestemte det för sin død til et kloster (Reynestads kloster). Han døde 1268 (ikke 1266) og er begravet der i kirken.[1]

I overgangsperioden fra den tid kong Håkons fordringer på Island fremtrådte i gerning indtil Islands fuldkomne underkastelse under Norge 1273, med et rundt tal fra 1250 til 1280, blev samkvemmet med Norge, der i grunden aldrig ganske havde været afbrudt, bestandig större, og denne påvirkning giver sig også tilkende i literaturen, skönt den endnu beholdt sit islandske præg.

Til denne tid høre endnu to brødre, Olaf Thordson, kaldet Hvitaskald, og Sturla Thordson, sönner af Snorre Sturlasons broder Thord Sturlason på Hvam i Dalesyssel, avlede med en

[1] Sturlúngasaga III 92, 118, 286, 298. — FmS X 23-24, 93. — Isl. Annal. under årene 1247, 1248, 1258, 1260, 1262, 1268. — GhM I 478, 480

frille Thora. Olaf Hvitaskald fik sit tilnavn formedelst sine hvide hår, i modsætning til en samtidig digter, Olaf Svartaskald. Han deltog i Sturlungernes stridigheder, men ikke på voldsom vis, og måtte i følge et forlig drage udenlands. Han fulgte da med Snorre Sturlason til Norge (1237), men blev hos hertugen, og var med i slaget ved Oslo (1240), hvor han stred på kong Håkons side. Efter den tid ophøre brudstykkerne af hans digte. I følge hans egen beretning var han i Danmark hos kong Valdemar den Gamle; han anfører nemlig bemærkninger om runeskrift af Valdemar Danekonning, som han kalder sin herre. Dette hans ophold i Danmark bekræftes senere af hans slægtning Thorgils Bödvarson, der sagde til kong Håkon, at hans farbroder Olaf havde været i Danmark hos kong Valdemar, og hos ham vundet megen hæder. Da Valdemar Sejer døde 1241, må hans ophold i Danmark falde imellem 1239-41. Senere træffe vi ham på Island, hvor Thord Kakale, der (1247) drog derover med biskop Henrik, indsatte ham til lovsigemand (1248-50). Anden gang blev han lovsigemand 1252 og var det kun i et år. Han anbefalede den norske konges herredömme i nogle taler, der endnu haves. Han boede på Hvam og senere på Stafaholt, og må have undervist unge drenge, der skulde oplæres til præster, thi der berettes om en Thorstein præst Titling, at han var bleven oplært på Stafaholt hos Olaf Thordson. Han døde 1259. Han digtede draper om Thorlak den Hellige, om hertug Skule, og om Håkon og om kong Valdemar Sejer i Danmark; men på nogle brudstykker nær ere hans skrifter tabte, undtagen hans fortsættelse af Skalda, der findes blandt afhandlingerne bag ved Snorra Edda.[1]

[1] Sturlúngasaga I 50, II 160-61, 166-67, 194, 196, 232. III 130, 138 og 139 (hans taler), 242. — FmS IX 436, 511 (slaget ved Oslo). — Ísl. Annál. under vedkommende år. — Finni Johannæi Hist. eccl. Isl. I 208. GhM I 29-30. — Sveinbjörn Egilson, i den Arna-Magn. udg. af Snorra Edda II 62, 76, jfr fortalen s. V og

Sturla Thordson, der var født 1214, deltog i sin yngre alder i sin faders stridigheder med Snorre Sturlason, og ved den lejlighed var han stundum, når der sluttedes forlig, i huset hos Snorre; han tilbragte en sommer der tilligemed Paul Loptson. Siden vedblev han at deltage i landets mange uroligheder, men der gives ham det gentagne vidnesbyrd, at han var fredelig sindet, og vilde ikke anfalde andres besiddelser med ufred. Han var lovsigemand 1251 (et år). Men da han talte imod kong Håkon, og således var af en anden mening end sin broder, havde han magthaverne imod sig, og kunde ikke vente selv at beholde fred. Biskop Henrik erklærede ham for en fredsbryder, og Gissur Jarl lyste sag imod ham på altinget. Ved sin datters bryllup, hvortil Gissur var indbuden, blev han imidlertid Gissurs lensmand (lendr maðr Gissurar jarls), og denne lovede ham Borgefjord i len. Men næste sommer (1261) kom Hallvard Guldsko fra Norge med kong Håkons brev, hvori Borgefjord blev tildelt en anden mand, og det hans fjende, Rafn Oddson. Det var en bitter skuffelse, som han udtalte i en bitter vise. Endnu i året 1262 var han på altinget, da Gissur Jarl og Rafn forligedes; men næste år måtte han forlade landet. Han kom til Norge, men var næsten uden midler, og frygtede meget for kong Håkons vrede. Denne var imidlertid fraværende på sit store tog mod Vesten, og døde samme år på Orknøerne. Kong Håkons sön Magnus, som han henvendte sig til, tog da heller ikke vel imod ham, og vilde ikke have ham i sin tjeneste. Ved en anden mands fortale fik han imidlertid lov til at følge med kongen, da denne sejlede fra Bergen; og denne lejlighed benyttede han. Han fortalte nemlig på skibet sagaen om Huld (Huldarsaga), og fortalte den så godt og livligt, at alle trængte sig sammen omkring ham. Det vakte dronningens opmærksomhed,

P. E. Müller, die ächtheit der Asalehre, s. 34. 75. — Jón Sigurðsson, Lögsögumannatal ok lögmanna, Ssí s. 30-31.

og hun sendte næste morgen bud at han skulde komme til hende og tage troldkonesagaen med (ok hafa með sèr tröllkonu söguna). En stor del af dagen fortalte han da sagaen i lyftingen for kongen og dronningen, og han fik ligeledes lov til at kvæde et digt om kong Magnus selv. Det gjorde sin virkning. Om aftenen lod kongen ham atter hente, tog et sølvkar med vin, drak ham til, og rakte Sturla det med de ord: vin skal man tildrikke en ven. Nu måtte han også kvæde det digt, han havde gjort om Magnus's fader kong Håkon; og da det var endt, roste dronningen det meget, og kongen sagde: det må jeg sige, at du kvæder bedre end paven i Rom. Nu var kongens nåde vunden, og det i den grad, at han overdrog Sturla at forfatte (setja saman) hans fader kong Håkons historie under kongens egen vejledning og de kyndigste mænds fortælling. Sturla fik orlov at fare til Island, når skibe gik; men han vendte atter tilbage til Norge, og blev ved denne sin anden udenlandsfærd endnu mere hædret af kong Magnus. Han blev først hans hirdmand, så skutelsvend, og digtede mange kvæder om kongen, og nød megen hæder derfor. Også hans hustru og sönner kom derover; hans sön Thord blev viet til præst, og blev kong Magnus's hirdpræst. Om Birger jarl i Sverig († 1265) digtede Sturla ligeledes en flokk på tolv viser, hvorfor han fik en kostbar klædning i lön. I et møde mellem kong Magnus og Birger Jarl foredrog han også en drapa om jarlen, der indbød ham til Sverig, men hans hu stod til Island. Under et senere ophold i Norge skrev han endelig kong Magnus's historie, dels efter breve, dels efter kongens egen vejledning. I året 1271 (men ikke 1265) blev han med flere mænd sendt til Island med den ny lovbog (Járnsíða), som kongen vilde have antaget der. Han blev Islands første lagmand (1272) og beholdt denne værdighed, indtil der opstod en strid imellem præster og lægmænd (um staðamál), da han selv frasagde sig den og rejste til Norge. Han vendte atter tilbage (1277-78) og levede så i megen anseelse

på sin gård Stadarhol i Dalesyssel, hvorfra han flyttede til øen Fagerø i Bredefjorden, hvor han døde 1284. Han opnåede en alder af 70 år, og danner ligesom slutningsstenen i den gamle sagaskrivning og digtekunst, der nu tillige blev stærkt påvirket af kongemagten.[1]

Ved forbindelsen med Norge måtte Island dele dette lands politiske skæbne, og gik tilsidst med det over til Danmark. Overgangen til foreningen med Norge var sket gradvis, og friheden var i grunden gået under i vilkårlighed, da den afløstes af enemagten. Landets aftagende gik derfor efterhånden for sig og med det sank literaturens selvskabende kraft. Vistnok bidrog foreningen med Norge til at kvæle de sidste tiders vold, hærfærd og drab; stridighederne imellem de mægtigste slægter afgjordes gærne ved voldgiftsmænd fra Norge, og de mest indflydelsesrige mænd søgte deres anseelse hos den norske kongehird. Islænderne havde vel i deres overenskomst med den norske konge 1262 betinget sig, at de kongelige sysselmænd i Island skulde være indfødte af de gamle goders familier, men dette blev dog fra kongens side ikke overholdt, og gentagne klagemål løde over, at Nordmænd bleve ansatte på Island. Islændere tjente til en tid også i Norge. Som exempel kan anføres Gissur Björnson Galle, der var født 1269 og opkaldt efter sin slægtning Gissur Jarl Thorvaldson. Han drog

[1] Sturlúngasaga II 172; III 60 og 170. III 142, 148, 161, 166, 296, 297, 303-307, 308, 313; IV 35, 73. — Ísl. Annál. under vedkommende år. — Finni Johannæi Hist. eccl. Isl. I 208, 210-11. — Sturlas levnet foran Hkr 5. d. eller Håkon Håkonsons saga. — Bjarne Thorsteinsons fortale til Sturlúngasaga I, VII-XI. — GhM I 30; II 726. — Om Sturlas lagmandstid og når han bragte lovbogen Járnsíða til Island: Jón Sigurðsson, Lögmannatal og lögsögumanna i SsÍ II 31, 36-39. — Thord Sveinbjörnson i Historia Jarnsidæ foran den Arna-Magn. udgave af loven, s. X, XV.

1309 over til Norge, blev hirdmand, og brugtes i flere offenlige sendelser. 1324 vendte han tilbage til Island, og døde på gården Videdalstunga 1370, 101 år gammel. Istedenfor de verdsliges overmod, der havde svækket landets kræfter, trådte der endelig et andet, der aldeles nedbrød dem, de gejstliges. Allerede forud, omtrent fra 1240 af, vare biskopperne norske, af hvilke i det mindste nogle, efter Finn Jonsons udtryk, mere lagde vind på at lægge landet under den norske konge, end under Kristus. Deres efterfølgere vare ligeledes udlændinge, der snarere kunde anses for eventyrere end for klerke. På altinget gik forhandlingerne især ud på afhængigheden af Norge, ny loves indførelse og störrelsen af landets skattegæld. 1280 var Jon Einarson kommen ud med kong Magnus Lagabøters lovbog, der efter overbringeren fik navn af Jonsbogen, og blev lovtagen næste år; 1306 måtte han afgöre en stor trætte på altinget om skattegæld til kongen. 1354 kom på kongens vegne Ivar Vigfusson Holm, og fik herredömmet over landet, der blev ligesom en stor forpagtning og overgaves til den höjstbydende. Alle disse forhandlinger, trætter imellem landets indvånere og de oversendte magthavere, imellem de enkelte rigmænd, deres svogre og frænder, frembyde ingen interessante begivenheder. Og med disse ulykker forbandt sig landeplager, vulkanudbrud, jordskælv, kvægdød og hungersnød. År for år gentage annalerne: 1284 var der kvægdød, mange mennesker døde af sult, og mange gårde bleve øde; 1285 herskede megen sot i Vestfjordene; omtrent fra 1287 fulgte flere år efter hinanden med manddød af sult; 1321 var et stort uår, og mange mennesker døde vide om af hunger. Den sorte død, der hjemsøgte Norge 1349 og 1350 kom rigtig nok ikke til Island, men det følte dog trykket deraf, da der ingen skibe kom fra Norge og alle lande vare ødede. Dette var kun en indledning til Islands følgende nød og elendighed, efter at en frygtelig braddød, den såkaldte store plage (plágan mikla) i tre år, 1402-4 havde hjem-

søgt det. Handelen var gået over i fremmedes hænder, efter at landet havde lidt af börnekopper og anden landsfarsot. Under disse landeplager tog befolkningen i begyndelsen og den første halvdel af det 15de århundrede skrækkelig af, nogle mene at den endog fra 120,000 sjæle, som den i det 12te århundrede skulde have udgjort, er svunden ned under det halve eller til en trediedel. Det er udentvivl en sand, men sörgelig skildring der gives af dets tilstand efter disse nedbrydende århundreder: Oldtidens historiske kundskab forfaldt hos de lærde, smagen hos digterne, agerbruget blandt bönderne; lægfolk mistede deres gamle friheder, landet sin handel og søfart, og biskopperne fik næsten kongelig magt.[1]

Under disse omstændigheder måtte literaturen sygne, og næsten dø ud. Det gamle helteliv var forsvundet, det ny indhold var tomhed eller nød. Hvo kan have sands for det åndige liv, når han må kæmpe for at få de første legemlige fornødenheder tilfredsstillede? Hvad skulde de fortælle? Trætter om gods og deres biskoppers levnet. Hvad skulde de synge? Om jomfru Maria og helgene, uendelige rímur (ríma) om fabelagtige helte. Hvad der havde nogen livskraft måtte leve af fortidens minder, og det mærkeligste ved denne tid er, at den gentog dem: alle de ældre digte og fortællinger måtte gennemgå den. To ting ere da klare: det ny der fremkom måtte stå tilbage for det gamle; det gamle, der blev bevaret, måtte gennemgå denne trængselstid og komme til os i brudstykker eller udtværet og forvansket. Af denne landets og literaturens tilstand forklares tillige,

[1] Espolín, Árbækr Íslands, I. bind. — Ísl. Annál. under vedkommende år. — Björn á Skarðsá, Annál. — Peder Clausen, Norges beskrivelse. — Thord Sveinbjörnson, i fortalen til Járnsíða, s. IV-V. — De la Roquette, Notice sur l'Islande, i Bulletin de la Société de géographie, octobre 1848.

at der ikke haves betydelige eller sammenhængende efterretninger om de mænd, der befordrede literaturen. Den mærkeligste er Hauk Erlendson. Da Sturla Thordson frasagde sig lagmandsembedet, blev Erlend Olafson hans eftermand; 1290 blev han af kongen forlenet med Vestfjordene. Han døde 1312. Hans sön Hauk (i norske diplomer herra Haukr lögmaðr) var Islands lagmand 1294-99; 1303 opholdt han sig i Bergen, og skal fra 1304-16 have været Gulethings lagmand. I alt fald vendte han tilbage til Island, hvor han døde 1334. Han fortsatte Landnáma, og efterlod sig håndskrifter, der ere bekendte under navn af Hauksbók. Ved samme tid, 1334 eller 1335, døde præsten Thorstein Illugason på Grenjadarstad, der berömmes, foruden for sin håndgerning, tegning og udskæring, tillige for bogskrivning (bókagerð). Blandt andre lærde mænd der forekomme er præsten Einar Haflidason den bekendteste fra dette århundrede. Han var flere gange officialis og døde i en höj alder 1393. Han skrev Laurentiussaga, den sidste islandske saga vi kende, samt annaler. — Berg Sokkason, oplært i Munkethverå, hvis abbed han var fra 1325 til 1334, da han formedelst sygelighed afgik, og atter fra 1345 til sin død, som der menes 1350. — Jon Haldorson, en Nordmand af Prædikebrødrenes orden, en anset klerk, der længe havde studeret udenlands i Bononia og Paris. Han blev biskop i Skalholt 1322 og døde på et besøg i Bergen 1339. Han skal være forfatter til det stykke om Absalons død (i FmS II 440), der noksom vidner om den fordærvede historiske smag. — Arngrim, abbed i Thingøre 1350, der siden blev afsat og gav sig i kloster i Bergen, men atter blev indsat i sin værdighed og døde 1361 eller 1362, var forfatter til Guðmundar saga ins góða Hólabiskups. Den berömteste digter fra denne tid, Eystein Asgrimson, var munk i Thykkvaby. Efter en strid med biskop Gyrd, som han nidede, digtede han til jomfru Marias ære digtet Lilja, om hvilket det blev til mundheld, at alle skalde ønskede at have digtet det (öll

skáld vildu Lilju kveðit hafa). Han drog 1361 udenlands med biskop Gyrd; de andre skibe satte til, men det han var på kom om høsten til Helgeland. Han drog til Helgesæter kloster i Throndhjem, hvor han døde. Einar Gilsson (lagmand 1367-68) forfattede en ríma om Olaf Haraldson eller slaget ved Stiklestad. Præsten Thomas Snorrason († 1365) anses af Finn Magnusen for forfatter til en samling rímur om Grönlands lagmand Skald-Helge. Björn Einarson, kaldet Jorsalafarer, gjorde, som tilnavnet viser, en rejse til Jerusalem, og drog siden til Grönland. Hans Itinerarium, der endnu menes at have været til på Arngrim Jonsons tid, er tabt. Han døde 1415. Med ham fulgte efter sagnet Einar Fostre som hans skald og skemtemand (skemtunarmaðr), og som sådan skal han have forfattet en ríma (Skíðaríma), der ikke er trykt. Til Islands stormænd på denne tid hører endelig: Lopt Guttormson, ridder, der efterlod sig 80 storgårde, men døde efter sagnet i en fattig hytte. Han var tillige en stor skald og forfatter til et kvæde kaldet Háttalykill. Han døde år 1434.[1]

[1] Erlend Olafson: Sturlúngasaga III 308. Ísl. annál. år 1312.

Hauk Erlendson: Isl. annál. — Jón Sigurðsson, Lögsögumannatal og lögmanna i SsÍ II 46-47. — Norske diplomer fra 1306 og 1309 hos Suhm, Danm. hist. II 531, 630. — GhM I 33. Men især P. A. Munchs afh. om ham i AnO 1847 s. 169-216. Adskilligt synes endnu ikke at være oplyst. At han var Gulethings lagmand, som han kaldes i et norsk diplom fra 1311, anser Finn Magnusen for urigtigt. — Hauksbók Arna-Magn. nr 544, 4 og nr 371, 4. Se om dem GhM I 36, 47, 344. Suhm XII 254 siger, at Hauk lagde sidste hånd på Skálda; hvorfra Suhm har det, ved Finn Magnusen ikke.

Thorstein Illugason: Ísl. annál. år 1334.

Einar Haflidason: Islandske annaler (fortalen). Forfatter til Laurentiussaga, se Guðbrandr Vigfússon i fortalen til BS I, LXXXVII, flg. Laurentiussaga er trykt i BS I 887-914.

Berg Sokkason: Isl. annál. — Ritgjörðir tilheyrandi Snorra Eddu,

Islands forbindelse med Norge gjorde Norge til hovedlandet. Den literatur, som Island havde fostret, droges derved endnu mere over til Norge og blev afhængig af forholdene der; på den anden side vandrede den literære udvikling, som Norge modtog fra syden, over til Island. To ting tildrage sig da især opmærksomheden: bevaringen af det gamle, som tilhørte hele Norden, og udbredelsen af det ny, som kom fra syden.

Sandsen for det gamle, det ægte nordiske, sløvedes vel efterhånden, men flere omstændigheder vidne om at den endnu en rum tid ikke blev aldeles udslettet. Selv efter at

Sveinbjörn Egilssons eptirmáli s. 250. Jón Espolín sætter hans død ved 1350.

Jon Haldorson: Ísl. annál. — Langes Norske klosterhist s. 238.

Arngrim, abbed i Thingøre: Isl. annál. — Arfvidsons fortegnelse over håndskrifter i Sv. fornskriftss. saml. årsmødet 1847, s. 9. Hans Gudmundar saga góða er trykt i BS II 1 flg.

Eystein Asgrimson: Ísl. annál. — Finni Johannæi Hist. eccl. Isl. II 104 flg. Langes Norske klosterhist., s. 238. — Digtet Lilja i Finni Johannæi Hist. eccl. Isl. II 398-464 og oftere særskilt.

Einar Gilsson: GhM II 420. Hans ríma om slaget ved Stiklested findes i Flatøbogen, hvis indhold anføres i Sagabibl. III 443, men da tilnavnet Gilsson der er forbigået, er den fejlagtig tillagt en anden langt berömtere digter Einar Skulason. — Lögsögumannatal og lögmanna af Jón Sigurðsson — Flere af hans digte findes i Guðmundarsaga af abbed Arngrim i BS II. — Ólafsríma er trykt i Flateyjarbók I 8-11.

Thomas Snorrason: Isl. annal. angive hans dødsår. Hans rímur om Skáld-Helge findes i GhM II 442, men at han er forfatter er kun en løs gætning.

Björn Jorsalafarer og Einar Fostre: GhM II 439. Hos Halfdan Einarson, Sciagraphia s. 47, nævnes en Sigurd med tilnavnet fostre.

Lopt Guttormson: Björn á Skarðsá, Annál. — Háttalykill Lopts Guttormssonar, udg. af Halldór Jakobson, Kaupmannahöfn 1793, og Schröder, Upsaliæ 1816-17, 4. (Arfwidsons fortegnelse s. 34.)

der ingen ny sagaer bleve skrevne, varede dog læsningen af de gamle ved. Man har vel bemærket om kong Håkon Håkonson, at han ingen forkærlighed viste for den nordiske digtekunst, og at ingen islandsk digter lod sig høre ved hans hird, hvilket dog lader sig forklare af hans fjendskab til de skalde, der nærmest havde lejlighed til at besynge ham (Snorre Sturlason og Sturla Thordson); men har han under sin lange og virksomme regering ikke givet slående beviser på sin yndest af den gamle literatur, så er det så meget mere rørende at se ham på sit yderste vende tilbage til den. I Kirkevåg på Orknøerne, hvor han døde 1263, lod han under sin helsot først læse bibelen, latinske bøger, for sig, men da han fandt det for anstrængende at fatte meningen af dem, lod han læse norske bøger (norrænar bækr), først hellige mænds sagaer, og da de vare ude, de norske kongers fra Halfdan Svarte af og så fremdeles, og endelig lod han læse Sverres saga for sig nat og dag, al den stund han var vågen. Under hans sön Magnus Håkonson Lagabøter (1263-1280) se vi endnu store historiske sagaer af Sturla Thordson blive til efter kongens egen foranstaltning, skönt det tiltrækkende ved sagaen om Huld allerede stærkt minder om smagen for eventyret. Hvo kan tvivle om, at de gamle norske kongesagaer, der så at sige vare „de mægtigste aristokratiske slægters adelsbreve", heller ikke under de følgende konger kunde forgå? Stormændene, som Giskeslægtens hoved, Erling Vidkunnson († 1355), måtte på deres gårde samle sig bogsamlinger deraf, og bestandig forny dem ved afskrifter. Lovgivningen, der var en mere væsenlig fornødenhed for landets indre udvikling, fik derimod en blomstrende periode under Magnus Lagabøter, der just deraf fik sit tilnavn; og dette blev en vigtig kilde til vedligeholdelsen af det gamle norske sprog, indtil de gamle udtjente love, efter forbindelsen med Danmark, måtte dele skæbne med de gamle sagaer. Da rimene afløste de gamle drapaer og eventyr den historiske saga, ophørte også den

nordiske poesis ejendommelighed. Den skabende kraft var svækket, og blev erstattet ved efterligning. Men da det er poesiens guddommelige kraft, der knytter og løser alle literaturens bånd, så var også den tid kommen, da den næsten totale adskillelse af de tre nordiske rigers sprog og literatur stærkt forberedtes, og først efterhånden ad ganske andre veje kunde knyttes på ny.

Norges historiske forbindelse med de sydlige lande var tidlig begyndt. Det græske kejsersæde tildrog sig deres, som alle Nordboers opmærksomhed. De besøgte det, dels til lands igennem Garderige, dels ad søvejen mod vesten. Harald Hårdråde tog den ene vej, Sigurd Jorsalafarer den anden. Kong Sverres broder Erik opholdt sig i Miklegård med Endride den Unge; og Endrides fortællinger om de fremmede sæder og skikke gave, 1152, anledning til Rögnvald Jarls og Erling Skakkes tog til Spanien, Jerusalem og Miklegård. Nordmænd forenede sig ligeledes med danske mænd, der efter at budskabet om Jerusalems indtagelse af sultan Saladdin (1187) var kommen til Danmark, i et møde i Odense besluttede at foretage en Jorsalrejse. Ved gejstligheden vare jo derhos alle kristne knyttede sammen ved et strålebånd, der havde sit midpunkt i Rom. Under Håkon Håkonsons regering blev forbindelsen med syden især levende. Flere kardinaler opholdt sig ved hans hof; Kardinal Vilhelm kom til Norge, for at krone ham. Andre gejstlige kom did som sendinge, thi dertil brugtes den gang de lærde. Historieskriveren Matthæus Parisiensis, munk i St. Albans i England, var to gange i Norge: første gang 1247, da han bragte den franske konge Ludvig den Niendes indbydelse til den norske konge, at de i forening skulde göre et tog til det Hellige land, under hvilket han vilde overlade befalingen over deres flåde til den norske konge; anden gang 1248, da han blev kaldet over, for at reformere Holmekloster (på Munkholmen), hvilket naturligvis krævede et længere ophold. Men endnu nærmere indflydelse på literaturen havde kongedatteren Kri-

stines brudefærd til Spanien. Præsten Elias kom tilbage derfra 1256, og bragte den første efterretning om det spanske sendingetog, der vilde komme til Norge, for at bejle til kongens datter for en spansk prins. Næste år skete Kristines pragtfulde rejse til Spanien med et følge af landets anseeligste mænd. Vejen gik igennem Frankerig. Blandt disse mænd nævner sagaen Andres Nikulásson, der på tilbagevejen opholdt sig i Frankerig i tolv måneder, medens nogle af de andre medfølgere vendte tilbage til Norge til søs, og andre, Ivar Engelson og Thorlaug Bose, droge til Jerusalem. Det er da den dominus Andreas Nicolai, der nævnes i et for nylig fundet brudstykke af et Itinerarium, som må have indeholdt en beskrivelse over en rejse i Spanien, Syrien og Palæstina, og må være forfattet en del senere end rejsen (året 1271 forekommer deri). Forfatteren dertil menes at være den frater Mauritius, der to gange nævnes deri, og i historien omtales som kong Magnus Håkonsons sendebud til Skotland. Til denne spanske rejse knytter sig endelig en gammel, om end næppe tilstrækkelig hjemlet beretning i fortalen til Blómstrvallasaga om mester Björn eller Bjarne i Nidaros, korsbroder i Norge, som i kong Håkon den Gamles fyrretyvende regeringsår rejste med kongens datter Kristine til kejser Frederik i Spanien, der giftede hende med sin broder Henrik, og ved denne lejlighed på Tysk hørte det eventyr fortælle, som han bragte hjem med sig til Norge (kong Diderik af Berns saga eller Vilkinasaga). Fra denne tid (omtrent fra 1264) kan man i alt fald antage, at deslige sydlige eventyr, tildels beslægtede med nordiske sagn og myther, fik indgang i Norden. Og under Magnus Lagabøters efterfølgere Erik Magnusson Præstehader (1280-1299) og hans broder Håkon Magnusson (den Femte 1299-1319) fortsattes denne smag for sydlig digtning og fortælling; Latin og Norsk gik jævnsides med hinanden; og lovstudiet, især kirkelovenes, fortrængte den gamle poesi og saga. Under den første konge haves en fortælling om en norsk stormand, som be-

nyttede sig af præsten Laurentius, der siden (1224) blev biskop i Holum, til at få forfattet et frierbrev på Latin. Samme Laurentius fandt en stor velynder i erkebiskop Jörund, der imidlertid frarådte ham at digte viser, thi „versificatura nihil est nisi falsa figura", og derimod formanede ham til at lægge sig efter kirkeloven. Denne lærte han så af en klerk Jon Flæming (fra Flandern) der havde studeret i Paris og Orleans, og nu på sin side øvede sig i at prædike på Norsk. Under Håkon Magnusson levede den lærde kantsler, magister Åge, der i et møde i Bergen (1301) holdt en tale om en konges forhold til sine undersåtter, først på Latin, siden på Norsk. Kong Håkon selv var også lærd, men tillige en ynder af den moderne romantiske digtning. Der gives ham i en af disse fortællinger det vidnesbyrd, at han lod mange riddersagaer oversætte på Norsk fra Græsk eller Fransk. Han ægtede (1299 eller 1296) dronning Eufemia († 1312), en datter af grev Gunther til Rupin i Mark-Brandenborg; efter hende have Eufemiaviserne navn, tre digtninger, som hun lod oversætte på Norsk, hvorfra de atter bleve oversatte på Svensk og Dansk. Efter kong Håkons død, blev hans endnu mindreårige dattersön Magnus, kaldet Smek, konge i Norge og Sverig (1319-1350). Da han tillige, under Danmarks opløsning, forenede Skåne med sine to riger, kunde Norden nu have antaget en ny skikkelse. Norge og Sverig kunde have sluttet sig nær sammen med de danske lande på hin side Øresund. Men som bekendt tog det en ganske anden vending. Magnus Smek måtte afstå regeringen til sin sön Håkon Magnusson (den Sjette, 1350-1380), og Valdemar Atterdags datter Margrete havde med ham en sön, Olaf Håkonsson, der blev arving til Danmark og Norge. Efter Olafs død (1387) herskede Margrete i Danmark og Norge (1387-1397) og endelig over de forenede tre nordiske riger (1397-1412.) Island hørte til Norge.

DEN POETISKE LITERATUR.

Göthe (Aus meinem leben) anfører som et gammelt ord: Zuwachs an kenntniss ist zuwachs an unruhe. Han anfører det i anledning af sit ophold i Dresden for at bese den derværende malerisamling, og sigter derfor især til den uro i sindet, som opstår, når begynderen, forudsat, at hans sind er nogenlunde dybt, vil ordne hvad han har set og forsøger at tilegne sig det. Hvo der vil, kan efterlæse stedet hos digteren selv, og mange mindes måske, hvilken virkning denne anstrængelse gjorde på ham. Men det gamle ord lader sig anvende i en langt mere udstrakt betydning, når f. ex. videnskabsmanden igennem en lang årrække har søgt at erhverve en vis kundskab, når han har gennemgrandsket det bekendte, og formener at have tilegnet sig det, når han endog selvstændig har behandlet det, men derpå, jo dybere han trænger ind deri, endelig ser den faste grundvold, hvorpå han troede at stå, efterhånden at synke sammen under sine fødder. Da fyldes sjælen med uro; da opfordres den endnu engang til endelig at komme efter sandheden, ikke at hylde det almindelig antagne, men at finde det som virkelig har været. Tillader han sig endelig at udtale det, hvortil han således efter megen forskning og overvejelse er kommen, vil det måske hende, at han ser mörkt, hvor han dog i grunden ser klart.

Dette lader sig også anvende på den oldnordiske eller islandske literatur, og hvad der med den står i forbindelse i de nordiske riger. Det er et ganske uendeligt ~~knor,~~ som er fremkommet og tildels daglig fremkommer i denne retning; og der hører meget til i disse tildels resultatløse, tildels urimelige, hinanden modsigende fuldstændige undersøgelser og brudstykker at holde sig oppe, at finde og erkende sandheden og med fynd at udtale den. De forelæsninger, som jeg oftere har holdt over den oldnordiske literatur (dette ord taget i den videste udstrækning), fremkaldte

derfor undertiden min uro; thi der opstode under dem allehånde tvivl hist og her, som jeg indtil videre skød tilbage, da mit formål nødvendig måtte være hos tilhørerne at vække kærlighed til denne literatur, ikke at afskrække dem fra den ved at fordybe mig i undersøgelser, hvor jeg måske selv ingen vej kunde komme; nu derimod, da jeg på ny og for sidste gang gennemgår disse forelæsninger, er der intet der hindrer mig fra at meddele det, der ved den endelige drøftning kommer frem for mig, uanset om det stemmer eller ikke stemmer med denne eller hin mands eller den store hobs mening. Mit med og mit mål er derved blevet videre og större, men også mere ophöjet. I det jeg samler det bekendte, underkaster jeg det tillige en prøvelse, såvidt det står i min magt.

De tvende hovedafdelinger af den gamle islandske literatur er som bekendt, Eddaerne og Sagaliteraturen. De skulle derfor først og især være genstand for en betragtning.

Ordet Edda betyder oldemoder (móðir: moder, amma: bedstemoder, edda: oldemoder; ái og edda: oldefader og oldemoder, i Rígsmál). Man kunde kalde en gammel samling således, for at udtrykke dens ælde og ærværdighed. Et dansk håndskrift fra Ribe kaldes ligeledes Oldemoder[1]. På Islandsk er ordet edda, brugt eller anvendt på digtning eller digtsamling, ikke gammelt, og forekommer næppe tidligere end i det fjortende århundrede. Det forekommer i digte fra 1345, 1358 og 1370, samt i et digt fra 1385-93, i forbindelserne: eddulist (ars poëtica), og eddureglur (præcepta poëtica[2]). Den dobbelte betydning af oldemoder og ypperlig kunst eller poesi samles i den oprindelige betydning: det som danner spidsen af noget, af en slægt eller

[1] Pontoppidans annaler II 277. På Frisisk hedder en oldemoder Edde efter Kalvaderus; hos Outzen findes ordet ikke.

[2] Sveinbjörn Egilsson, Ritgjörðir tilheyrandi Snorra Eddu, s. 251. jfr sammes Lexicon poëticum under Edda.

af kunsten. Jacob Grimm[1] forklarer edda ved: proavia, origo generis; summa auctoritas, og om digtningen acumen; og henfører det til roden iz, azd, uzd (møsog. izdan, azd, flert. uzdun), hvoraf møsog. azd, genus nobile, althóchd. art (lat. ars, art-is), angels. órd, isl. oddr, en odd, spidsen. Af oddr (aldar oddr, princeps virorum) er altså afledt hunkönsformen edda, den som står i spidsen. De andre forklaringer af ordet Edda ere for kunstige til at komme i betragtning; ja man må undre sig over at islandske sprogmænd have kunnet falde derpå: af navnet på skjoldmøen Hetha hos Saxo; af Sæmund hin Frodes gård Odde („ligesom ordet bredda af broddr"); af óðr, forstand, visdom, digt („ligesom sleði kommer af slóð") o. desl.[2]

Der gives to samlinger, som føre navnet Edda: Sæmunds Edda og Snorres Edda, eller, efter alderen, den ældre og den yngre, eller, efter indholdets hovedform, den poetiske og den prosaiske. Sæmunds Edda er nemlig en samling af digte, Snorres indeholder mythiske fortællinger i prosa og afhandlinger, der tjene til at oplyse den gamle poesi og det gamle sprog. Snorres Edda blev bekendt i Danmark förend Sæmunds, men vi må ikke desmindre omtale denne først, thi den er i sig selv ældre og den anden at anse som en slags kommentar dertil, hvorfor Nyerup[3], halvt for alvor, halvt spøgende, for at give et begreb om deres sammenhæng sagde, at de forholdt sig som Luthers Katekismus til Pontoppidans Forklaring.

SÆMUNDS EDDA, IKKE AF SÆMUND.

Island, som i fortiden havde været poesiens fosterland, havde siden i mange tider været og var endnu udsat for

¹ Deutsche grammatik, II (1826) 63.

² Arnas Magnæus i Vita Sæmundi, i Edda Sæmundina I, XXI. Finn Magnusen, Indledning til forelæsninger over de eddiske digte, i Molbechs Athene, VI 1816, s. 138.

³ Nyerup om Edda i Skandin. literaturselsk. skr. 1807, II.

trykkende kår, og på Nordens fastland havde man endnu kun begyndt at beskæftige sig med det gamle Norden, og det endda kun i snævre kredse. Ved Torfæus fremdroges historien. Worm skabte oldtidsstudiet og kong Frederik den Tredie yndede og benyttede det. Snorres Edda blev bekendt og betragtedes som et vidunder; men der skulde fremkomme et större særsyn. Brynjulf Sveinson, der 1639 var bleven biskop i Skalholt, fandt i året 1643, eller „kom i besiddelse af" et gammelt håndskrift, der indeholdt en stor del sange. Hvor? hos hvem?, hvorledes? derom mangle efterretninger. Det er det håndskrift, der under navn af Codex regius bevares på det store kongelige bibliothek (Gamle kongelige samling nr 2365, 4), og rimeligvis af biskop Brynjulf blev foræret til kong Frederik den Tredie[1]. Forpå (på det første blad) af denne codex står monogrammet LL, d. e. lupus loricatus (Brynjúlfr) og årstallet 1643. Biskoppen lod den tillige afskrive på pergament (in recenti membrana), og på denne afskrift skrev han med egen hånd: Edda Sæmundi multiscii (d. e. Edda Sæmundar hins fróða), thi efter et sagn, der skal have været langt ældre end Brynjulfs tid, blev denne samling tillagt Sæmund Frode[2]. Denne afskrift mener man, har Brynjulf sendt til Stephanius i Sorø, thi Worm skriver til Stephanius den 7de februar 1646: Eddam Sæmundi accepisse te audio; og under 27de februar svarer Stephanius: Eddam Sæmundi Sigfussonii accepissi me verissimum est. Han kalder den tillige et immensi pretii *κειμήλιον;* certe liber est rarissimus, siger han, et multa continet antiqua, vetusta, sepulta. Det hedder dog også, at

[1] Werlauffs Bibliotheksbist. s. 29.

[2] at Sæmunds Edda kaldtes således för Brynjulfs tid forsikkrede Torfæus, 60 år gammel, Arne Magnusson at have hørt af sin fader. „Men dette", bemærkes der i P. A. Munchs eller Ungers udgave (Christiania 1847) fortalen s. V, må vel kun anses som et løst og lidet tilforladeligt udsagn."

Torfæus siden fik denne membran-afskrift til foræring, og havde den på Arne Magnussons tid[1].

Fra originalen, hin codex regius på det kongelige bibliothek, „nedstammer middelbart eller umiddelbart alle de papirshåndskrifter af samme indhold, som man nu kender". „Den er skreven med en temmelig antik hånd, sandsynligvis i begyndelsen af det 14de århundrede."[2]

Den poetiske Edda indeholder dels en samling af mythiske digte, dels en række af historisk-mythiske sange, især om Völsungerne, og et mythisk-kristeligt digt, kaldet Sólarljóð, Solsangen.

Den codex regius, som findes på det kongel. bibl. og tillægges Sæmund Frode, indeholder på 46 blade:

Völuspá,	Hamarsheimt,
Hávamál,	Völundarkviða,
Vafþrúðnismál,	Alvíssmál,
Grímnismál,	Helgakviða I, II, III,
Skírnisför,	Sigurðarkviða I, II,
Harbarðsljóð,	Fáfnismál,
Hýmiskviða,	Sigrdrífumál,
Ægisdrekka,	Brynhildarkviða;

men her imellem 34te og 35te blad er en stor lacune, så der mangler slutningen af Sigrdrífumál og begyndelsen af Brynhildarkviða;

Guðrúnarkviða I,	Atlakviða,
Sigurðarkviða III,	Atlamál,
Helreið Brynhildar,	Guðrúnarhvöt,
Guðrúnarkviða II, III,	Hamðismál.
Oddrúnargrátr.[3]	

[1] Se Stephanii Notæ in Saxonem s. 16-17, 93. — Arnas Magnæus, Vita Sæmundi multiscii, s. VII, IX, XI (i Edda Sæmundina I). — Wormii Epistolæ I 267, 269. jfr Finn Magnusen, Indledning til forelæsninger over Edda i Molbechs Athene VI 116.

[2] P. A. Munchs udgave, fortalen s. V, XIII.

[3] P. A. Munchs udgave, fortalen s. XV.

Foruden codex regius findes i den Arna-Magnæanske samling, nr 748, 4, et membranfragment, der tillige indeholder Skálda (af den yngre Edda). Heri findes:

Den sidste halvdel af Harbarðsljóð,
Baldrs draumar (eller Vegtamskviða), som ikke findes i codex regius,
Skírnismál indtil den 28de strofe,
Vafþrúðnismál fra 2den linie af den 28de strofe,
Grímnismál,
Hýmiskviða,
de første linier af den prosaiske indledning til Völundarkviða[1].

Foruden disse kunne jo andre, måske endog ældre, membrancodices være gengivne eller benyttede i papirshåndskrifterne, hvilket imidlertid ikke nöjere lader sig bestemme. Og kun i papirsafskrifterne findes de fire:

Gróugaldr, Hrafnagaldr Óðins,
Fjölsvinnsmál, Sólarljóð[2].

Desuden findes enkelte digte enten for sig eller i andre samlinger:

Völuspá findes (foruden i codex regius) også i en gammel pergamentsafskrift fra omtrent midten af det 14de århundrede i Hauksbók, Arna-Magn. nr 544 4. Men den er hverken med Hauk Erlendsons hånd eller en af hans skriveres, og synes senere tilheftet.[3]

Hyndluljóð

findes indført i Flateyjarbók (spalte 4-5) fra slutningen af det 14de århundrede.[4]

[1] P. A. Munchs udgave, fortalen s. VI, XVI-XVII.

[2] sammesteds p. X.

[3] sammesteds p. VI. Edda Sæmundar hins fróða udgiven af Theodor Möbius, Leipzig 1860 s. 265-72.

[4] Trykt i Flateyjarbók, Christiania 1860 I 11-16.

Grottasaungr
er indført i Skáldskaparmál i codex regius af Snorra Edda (gamle kongel. saml. 2367 4to).

Rígsmál
findes i et tillæg til Snorra Edda i den Wormske codex.[1]

Og endelig vise brudstykker, der findes i Snorra Edda og i Völsungasaga, at der har været flere dels mythiske, dels heroiske digte, som nu forresten ere forgåede.[2]

Af alt det foregående vil det skönnes, at man fra 1300-1400 har afskrifter af adskillige især mythiske sange, dels adspredte for sig eller i andre samlinger, dels i en dog ufuldstændig afskrift, den såkaldte codex regius, som Brynjulf Sveinson tillagde Sæmund Frode.

Meningerne herom have været forskellige. Arngrim Jonson anser det for afgjort og beråber sig på et ældre vidnesbyrd, ifølge hvilket Snorre Sturlason forøgede (jók við) den Edda, som Sæmund Frode tidligere havde samlet (samsett), så at man altså, vedbliver han, må tillægge Sæmund begyndelsen og grundlaget (initia et fundamenta), Snorre forøgelsen og fuldendelsen (locupletatio et opusculi absolutio)[3].

Altså skulde Sæmund have begyndt *den* Edda, som Snorre fortsatte eller forøgede. Men den Edda, som vi kende under Snorres navn, og hvis begyndelse (Gylfaginníng) tillægges ham, er, som enhver jo let selv kan se, ingen fortsættelse eller forøgelse af den, som kaldes Sæmunds, Samlingernes indhold og öjemed ere forskellige.

Allerede Arne Magnusson begyndte at tvivle. Han bemærker, at man ikke kender noget ret gammelt vidnesbyrd for at Sæmund havde samlet Edda; Brynjulf Sveinson

[1] P. A. Munchs udgave, fortalen s. VI-VII.

[2] De anføres sammesteds p. VIII-IX. Og der bör ligeledes tages hensyn til de brudstykker af sange, som findes hos Saxo.

[3] Brev til Worm i Worms Epistolæ I 329.

havde ingen gammel autoritet for sig, men lod sig forlede af Sæmunds navn af en almindelig tradition til at sætte Sæmunds navn på samlingen. Det var ikke første gang at biskoppen tillagde traditionen mere end den var værd. Hvis Sæmund, der ikke kan have digtet sangene, havde foranstaltet samlingen, så måtte en sådan samling have vakt megen opmærksomhed såvel strax på den tid som derefter. Men navnet Edda fremkommer først senere, i det fjortende århundrede eller henved år 1300, og derved menes uden tvivl den yngre Edda (ikke den Sæmundske samling), da det just forekommer i forbindelserne Eddulist og Eddureglur[1]. Disse Arne Magnusons tvivl bestyrkes derved, at der jo måtte have været overflødig lejlighed til at anføre samlingen, hvis den overhovedet havde været til og bekendt; men den citeres aldrig. I Snorra Edda forekommer ofte citater af de gamle sange, men de anføres aldrig som henhørende til en samling, de nævnes altid som enkelte; f. ex. svá segir í Völuspá. Der anføres også sange, som ikke findes i samlingen, f. ex. svá segir í Völuspá hinni skömmu, det er Hyndluljóð. Når Snorra Edda kender digteren, så nævner den også gærne ham, f. ex. svá segir Bragi skáld gamli; men det er aldrig tilfældet ved de eddiske digte, den anfører. Man må således slutte, at samlerne af Snorra Edda hverken kendte samlingen, siden de aldrig nævne den, heller ikke de enkelte digtere, siden de aldrig nævne nogen af dem.

Finn Magnusen knytter samlingen til Sæmund Frode. Han omtaler den urigtige mening, som længe havde hersket, at han skulde have forfattet digtene. Og er det muligt, eller endog sandsynligt, at Sæmund selv er forfatter til det kristelige digt Solsangen; og meget sandsynligt, at han har samlet eller optegnet de fleste af digtene, enten efter ældre enkelte afskrifter eller og efter mundlig overlevering

[1] Vita Sæmundi i Edda Sæmundina I, XI.

og at han „på samme måde har ført i pennen efter andres frasagn, endog hvor de vare hinanden modstridende, de prosaiske fortællinger, som udfylde de tabte digtes eller digteriske brudstykkers sted, hvilken samvittighedsfulde methode især bestyrker disse literære mindesmærkers höje alder" [1]. Det forekommer ham ikke usandsynligt, at Sæmund på sine rejser i Tyskland kan have samlet og oversat nogle af digtene om Völsunger, Budlunger, Gjukunger og Niflunger (Völsungasaga viser, at man i Island har haft mange flere af hine slags digte, end vi nu besidde) efter ældgamle originaler, måske de sange om forfædrenes heltebedrifter, som Karl den Store lod samle, men som menes nu at være aldeles tabte. Vist er det derimod, at flere af de eddiske digte over samme genstande have været bekendte og sungne her i Norden för Sæmunds dage. Det viser titlerne på to af de længste iblandt dem (Atlamál og Atlakviða), og den bemærkning som udtrykkelig gives i de prosaiske anmærkninger, at de Tyske fortælle Sigurd Fafnisbanes død anderledes end digteren[2].

Til de fremmede, som berøre dette æmne, hører Bergmann (Poèmes Islandais, Paris 1838, s. 12). For ham er det klart at Sæmund hverken har digtet sangene eller foranstaltet samlingen. Han beråber sig på Arne Magnussons bevis for, at Sæmund var bleven 70 år gammel uden at have foretaget sig noget arbejde af denne art[3], men tilföjer, hvis nogen skulde finde dette bevis utilstrækkeligt, et andet, taget af samlingen. De prosaiske tilsætninger i denne ere

[1] Han henviser til det bevis derfor, han har givet i anden del af Edda Sæmundina i hans Contextus carminum ordine historico dispositorum, additis observationibus explanatoriis.

[2] Indledning til forelæsninger over den ældre Edda i Molbechs Athene, VI 1816 s. 124; og fortalen til oversættelsen af den ældre Edda, s. XXII.

[3] Vita Sæmundi i Edda Sæmundina I, XIV.

nemlig åbenbart af den samme mand, som har gjort samlingen; men alle ville tilstå, at hvis disse prosaiske indledninger, indskud og tilföjninger ere udgåede fra Sæmunds pen, så ville alle tilstå, at Sæmund ikke havde fortjent det tilnavn: den Frode, som hans landsmænd have givet ham. Disse fortaler o. s. v. ere i almindelighed skrevne i en slet stil; de vise ikke nogen stor lærdom (erudition) hos forfatteren, da de for största delen kun angive hvad der er klart nok angivet i digtene selv; og hver gang det hændes forfatteren at meddele omstændigheder, som ikke ere angivne af digterne selv, røber han sin udygtighed, i det han forfejler digtets rette synspunkt (le véritable point de vue du poème). Dertil kunde vel föjes, at disse tilsætninger undertiden endog ere enfoldige og upassende; f. ex. når det om genfødelsen hedder: þat var trúa í forneskju, at menn væri endrbornir, en þat er nú kölluð kerlínga villa, en bemærkning ved slutningen af Helgakviða Hundíngsbana II, der aldeles svækker det poetiske indtryk, sangen nys må have gjort. Man kan altså slutte: at ligeså umuligt det er, at Sæmund kunde være forfatter til disse prosaiske tillæg, ligeså lidet kan han have gjort samlingen, thi én og samme mand er ophavsmand til begge. Fremdeles: hvis Sæmund havde efterladt sig en sådan samling, vilde den jo ikke være bleven ubekendt, navnlig for Snorre, men han anfører den aldrig i sine skrifter, hvor megen lejlighed han end havde dertil. Han (den formenlige samler af Snorra Edda eller i det mindste Gylfaginning) har aldrig haft den i sin hånd, thi hans anførelser af de gamle digte vise ofte forskellige læsemåder fra dem, der findes i Sæmunds Edda; ydermere synes Snorre at have været uvidende om tilværelsen af nogle digte, som findes i samlingen, og han har endelig ikke kendt navnet Edda, som ikke findes i noget af hans arbejder. Af alt dette anførte tro vi, siger Bergmann, at have ret til at slutte at den poetiske Edda, langt fra at have været samlet af Sæmund, ikke engang har været til på Snorres tid († 1241).

Navnet Edda findes ikke i noget skrift för det 14de århundrede, og når der tales om Edda, menes der Snorra Edda, der ved enden af det 13de århundrede blev samlet (composée) af en islandsk grammatiker, og som man kunde kalde Snorres Edda, fordi den især bestod af arbejder, der vare udgåede fra hans fjeder (samlingen antages altså ikke at være gjort af Snorre selv). Hvad den såkaldte Sæmundske samling angår, da synes den at være gjort omtrent ved samme tid, nemlig ved enden af det 13de eller begyndelsen af det 14de århundrede. Fra begyndelsen af det 12te århundrede havde der nemlig på Island udviklet sig en meget virksom literær ånd; ikke alene begyndte man at skrive historie og at oversætte latinske bøger; man søgte også af folkets mund at samle traditionerne og de gamle poesier. Brugen af latinsk skrift, der blev indført ved begyndelsen af det 13de århundrede begunstigede denne literære bevægelse, og præsterne (les clercs) gave sig med iver til at forfatte samlinger af sagaer, af love, af poesier og filologiske afhandlinger. De ældste håndskrifter ere også fra denne periode, de overstige næppe begyndelsen af det 14de århundrede, navnlig Codex regius og Fragmentum membranaceum af den poetiske Edda. Det er altså endnu en grund til at den Edda, der tillægges Sæmund, har været samlet ved enden af det 13de eller begyndelsen af det 14de århundrede, at intet håndskrift af denne Edda stiger höjere op i tiden, og det var just den tid, da man især var stemt for at göre samlinger. Endelig spörger Bergmann, hvilken af disse samlinger, der omtrent høre til samme periode, der er den ældste, Sæmunds eller Snorres Edda, og er af den mening, at Snorres er samlet för Sæmunds, hvilket allerede ligger i den forhen gjorte bemærkning, at hvis Sæmunds Edda havde været til på Snorres tid, måtte han have kendt den, men han kendte den ikke. Nu søger Bergmann at oplyse det ved at sammenligne dem, og har dertil valgt indledningen til Lokasenna i Sæmunds Edda, sammenlignet med

Skáldskaparmál kap. 33 i Snorra Edda, hvor nogle omstændigheder anføres næsten med samme udtryk i begge (f. ex. Þórr var eigi þar, hann var farinn í Austrveg at drepa tröll, hvilket i indledningen til Lokasenna hedder: Þórr kom eigi, því at hann var í Austrvegi, o. s. v.), hvor man da let skal kunne opdage, at indledningens forfatter har taget disse særegenheder af Skáldskaparmál; men ved at efterse disse steder, finder jeg lidet overbevisende deri; den ene har ikke behøvet at tage noget af den anden. I et nyere skrift (La fascination de Gulfe 1861, s. 41) har Bergmann gentaget den samme mening: at navnet Edda var ubekendt for Sæmund og Snorre; at Sæmund ikke har gjort den samling af digte, som man tillægger ham og kalder Sæmunds Edda; at Snorre aldrig har haft en sådan samling gjort af Sæmund i sine hænder; og at samlingen af de mythologiske og heroiske digte (som vi nu have) først er bleven til i begyndelsen af det 14de århundrede; at digtene i Sæmunds Edda ere alle ældre end de skrifter som findes i Snorra Edda, men hvad samlingerne angå, da er den prosaiske Edda, den såkaldte Snorra Edda, et halvt århundrede ældre end den såkaldte Sæmunds Edda; at navnet Edda først blev givet Snorra Edda i den anden halvdel af det trettende århundrede, og det er først i det syttende århundrede det tillige blev forbundet med Sæmunds navn (nemlig af Brynjulf Sveinson).

Det er da ikke blot rigtigt, men aldeles nødvendigt, at sætte al skånsel tilside, og at lade falde hvad der ikke kan holde sig. Den såkaldte Sæmunds Edda har ikke noget med Sæmund Frode at göre. Han har hverken forfattet digtene (at han skulde have digtet Sólarljóð er ikke mere end en mulighed) eller oversat nogle af dem fra tyske kilder, eller samlet samlingen.

Sæmund har ikke forfattet digtene; det plejer man i almindelighed meget simpelt at oplyse derved at de ere langt ældre; de, eller i det mindste lignende digte have

været til længe för hans tid og været udbredte i Norden; nogle ere ældre end literaturudviklingen på Island. Brage den Gamle, der levede för Harald Hårfager, Thjodolf fra Hvin og Eyvind Skaldaspiller, Harald Hårfagers skjalde, have i deres digte benyttet billeder, der ere tagne fra sagnkredsen om Völsungerne (af Thjodolf bruges: Jónakrs bura harmr, Jonakers sönners sorg, som omskrivning for sten og klipper, i Ynglingasaga kap. 39). Begivenhederne vare bekendte i Norden, og förend der kunde dannes billeder deraf, må stoffet have været poetisk behandlet. I den Ólafs saga Tryggvasonar, som findes i Flatøbogen (Gunnlaug munk), omtales endog fire af de til denne digtningskreds henhørende med samme titel, hvorunder vi endnu have sådanne; nemlig Sigurðarkviða Fafnisbana II, Helreið Brynhildar, Guðrúnarkviða og Gunnarsslagr, som er tabt; samt at de bleve sungne på kong Olafs tid, 60 år för Sæmund Frode blev født. Sæmund har altså ikke digtet dem, og Gunnlaug Munk, der forfattede sagaen, og Gissur Hallson, der har gennemset den, som var nöje forbunden med Sæmunds slægt, vilde vel have berørt samlingen, hvis Sæmund havde samlet den. Desuden forekommer flere såvel ældre som yngre hentydninger til disse begivenheder, f. ex. benævnelserne på guldet i Bjarkemålet (af Eyvind Skaldaspiller?): Fafners bolig, Granes byrde o. s. v.[1] Alt dette oplyser, at der var ældre digte til hørende til Völsungekredsen, ældre end Sæmund, men deri ligger intet bevis for at han har samlet dem, og heller ikke for, at de, skönt af samme navn og lignende indhold, just ere de, der findes i vor samling. Tværtimod, hvis nogle af dem ere optagne i vor samling, så er det kun brudstykker deraf, som have været samleren bekendte. Dette ligger klart i samlingens egen beskaffenhed, som vi siden skulle betragte. Den mening, at Sæmund under sit ophold i Tyskland skulde have oversat alle eller nogle af tyske

[1] jfr P. E. Müllers Sagabibl. II 124.

digte, har intet for sig. Han opholdt sig rigtignok en tid lang i Köln og måske på flere steder ved Rhinen, men der vides ikke det mindste om, at han havde beskæftiget sig med sligt. Der vides jo heller ikke det mindste om tilværelsen af sådanne tyske sange, som han kunde have oversat (at Karl den Store lod samle gamle tyske sange, hvis indhold ikke er bekendt, og at de ere forgåede, giver ingen synderlig oplysning). Vi vide intet uden om nordiske bearbejdelser i digterisk form; der tales vel også om tyske sagn eller digte, men af sådanne kende vi intet uden fra en senere tid. I den samling, vi have, tales der f. ex. ved Sigurd Fafnersbanes død om flere hinanden modsatte sagn: nordiske og tyske (Hèr er sagt í þessi kviðu frá dauða Sigurðar, ok vísar hèr svá til, sem þeir dræpi hann úti, en sumir segja svá, at þeir dræpi hann inni í rekkju sinni sofanda. I Sigurðarkviða Fafnisbana III bliver han fældet í sengen hos Guðrún; en þýðveskir menn segja svá, at þeir dræpi hann úti í skógi, o. s. v. efter slutningen af Brot af Brynhildarkviða). Det kan da i det mindste ikke have været en samling af tyske med sig selv overensstemmende digte, som vor samler kan have oversat. Og af disse digtes beskaffenhed i det hele må man slutte, at digtene i digtsamlingen ikke ere blevne til på en gang, men efterhånden til forskellige tider, ikke skylder en enkelt mand sin oprindelse men flere; i sprog og behandling ere de tildels væsenlig forskellige, samme æmne er behandlet på afvigende måder; om Atles død f. ex. haves to digte (Atlamál og Atlakviða). Sæmund har altså ikke digtet de eddiske digte, de ere af flere forfattere, til forskellig tid; han har heller ikke oversat Völsungesangene efter tyske kilder, thi også disse have haft forskellige forfattere og der haves ikke mindste efterretning om tyske digte, som han kunde have benyttet; og han har endelig ikke gjort den samling, der nu bærer hans navn, thi den bærer indre og ydre præg

af at være fra en senere tid og en senere, ukyndigere samler[1].

[1] Sammenlign hermed P. E. Müllers skrifter: Om Völsungesagnenes ælde i Sagabibl. II 121, 373. Ueber die ächtheit der Asalehre, übersetzt von Sander 1811. Ueber den ursprung und verfall der isländischen historiographie nebst einem anhange über die nationalität der altnordischen gedichte, von Sander 1813, s. 111. Om den islandske historieskrivning i Nord. tidsskr. for oldkynd. I 9.

Udgaver: Man begyndte med enkelte digte. Gudmund Andreæ: Philosophia antiquissima Norvego-Danica, dicta Woluspa etc. ed P. J. Resenius, Hafniæ 1665, 4. — Ethica Odini, pars Eddæ Sæmundi vocata Haavamaal etc. ed. Resen. Hafn. 1665. — Den Arna-Magnæanske udgave: Edda Sæmundar hins fróða, eller Edda Sæmundina, med lat. overs. og et stort lærdt apparat, Hafn. 1787-1828. (I 1787, II 1818, III 1828). Bearbejdet af Islænderne Gudmund Magnusson, Jon Jonson, Jon Olafson, Gunnar Pálson, Finn Magnusen. — Medens man i Danmark forgæves tænkte på at tilvejebringe en håndudgave af texten, søgte man i Tyskland formedelst heltesangenes forbindelse med Nibelungenlied, at få afskrifter fra København, og hvad der således erhvervedes blev udgivet af von der Hagen: Lieder der ältern oder Sämundischen Edda. Berlin 1812. — Og af brødrene Jacob og Wilhelm Grimm: Lieder der alten Edda I. Berlin 1815, med tysk overs. og anmærkninger. Hvor ufuldstændige og unöjagtige disse udgaver end være, havde de dog den store fortjeneste at vække opmærksomheden for disse ældgamle digte i Tyskland. — Den første fuldstændige udgave, besörget af Afzelius efter Rasks bortrejse, til hvilken Rask havde medbragt texten fra Danmark (Min afskrift, da vi lå sammen på Regensen). Stockholm 1818. Men Rask havde ikke haft fuldstændig adgang til håndskrifterne. — Tre sange (Völuspá, Vafþrúðnismál og Lokasenna) udgivne af Bergmann: Poèmes islandais. Paris 1838. — Fuldstændig udgave med variantsamling af P. A. Munch og efter fortalen af Unger: Den ældre Edda, samling af norröne oldkvad. Christiania 1848. — Hermann Lüning: Die Edda. Urschrift mit erklärenden anmerkungen, glossar und einleitung,

SNORRES EDDA IKKE AF SNORRE.

At Snorres Edda var bekendt i Danmark förend Sæmunds have vi allerede bemærket. Den første kundskab derom fik man ved Islænderen Arngrim Jonson. I den Arna-Magnæanske samling findes nemlig et håndskrift deraf, den såkaldte Wormske Edda, Orms-Edda, codex Wormianus. Arne Magnusson fik det af Villum Worm, der havde arvet det efter sin fader Ole Worm, og ham havde Arngrim Jonson foræret det 1628. Om denne codex findes oplysninger i Worms breve. Arngrim Jonson overlod Worm den, så længe han vilde: Eddam et conjunctam Scaldam, quia meus codex est, D. Wormio libenter concedo, quamcunque volet diu[1]. Worm skriver 1635 til Stephanius om dens uforståelighed: Edda non facile habetur, difficilius intelligitur. Vetustissimum in membranis exaratum exemplar,

altnordischer mythologie und grammatik. Zürich 1859. — En del deraf i Friedr. Pfeiffer, Altnordisches lesebuch. Leipzig 1860. — Theodor Möbius, Edda Sæmundar hins fróða. Leipzig 1860, med tillæg af Haraldsmál, Eiríksmál og Hákonarmál og nogle rímur (men det er historiske). Völuspá og Baldrsdraumar ere her diplomatarisk aftrykte.

OVERSÆTTELSER: Sandvig: Danske sange af det ældste tidsrum, Kbhavn 1780. Forsøg til en oversættelse af Sæmunds Edda. 1-2 h. Kbhavn 1783-85. — Finn Magnusen: Den ældre Edda I-IV. Kbh. 1821-23. — Svensk overs. af Afzelius: Sæmund den Vises Edda. Stockh. 1818. — Tyske oversættelser, af Schimmelmann: Die isländische Edda. Stettin 1777, 4. — Gräter i Nordische blumen. 1789. — von der Hagen: Die Edda-Lieder von den Nibelungen, zum ersten mal verdeutscht. Breslau 1814. — Majer: Mythische dichtungen 1818. — Studach: Sämunds Edda des Weisen 1829. — Ettmüller: Die lieder der Edda von den Niebelungen 1837. Karl Simrock: Die Edda, die ältere und die jüngere, Stuttgart und Tübingen 1851, anden forøgede udg. 1855. — Engelsk oversættelse af de mythiske sange (ikke de heroiske) A. S. Cottle. Bristol 1797. — Se her om Theodor Möbius, Catalogus librorum Isl. Lipsiæ 1856 side 66 ff.

[1] Wormii Epistolæ I 301.

quod apud me vidisti, ab Arngrimo habeo; sed ab ipsis Islandis, hic degentibus, non intelligitur.[1] Den anden codex er Konúngs-Edda, codex regius, på det store kongelige bibliothek. Biskop Brynjulf købte den i Skalholt 1640, i følge hans egne optegnelser midt i bogen s. 55, og sendte den til kong Frederik den Tredie. Da bibliotheket ved Christiansborg slots ildebrand 1794 blev flyttet, kom den bort, men er siden (1823?) atter funden[2]. Den tredie er den Upsalske eller Delagardieske, som Islænderen Jon Rugmann bragte fra Island i midten af det syttende århundrede og solgte til rigskansleren Magnus Gabriel de la Gardie, der forærede den til Upsala Universitetsbibliothek. Disse tre membraner henføres til begyndelsen af det fjortende århundrede; den Wormske til midt i det fjortende.

Efter indholdet kan bogen henføres til tre afdelinger, eftersom det angår mythologien, verslæren eller sproget. Begyndelsen er nemlig mythiske fortællinger, der kunne sammenlignes med de indiske (græske) romerske mythografer. Hertil hører Gylfaginníng, hvori guderne (de tre) meddele kong Gylfe et omrids af hele mythologien, fra verdens skabelse til dens undergang; samt Bragaræður, hvor Brage fortæller Øger, på dennes besøg i Asgård, mytherne om Iduns bortførelse og poesiens oprindelse. Ved den sidste fortælling knyttes den første eller mythologiske del til den anden eller Skálda, hvis første afdeling Skáldskaparmál er en fortsættelse af samtalen imellem Brage og Øger, men indholdet forlader det mythiske og angiver den gamle poesi, de poetiske omskrivninger (kenníngar) og andre poetiske benævnelser (heiti), der tillige oplyses ved

[1] Wormii Epistolæ I 166.

[2] Werlauffs Bibliothekshist. s. 29-30.

[3] Se om disse og andre håndskrifter Fortalen til den Arna-Magnæanske udgave af Sveinbjörn Egilson og Jon Sigurdson. Finn Magnusens Indledning til forelæsninger over Edda, i Molbechs Athene 1816 s. 127.

adskillige fortællinger og digte (som om Hrúngnir og digtet Haustlaung, Thors rejse til Geirødsgård og þórsdrápa). Hertil kommer en fortale (formáli), og en eftertale (eptirmáli) til Gylfaginníng, samt en mellemtale, indskudt imellem Bragaræður og Skáldskaparmál. Fortalen handler om menneskeslægtens affald fra den sande tro til afguderi, om Asernes herkomst fra Frygien og Troja, om Odins ankomst til Norden, hvorved den tjener som indledning til Gylfaginníng. Eftertalen sammenligner Aserne og Trojanerne: Ökuthor er Hektor, Ulysses er Loke o. desl. Og i mellemtalen, der vil forebygge de mythiske fortællingers skadelige indflydelse på svage sjæle, udføres denne sammenligning endnu videre, og ender med at verdens undergang, Surtar logi, er Trojas brand. Den anden afdeling af Skálda er Háttalykill, nöglen til versearterne, eller Háttatal, fortegnelse over versearterne, hvortil anledningen er tagen af tre digte, som Snorre forfattede til kong Håkon Håkonsons og Hertug Skules ære. Ved siden heraf er iblandt tillæggene især at bemærke Háttalykill Rögnvalds jarls, forfattet imellem årene 1152-1157 af Rögnvald Jarl på Orknøerne († 1158) og hans hirdmand Islænderen Hall Thorarenson; þeir ortu báðir saman háttalykil hinn forna, hedder det i Orkneyíngasaga (s. 244). Den tredie eller sproglige del af Snorra Edda indeholder afhandlinger om bogstaverne, alfabetet og talfiguren; nemlig 1, um stafrofit eller alfabetet, af forskellige forfattere, 2, málfræðinnar grundvöllr eller grammatiske bemærkninger; 3, figúrur í ræðunni (hos Rask) eller málskrúðs fræði (hos Egilson). Disse sproglige arbejder ere også hel forskellige. Der findes en indledning til afhandlingen um stafrófit, der af Sveinbjörn Egilson henføres til det fjortende århundrede, hvorimod forfatteren til afhandlingen selv, der ikke kender noget til islandsk historie henhørende uden slægtregistre og Are Frodes skrifter og som selv angiver at han havde dannet et nyt alfabet til Islændernes brug, synes at have levet ved og efter midten

af det tolvte århundrede, (ð er endnu ikke optaget). Endelig er der endnu en tractat um stafrófit, som Sveinbjörn Egilson tilskriver en forfatter fra omtrent 1200 (ð er optaget). Blandt de øvrige afhandlinger tillægges en, der indeholder to afsnit, Olaf Thordson Hvitaskald († 1259), der omtaler sit ophold hos Valdemar Danekonge (Valdemar Sejer), hvilket bekræftes ved andre historiske vidnesbyrd (Knytlíngasaga kap. 127 og Sturlúngasaga III 130)[1].

Denne brogede blanding, med endnu flere tillæg, er i mange henseender vigtig, skönt af meget forskelligt værd. Den oplyser, på hvilken standpunkt lærdommen dengang har stået; noget kan i egenlig forstand kaldes lærdom, men tendensen er i det hele også mere at belære end at underholde. Mange myther og mythiske hentydninger vilde uden den stå for os som gåder. Flere digte og især en stor del brudstykker af digte ere i den bevarede. Om poesiens ydre form og det poetiske sprog ydes mangfoldige oplysninger. Men åbenbar henhører den til en tid, da ikke blot de mythiske forestillinger havde fået et senere præg, og da fremmed lærdom havde fået indgang i Norden.

Det er åbenbart, at den såkaldte Snorra Edda[2] med

[1] Fortalen til den store Arna-Magnæanske udgave af Snorra Edda, ved Sveinbjörn Egilson og Jon Sigurdson, II.

[2] Forfatteren forstår her ved Snorra Edda den hele samling, som den findes i udgaverne; men navnet tilkommer blot de tre afsnit: Gylfaginníng, Skáldskaparmál og Háttatal, som udgöre det første bind af den Arna-Magnæanske udgave. Dette kaldes Edda af de gamle og tillægges Snorre énstemmig. Den række derimod af filologiske afhandlinger fra 12te-14de årh., som findes i den Arna-Magnæanske udgaves andet bind, har egenlig intet med Snorra Edda at göre, undtagen at de tilfældig findes opbevarede i et af dens hovedhåndskrifter, (Cod. Worm.) og ere derfra komne ind i udgaverne tilligemed flere andre løse brudstykker, senere udtog og bearbejdelser af Snorres arbejde.

Gudbrand Vigfusson.

alle sine tillæg ikke er eller kan være forfattet af én mand. Når den kaldes Snorra Edda, fordi den var tildels forfattet, tildels samlet af Snorre Sturlason, så kan meningen kun være, at han har forfattet noget deraf og begyndt samlingen. Det hele kan umulig tillægges ham, thi han kan jo hverken have forfattet eller samlet hvad der først er blevet til efter hans død. Hans forbindelse med Edda har imidlertid flere vidnesbyrd for sig, og den er bestandig holdt for vis lige til vore dage, såvel hos Islænderne som hos fremmede. Finn Magnusen[1] holder gærne fast ved det vidnesbyrd, som Arngrim Jonson har fremdraget: at begge Eddaer ligesom udgöre et hele, Sæmund begyndte Edda, og Snorre fortsatte og forøgede den. Og han finder dette bekræftet ved nogle mærkværdige pergamentsblade (Arna-Magn. nr 748. 4.)[2], som vise at de för have tilhørt en stor bog, der har indeholdt stykker af både den ældre og yngre Edda. Derved får hele Edda et endnu mere storartet udseende end för, når man ser, at to af Islands ypperste mænd, begge digtere og historieskrivere, have beskæftiget sig med samme værk, der gik ligesom i arv fra den ene til den anden. Men denne smukke hypothese falder bort, når Sæmund ikke har samlet Sæmunds Edda og Snorre ikke har kendt eller benyttet den. Og når vidnesbyrdene tages i betragtning, så formener også Finn Magnusen, at de ej kunne hjemle ham del i andet af denne Edda, end de mythiske fortællinger (dæmi-sögur), og tingenes poetiske benævnelser (kenníngar) samt de i metriken anførte vers. Dette falder da sammen med vidnesbyrdet i den Upsalske codex. Der findes nemlig i den en overskrift, der synes at være samtidig med bogen: Bók þessi heitir Edda. Hana

[1] Indledning til forelæsninger om Edda i Molbechs Athene s. 134.

[2] Aftrykt i den Arna-Magnæanske udgave af Snorra Edda II 397.

hefir samansetta Snorri Sturluson eptir þeim hætti, sem hèr er skipat. Er fyrst frá Ásum ok Ymi[1]; þar næst Skáldskaparmál ok heiti margra hluta; síðast Háttatal, er Snorri hefir ort um Hákon konúng ok Skúla hertuga[2]. Finn Magnusen bemærker at et lignende vidnesbyrd findes i de nysnævnte mærkværdige pergamentsblade, nemlig: Hèr er lykt þeim hlut bókar, er Ólafr Þórðarson hefir samansett ok upphefr skáldskaparmál ok kenníngar eptir því sem fyri fundið var í kvæðum höfutskálda ok Snorri hefir síðan samanfæra látit[3]. Men disse vidnesbyrd bevidne mere end de ret kunne forsvare, og tabe derved meget af deres bevisende kraft. I følge dem skulde nemlig Snorre ikke blot være forfatter til de mythiske fortællinger, men også til Skáldskaparmál, hvori der forekomme vers, der ere yngre end Snorre[4], hvilke da måtte være senere tilföjede; og, som det med et forunderligt udtryk hedder, „háttatal er Snorri hefir ort um Hákon konúng etc." ere digtene vel af Snorre, men ikke denne behandling af versearterne deri.

[1] er vistnok en skrivfejl for Ásum ok Gylfa (nl. Gylfaginníng).

[2] Den Arna-Magnæanske udgave af Snorra Edda. II 250.

[3] Den Arna-Magnæanske udgave, sst. II 427.

[4] I Skáldskaparmál findes intet vers yngre end den sidste halvdel af det 12te årh. (1160-90). Forfatteren har også her yttret en tvivl ved at sætte et „hvilke?" i margen. Han synes her at veksle Skáldskaparmál med Skálda. Benævnelsen Skálda opstod i 17de årh. men brugtes i forskellige betydninger. Nogle, med præsten Magnus Olafson i spidsen, brugte den ensbetydende med Skáldskaparmál (ars poëtica). Andre, med Björn på Skardså i spidsen, kalde de filologiske afhandlinger, hvor der findes vers fra 14de årh., Skálda, eller de slå endog alt i hartkorn sammen: de sproglige afhandlinger og Skáldskaparmál, og bruge Skálda eller Skáldskaparmál iflæng som fælles benævnelse for det hele. Herved er der opstået megen forvirring.

Gudbrand Vigfusson.

Men man kan heller ikke forkaste vidnesbyrdet, hvad slutningen angår, og lade begyndelsen gælde, så at i det mindste de mythiske fortællinger ere af Snorre; thi overgangen fra Bragaræður til Skáldskaparmál, som fortsættelse af samtalen imellem Brage og Øger, viser tydelig nok, at det altsammen er af én mand, hvad enten det nu er Snorre eller en anden. Hertil kommer endnu fortalen og eftertalen, som vidnesbyrdene ikke omtale, og som dog ere knyttede til det øvrige; de kunne ikke være af Snorre, da indholdet strider mod det, han selv i Heimskringla anfører om Odin og Aserne. Mellemtalen, der ikke findes i den Upsalske Edda, tillægger man sædvanlig Hauk Erlendson[1].

Ligesom man antager, at Sæmunds Edda, hvis den er samlet af Sæmund, hel og holden er samlet af ham, således skulde man tro, at når Snorra Edda er samlet af Snorre, så må alt hvad vi have under dette navn, helt og holdent være af ham. Dette indser man nu kan ikke være tilfældet. Man skal have vanskelighed nok med at vise, at noget, f. ex. Gylfaginníng og Bragaræður, er af ham, eller at påvise at han ved et eller andet bidrag kan have begyndt en sådan samling, der siden fortsat og forøget gik under hans berömte og berömmelige navn. Betragter man den uorden, der viser sig i tillæggene, vil man kunne overtyde sig om, at man i denne samling efterhånden har dannet sig et almindeligt oplagssted, for ikke at sige et pulterkammer for allehånde bemærkninger om mythologi, poesi og sprog, en samling, der for en stor del er Snorres navn og smag uværdig, ligesom den Sæmundske sådan som den er er Sæmunds uværdigt.

Bergmann[2], der ikke lader Sæmund have mindste del i Sæmunds Edda, giver dog traditionen medhold for Snorres

[1] P. E. Müller om Asalærens ægthed og Snorra Eddas værd, i Skand. selsk. skr. 1812.

[2] La fascination de Gulfe. Strasbourg et Paris 1861, s. 38.

Edda. Rimeligvis er den første redaction af Gylfaginnìng begyndt 1225, men det har måttet vare længe, förend forfatteren har tilföjet de andre arbejder, og arbejdet har rimeligvis ikke været bekendtgjort förend efter Snorres død (1241). Da synes hans håndskrifter og arbejder at være gåede igennem hans brodersön Olaf Thordson Hvitaskalds hænder, og denne bekendtgjorde sin farbroders værker rimeligvis i to samlinger, den ene en historisk, nemlig Heimskringla, den anden en didaktisk samling til skaldenes brug, nemlig Gylfaginníng, Skáldskaparmál og Háttatal, hvilken samling Olaf Hvitaskald uden tvivl gav titelen Edda, som han valgte alene med hensyn til Gylfaginníng. Ved begyndelsen af det fjortende århundrede levede på Island en lærd gejstlig, hvis navn er ubekendt, som gav en anden udgave af Edda (den Upsalske codex), i det han til kopien, han tog deraf, föjede nogle stykker til ved begyndelsen, midten og enden (fortale, mellemtale og eftertale). Denne udgave bestod da, foruden af disse stykker, af Gylfaginníng under titel af: om Aser og Ymer (Gylfe), Skáldskaparmál og Háttatal. Og da forfatteren til disse tre stykker hørte til Sturlungernes slægt, tilföjede udgiveren Sturlungernes slægttavle, samt en opregning af skaldene, Skáldatal, som tillæg til Skáldskaparmál og Háttatal. Dette håndskrift synes at være endt ved 1310, thi så langt gå Sturlungernes genealogi og opregningen af skaldene. Henved 1320 blev på Island fuldført en tredie kopi af Edda, hvis kopist fulgte en anden text end den Upsalske Edda, men som af den lånte prologen og epilogerne. Den blev 1640 købt af biskop Brynjulf og er Codex regius. Ved 1360 blev en tredie samling gjort på Island ved en lærd gejstlig, hvis navn heller ikke vides. Han tilföjede endnu de sproglige afhandlinger, hvoraf en var af Þóroddr rúnameistari fra 1160, en anden af en ubekendt lærd fra omtrent 1200. Med en fortale knyttede han den til Skáldskaparmál og Háttatal o. s. v. Det er den Wormske Edda, som blev opdaget på Island af Arngrim Jonson. Ved at

betragte disse håndskrifter vil man da ydermere overtyde sig om, at der ikke tilhører Snorre mere af samlingen, end en slags begyndelse; og der er egenlig ikke andet at undersøge, end om Gylfaginníng, Bragaræður, Skáldskaparmál og Kenníngar ere af ham. Denne undersøgelse kan næppe bringes videre, end Rask allerede har bragt den[1]. Öjensynligt har der været flere forfattere om den. *Hvis* Snorre virkelig har haft nogen del i den, kan det kun, efter Rasks mening, have været et slags udkast til Gylfaginníng men som ikke kom så vidt, at han kunde selv give det ud. Dette udkast har så den ene, så den anden givet sig i færd med og tilföjet hvad han mente der manglede. Den der skrev Bragaræður har således haft til hensigt at udføre det manglende, men uden at binde sig til (sneiddi hjá), det som den første forfatter tænkte på. I Skálda har, efter Rasks mening, Snorre ingen del, dels fordi Bragaræður, som han næppe har kunnet skrive, er imellem, dels fordi indholdet er dårligt opfattet og foredraget småligt og löjerligt, og stilen langt mindre omhyggelig, end man måtte vente af en så berömt historieskriver som Heimskringlas forfatter. Den sidste del, som gennemgår hans egne kvæder, kan han, efter Rasks skön, umulig selv have skrevet. Der findes altså rigtignok vidnesbyrd for at Snorre har forfattet Edda; men vidnesbyrdenes egen beskaffenhed viser, at de ere af samme slags som vare så almindelige, udsprungne af den lyst til at tillægge et mærkeligt skrift en bekendt forfatter. Indholdet, behandlingen og stilen vise ikke hen til Snorre Sturlason, men fra ham[2].

Eddas skæbne, behandling og værd. Fundet af bedde Eddaer så kort efter hinanden var ligesom et

[1] Rasks udgave. Stockholm 1818. Fortalen s. 5. Jfr Bergmann, La fascination de Gulfe s. 38-41.

[2] Udgaver: Edda Islandorum ed. R. J. Resenius. Hafniæ 1665 4to. — De yfverborne Sviogötars ok Nordmänners Edda. ed.

vidunder, og det var naturligt at man gærne knyttede dem til oldtidens berömteste navne. Jo uforståeligere fundet var, desto större og ærværdigere måtte skrifterne synes; fantasien bemægtigede det stof, som ingen kendte historisk, og om de Sæmundske digtes ælde og oprindelse opstode de urimeligste forestillinger. Resen måtte ty til Islænderne, og de iblandt dem, der kunde sige noget herom, gik gærne ind på forherligelsen af det, som de ikke kunde forstå. Gudmund Andreæ og Runolf Jonson sagde om Völuspá, at den var forfattet af den Erythræiske Sybilla, længe för den Trojanske krig[1]. Odin selv var forfatter til Hávamál o. s. v.[2]. Edda, sagde Schimmelmann, er det rene guds

J. Göransson. Upsala 1746. — Rasks udgave, Snorra Edda ásamt Skáldu etc. Stockh. 1818 8vo. — Sveinbjörn Egilsons mindre udg. Edda Snorra Sturlusonar. Reykjavík 1848 8vo. — Sveinbjörn Egilsons og Jon Sigurdsons större eller den Arna-Magnæanske: Edda Snorra Sturlusonar. Hafniæ 1848-52, I-II 8 med latinsk oversættelse.

Oversættelser: Fransk af Mallet: Introduction à l'histoire de Danemark og Monuments de la mythologie et de la poésie des Celtes et particulièrement des anciens Scandinaves. Copenh. 1755-56 4to. — Tyske af Schimmelmann: Die isländische Edda. Stettin 1777 4to. Af Rühs: Die Edda. Berlin 1812. Af Majer: Mythologische Dichtungen und Lieder der Scandinavien, Leipzig 1818 8vo. Af Simrock: Die Edda. 1851 og 1856. — På Engelsk G. W. Dasent: the Prose or younger Edda. Stockh. 1842 8vo (kender jeg ikke). På Polsk? 1807 og på Fransk 1844 par Mademoiselle Puget (har jeg ej set). — På Svensk af J. J. Cnattingius: Snorre Sturlasons Edda samt Skalda. Stockh. 1819 8vo. — På Dansk af R. Nyerup: Edda eller Skandinavernes hedenske gudelære. Kbh. 1808 (kun de mythiske fortællinger). Og denne af Dansk på Svensk af Adlerbeth. Stockh. 1811, 1816, 1829, 8vo. Se Theodor Møbius Catalogus libr. Isl. Lipsiæ 1856 p. 72-76.

[1] Resens udgave af Völuspá, Hafniæ 1665, 4. jfr Runolf Jonsons Elementa lingvæ septentrionalis 1651.

[2] Resens udgave af Hávamál. Hafn. 1665.

ord og den ældste bog i verden[1]. Ja, sagde Göransson[2], Edda blev forfattet på Mose tid og 300 år för Troja blev bygget blev den funden under Opis og Saturns regering indgravet i messingtavler. — Da efterretningen om denne underbog blev udbredt i Tyskland, tog tingen en anden vending, og gik til den modsatte yderlighed. Denne ælde var i sig selv utrolig og det overspændte tydeligt nok. Nu blev Edda til et opspind af lade munke, som havde moret sig dermed i klostrene, til en væv af eventyr opfundne i den tids spindestuer. Tre af Tysklands ansete lærde stillede sig efterhånden i spidsen for denne bevægelse, Schlözer, Adelung, Rühs. Når Schlözer vilde vise, hvorledes det forholdt sig med Snorres Edda og kritiserer derover, siger han iblandt andet: Det vilde være morsomt, hvis en Kineser, der rejste i Europa, blandt andre formenlige skatte af europæisk literatur, som han i pundevis købte på pjaltetorvet eller hos de såkaldte antikvarer, fik fat på en gradus ad Parnassum, et Ærarium poëticum, et pantheon mythicum, en prosodi, Syrachs visdomsbog og et blad af Hübners genealogiske tabeller, og disse sex stykker siden tilfældigvis kom i én kasse; og når så en anden Kineser fandt dem efter århundreders forløb, og nu troede at det var altsammen ét værk, og oversatte dem under en fælles titel, og mente, at den hertug, hvis navn stod nederst på det genealogiske blad, var forfatter til disse skrifter, og troede deraf at kunne bestemme deres affatningstid, og bekendtgjorde så den hele samling som et system af den gamle europæiske religion, sædelære, digtekunst og hvo ved hvad mere! Det skulde dog være morsomt. Så omtrent, mener Schlözer, hænger det sammen med Edda, med denne berygtede relikvi af gammel islandsk literatur. — Efter at have omtalt Stephan Olafsons, Gudmund Andreæ og Runolf Jonsons meninger

[1] Schimmelmanns oversættelse af Snorres Edda.

[2] i tilegnelsen til hans udgave af Snorres Edda.

om digtene i Sæmunds Edda, siger Adelung, skulde man tro, at det snarere er feberpatienter, der fantasere, end lærde fra det syttende århundrede, der ræsonnere? Og hvo skulde forestille sig, at så mange af det attende århundredes lærde endnu kunne eftersnakke disse tåbeligheder? Ved sund kritik kan man ikke sætte disse stykker höjere op i tiden, end til den første halvdel af det fjortende århundrede og selv det er endda meget. I digtene selv findes der ingen spor til nogen höjere alder; og af sproget lader det sig heller ikke slutte. Det höjeste man kan tilstå, er at Snorre i sin Edda har haft nogle af disse sange for öje; men det er også muligt, at de digte, som Snorre kendte, for længe siden ere forgåede, og at senere digtere have på ny bearbejdet de samme æmner. Edda er en slags efterligning af den kristelige religion med nogen tilsætning af den græske mythologi, og den er kun digtet for spøg, til morskab, som det jo også hedder, til skemtunar. Rühs finder endelig, at den såkaldte nordiske poesi ikke var nogen folkeejendom for Norden; hverken Nordmænd eller Daner lagde sig efter denne kunst; det var snarere en raffineret underholdning for hofferne og de store, end nogen folkepoesi. Ja, han gik endog så vidt, at han antog, at den islandske poesi har sin oprindelse fra den angelsaxiske, og er som en fremmed blomst kommen til Island, og ikke i sig selv tilhører selve Norden. — Nu er man da i Tyskland med brødrene Grimm ligesom hos os ved P. E. Müller, atter kommen tilbage fra disse forestillinger, og har tilfulde inset såvel de Sæmundske sanges ælde, som overhovedet, at ingen fantasi kan opfinde en ny mythologi ligeså lidt som et nyt sprog[1].

[1] Nyerup, Udsigt over Nordens ældste poesi. Kbh. 1798. — A. L. Schlözer, Isländische literatur und geschichte I 1773, 8. — Adelung, i Beckers Erholungen 1797 I og IIII. — Nyerup imod Adelung i Skandin. museum 1802 III. — Adelung imod Nyerup i Beckers Erholungen 1803 III. — Fr. Rühs Unterhaltungen für freunde altdeutscher

OVERSIGT OVER DE MYTHISKE SANGE.

Der gives kun tre ægte naturformer for poesien: epos, lyrik og drama. I Norden findes kun de tvende første. Dramaet mangler, og kommer i det höjeste tilsyne hist og her i dialoger. Det dramatiske var i Norden altid forbundet med det episke, ligesom det i det græske var mere forenet med det lyriske.

De episke eller fortællende kunne henføres til tre afdelinger: mythiske digte, sange fra heltetiden, og historiske digte. Naturligvis træde disse afdelinger over i hinanden, så at nogle må betragtes som overgange eller blandinger.

Ren mythiske ere de, der indeholde naturmythen i en skildring af gudernes natur, handlinger og bedrifter. De benævnes ofte efter den mest fremtrædende person som Vafþrúðnismál, Fjölsvinnsmál, Þrymskviða, Lokasenna, eller efter hovedhandlingen, som Hamarsheimt: Þrymskviða. — En overgang fra de ren mythiske til heltesangene danne de, der føre slægterne tilbage til guderne og oplyse den historiske verdens forbindelse med den mythiske, f. ex. Hyndluljóð. (Derunder sagnene om Halfdan den Gamle og flere som indledning til heltesangene.)

I heltesangene eller skildringer af begivenheder fra den heroiske tid, gribe guderne endnu ind i livet og historien finder sin begyndelse i mythen. Det er på én gang de store begivenheders, de store lidenskabers og de store lidelsers poesi. De benævnes sædvanlig efter hovedpersonen, som Völundarkviða, Atlamál. — En overgang fra dem til de historiske sange, dannes især ved dem, der vælge en overmenneskelig helt til sin genstand, som Starkads døds-

und altnordischer literatur 1803, 3 st. Samme, Die Edda, nebst einer einleitung über nordische poesie und mythologie, und einem anhange über die historische literatur der Isländer. 1812. Samme mod brødrene Grimm: Ueber den ursprung der isländischen poesie aus der angelsächsischen. 1813. — P. E. Müller, Ueber die ächtheit der Asalehre Kbh. 1811. — J. Grimm, Geschichte der d. spr. 1848.

sang hos Saxo, eller en udmærket konges død, som Rolf Krakes i Bjarkemålet, eller en stor begivenhed i folkeslagenes liv, som sangen om Bråvallaslaget.

De historiske digte skulle senere hen omtales. De angå, ligesom sagaen, de tvende historiske sider af livet: slægten og staten. Der gives mangfoldige arter deraf. Når en sang førte en kongeslægt tilbage til guderne og skildrede slægtens skæbne og bedrifter, blev det en genealogisk sang (ættartal), f. ex. Ýnglíngatal om Hakon Jarl. En lovsang over en helts bedrifter blev til en flokk eller drapa (drápa). En sådan digtedes, medens han levede, eller efter hans død (erfidrápa). Som kristelig sang kunde det også være en ode til guds eller helgeners ære, som Einar Skulasons Geisli om Olaf den Hellige. Men der kunde naturligvis også gives mange andre historiske digte, der fremkom ved såregne lejligheder, snart om begivenheder i skaldens liv, som Sighvats Vestrfararvísur, snart om begivenheder i folkets liv, som sammes Bersöglisvísur. Hyppige ere sange, der skildre et eller andet stort slag.

Fra denne episke poesi, der er den mest herskende, og hvis indhold er begivenheden, kan man adskille den lyriske, hvori følelsen eller lidenskaben kommer til udbrud. Også den kan være mythisk eller historisk. Dertil kan f. ex. henføres: bönner eller påkaldelse af guderne; troldsange eller besværgelser (galdr), der hyppig forbandtes med runeristning eller nid (seiðr); ordkamp og nid (níð); elskovssang (mansaungr, mansaungsvísur, eller endnu större mansaungsdrápa) og således kaldes også de sange, hvorved man troede at kunne vække kærlighed i en kvindes sind.

Og endelig kunde med hensyn til indholdet bemærkes forstands- eller reflexionspoesien. Den har især tvende hovedformål: at vække og skærpe sædelighedsfølelsen (eller ethisk), eller at øve viddet; men kan også være belærende (didaktisk). Snart blive disse sange episke ved at optage fortælling om mythiske eller historiske begivenheder, snart

nærme de sig den dramatiske form ved dialogen, f. ex. Hávamál er i almindelighed ethisk, men den har episke episoder. Dialogen hersker i Vafþrúðnismál, men indholdet meddeler myther. Dialogen findes også i samlinger af gåder (gáta) som i Getspeki Heiðreks konúngs i Hervararsaga. Og i episke digte indføres belærende episoder, som om runerne og deres arter i Sigrdrífumál.

MYTHISKE DIGTE I SÆMUNDS EDDA.

Völuspá; valva eller völva eller uden omlyd vala, som er en yngre form. Beskrivelsen over en vala Thorbjörg, hendes dragt og måden hvorpå hun spåede i Thorfinn Karlsefnes saga[1]. Der måtte synges visse viser, Varðlokur, under hvilke der åbenbarede sig væsener for hende, som ikke för vilde komme tilsyne. Hun forkyndte sin spådom fra et ophöjet sted, hjall, (nu kun et hönsehjald). En vala omtales også i Vendsyssel. — I sangen er det en vala, der forkynder hele menneskeheden skabelsen, livet, himlens og jordens undergang og fornyelse. Tildels brudstykker. Kun begyndelsen og enden ere nogenlunde fuldstændige. Midten består mest af hentydninger til mytherne. Sagens hensigt var nemlig ikke at give en fuldstændig episk fortælling, men ligesom at se hen over og i dunkle gåder at minde om de mythiske hemmeligheder. Deraf det hyppige omkvæd: vituð èr enn eða hvat? Forstå I det end eller ej?

Om Odin i særdeleshed handle:

Vafþrúðnismál. Odin hos jætterne, eller samtalen imellem jætten Vafþrúðnir, den stærke væver, og Odin, der kalder sig Gangráðr, vandreren. Sangen begynder med en samtale imellem Odin og Frigg. Han kan ikke modstå sin lyst at prøve styrke med den vise jætte: meget jeg fór, meget jeg fristed, meget jeg magter prøved. Hun søger

[1] GhM I 376-79; Rafn, Ant. Americanæ p. 104-12.

først at holde ham tilbage, men da han vil afsted, ønsker hun ham til lykke. Sangen deler sig derpå i to dele: først spörger Vafthrudner Odin, den første siddende, den anden stående på gulvet. Odin har tilfredsstillet jætten, der byder ham at tage sæde hos sig, men tillige er så overmodig, at han vædder sit hoved i den næste ordkamp. Nu spörger Odin jætten, og da denne kender alt indtil selve Odins undergang og Vidars hævn, spörger han ham endelig, hvad Odin hviskede sin sön Balder i øret, da denne steg på bålet. Det kan ingen vide uden Odin selv. Jætten ser at det er ude med hans liv. Jættenaturen kan ikke komme guddommen nær, uden at blive sig sin afmagt bevidst, og forgår med det samme, ligesom uslingen, der kryer sig, synker sammen, når han står for ædlingen åsyn til åsyn. Digtet er i sit slags fuldendt.

Grímnismál. Odin som den straffende gud. Odin og Frigg sade i Hlidskjalf og så ud over alle verdener. Odin viser hende hendes fostersön Agnar, der lever med en gyge i en hule, men hans fostersön Geirrød sidder som konge i sin hal. Frigg svarer, at Geirrød er en madniding, der piner og plager sine gæster. Odin nægter det. De vædde derom, og for at afgöre væddemålet, drager Odin afsted. Men Frigg sender sin æskemø Fylla til Geirrød, for at advare ham mod den troldmand, der vil komme til ham, og som han kender derpå, at ingen hund, om den end er nok så bidsk, vil anfalde ham. Odin kommer i sin blå kappe. Han kalder sig Grimner (den strænge eller den maskerede af gríma, en maske). Ingen hund anfalder ham; dyrets instinkt lader det ane det guddommelige, mere end mennesket. Da Odin ikke vil give tilkende, hvo han er, sætter Geirrød ham imellem to ilde, og der sad han i otte dage. Ingen har medlidenhed med ham uden kong Geirrøds unge sön Agnar, der rakte ham et fyldt drikkehorn og sagde, at hans fader gjorde ilde. Ilden var kommen så vidt, at kappen begyndte at brænde. Nu begynder sangen, der ender

med en skildring af hans egen höjhed, gudernes boliger (indskud af andre mythiske genstande) Odins navne. Da Geirrød således erfarer, at det er Odin selv, der har gæstet ham, står han op for at tage ham fra ilden, men snubler og falder i sit eget sværd. Agnar blev tilsidst konge. Moralen: Øv ingen udåd! der er en evig usynlig magt, der våger og kender din gerning, og straffen følger uudeblivelig efter synden.

Vegtamskviða eller Baldrs draumar. Odin som Vegtam, den vejvante vandrer, rider på Sleipner til Helheim og vækker den døde vala for at udforske Balders skæbne. Hun forkynder ham Balders død. Et af de skönneste og mest fuldendte.

Om Thor i særdeleshed handle:

Alvíssmál. Thor og dværgen Alvis. Mærkelig form: en monolog og dialog. Begynder med en monolog af Alvis: dværgene have travlt med at lave til hans bryllup. Han går for at fri til Thors datter. Derpå dialog imellem Thor og Alvis. Thor afslår, men lover ham sin datter, hvis han kan nævne ham himmel, jord, o. s. v. i alle sprog, gudernes, jætternes, alfernes etc. Dværgen nævner dem. Men i sin sprænglærdom mærker han ikke, at det dages og at solen skinner på ham. „Oppe, o dværg, er du daget", siger Thor, „nu skinner sol i sale", og dværgen bliver til sten. Sangen er vigtig i sproglig henseende. Digteren vil forklare ord, og han indklæder det i en ramme. Den er ligesom de forrige: et æmne som midte sat i en digtet historisk ramme. Digtet indeholder de ældste navne på naturgenstande. Moral: det er den filologiske dværgeklogt, der hænger i ordet, og derover glemmer verden. En sten er han og en sten bliver han.

Hýmiskviða er blot en episk fortælling om Thors rejse til havjætten Hymer, og hans kamp med Midgårdsormen. Havguden Æger mangler en kedel til at lange øl for guderne. Tyr, hvis moder er en jættekvinde, giver anvisning på Hymer,

der har mange kedler hængende i sin hal. Thor sejler ud med jætten, og er nærved at dræbe Midgårdsormen. Jætten skærer i sin rædsel fiskegarnet over, og Midgårdsormen synker tilbage i havet. Thor bærer en af kedlerne bort. Slutningen af sangen minder om Thors rejse til Udgårds-Loke, da hans buk blev lam. Måske dette digt kan være exempel på mythernes udvikling. Forvandling til eventyr. Lig Thors rejse til Jötunheim.

Þrymskviða eller Hamarsheimt. Thor har mistet sin hammer (tordenkilen), og får den forklædt som Freya hos jætten Thrym. Loke med ham. Scenen i Thryms hal.

Om Frey i særdeleshed:

Skírnismál eller Skírnisför. Freys kærlighed til den dejlige jættemø Gerde. Skirner (den lysende solstråle) drager hen for at bejle til hende og besværger hende, så at hun mødes med Frey.

Sange, hvori flere guder indføres:

Harbarðsljóð. Gudeverdenen i sin fornedring. Harbard, Odin, er færgekarl hos en jætte, thi naturen er størknet i sin vinter. Thor kommer med sin kurv på ryggen, hvilket også er et vinterstykke. De mindes i deres samtale deres forrige bedrifter, mythen om den frosne tå, der stak udenfor kurven, Hrungners drab, Thjasses drab, og Odin viser Thor hen til Fjörgyns land.

Ægisdrekka eller Lokasenna eller Lokaglepsa. Guder og gudinder ere samlede hos Æger. Loke, gudernes onde samvittighed, kommer for at blande mén i deres mød. Æger har to tjenestemænd, Fimafeng (eller Funafeng) og Elder. Mænd roste Fimafeng. Det gad Loke ikke høre og dræbte ham. Begynder med en samtale imellem Loke og Elder. I salen: han minder Odin om at de i tidens begyndelse havde blandet blod sammen (det er først senere, at det gode og onde har afsondret sig i livet). Vidar må vige sit sæde for Loke, der nu udgyder sin bittre galde over dem alle ved at bebrejde dem deres svagheder. Thor er ikke iblandt

dem. Da han kommer og truer at sende Loke til Hel med sin hammer, flygter Loke, thi han ved, at Thor ikke truer uden at slå til. Loke skjuler sig som en lax i en fors (Fránángrsfors), hvor han gribes og lænkes af guderne med hans egen sön Nares tarme. Narfe blev til en ulv. Skade hænger en edderorm over hans ansigt. Signy, hans kone, holder et kar under edderen. Mens hun slår karret ud, jordskælv. Det er altså indledning til Ragnarok, og det er rigtigt. Gudernes skrøbelighed må komme dem selv til bevidsthed, da er døden snart for hånden, opgivelsen af livet.

Hrafnagaldr Óðins, Odins ravnesang, eller Forspjallsljóð, indledningssangen, indledning eller fortale, nemlig til Vegtamskviða, hvilket vil være rigtigt, når denne sang forklares om dagens død i natten, ligesom Vegtamskviða om Balders, det er sommerens død i vinteren. Hovedtanken er: de forskellige naturvæsener og deres virksomhed. Onde anelser fylde Asernes bryst. Naturkraften taber sig. Idun (ikke Ydun), foryngelsens gudinde, er sunken ned fra Ygdrasils ask til underverdenen, hvor hun befinder sig ilde hos Nörs datter, det er natten. Hun fryser, og guderne sende hende en ulveham. Odin sender hendes mand Brage og Lopt (Loke) for at se til hende. Hun svarer dem ikke. Brage bliver tilbage for at bevogte hende (hun har ingen ord, men fantasiens drömme omsvæve hende, det er det eneste livstegn). Lopt bringer guderne budskab om deres unyttige færd. Men Odin siger, at de skulle blive til morgenens komme. Og nu vises, hvorledes alle nattens væsener begive sig til hvile ved solens opgang, der skildres i stærke og yndige billeder.

Fjölsvinnsmál. Den dunkleste af de eddiske sange, så dunkel, at den ikke engang er oversat i Finn Magnusens ældre Edda. I den norske udgave erklæres den for uægte[1].

[1] Grundtvig (bemærkninger om sörgespillet Signe, af Dampe, i Minerva Juni 1805) omtaler indholdet, men også for ham ere væsenerne dunkle; han anfører sangen som bevis på kærligheds-

Indholdet: Fjölsvinn ser en thurs kommme op fra dybet ad de våde veje. Han kalder sig Vindkald, hans fader er Várkald, og hans farfader Fjölkald. Han søger sin brud, men Fjölsvinn formener ham adgangen til borgen. Deres samtale udgör det egenlig dunkle. Dog er det klart, at den kommende spörger om de ting, der omgive borgen og dens herskerinde: leddet eller grinden Þrymgjöll; hundene, der vogte muren; træet indenfor, Mimameiðr, der udbreder sine grene over hele landet; Hanen Vidofner, der sidder i træet; salen, der omgives af en vafrlogi; og endelig bjerget, og hun som sidder der, Menglöð med hendes møer,

følelsen hos Nordboen. Siden have flere forsøgt deres kræfter på denne sang, ingen endnu med held. Den uheldigste forklaring er den astronomiske. Fibiger (i indbydelsesskrift til indvielsen af Haderslev lærde skoles ny bygning 1854: Forsøg til en forklaring af Fjölsvinnsmål) antager det for en sang om lægekunsten, og som et nordisk sidestykke til Asklepios-mythen, og Menglöð er lægekunstens Asynie. Simrock, Die Edda, opfatter gangen i digtet, men erklærer mange af enkelthederne for gåder. — Paulus Kassel, Eddische studien, Weimar 1856, 1ste h. indeholder Fjölsvinnsmál. For ham er denne sang „eine wahre zierde der Edda. Ueber die grossen charactere, in denen es gedichtet ist, liegt ein schmerz ausgegossen, wie er aus dem auge der ernstkeuschen jungfrau fliesst, wenn sie in liebe blickt" etc. Meningen er efter ham: Im liede selbst ist ausgesprochen, dass der edle ziel dem menschen, der berufen ist, nie entgeht. Det er en kommentar over bibelsproget: Mange ere kaldede, få ere udvalgte. Ordene har han ikke forstået og forklarer mange urigtigt. — En forklaring af en Svensker i svensk literaturtidning 1820, anført i Finn Magnusens ældre Edda, III i indledningen til dette digt: det er en naturallegorie over årstiderne. Menglöd, til hvis borg elskeren nærmer sig, er den af varmen genoplivede jord, der endnu beherskes af Fjölsvid, de kolde fjeldvinde. Hun opsøges af sommeren, Svipdag (den som fremskynder dagen, den som gör at dagen hurtig tændes). Endnu kan tilföjes en lægmands: Eddas ægte trillingruner.

hvis navne udtrykke glæde, lise, fred. Deraf erfarer den kommende, at det er just hans brud, som han søger, og giver sig tilkende. Han hedder Svipdag, og hans fader er Solbjart. Menglöð genkender også ham, og byder ham velkommen: Nu har hun nået sine ønskers mål, kys skal følge på hilsen, og det herligste syn, som vil glæde alle mennesker, er kærlighed. Længe sad hun på sit yndebjerg og ventede ham i nætter og dage; nu er hendes længsel opfyldt, da han er kommen til hendes sale. Deres længsel og kærlighed var gensidig; nu er det vist, at de skulle leve sammen evig og altid. (Kærlighedens følelse aner ikke sit ophør, den forestiller altid sig selv som udødelig og evig.) — Tager man det mythisk, så kan det være jorden, der formæler sig med sommerdagen. I alt fald en kærlighedssang. Det er ikke usandsynligt, at den eller lignende har været sunget ved bryllupper, og det er da et storartet forbillede for deslige elskovssange. Et sidestykke dertil, men i en lavere sfære findes i Mone's Qvellen und forschungen zur geschichte der deutschen literatur und sprache I 160. Det er en folkesang fra Köln, der begynder med en samtale mellen ynglingen og pigen: hvorledes han skal komme igennem porten, forbi hunden, langsmed ilden o. s. fr.

Grógaldr, findes ikke i membranerne, og hører til en senere, måske kristelig tid. Efter de ældre fortolkere (Finn Magnusen) er det en samtale imellem en sön og en moder, som han opvækker fra graven, for at få hendes råd og velsignelse til en forestående farlig rejse, nemlig for at bejle til Menglöd. Men efter en nyere forklaring er Menglöd jorden, rejsen selve livet, og moderen lærer ham galdre imod de farer, der kunne møde ham på livets vej, mod voldsomme strömme, farlige fjender, stærke lænker, oprørt sø, kulde på fjeldene, nattens genfærd og trætte med jætter.[1]

[1] Slutningsstenen i undersøgelserne om disse tvende digte er Sophus Bugges afhandling: Forbindelsen mellem Grógaldr og Fjöl-

Mythisk og kristelig:

Sólarljóð. Den tillægges Sæmund Frode. En sang fra kristendommens tid, hvori der findes tydelig genklang af de hedenske myther. Finn Magnusen antager at sangens ide er en rejse forbi solen til dødningeverdenen. For mig er ideen: En fader åbenbarer sig for sin sön og giver ham en skildring af livet og advarsel mod dets laster; derpå skildrer han sin dødskamp, sin afsked med solen, og straf og belönning i skærsilden, helvede og paradis (jfr Dantes Divina comedia). Et ypperligt digt. Slutningen: „Dette kvæde, som jeg lærte dig, skal du kvæde for de levende, Solens sang, der mindst vil synes i meget löjet. Her vi skilles, mødes vi skulle på mændenes glædesdag. Herren give de døde ro, og lise dem som leve (drottinn minn gefi dauðum ró, hinum líkn er lifa). Ypperlig visdom blev dig kvædet i drömme, og du så det sande. Af mænd var ingen så vis skabt, at han för har hørt Solsangens saga" (Sólarljóðs saga).

Endelig ethisk-mythisk:

Hávamál[1]. Samling af sædelige lærdomme og livserfaringer[2]. De indflettede mythiske elementer ere især: Mythen om Odin og Gunnlöð eller digterdrikken. Mythen om Odin og Rinde, hans gentagne bejlen til hende. Og Runesangen Rúnatalsþáttr Óðins, Odins opfindelse af runerne og deres kræfter og brug.

MYTHISKE DIGTE UDENFOR SÆMUNDS EDDA.

Vexelsangen imellem Njord og Skade, i Snorra Edda.

svinnsmál, Christiania 1861, også trykt i Videnskabsselskabets forhandlinger for 1860, hvori forfatteren fører beviset for, at begge digte høre til et og samme digt, at Grógaldr er en indledning til Fjölsvinnsmál.

[1] Det egenlige Hávamál.

[2] Lodfafnismál, hvori en vis mand underviser ynglingen Lodfafner.

Et brudstykke, der er noget fuldstændigere hos Saxo, men tillægges der Hadding.

Rígsmál i Snorra Edda. Heimdal under navn af Rig stifter stænderne, hvis sæder og vilkår beskrives: trælleslægten, bondestanden, jarleslægten og kongeætten. Karakteristisk skildring i navnene og deres sæder: Rig er først hos Ái og Edda, trællestanden. Så hos Afi og Amma, bondestanden. Så hos Faðir og Móðir, jarleslægten. Fra jarleslægten udspringer Konr úngr (konúngr) som Rig oplærer i runer, hestetæmning, våbenøvelser. Og kragen på kvist opmuntrer ham til at fælde hær. Han bliver erobrer. Ender med Dan og Danp. Hvorved vi føres over til Danmark og Grottesangen[1].

Grottasaungr, i Snorra Edda. Finnekvinderne Fenja og Menja male på kværnen Grotte kong Frode guld og fred. Godt i fylde på glædens kværn. Han sidde på guld, han sove på dun, vågne med lyst, vel er da malet. Men da han ikke under dem et öjeblik ro, blive de trætte, og male ham med fornyede kræfter krig. Søkongen Mysing overfalder Frode, bortfører møerne og lader dem male salt. Skibet synker. Der hvor søen falder ind i öjet på kværnen fremkommer en malström (i Petlandsfjord), og havet bliver salt.

Hele den mythiske digtning betragtet i almindelighed. De eddiske sange ere jo ikke de eneste, og for at føre dem hen til deres rette sted, må man have oversigten over det hele.

Nogle kunne jo med historisk vished henføres til den hedenske tid. De ere digtede i Norge og på Island főr kristendommen; hvilke ere nu de? og hvordan ere de med hensyn til sprog og form? kunstige omskrivninger og verse-

[1] oversat af Abrahamson i Nyerups Hist.-statist. skildring I, i Sandvigs Ældste sange.

arter eller simple som de eddiske? Det viser sig da nok, at det ikke forholder sig så, at man skred fra de simple til bestandig kunstigere. Somme digtere, endog af de langt senere, digtede jo på begge måder, nemlig simpelt og enfoldig smukt, når de digtede i fornyrðalag. For den sags skyld kunne altså de eddiske gærne være yngre end de kunstige digte. Det nydigtede Gunnarsslagr er jo endog så smukt som noget af de eddiske. Her er en vid mark for undersøgelser. Vi ville her blot antyde, at simpelhed i et digt ikke afgiver noget absolut bevis for dets ælde. Brage den Gamle, de ældste norske og islandske digtere, ere tillige de dunkleste. Den kunstige form, der allerede er indtrådt hos dem og som senere aftager, afgiver et bevis for at de Sæmundske ikke nødvendig for deres simple form må henføres til den ældste tid.

Det bliver et spörgsmål, om det kristelige ikke griber ind i flere af digtene, så at de høre til den tid. Sólarljóð er tydelig, men der er flere beviser, at man forbandt det kristelige med det hedenske. Grógaldr, Kristus sammenstillet med Balder, måske endog den dejlige slutning af Völuspá, om den almægtige og dommen, så at endog Völuspá kunde være fra den kristelige tid. Der må ses efter, hvad mere der er, hvor man har søgt at skyde det kristelige tilside, men hvor man för har ment at finde det.

En omstændighed bliver derved vigtig. Den hedenske digter kan dog umulig have spottet sin egen tro, og det kunde jo ej heller tåles. Den gamle religion måtte have tabt sin ærværdighed, förend Lucian kunde fremstå. Lokasenna er jo åbenbar for at göre nar af guderne; selv Odin må give efter for Loke, der driller ham o. s. v. Det passer rigtig nok meget godt med at gudernes jammerlighed skal komme for dagen, förend de gå under i Ragnarok, men den gamle religion måtte tage dette som dyb alvor; hvorledes kunde det gå på denne spottende måde, der er så aldeles irreligiøs? En kristelig eller halv kristelig digter

derimod må tage det således, i det han samlede de enkelte træk i gudernes liv, og æsthetisk blev digtet da bedre.

Der er jo også flere digte, som give det komiske rum og hvor det er behandlet blot fra den side. Det fortræffelige Hamarsheimt. Overdrivelserne ere jo her just benyttede for at fremhæve ene og alene det komiske (Oehlenschlæger i Nordens guder brugte det for at få ende på legen) men den virkelig hedenske digter kunde jo ikke se det fra den side.

Det tykkes virkelig således, at endel af de eddiske digte, som ere situationer af de hedenske guder, alvorlige og komiske, kunne være digtede i den lange tid, da kristendommen var indført, men hedenskabet, især hos digterne, måtte have sine mange tilhængere, der imidlertid just nu kunde have sin poetiske frihed og udføre ideen, eftersom den tiltalte dem. Der hentydes i Hýmiskviða til de gudelige eller theologerne, mythologerne, hvor der sigtes til Thors bukke og sagnene om Thjalfe og Röskva. I Alvísmál er Thor og dvergen jo også spøgende, og sprogkundskaben, er den hedensk? eller fra en tid, da man vendte opmærksomheden på fremmede sprog? då kunde sådanne situationer bedst digtes sammen og dog se ganske hedenske ud.

EDDISKE HELTESANGE.

Ligesom Völuspá åbner de mythiske sange, kan man anse Hyndluljóð som en indledning til de heroiske. Freya vækker Hyndla og rider med hende til Valhal. Samtale på vejen fra sadlerne. Der meddeles nemlig genealogierne til de nordiske kongeætter, Skjoldunger, Skilfinger, Ødlinger, o. s. fr. De udgå fra det gamle sagn om kong Halfdan den Gamle og hans sönner, indtil Harald Hildetands tid. (jfr sagnet om Halfdan den Gamle i Snorra Edda).

Men især høre hertil sangene i anden del af Sæmunds Edda:

Völundarkviða. Völund eller Veland, Valund, Wieland

eller Wayland smed (fransk også Galant, hvoraf galanteri), et udbredt sagn.[1] Den nordiske sang begynder i Valland og føres over Myrkviðr til Svíþjóð (det er ikke Sverig). Tre valkyrier flyve i deres svanehamme og aflægge dem for at bade sig i Ulfsø i Ulfdale, og blive overraskede af tre Finnekonger eller alfer, der tage dem hjem med sig og ægte dem. Syv år levede de sammen, det ottende længtes de, det niende droge de atter ud for som valkyrier at opsøge kampen. De andre brødre droge ud for at opsøge deres hustruer. Völund bliver ene tilbage og smeder de herligste smykker af guld. Det opvækker Nidad, Njaradrottens begærlighed. Han lader sine mænd overfalde den sovende Völund og hans skatte røve. Dronningen befaler at overskære hans knæhaser og han blev sat på en holm, Sævarstad, for at smede. Kongens unge sönner komme over på holmen, han lokker dem til at se hans smykker i en kiste, dræber dem, og indfatter deres hjerneskaller i guld og sølv og sendte Nidad dem. Af deres öjne danner han ædelstene (jarknasteinar) og sendte dronningen dem; af deres tænder danner han brystkringler, et brystsmykke, og sendte Bödvilde dem. Bödvilde kommer til at bryde en ring, og tager over til Völund for at få den istandsat. Han gav hende en drik, så hun faldt i sövn. Derpå forfærdiger han sig kunstige vinger, hæver sig i luften, flyver til Nidads borg, og forkynder ham sin hævn, hans sönners død og hans datters vanære. — Sangen forudsætter sagnet om Völsungerne. Guldet kaldes Granes byrde. — Sagnet er dansk lokaliseret i Vilkinasaga.

Helgesangene eller sangene om de tre Helger: Helge Hjörvardson, Helge Hundingsbane, Helge Haddingaskate. Hver har sin valkyrie, den første Svava, den anden Sigrun, den tredie Kára. De genfødes, den ene i den anden. Der har været tre sange, men den sidste, Káruljóð, er tabt.

[1] Grimm, Die Heldensage. — Depping et Michel, Véland le forgeron. Paris 1833. — Schiern, et sagns vandringer, i Hist. tidsskr.

Den første sang om Helge Hjörvardson. Hans broder Hedin, bedåret af en troldkvinde (broderens fylgie) aflægger det juleløfte at eje sin broders brud, Svava. Helge falder i slaget på Sigarsvolle, og valkyrien besøger den døende, broderen vil hun ikke ægte.

Sangene om Helge Hundingsbane fører os ind i Völsungesagnene. Med de eddiske sange må sammenlignes Völsungasaga og de dertil hørende fortællinger i Snorra Edda, som i flere henseender afvige. Indholdet af dette Völsungasagns begyndelse må have været genstand for en tabt sang, Völsúngakviða hin forna, der har indeholdt mere end i den, der nu kaldes så, om Völsung og hans börn, især tvillingerne Sigmund og Signy, og deres sön Sinfjötle. Indholdet af de to sange, Helgakviða Hundíngsbana I-II: Sigmund ægter Borghilde og har med hende to sönner, Helge og Hamund. Nornerne ved Helges fødsel. Han drager i kamp, fælder Hunding, og møder valkyrien Sigrun. Hun bliver fæstet til Hoddbrodd og opsøger Helge. Hoddbrodd fældes og Helge ægter Sigrun. Men i slaget har Helge fældet Sigruns brødre og frænder. Kun Dag er i live. Odin låner Dag sit spyd, hvormed han fælder Helge. Dødningen Helge vender tilbage til sin höj, hvor Sigrun møder ham. En af de ypperste skildringer.

Sangene om Sigurd Fafnersbane. Sigurðarkviða I-II. Sigurðarkviða I eller Grípisspá er en udsigt over Sigurds skæbne (bevis nok på, at digtene ere af forkskellige forfattere og forfattede til forskellige tider). Indholdet af Sigurd Fafnersbanes liv kunde inddeles i 4 sange eller optrin: 1, Sigurd og Brynhilde; 2, Sigurd, Brynhilde og Gudrun; 3, Gudrun, hendes brødre Gunnar og Högne, og Atle; 4, Gudrun, hendes sönner Hamder, Sörle og Erp, og hendes datter Svanhilde og kong Jörmunrek. — Sigmund ægter kong Eylimes datter Hjördis. Deres sön Sigurd, kaldet Fafnersbane, fødes efter faderens død og opfostres af kong Hjalprek (i Thy, Þjóð). Hans fosterfader Regin opmuntrer ham til at bemægtige sig guldet,

som Fafner ruger over på Gnitahede. Mythen om Fafners guld: Hreidmars tre sönner: Fafner, Oter (odder) og Regin. Oter som en fisk i Andvarafors. Odin, Höner og Loke komme til forsen. Loke dræber Oter. De gribes af Hreidmar, og for at løskøbe sig, love de at dække Oters bælg med guld. Loke låner Rans net og fanger dvergen Andvare, der må løse sig med guld; men en ring skjuler han, og da han også må frem med den, lægger han den forbandelse på den, at den skal vorde sin ejers bane. Guderne dække Odderen med guldet, men et mundhår er endnu bart, og det dækker Odin med ringen, og Loke siger, at det vil blive begges bane. Fafner dræber sin fader. Regin drager til Hjalprek, og bliver hans smed, sender et sværd til Sigurd og hjælper ham at vælge hesten Grane.

Fáfnismál. Sigurd og Regin drage til Gnitahede (eller Gnitaheiðr). Sigurd dræber ormen Fafner. Han fortærer Fafners hjerte, og forstår fuglenes sprog. Fuglene advare ham mod Regins svig; Regins drab.

Sigrdrífumál eller Brynhildarkviða. Sigurd fører skatten bort på hesten Grane. På vejen til Frakkland kommer han op på Hindarfjeld, hvor han finder en sovende kvinde, Sigrdrífa, som Odin har stukket med en sövntorn. Hun lærer Sigurd runer, og de elske hinanden. Det er Brynhilde, en fosterdatter af Heimer, en datter af kong Budle. Første act er ude.

Nu indtræde Niflungerne: Gjuke, hans dronning Grimhilde. Sönner: Gunnar, Högne og Guttorm, datter Gudrun. Sigurd kommer til kong Gjukes borg. Dronningen Grimhilde rækker ham et bæger, så at han glemmer Brynhilde og forelsker sig i hendes datter Gudrun. Derimod skal Gunnar bejle til Brynhilde. Men Gunnar kan ikke ride igennem ilden, der omgiver Brynhildes sal, Sigurd skifter da skikkelse med ham, rider igennem luen, og sover tre nætter hos Brynhilde, med sværdet Gram imellem dem. Han giver hende en ring af Fafners arv, og får af hende ringen And-

varanaut. Han rider tilbage igennem ilden og skifter atter skikkelse med Gunnar. Gunnar ægter Brynhilde, og Sigurd Gudrun.

Bedrageriet opdages. Brynhilde og Gudrun, der bade sig i åen (Rhinen) komme i trætte. Gudrun viser Brynhilde ringen Andvaranaut. Brynhildes harm. Hun fordrer af Gunnar Sigurds død. Gunnar og hans broder Högne få den tredie broder Guttorm til at øve drabet. Forskellige beretninger om drabet. Gudruns sorg i Guðrúnarkviða. Brynhildes fortvivlelse og selvmord i Brynhildarkviða. Sangen Helreið Brynhildar, hendes vandring til underverden. Anden act er ude.

Gudrun og Atle. Guðrúnarharmr eller Niflúngalok. Atlakviða og Atlamál. Atle indbyder Gunnar og hans brødre for at få Sigurds skat. Kampen i hallen. Högnes hjærte udskæres og bringes Gunnar. Gunnar ved, at han nu er ene tilbage, og vil ikke røbe, hvor skatten er skjult. Gunnar i ormegården og det tabte digt Gunnarsslagr. Gudruns gruelige hævn. Hun dræber Atles unge sönner, lod deres hjærneskaller dannes til bordkar, stegte deres hjærter og lod Atle spise dem, og blandede deres blod i vinen. Derpå sætter hun ild på borgen, og Högnes sön Niflung dræber Atle. Tredie act endt.

Fjerde optrin eller slutningssangene Guðrúnarhvöt og Hamdismál. Gudrun vil drukne sig, men bølgerne føre hende til kong Jonakers borg, konge over Goðþjóð. Hun får med ham tre sönner: Hamder, Sörle og Erp. Kong Jörmunrek bejler til Gudruns og Sigurds datter Svanhilde. Men han bliver skinsyg på sin sön Randver. Randver hænges. Svanhilde trædes ihjel af heste. (Sagnet hos Jornandes de rebus Geticis og Saxo.) Gudrun ægger sine to ældste sönner til hævn. På vejen dræbe de deres yngste broder Erp. De fælde Jörmunrek, men selv kan de ikke fældes, för en gammel enöjet mand (Odin) råder til at stene dem. Gudruns klage, efter at sönnerne ere dragne

bort. Hun lader rejse et bål og dør. Slutningen er Guðrúnarhvöt: hun mindes sin skæbne og påkalder den døde Sigurd, idet hun bestiger bålet.

Almindelig betragtning af denne sangkreds: Den har i almindelighed samme egenskaber som den ældste episke poesi. Dette episke digt udgår fra store folkebevægelser. Det indeholder det ypperste minde om de ældste folkeslags og århundreders fantasie og tro, folkets liv för statens dannelse. Det taler i store og stærke billeder. Digtningen står ikke, som i den historiske tid, i den rolige midte, men løfter sit hoved höjt op i skyerne, og bunder dybt nede i havet. Hvad der strax er i öjnefaldende er de poetiske ideer: poesiens formål. Hvad digteren giver er den uforgængelige kærlighed, der overlever døden (Helge og Sigrun), kærligheden med dens skinsyge og hævn (Sigurd, Brynhilde, Gudrun); Gerrigheden med dens uskyldige offre og hævnen (Atle, Gunnar og Högne, Gudrun); Uskyldigheden, der opoffres og hævnes (Svanhilde, hendes brødre og Jörmunrek); og hævnen, der endelig har fortæret sig selv og går heden til sin tabte glæde (Gudrun, der påkalder den døde Sigurd, i det hun bestiger bålet). Virkelige personer kunne ligge til grund, men digtningen fører dem ud over virkelighedens grændser. Gudrun lever, ligesom Starkad, i flere menneskealdere. Det, som dernæst er vigtigt, er digtningens dele og deres forbindelse. Den er uorganisk. Den ser ud som tilfældig. Digtningen består af flere dele, der ere knyttede til hinanden. Ringen Andvaranaut og Sigurds skat eller Niflúngahodd forbinder den første del af digtningen; med Sigurds og Brynhildes død synes dette episke nögle at være vundet op. Ved Gudruns giftermål med Atle og hans begerlighed efter skatten kommer en ny række til den foregående, men Atle får jo ikke ringen (arven), altså er dette motiv her ganske ophørt. Med Atles død er hele dette drama aldeles til ende, skatten er for evig skjult i Rhinens bølger, og med den er digtningens grundakkord op-

løst. Der begynder en ny handling, som indeholder Gudruns død. Svanhilde, der skal være en datter af Sigurd og Gudrun, kommer først nu frem, da hun behøves. Og med Gudruns börns død og hendes egen død er endelig hele digtningen ude. Den har ført alle sine personer til døden. Ikke desmindre har sagaen dannet en ny handling med Asløg, der må være en datter af Sigurd og Brynhilde, som ingen af sangene kender noget til; kun ved hende knyttes den foregående digtning til Ragnar Lodbrok, der ligesom Gunnar synger og dør i ormegården, og må bringes i en historisk forbindelse med sit forbillede. — Ligesom vi derved med Ragnar Lodbrog føres hen til heltetidens slutning, så viser det foregående os hen til dens begyndelse i en ubestemmelig fjern tid. Og vi komme herved til det vigtigste og interessanteste spörgsmål: Digtenes oprindelse: om den er historisk, kan være historisk? Meget kunde synes at tale derfor. Fortidens begivenheder opfattede i traditionen kunde jo gribes af digterne. Det se vi jo overalt. Romulus historie danner jo en epopée, og Roms ældste historie er gengivelse af gamle digte. Karl den Stores tidsalder efterlod en hel række af romaner. I Spaniens Cid en række af romaner. I det små hos os: Thyre Danebod, Marsk Stig, Niels Ebbesen. Digtningens slutning omtales, som allerede er bemærket, af Jornandes de rebus Geticis, der skrev omtrent 540 - 550, nemlig sagnet om Svanhilde, og han bevidner, at kilden var gamle sange, i hvilke Goterne besang fortidens bedrifter til citharens klang (in priscis eorum carminibus pæne historico ritu majorum fata modulationibus citharisque canebant, cap. 4-5). Vi komme således tilbage til folkevandringernes første tider, da ingen af de historiske folk, som man ellers kunde tænke på, havde antaget kristendommen, til konger, om hvilke den egenlige historie tier, da den endnu ikke var til. — Men alle forsøg at føre det tilbage til den virkelige historie ere mislykkede (se Sagabibl. II). Hvad stedet angår, så udgår

digtningen fra selve Norden, fra de nordiske lande, men drager sig derpå ned til lande i det nordlige Tyskland og Nederlandene: a, Brynhilde er fra Valland (imellen Vaal og Rhinen); b, Niflungernes rige er ved Rhinen, Worms; og Atle regerer over Hunaland i Nordtyskland; Jörmunrek over Goter, Goðþjóð. — En mærkelig omstændighed er overensstemmelsen i den nordiske digtning og sagaen. I alt det væsenlige stemme de overens. Men er det hele udgået fra historiske grundlag, så er det mærkeligt, at de ikke danne en hel gruppe. Vi betragtede indholdet. Det næste: om der er nogen organisk forbindelse. Nej, det er kun brudstykker, stumper og stykker, hvoraf endog en del er i prosa, fordi man havde glemt digtene. Alligevel danne sangene (som de homeriske) noget sammenhængende episk digt. Ikke produkter af én, men af flere digtere. Hver udfører traditionen på sin vis. Den ene fortæller episk; den anden lader de handlende personer optræde og skildre sit liv og sine fornemmelser. Stundum er sangen en dialog. Det viser hen til en tid, da traditionen vandrede fra sted til sted, da sangere droge om og snart lærte og forplantede eller gentoge ældre sange, snart digtede selv over de allerede bekendte æmner. Digtene stå på samme trin, som de homeriske, förend de bleve samlede, forenede og afdelte. Ingen sådan forening fandt sted i Norden.

Sammenligning med den tyske sangkreds. En sådan sammenligning er så meget vigtigere, som det ikke har været nogen heldig omstændighed for de nordiske digte, at de næsten altid stilles sammen med de tyske, at man hos os er gået ud fra de tyske, og derved ofte ere blevne dragne over til den kreds, hvortil de tyske høre. — Den tyske digtning går ikke tilbage til begyndelsen af den nordiske, og følger dėn heller ikke til enden, Svanhilde og Gudruns død. Den kender ikke den mythiske begyndelse (Odin, Höner og Loke). Den begynder med Sigurd Fafnersbane, som her kaldes Sigfrid, der hörnerne Sigfrid eller Sigfrid

med hornhuden. Denne Sigfrid, en sön af Sigmund og Sigelinde, hvis bolig er Santen eller Xanten ved Rhinen. Hans kamp med dragen besynges i digtet vom hörnigen Sigfrid. Han er tillige hovedhelten i den store episke digtning, Nibelungenlied eller Nibelungennot (udgivet af Lachmann, Zarncke, o. fl. og med nyere tysk oversættelse af Braunfeld o. fl.) Dette digt (Tyskernes Homer) består af to afdelinger: den første om Sigfrid og Burgunderne: Brødrene Gunther, Gernot og Giselher, deres moder Ute, deres søster Chriemhild, og Gunthers hustru Brunhild. Kongesædet for denne slægt er Worms. Den anden afdeling om Burgunderne og Hunnerne. Hunnekongen hedder Etzel (Atle, Attila), der efter sin hustru Helches død bliver gift med Chriemhild. Hans kongesæde er Etzelburg (nuværende Ofen) i Ungarn. Det er altså den historiske Attila, verdenssvøben. Og ligesom Ragnar Lodbrog er knyttet til de nordiske sange, er her også med den tyske digtning forbundet en historisk helt Diderik af Bern (Theodorik af Verona). I Edda nævnes kun Þjóðrekr.

Digtet Gudrun (Kudrun), udgivet af Ploennies, har kun navnet tilfælles med den nordiske Gudrun. Derimod forekommer deri hentydninger til andre nordiske æmner: Hagen og hans datter Hilde og kampen på Hedinsø; Fruote, vor Frode, og sangen Horrand (vor Hjarrande).

Vigtigst er imidlertid sammenligningen imellem Nibelungenlied og de eddiske Völsungesange. Man kan i Nibelungenlieds personer og begivenheder, tildels i navnene genkende de nordiske, men alting: begivenheder, karakterer, motiver, og skildringernes inderste væsen ere ganske anderledes. De eddiske sange ere hedenske; handlingens begyndelse er mythisk; personer og karakterer ere hedenske, og der ere få spor til kristelige forestillinger; brændalderen hersker endnu. I det tyske digt ere alle kristne, så nær som Hunnerne; alle forestillinger ere kristelige; sæderne fra riddertiden; en kristen kongedatter kommer til at ægte en

hedning. Den nordiske skildring er kort og fyndig, den tyske er bred og udtværet; dens kraft ligger ikke så meget i den store dåd, som i de store ord. Grundtonen er total forandret: sorg og glæde er bleven til sentimentalitet, og tapperheden til uhyre overdrivelser som i en ridderroman. Det nordiske epos skrider fra sin mythiske begyndelse frem fra Völsunger til Gjukunger, og dvæler ved Völsungehelten Sigurd og hans bedrifter, Fafners drab, bekendtskabet med Brynhilde, begivenheder, der ved deres hedenske kolorit fængsle opmærksomheden. Nibelungenlied derimod begynder med Grimhilde (det er Gudrun) og hendes slægt. Sigfrid (det er Sigurd) træder først op her, hans forrige dåd står i skygge; han har badet sig i lindormens blod, og fået en hornhud; han har vundet en tarnkappe, der gör ham usynlig. Forbindelsen med guderne er overskåren: Han er ingen halvgud, men en ridder, der udmærker sig i turnering, ja, han er en underordnet tjenestemand, en vasal. Han kender Brynhilde, men han elsker hende ikke, glemmer hende ikke, men sukker et helt år igennem for Grimhilde. Hans død kan derfor heller ikke göre synderligt indtryk på os. I Edda dør han efter Brynhildes tilskyndelse, fældet af Gudruns brødre; alle omstændigheder derved ere gribende, alle lidenskaber sættes i bevægelse. I Nibelungenlied fældes han af en af kong Gunthers krigere ved navn Hagen (den nordiske Högne) en, som P. E. Müller siger, i sig selv ligegyldig person. Den nordiske Brynhilde er en vís valkyrie; den tyske en legemstærk kvinde. „Den tyske digter gav hendes udvortes den kraft, som den nordiske lagde i hendes ånd". Sigurd behøver ikke at ride igennem en ild; han besejrer hende i at springe og i stenkast. Den nordiske er tragisk ved hendes kærlighed til Sigurd og hendes død heroisk. Den tyske bliver ligesom borte i begivenhederne og overlever Niflungernes nederlag. Den tyske digter har beholdt Nibelungenhort. I Edda drejer handlingen sig om den. I Nibelungenlied kommer den efter Sigurds

død til Worms. Men denne skat griber ikke ind i handlingen; den kunde ligeså godt have været ganske borte, uden at digtets gang derved blev forandret. Eddas Atle (af atall), en sön af kong Budle, broder til Brynhilde, i Edda konge over Hunaland (Nordtyskland og Nordholland mellem Vaal og Rhinen, Vallandet), er i Nibelungenlied bleven til Hunnernes konge Attila, og der er i digtet inddraget lande, personer og stæder, som høre til det tiende århundrede. Overalt har den eller de tyske digtere forvansket karakterer og motiver. I den nordiske digtning findes i det höjeste reflexioner af digteren i sangens begyndelse og slutning, han lader handlingen tale for sig selv og skildringen er objektiv. I den tyske møder man idelige udråb af digteren selv over al den herlighed han skildrer, i den senere middelalders smag. Kort, alting viser som den klareste dag, at hverken Nibelungenlied eller de ældre tyske sange, af hvilke *den* kan være oprunden, kunne have været kilden til Edda, kunde oversatte eller omarbejdede blive til det vi have i de eddiske sange. Elementerne og deres forbindelse ere forskellige som dag og nat.

Sagnkredsens oprindelse og betydning. Derom P. E. Müller i sagabibl. II. Først betragter han sagakredsen som historisk, og fastsætter et historisk holdepunkt, i det han antager, at Atle i Edda og Etzel i Nibelungenlied er den bekendte historiske Hunnekonge Attila. Men da han mistvivlede om at kunne fæste sit anker i historien, så kastede han det siden udenfor historien, og antog digtningen for en allegorisk mythe, hvis hjem er Orienten, og som er ældre end Asernes indvandring. Det er klart, at den ene antagelse ophæver den anden. Er det en allegori, så er det ikke historie; er det historie, så er det ingen allegori. — Disse heltedigtes væsen er netop (som Homer) historiens forbindelse med mythen eller historiens forvandling til poesi, eller store heltebilleder indsatte i en historisk ramme. Det er det, som gör dem til et epos. Alle andre forklaringer

ville stedse mislykkes. Begivenhederne henføres til virkelige folk og virkelige lande, men de ere ikke fæstede til bestemte tider, og karaktererne ere hævede ud over det menneskelige. Begge finde deres hjemmel i folkenes poetiske forestillinger om en sådan ud over det menneskelige gående fortid. Der kan spörges om, hos hvilke folk digtningen er opstået og har været udbredt, men ikke om, hvor begivenhederne ere forefaldne. Derefter kan man let bedömme værdien af de tyske lærdes mangfoldige forklaringer. De ere kun afmægtige forsøg på, at indlægge i handlingen mythiske, historiske, allegoriske forklaringer, at drage poesien ned fra sin höjde til triviel prosa. Den uheldigste er den allegoriske, en følge af den nyere tids higen efter at lægge forestillinger ind i et digt, som fortiden ikke havde og ikke kunde have. (Exempel derpå er den nyere digtning, Aladdin af Oehlenschläger, hvor en allegorisk forklaring i selve digtet følger side om side med den episk-dramatiske fremstilling. Det er et poetisk misgreb. Man kunde forklare Homer på samme måde). Disse forklaringer kunne henføres til forskellige klasser: den mythologiske, som gör de handlende personer til naturmyther, den astronomiske, som forklarer dem om stjernebilleder, den allegoriske, som lægger fysiske eller ethiske sandheder deri, den historiske, som henfører dem til virkelige historiske personer og begivenheder; og vil man drive det ret vidt, så lægger man på en gang alle disse forklaringer deri.[1] Min mening om betydningen af disse digte.

[1] Sådanne forklaringer af von der Hagen, Mone, Wilhelm Grimm, Lachmann, Wilhelm Müller, Vilmar, Trautvetter, Göttling, Wendel, Crüger, Zeune, Emil Ruckert, August Raszmann, Die deutsche heldensage und ihre heimat, Hannover 1857 I, Ettmüller, Giesebrecht; f. ex. von der Hagen (die Nibelungen, ihre bedeutung für die gegenwart und für immer, 1819). Digtningen er ikke andet end Balders død, end alle gudernes død i Ragnarök, nemlig urmythen om liv, død og genfødelse. Alt går op i Nibelungenlied: ikke blot den

Det er poesi og intet andet. Poetiske æmner, førte sammen uden sammenhæng. Det kan ikke være den samme Gudrun, som alt dette gælder om.

HELTEDIGTE UDENFOR EDDA.

Bjarkamál, hos Snorre hedder det Húskarlahvöt, hos Saxo exhortationum series. Brudstykkerne samlede i Fornaldarsögur I. Fuldstændigt findes digtet på Latin hos Saxo. Begyndelsen ligner den islandske. Men på Islandsk haves senere omarbejdelser. Deriblandt brudstykket i Snorra Edda (den store udgave I 400), der indeholder omskrivninger på guldet. Bearbejdelsen kunde tillægges Eyvind Skaldaspiller.

Begyndelsen:

Dagr er uppkominn,
dynja hana fjaðrar,
mál er vílmögum
at vekja erfiði;

vaki ok æ vaki
vinahöfuð!
allir hinir æðstu
Aðils of sinnar.

nordiske mythologi, men selve det jødiske sagn om paradiset og syndefaldet, de græske grundmyther og selve Iliaden; og alt det er historie. — Wilhelm Müller, (Versuch einer mythologischen erklärung der Niebelungensage, 1841): Sigfrid er den vilde naturgud, der ved at dræbe jætten Fafner bryder vinterens vilde kraft og fremfører den skönne årstid. — Trautvetter (Schlüssel der Edda): personerne forklares som kemiske stoffer og altså begivenhederne som kemiske opløsninger og forbindelser: Sigefried, sejerherren, victor, er syre, victriol eller vitriol, Brunhild er luftsyre, Gunther er kul, Etzel er den ætsende kalk. Sigfrids drab er „das verdampfen der salzsäure". — Historisk: Giesebrecht, Hermann Göttling (Gibellinen), Sigfrid er Cheruskerfyrsten Hermann, Armin. Dragen, som han overvinder, er den romerske hær, der bevæger sig igennem de bugtede skovveje og hulveje. (Giesebrecht, Ueber den ursprung der Sigfriedsage i von der Hagens Germania, II.) Gunther er den burgundiske konge Guntachar, der 436 med hele sin slægt blev udryddet af Attilas Hunner (Joh. von Müller). Nibelungerne ere de bekendte historiske Gibelliner eller Weiblinger (Göttling, Nibelungen und Gibellinen, 1817), altså er digtningen forbillede for nyere begivenheder.

Slutningen:

Hniginn er i hadd jarðar   Hrólfr hinn stórláti;

jfr Thord Hredas saga om Midfjord-Skegge, der opbrød Rolf Krakes höj. Der omtales Rolf og hans kæmpers sværd.

Der har været flere ældre digte, uden tvivl et eller flere om Hjaðníngavíg eller sagnet om Hedin, Högne og Hilde, krigens gudinde. Saxo har indflettet fortællingen i Frodes historie. Islænderne have den i flere former. Den kan betragtes som mythisk, og forestillingen om Hilde, der bestandig opvækker de døde, der falde i kampen, er ældre end Völsungesangene, da det i dem hedder: Hildr hefir þú oss verit, en Hilde er du os vorden. Brudstykker i Snorra Edda vise, at æmnet har været behandlet i digte. (Brage den Gamles Ragnars drápa loðbrókar).

Kampen på Samsø. Arngrims sönner, Angantyr og hans brødre, og kampen med Hjalmar og Ørvarodd. Fortællingen hos Saxo. Sangene findes i Hervararsaga, som vise, at der har været en episk sangrække, knyttet til sværdet Tyrfing. Fortællingen er i Ørvaroddssaga, der også meddeler Ørvarodds svanesang.

Kampen med Hunnerne. Fortællingen er hos Saxo indflettet i kong Frodes historie. Det er det samme æmne, hvorom der findes fortællinger og sange i Hervararsaga, sangene ere brudstykker af ét episk digt. Saxo har andre brudstykker, f. ex. om Hunehærens störrelse, der stemmer med den islandske fortælling.

Hagbard og Signe. Islænderne kende æmnet, der i sagn var udbredt hele Norden over; men sangen findes kun hos Saxo.

Samtidig med Hagbard og hans broder Hake var Starkad, en mythisk-historisk personlighed, helt og skald, et ægte billede fra heltetiden. Om ham Hervararsaga, Gautrekssaga og Saxo. Han deltog i Bråvallaslaget og besang det (primus danico digessit eloquio). Indholdet hos Saxo og i Sögubrot. Sange i Gautrekssaga og svanesangen hos Saxo. Der findes

brudstykker, som tillægges Starkad i Snorra Edda, hvortil udtryk svare hos Saxo. Formodenlig har der også været digte om Harald Hildetand. Fortællingen er i Sögubrot.

Digte om Ragnar Lodbrog. I hans saga. Brage Skald digtede Ragnars drápa loðbrókar, hvoraf to brudstykker i Snorra Edda, det ene om Sörle og Hamder; det andet om Hjadningerne (Hedin, Högne og Hilde).

Krákumál, bagved Ragnars saga, tillægges Brage skald eller Kráka (Asløg). Efter et gammelt sagn digtede han det i ormegården. Det indeholder hans bedrifter.

Det er åbenbart, at Saxo har indfattet sagn i sin historie allevegne fra. Flere islandske sagaer fra den senere tid kunne derfor jævnføres med ham, thi også de synes at have sammenbragt æmner fra alle kanter. Til de mærkeligste hører: Hálfssaga, der efter andre blandede sagn, i kap. 16 (FaS II 55) indfører kong Hakes datter Brynhilde og Svein hinn sigrsæli, og Hrok den Svartes sang, der har en hentydning til „Sigurð konúng at sölum Gjúka". Ån Bueskytte, om hvem der haves en saga (FaS II 325) kender Saxo også (Ano sagittarius, s. 269). Og rimeligvis ere flere af hans sagn tagne fra Norge.

Ejendommelig for Norge er derimod fortællingen om Fridthjof (Friðþjófssaga, FaS II 63). De der indførte vers ere i forskellige versearter; der har aldrig været mere end episk digt, hvis brudstykker i forbindelse med sagaen kunne formes til et hélt.

Kong Alrek og hans to brude, Geirhilde og Signy, der bryggede øl til ham. Den ene påkaldte Freya, den anden Odin. Alreks vers. Hálfss. kap. 1 (FaS II 26).

I Hálfssaga findes der en række af sange om kong Hjörleif og Sælands konge Reidar. Gygen i Jyllandshav og havmanden kap. 6 (FaS II 30).

Ketils hængs saga kap. 4, en trold åbenbarer sig (FaS II 125); kap. 5, en troldkone (sst. II 125); og kap. 5 s. 133 kampen på Århöj.

Gríms saga loðinkinna kap. 1, to troldkvinder (FaS II 145).

En Gydjas (præstindes) sang og mange flere sange findes i Örvaroddssaga kap. 29 (FaS II 288).

Herrauðs ok Bósa saga, hexesangen Buslubæn (FaS III 203).

Disse og endnu flere mindre digtsamlinger kunne betragtes som et tillæg til hin store eddiske samling, omtrent som Homeriderne til Homer.

ISLANDSK POESI EFTER DE EDDISKE DIGTE[1].

Edda gav en samling, der nogenlunde hængte sammen, og det var vigtigt at få en forestilling om denne samlings beskaffenhed. Derfor begyndte vi med den, og vi fandt et nogenlunde sammenhørende hélt.

[1] Literaturbemærkninger: Der er mangel på hjælpemidler, udførte og velordnede, til denne del af poesien. Ældre: Halfdan Einarsons literaturhistorie (Sciagraphia); Finni Johannæi Hist. eccl. Islandiæ, gode literaturefterretninger. — Olai Wormii Literatura Runica. Deri om de danske digtere og en afhandling Dissertatiuncula de poesi antiqua danica af Islænderen Magnus Olafson. — Nyerup om den ældste nordiske poesi (især Edda, udgaver, som næsten alle nu ere uden værd, og bogtitler). Afsnittet om den islandske literatur i Nyerups Hist.-statistisk skildring, II 134. Islændernes poesi, nogle blade, mest om kilder. Hos Jon Olafson findes også en del historiske, men kun foreløbig.

Fremmede: Histoire de la poésie Scandinave. Prolégomènes par Édelstan du Meril. Paris 1839. Betragtninger over det poetiske indhold. Digterne findes her, men opstillede i alfabetisk orden.

Möbius, Catalogus libr. Isl. et Norveg. ætatis mediæ, Lipsiæ 1856, hvori Skáldatal og digterne anførte med udgaver og oplysninger.

Göres opmærksom på andre folks folkesange, til sammenligning med de nordiske, f. ex. Chants populaires de la Grèce moderne par Fauriel, to dele. Ligheder, f. ex. de omvankende sangere, der

Gå vi udenfor Eddaerne, så stå vi ligesom uden vej og sti for os. Digtene findes vidt og bredt adspredte omkring i sagaerne, uden vejledning til at ordne dem, uden oversigt over deres beskaffenhed.

Var jeg en Islænder, så vilde jeg samle dem i én eller flere samlinger efter deres indholds beskaffenhed, med en almindelig indledning. Nu skal jeg kun forsøge en oversigt over det vigtigste, det mest fremtrædende.

Betragtning efter de poetiske tidsaldre og folkene, to afdelinger: den forhistoriske og den historiske. Ved den første danner Danmark åbenbar grundlaget: Frode (hel mythisk), Rolf Krake (halv mythisk), Ragnar Lodbrok (mythisk-historisk). Denne tid altså med de digtere, som høre til den (Starkad, Brage den Gamle). — Den anden, den historiske tid. Her dannes åbenbar grundlaget med Norge: Fra Harald Hårfager og Islands bebyggelse af til Islands forening med Norge. Og om der i poesiens historie finder noget grændseskel sted, så at man kunde dele den historiske tid i to afdelinger. Det er tydeligt, at der findes en tidligere mere poetisk tid, og en sildigere mindre poetisk. Den sidste fra kong Sverre af. Tydelig modsætning mellem ham og Harald Hårdråde. Altså den historiske tid og de til den hørende digtere.

En anden inddeling man kunde tænke på: efter de poetiske hovedformer, episk, lyrisk, dramatisk. Den lader sig næppe ret gennemføre. Den dramatiske findes egenlig slet ikke. Den episke og lyriske ere blandede med hinanden. Det har man allerede set ved de eddiske sange. Den nordiske poesi har sèt mere på indholdet end på formen.

lære så mange sange udenad som muligt, og vandre dermed fra by til by, især på landet og i forstæderne = de rejsende skalde i Norden. — Også lighed i indhold: Fugle indføres talende ligesom i de eddiske sange. Helten ligger ved en kilde og holder samtale med fuglene om sin skæbne.

Altså man kunde betragte digtene efter indholdet. Så kende vi allerede det, som danner det væsenligste igennem alle tider. Det er mythisk eller mythisk-historisk eller ren historisk. Det er det mest herskende i indholdet, nemlig fortælling; og den mest herskende grundform er den episke. — Men hos ethvert folk på jorden må der dog forekomme andre poetiske udbrud. Der må haves et følelseselement og et forstandselement, og de tre hovedarter: følelses poesi, forstands poesi (lyrisk) og handlings poesi. Og der er tre forholde, som især fremkalde det første: forholdet til guderne, det huslige forhold, forholdet imellem menneske og menneske med hensyn til kærlighed og had.

Altså: 1, bönner, takkesange, besværgelsessange, varsler, bönner til guderne på vers. Men også gudernes svar på vers (som oraklerne): I Hördssaga: Thorstein Guldknap hørte fra stenen, som han dyrkede, en sang, der spåede ham undergang:

þú hefir híngat feigum fótum
hinsta sinni fold spornaða,

(du har sidste gang her med fejge fødder trådt på jorden).

Men især besværgelser for at virke på gudernes villie, eller forandre andres skæbne. Sangen hed galdr, at gala, gól, galinn, synge; galen, gal, fortryllet, forsungen. Forbunden med runeristning og med seid; allerede i Skírnisför, hvor Skirner med galder og runer besværger Gerde.

Sange om varsler findes i stor mængde adspredte i sagaerne: f. ex. Njála, Landnáma, Heiðarvígasaga, Eyrbyggja, Sturlúngasaga.

Sange, som udtrykke kærlighed, nærmest elskovssangen, mansaungr. Således benævnes også den sang, hvormed man troede at kunne indvirke på kvindens sind, at kunne tiltvinge sig hendes kærlighed (allerede Odin i Hávamál). — Det var forbudet ved loven (Grágás, Vígslóði kap. 106 um skáldskap) ved kærlighedsdigt at udsætte en ung mø for

9*

folks omtale: ef maðr yrkir mansaung um konu, ok varðar þat skóggáng. Fortællingen i FmS II 13-14 om den smukke Ingolf, der holdt stævnemøder med Valgerde, søster til skalden Halfred Vandrådeskald. Hendes fader klagede til Ingolfs fader, og Ingolf måtte høre op dermed, men så gav han sig til at digte et langt elskovsdigt om hende (at yrkja mansaungsdrápu um Valgerði) og deraf kom da en sag, der førtes til tings. — Skalden Ottar Svarte (FmS V 173) havde opholdt sig i Sverig hos kong Olaf Svenske, hvis datter Astride blev gift med Olaf den Hellige, og havde om hende digtet en mansaungsdrápa. Dette kvæde mishagede kong Olaf den Hellige, thi der forekom udtryk deri, som om skalden syntes godt om dronningen (at hánum líkaði vel til drottníngar). Da Ottar kom til Norge, lod derfor kongen ham gribe, og han frelste kun sit liv ved at forandre nogle steder i digtet, og ved at forfatte en anden drapa til kongens ære, som han fremsagde, da han skulde føres til døden. — Der findes flere andre: Den elskedes skönhed, kærlighed, lykke og smerte. Klage over hendes knipskhed. Sorg over hendes tab (Gunnlaug Ormstunge, Kormak). Men formedelst de nordiske sæders strenghed kan forholdet i Norden dog ikke lignes med de franske troubadourers eller de tyske minnesangeres; heller ikke udvikledes der i Norden nogen sådan almindelig, i det offenlige liv indgribende kærlighedslyrik som hin i syden, der tildels omfattede alle stænder. Og dog kan man ikke nægte, at også den nordiske skald viste galanteri mod kvinden. Jeg vil ikke tale om de omskrivninger, hvormed han beærede hende, tagne af hendes skönhed, men nævne et særeget exempel; midt i sin krigssang eller i en sang om en rejse, tiltaler skalden undertiden kvinden, med tiltalen: o kvinde! med en eller anden kuriøs omskrivning, aldeles uden hensyn til om der er nogen kvinde tilstede eller ej, blot af galanteri eller om man vil, med den bevidsthed, at også *hun* dvæler ved mindet om krigen, der ellers kun er mandens sag, og at hun overhoved deler

mandens foretagende. Med andre ord: det er for skalden, som om kvinden overalt var tilstede, og intet attråede han mere end ved sin tapperhed og al sin dåd at vinde hendes yndest. Exempler hos Jon Olafson pag. 176-177. Hårek fra Thjotta tiltaler kvinden med omskrivningen: ifla flausts jörð (ifli, en hög eller falk, flaust skib eller sæde; högens sæde, det er hånden; håndens jord eller gudinde, det er en kvinde). Gissur för slaget på Stiklestad: at hans pige dog aldrig må spörge, at han i skjoldmøde skulde vorde uglad (ɔ: bedrøves). Da Magnus den Gode havde vundet et søslag, udbryder skalden: det er en tidende, hvorover Sogns kvinder ej monne sörge.

Foruden elskov udgik sange fra de huslige forhold. Manden og hustruen. Faderens sorg over en söns tab. Sönnens sorg over faderens død o. lign. Hildes sang, da hendes sön Gange-Rolf blev forvist (Hkr, Haraldss. hárfagra kap. 24). Men især Sonatorrek i Egilssaga.

Sange af had, nidsang. Digteren siges at være níðskárr (af at skera), eller níðskældinn (af skáld). En af Harald Hårfagers skalde Audun Illskælda. I det små kunde man henføre hertil sådanne sange, kveðlíngar, hvormed man i forsamlinger og gilder, når drikken begyndte at stige til hovedet, stiklede på hinanden. Et sted i Sturlúngasaga: þeir drekka nú ákaft, ok fær á þá alla nokkut, gjörast nú málgir, ok má kalla, hver styngi annan með nokkru hnýfilyrði; også keskiyrði. — Men det er naturligvis intet imod det egenlige nid.

Nidsangen forbandtes med billeder. Landnáma 4. 4. Tjörve hinn háðsami bejlede til Astride, men da hendes brødre gave hende en anden mand, Thorer Ketilson, så anbragte han deres billeder på kammervæggen (dró líkneski þeirra á kamarsvegg), og hver aften, når han med sin morbroder Hroar gik til kammeret, spyttede han Thorers billede i ansigtet, men kyste hendes. Da Hroar slettede billederne ud, så skar Tjörve dem på sit knivskaft, og kvad

dertil en vise. — Der oprejstes også nidstang, f. ex. Egil Skallagrimson i Norge mod dronning Gunnhilde.

Foruden det almindelige også over guderne eller gudnid, goðgá. En rig anledning til det gav kristendommens indførelse på Island. De hedenske skalde nidede Thangbrand og hans følge, og de kristne svarede på lignende vis. Derom Kristnisaga: Thorvald Kodransons og Hjalte Skeggjasons gudnid. Kristnis. kap. 2. Njála s. 160. Islendíngabók i IS I. Blandt de hedenske skalde nævnes: Þorvaldr hinn veili (formodenlig opfinderen af Veilabáttr), Úlfr skáld, Vetrliði skáld, Steinunn, moder til Skáld-Ref o. s. v.

Nidsange i det private liv: nidsangen i Njála over Njal og hans sönner.

Nidsange i det offenlige liv: Islændernes nidvise over Harald Gormson eller Blåtand: Et islandsk skib havde sat til på Danmarks kyster; de Danske erklærede det for vrag, og ophavsmanden dertil var kongens bryde eller foged, Birger. Da det blev bekendt i Island, lovtoge Islænderne, at der skulde digtes en nidvise over kongen for hvert huk eller næs der var i landet; og så strömmede det over af viser. En, som endnu haves, går ud på, at den for mord berygtede konge forvandledes til en hest, men Birger til en hoppe[1].

Thorleif Jarlaskald over Håkon Jarl i Konuvísur (þvíat jarl er kona kendr í skáldskap). Efter at have digtet sin nidvise, drog han til Norge, forklædte sig som tigger (stafkarl), og kom i julen til Hlade, hvor han satte sig yderst i hallen. Jarlen blev opmærksom på ham. Da han havde fået lov til at fremføre sit kvæde, og var kommen til midten deraf, tyktes jarlen, at hver vise indeholdt ros over ham og hans sön Eriks bedrifter. Men derpå blev jarlen underlig

[1] Ólafs s. Tryggvas. kap. 36 i Hkr; Jómsvíkíngas. kap. 13, som tillige meddeler visen af Eyjolf Valgerdarson.

tilmode, han kunde ingen ro få, thi skalden begyndte på Jarlsníð, og i midten af det vare þokuvísur, hvoraf begyndelsen anføres. Da disse Tågeviser vare ude, blev det mörkt i hallen, og da mörket havde udbredt sig, begyndte han atter på Jarlsníð, og da han kvad den sidste treding deraf, kom hvert jern, der var i hallen, i gang, og det blev manges bane. Jarlen selv faldt i uvid, men tiggeren forsvandt.

Endnu nævnes: Stefner Thorgilssons nidvise om Sigvalde. — Geisas døttres spot om Harald Hårdråde o. m. a.

Anden art: forstandspoesien, reflexionspoesien, kundskabspoesien, didaktisk poesi, ethisk poesi.

Hensigten: at meddele kundskab, lære, eller at øve viddet, vise sin kløgt, eller at virke på sædelighedsfølelsen, virke ethisk.

De store forbilleder for denne art sang have vi allerede i Edda. Didaktiske digte; som blot undervise, findes her som episoder indflettede i de episke digte. Således, læren om runerne: deres oprindelse i Hávamál. Deres arter i Brynhildarkviða eller Sigrdrífumál: sigrúnar, ölrúnar, bjargrúnar, brimrúnar, limrúnar, hugrúnar. Måden, hvorpå de skulle ristes, og deres kraft. — Opfatning af livet i Hávamál: anprisning af kundskab og vid, forstand og erfaring, ophöjelse af mådehold og sindighed, lovprisning af venskab og det inderlige bånd, der knytter menneske til menneske, og det herlige eftermæle. — Ifølge Nordboens tilböjelighed til ved ordskifte (orðaskipti) at prøve hinandens kundskab og vid, antage sådanne digte en halv dramatisk form, en væddesamtale. Således de mythiske genstande i Vafþrúðnismál i samtale mellem Odin og Jætten. Sprogkundskab i Alvísmál i samtale mellem Thor og dvergen Alvis.

Hertil hører da også gåden, gáta, getspeki, en vigtig del af det nordiske mandevid (mannvit). — Getspeki Heiðreks konúngs i Hervararsaga. Kong Heidrek og Odin under navnet Gestr inn blindi, eller Gestumblinde i væddekamp.

Indholdet kan være mythisk, eller det er udgået fra naturbetragtning, som dyret, edderkopper, planten Angelika, mineralet obsidian og andre naturgenstande, som ilden, eller menneskene og deres kunstgenstande, som skakspillet.

Exempler: mythiske.

Odin og hans hest Sleipner:

Hverir eru þeir tveir
er til þíngs fara,
þrjár hafa þeir sjónir saman,
tíu fætr
ok tagl eitt báðir
ok líða svá lönd yfir?

Edderkoppen:

Hvat er þat undra,
er ek úti sá
fyrir dellings dyrum:
fætr hefir átta,
fjögr augu
ok berr ofar knè enn kvið?

Svaret:

Komt þú þar at,
er köngurváfa
vef ur þörmum vaf.

Hun-Angelika:

Hverjar 'ru þær rýgjar
á reginfjalli?
elr við kván kona;
mær við meyju
mög of getr
ok eigu-t þær varðir vera?

Svar:

Fjallhvannir tvær
fanntu standa
ok þriðju únga þeirra í-
millum.

Ilden (gløderne):

Meyjar ek sá
moldu líkar,
váru þeim at beðjum björg;
svartar, sámar
í sólviðri,
en þess at fegri, er færra
of sèr.

Svar:

I ösku fólgnar
á arni fölnaðar,
gaztu glæðr sjá.

Skakspillet (skakbrikkerne):

Hverir 'ru þegnar
er ríða þíngi at,
sáttir allir saman;
lýða sína senda
þeir lönd yfir
at byggja bólstaði?

Svar:

Ítrekr ok Öndóttr
um aldrdaga
tefla teitir skák;

sátt er þeim lið allt,
er í sjóð kemr,
en á reitum reitt.

3, Handlingspoesien, begivenhedernes poesi. Også flere arter af de historiske sange: sange vedkommmende slægternes historie. Men skalden dvælede især ved de store slægter, og iblandt dem kongernes: Skalden opregnede kongens eller heltens forfædre, førte slægten tilbage til guderne, og begyndte altså med myther. Ættetal, som Ynglingatal, Harald Hårfagers forfædre; Háleygjatal, Håkon Jarls. — Deres bedrifter, især de to arter: den kortere flokkr uden stev, den længere drápa med stev, eller når den var kortere dræplingr, lille drapa. Sådanne sange omfatte gærne flere bedrifter, men den kan også dvæle ved en enkelt begivenhed, som et slag. Den bliver da en kampsang, slagsang, f. ex. sangen om Bråvalleslaget, Hunekampen i Hervararsaga. Efter en anden hovedbegivenhed i kongens liv, som Rolf Krakes død i Bjarkemålet. En lovsang, forfattet i heltens levende liv, lof, hróðr, mærð. Sighvat Skalds Knútsdrápa om Knud den Store. Eller en sådan lovsang efter hans død, erfidrápa som Eyvind Skaldaspillers Hákonarmál efter Håkon den Gode. Egil Skallagrimsons Sonatorrek. Flere sange bære navnet Höfuðlausn, fordi skalden ved at digte dem reddede sit liv. Atter andre sange ved mærkelige begivenheder i folkets liv, som Sighvat Skalds Bersöglisvísur. Eller af skaldenes eget liv, hans kærlighed til en kvinde, hans kærlighed til sin konge, hans rejser, f. ex. Sighvat Skalds Vestrfararvísur.[1]

ENKELTE DIGTERE OG DIGTE.

Forfatterne til de ældste digte ere næsten alle ubekendte.

[1] se i det foregående s. 103.

En gammel fortegnelse Skáldatal (i Wormii Literatura runica og flere steder, også aftrykt i Möbius, Catalogus), der dog kun indeholder digternes navne og de konger, hvis skalde de vare.

De ældste, som heri nævnes, ere Starkad hin gamle (Starkaðr inn gamli, Saxo, Gautrekssaga) og Brage den Gamle (Bragi hinn gamli). Der var flere af dette navn, i Norge, Sverig og Danmark. Brudstykker findes af dem hos Saxo og i Snorres Edda.

De ældste historisk bekendte skalde vare Harald Hårfagers: Thjodolf hin Frode fra Hvin, (þjóðólfr hinn fróði ur Hvini eller hinn hvinverski), fra Kvinisdal i Vester-Agde. Han opfostrede Harald Hårfagers sön, Gudröd Ljome. — Thorbjörn Hornklove (þorbjörn hornklofi), der fra sin barndom af havde opholdt sig ved Halfdan Svartes og Harald Hårfagers hird. — Ølver Hnufa (Ölvir hnúfa), den tredie i værdighed blandt Harald Hårfagers skalde, og en af stavnboerne på kongens skib i slaget i Hafrsfjord. Han elskede Solveig hin fagre, og hørte for hendes skyld op med hærtoge. — Audun Ildskælde (Auðunn illskælda) den ældste af kong Haralds skalde, og han sad på den første plads.

Harald Hårfager selv var skald, der tillægges ham en Snjófríðar-drápa, i anledning af Snefrides død. Og på hans tid øvede også kvinder skaldskab: Gange-Rolfs moder Hilde, og Jorun skaldmø?

Blandt de følgende norske digtere ere de mærkeligste: Guthorm Sindre (Guthormr sindri), en anset mand i Throndhjem. Men især Eyvind Skaldaspiller (Eyvindr Finnson skáldaspillir), en datterdattersön af Harald Hårfager. Det var ham, der bragte Håkon den Gode efterretning om Gunhildssönnerne, da de sejlede til Stord, og han var med i slaget. Da han havde digtet om kong Håkons fald, Hákonarmál, gav Harald Gråfeld ham dødssag derfor, men deres venner forligede dem således, at han skulde være kong Haralds skald. Eyvind digtede da en vise til kongens be-

römmelse, men venskabet varede ikke længe. Thi da han i et par viser revsede kongens gerrighed: hvorlunde de för i alle kong Håkons dage bare Fyrisvolds sæd (guld) på hænderne, men nu havde kongen skjult Frodes mel i Thors moders legeme (jorden), så bebrejdede kongen ham sin utroskab. Eyvind svarede med en ny vise: én konge havde han för tjent, Harald Gråfeld var den anden, den tredie forlanger han ikke; han legte aldrig mod to skjolde, nu trykker alderdommen ham. Da kongen tvang ham til at give sig en guldring, der var funden i jorden, drog han hjem til sin gård i Hálogaland, hvor han ofte led nød. Han havde digtet en drapa om Islænderne, som lönnede ham derfor derved at alle bönder skød sammen til en fibula (spænde til en kappe) af sølv, som de sendte ham. Men nøden var så stor, at han lod den hugge istykker og købte slagtekvæg for den. En anden gang måtte han sælge sine pile for sild. Da kvad han den vise: vi fik sølvspændet af Islændingerne (álhimins lendíngar), og solgte den for bjord, og min gode bues gaver gav jeg for sild; dyrtiden voldte begge dele.

Efter den tid vedblev skaldskab vel i Norge, og flere af kongerne øvede det, som Olaf den Hellige, Harald Hårdråde, Olaf Kyrre. Men det var dog især på Island, hvor det udbredte sig vidt og bredt over hele landet, og de islandske skalde droge om til alle nordiske kongehirder, dels som vandrende, dels som blivende hirdskalde.

Digtekunsten var så almindelig på Island, at de fleste mænd digtede viser ved enkelte lejligheder, gilder, gæstebud. Sagaerne ere fulde deraf; og den måde, hvorpå mange af dem anføres, viser, at de vare sande folkedigte eller indfald (inpromtuer), der løb om i egnen, uden at man altid kendte ophavsmanden. Exempler ere Gunnar fra Hlidarende, Njal og hans sönner, især Skarphedin i Njála,

Hólmgaungu-Berse i Laxdæla, Víga-Glúm i hans saga, og især Gretter Asmundson i Grettissaga og utallige andre.

Mange af disse enkelte viser eller större sange ere meget karakteristiske; de ere dels mythiske eller dreje sig om den herskende overtro eller oplyse sæderne; de burde derfor samles og henføres til deres forskellige arter. Exempler ere: Ulf Uggasons Húsdrápa, deri besang han de billeder, der vare udskårne i Olaf Pås gæstebudssal, nemlig Balders ligfærd; Heimdals og Lokes strid om Brisingamen; Thors kamp med Midgårdsormen. Brudstykkerne findes i Snorra Edda. De ere samlede og oplyste af Finn Magnusen i kvartudgaven af Laxdæla s. 386.

Eilif Gudrunarson, Thorsdrapa, i Snorra Edda. Et brudstykke: Thors rejse til Geirrödsgård (udg. i Thorlacii Observ. misc. spec. 7). Digtet er kommet fra Island, men Eilif Gudrunson nævnes ikke i Landn., forekommer heller ikke i Heimskringla. I Skáldatal anføres han blandt Håkon Hladejarls skalde. — Varselet for Njálsbrenna (manden med den brændende fakkel) i Njála. — Valkyriesangen i Njála, som varsel for Brjánsbardagi. — Exempler på mindre: Verset om Ingolf den Smukke i Vatnsdæla. Det, som man lagde i munden på den udsatte dreng i Landnáma s. 293.

Men i historisk henseende mærkelige ere især de Islændere, der droge udenlands og fremsagde deres kvæder ved de nordiske kongehirder. Deres antal var stort. Kun nogle skulle her nævnes som exempler.

Egil Skallagrimson af en anset slægt på Borg i Borgefjord. Hans fader var ligeledes skald, og hans moder spåede drengen, at han skulde blive viking, og derom digtede han allerede som barn et vers. Han drog over til Erik Blodøxe i Norge, men dræbte to af hans hirdmænd og måtte flygte. Han drog så med sin broder Thorolf i viking. De gæstede England, og Egil digtede en drapa om kong Adelsten, hvoraf haves et vers og stevet. Hans broder Thorolf faldt i England. Egil vendte tilbage til Norge, og vandt

yndest hos Arinbjörn Herse. Men han kom snart i trætte med Erik Blodøxe og hans dronning Gunhilde, og rejste nidstang imod dem. Ikke desmindre nærmede han sig til Erik Blodøxes hird, da denne, fordreven fra Norge, havde fået Northumberland i England. Han måtte frelse sit liv ved digtet Höfuðlausn, man havde kun én nat dertil, og medens han yrkede, blev han idelig forstyrret af en svale, der sad ved gluggen og peb, indtil hans beskytter, Arinbjörn gik op til gluggen og jog denne uting (hambleypa) bort. Så fuldendte han sit kvæde, lærte det udenad, og fremsagde det næste dag, da de stedtes for kongen. Dette digt haves fuldstændigt. Efter flere eventyr og efter at have foretaget en Værmelandsfærd, vendte han med hæder og gods tilbage til Island, og slog sig til ro på sin gård Borg. Ved efterretningen om Arinbjörns tilbagekomst, digtede han Arinbjarnardrápa, hvoraf kun begyndelsen haves. På sine gamle dage havde han en stor sorg, da han, efter at have mistet en anden sön, tabte sin yngste sön, sin kæreste yndling, Bödvar, der satte livet til på søen. Han blev så utrøstelig, at han intet vilde nyde, og besluttede at dø. Men hans kæreste datter Thorgerde overtalte ham til i det mindste at friste livet, indtil han havde digtet et arvekvæde over den tabte. Jo mere han digtede, desto stærkere blev han; og da han var færdig, stod han op, og satte sig i sit höjsæde og holdt gravøl efter sine to sönner. Dette digt er Sonatorrek, sönnetabet, som haves fuldstændig i Egilssaga.

Egil stod i venskab med Einar Helgason skálaglam, der ligeledes tidlig begyndte at digte, og indlagde sig megen hæder udenlands. Han var hirdmand hos Håkon Jarl. Da han i Jomsvikingeslaget vilde gå over til Sigvalde Jarl, gav Håkon Jarl ham de skåler, som han selv brugte til at tage spådom, med to lodder, det ene af guld, det andet af sølv; deraf hans tilnavn Skåleglam (Jómsvíkíngasaga kap. 42). For et kvæde gav Håkon Jarl ham også et meget kostbart skjold, med spanger af guld. (Det er beskrevet i Egilssaga

kap. 81). Da Einar var kommen tilbage til Island, forærede han dette skjold til Egil Skallagrimson, som digtede en drapa derom. Men det gik uheldigt med det skjold. Da Egil havde det med til et bryllup, blev det lagt i et kar sur mælk (sýruker) og derved ødelagt. Einar digtede to drapaer om Håkon Jarl. Den ene hed Vellekla, guldmangel. Strofer deraf i Heimskringla: Harald Gråfelds saga og Olaf Tryggvasons saga, samt i Jomsvikingasaga og Fagurskinna.

Gunnlaug ormstúnga og Skáld-Rafn, i Gunnlaugssaga, der kan anses som en fortsættelse af Egilssaga. Gunnlaug elskede Helga, en datter af Thorstein Egilson; det blev bestemt, at hun skulde sidde som fæstemø, imedens han var udenlands. Han besøgte Erik Jarl Håkonson på Hlade, kong Ethelred i England, kong Sigtryg Silkeskæg i Dublin, Sigurd Jarl Lödverson på Orknøerne, digtede overalt kvæder og drapaer om dem, og fik sin digterlön. Endelig kom han til kong Olaf Svenske, hvor han traf skalden Rafn Ønundson, med hvem han kom i strid om deres kvæder til kongens ære. Fortællingen derom er et træffende exempel på skaldenes skinsyge på hinanden: da de begge skulde foredrage deres drapaer om kongen, kom de i trætte om, hvo der skulde først lade sig høre. Kongen gav Gunnlaug fortrinet, fordi han var den ivrigste. Og da han havde endt sit kvæde, spurgte kongen Rafn, hvad han syntes om det. Det er et stort kvæde, svarede Rafn, men hårdt som Gunnlaugs sind. Da Rafn havde endt sit kvæde, spurgte kongen ligeledes Gunnlaug, hvad ham nu syntes om det? Det er et fagert kvæde, svarede Gunnlaug, ligesom Rafn selv, men ikkun lidet. Og hvorfor, sagde han til Rafn, digtede du kun en flokk om kongen; mener du at han ikke er en drapa værd? Denne beskæmmelse kunde Rafn aldrig tilgive, og erklærede, at han herefter vilde tilföje ham al den skam og skade han kunde. Han drog til Island og friede til Gunnlaugs fæstemø, og fik hende imod hendes villie. Da Gunnlaug kom hjem, holdt de holmgang på altinget; og da deres frænder skilte

dem ad, og fik udvirket en lov imod holmgang, forfulgte Gunnlaug Rafn udenfor Island fra sted til sted, indtil han fældte ham i Jæmteland på grændsen af Sverig, og selv fandt døden for hans svigefulde hånd, da han vilde bringe ham vand i sin hjelm. Helga blev atter gift, men tæredes af længsel, og døde stirrende på Gunnlaugs udbredte kappe.

Kormak Ögmundson er især bekendt af sin kærlighed og sine kærlighedssange til Stengerde, der imod sin villie blev gift med Holmgang-Berse. Kormak drog til Norge og i viking. Hans digte, hvoraf der findes brudstykker i Kormaks saga og i Snorra Edda, ere samlede og forklarede af Finn Magnusen i udgaven af Kormaks saga.

I slaget med Jomsvikingerne vare foruden Einar Skåleglam Thorleif skúma (i Fagurskinna Skúm Þorkelsson), Tind Halkelsson o. fl. Derom Jómsvíkíngasaga og Fagurskinna.

Glum Geirason var skald hos Harald Gråfeld, om hvem han digtede Gráfeldardrápa, hvoraf stevet findes i Landnáma og brudstykker i Olaf Tryggvasons saga, Harald Gråfelds saga og Fagurskinna.

Halfred Ottarson vandræðaskáld fra Vatnsdalen. Han elskede Kolfinna. I Norge digtede han en drapa til Håkon Jarls ære, og fik til lön en sølvbeslagen øxe og en klædning. Efter at have drevet købmandskab, kom han tilbage til Norge, og erfarede Håkon Jarls død, og at kong Olaf Tryggvason lod alle kristne, især lod han de Islændere døbe, der den gang opholdt sig i Norge. Men Halfred vilde ikke, med mindre kongen selv vilde være hans fadder (veita guðsifjar). Da han var døbt, spurgte kongen, om han nu vilde være hans mand, men da han atter gjorde vanskeligheder, sagde kongen: þú ert vandræðaskáld, og gav ham et sværd, men uden skede, i navnefæste. Kongen sagde: at han nu skulde digte en vise om sværdet, således at ordet sværd forekom i hver linie (vísuorð). Halfred gjorde det, og ankede deri på, at skeden manglede. Kongen gav ham skeden, men sagde tillige, at der heller ikke forekom

sværd i hvert viseord. Men så forekommer det to gange i et af dem, sagde skalden. Halfred sejlede til Danmark og digtede en flok om Sigvalde Jarl. På tilbagevejen drog han igennem Götland, og giftede sig der med en hedensk kvinde Ingeborg; derefter drog han til Olaf Sviakonge og digtede en drapa om ham. Da han kom tilbage til Norge, var kong Olaf fortörnet, fordi han havde ægtet en hedensk kvinde; hun blev døbt, og til bod befalede kongen ham at digte Uppreistardrápa (opreisningsdrapa). Snorre har især benyttet denne digter til Olaf Tryggvasons historie (Ólafs saga Tryggvasonar). Denne konges død kunde han aldrig glemme, og fandt hverken behag i Island eller Norge, men besluttede at nedsætte sig i Sverig. Men på vejen til Island, hvor han vilde hente sit gods, døde han under en stærk storm. Hans lig med kisten blev dreven til Syderøerne. Hans svanesang haves også tilligemed brudstykker af flere digte, især hans Ólafsdrápa, i Ólafssaga Tryggvas. i Hkr, i FmS X og i Fagurskinna. Efter et håndskrift i Stockholm er den udgivet af Sveinbjörn Egilson i et skoleprogram 1832 (efter Arfvidson). Uppreistardrápa, der også omtales i Hkr, Ólafs s. helga kap. 224, skal på Brynjulf Sveinsons tid have været i Christian Fris's bibliothek, men er uden tvivl tabt[1].

Eyjolf Dadaskald, Bandadrápa om Erik Jarl Håkonson (af bönd, guderne, fordi stevet udtalte gudernes beskyttelse). Ólafs saga Tryggvasonar og Fagurskinna.

Thord Kolbeinson og Björn Hitdælakappe (Bjarnarsaga Hitdælakappa). Björn blev opfostret hos sin frænde Skule Thorsteinson. Han forelskede sig i Oddny, og fik løfte af hendes fader Thorkel, at hun skulde sidde som hans fæstemø i tre år. Han sejlede til Norge til Erik Jarl Håkonson. Thord Kolbeinson digtede om jarlen Belgskakadrápa eller Eriksdrápa (strofer af den i Hkr, Olaf Tryggva-

[1] Halfreds digte findes samlede i Fornsögur, udgivne af Gudbrand Vigfusson og Theodor Møbius, Leipzig 1860.

sons saga, Olaf den Helliges saga, Jomsvikingasaga, Fagurskinna og Knytlinga). Da Björn vilde drage til Holmgård, bad han Thord at bringe Oddny en guldring. Men da Thord kom hjem, indbildte han hende, i det han gav hende ringen, at Björn havde afstået hende til ham, foregav siden at Björn var død, og ægtede hende. Efter en halv snes års forløb drog Thord til Danmark for at hæve arv efter sin morbroder Hrói (Roe) hinn auðgi (ikke som i Sagabibl. Hjör den Rige). På vejen besøgte han Olaf den Hellige i Norge, og kvad en drapa til hans ære; til lön fik han en guldring, en kjortel og et sværd. Da han havde endt sit ærende i Roeskilde, traf han Björn ved Brennøerne. Olaf den Hellige forligede dem. Men på Island begyndte fjendskabet på ny. De digtede nidviser imod hinanden, de såkaldte Kolluvísur (i Björn Hitdølakappes saga), indtil Thord endelig fældte Björn.

En af de mærkeligste skalde, hvis levnet meddeler oplysninger om skaldenes rejser og om handelen, er Sighvat skald, en sön af Thord Sigvaldaskald. De adskillige sagaer om Olaf den Hellige samt Fagurskinna meddele efterretninger om ham og hans digte. Han talte ikke flydende i løs tale, men skaldskab faldt for ham, som om han talte i prosa. Han drog over til Norge med nogle købmænd og blev hirdmand hos Olaf den Hellige. Af ham haves flere viser. Han var med i slaget ved Nesje imellem kong Olaf og Svend Jarl, og digtede derom Nesjavísur. Med Björn Stallare (Marskalk) drog han i kongens ærende til Sverig, og om denne rejse hvad han Austrfararvísur (Olaf den Helliges saga og Fagurskinna). Han blev kong Olafs stallare. Han var en tid hos Knud den Store, og digtede om ham Knútsdrápa (Olaf den Helliges saga og Knytlinga). En sommer drog han i købfærd til Rudeborg i Valland (Rouen i Normandiet), og derfra til England til Knud den Store. Om denne rejse digtede han en flokk Vestrfararvísur (også i Fagurskinna). Kong Knud rustede sig den gang til sit tog mod Olaf den

Hellige, og forbød alle købmændsskibe at forlade landet, förend hans flåde var sejlfærdig. Sighvat, der vilde til Norge, søgte da til kongen for at få orlov til at rejse, men han fandt kongens herberge lukket, og måtte længe stå udenfor, förend han kom ind. Da kvad han den bekendte vise. Da han kom til kong Olaf i Borg (Sarpsborg), viste denne ham megen kulde, fordi skalden havde været hos hans fjende; jeg ved ikke, sagde han, om du nu agter at være min staller eller om du er bleven kong Knuds mand. Sighvat svarede med en vise, at kong Knud havde tilbudt ham det, men han havde svaret, at én herre ad gangen var nok. Kongen sagde da, at han skulde gå hen til sit gamle sæde, og det varede ikke længe, för han kom i samme yndest hos kongen som för, og blev hans kæreste skald. Men i slaget ved Stiklestad var han ikke tilstede; thi han havde fået orlov, da kong Olaf drog til Garderige, og gjorde i næste år, det hvori slaget stod, en Rommerrejse. Da han om høsten vendte tilbage, erfarede han sin konges død, og han digtede viser, hvor han kom og hvad der mødte ham, om dette tab, som han aldrig kunde glemme, og om sin sorg over at han ikke havde været hos ham i kampen, f. ex. da han drog over Alperne (á Mont), og siden på sin gård i Throndhjem. Han kunde ingen ro finde hjemme, drog igennem Jæmteland og Helsingeland til Sverig, og fulgte Olaf den Helliges sön Magnus den Gode tilbage til Norge. Om kong Olaf digtede han to drapaer: Ólafsdrápa og en erfidrápa (sagaerne om Olaf den Hellige, og i Magnus den Godes saga kap. 11). Da kong Magnus hårdt forfulgte sin faders fjender, knurrede bönderne derover. Kongens venner bleve da enige om, at en af dem skulde vælges ved lodkastning til at forkynde kongen böndernes misfornöjelse. Loddet faldt på Sighvat, og han digtede da sine Bersöglisvísur, som han fremførte for kongen. Sighvat råder kongen at opsætte striden nu: selv om vi siden skulle slås. — Håkon den Gode, der faldt på Fitje, revsede

fjendens plyndring, derfor var han yndet af sit folk. Men om dig sige de, at du er lidet ordholden og holder ikke engang dine egne love og løfter. — Hvo har rådet dig til at røve dine thegnes (undersåtters) kvæg? Det vovede aldrig nogen at råde en ung konge, og folket knurrer. Hør, hvad de sige! at tyvs hånd skal stækkes. Gråhærdede mænd samle sig og oplægge råd. Deres hoveder lude mod brystet. Dåren opsætter handlingen til aften! Skånsom er jeg, o herre! og gærne vilde jeg leve og dø i din nåde, medens du vogter Haralds høgeø[1] med dit kongesværd.

Thoraren loftúnga, en god skald, der længe havde været hos konger og høvdinger og allerede var gammel, da han kom til Knud den Store, efterat denne havde underlagt sig Norge. Han havde digtet en flokk om kongen, men da han fik det at vide, blev han fortörnet og befalede ham næste dag at bringe ham en drapa; hvis ikke, vilde han lade ham hænge for den djærvhed, at han havde digtet en dræpling om ham. Thoraren satte da et stev til sit digt, og forøgede det med nogle ærender og viser. Således blev det til den drapa, der kaldes Höfuðlausn[2]. Kong Knud gav derfor 50 mark sølv. Han digtede også om kong Knud Tugdrápa eller Togdrápa om kong Knuds tog til Norge. Og om Knuds sön Svend Alfifeson Glelognskviða, Klartvejrskvæde, der er i Fornyrðalag. Brudstykker af disse digte findes i sagaerne om Olaf den Hellige, i Fagurskinna og i Knytlinga.

Thormod Kolbrúnarskáld digtede elskovssange om Thorbjörg Kolbrún (med de mörke bryn) og fik deraf sit tilnavn. Om Thormod og hans fostbroder Thorgeir fortælles i Fostbrødresaga. Thorgeir blev dræbt. Thormod var hos Knud den Store og Olaf den Hellige (derom Fostbrødresaga og den historiske Ólafssaga). Så sejlede han til Grönland

[1] Norge, hvorfra Harald Blåtand fik sine høge.

[2] Dette fortælles i Knytlingasaga.

for at opsøge sin fostbroders drabsmand Thorgrim Trolle. Thorgrim sad en dag på tinget på en stol udenfor sin dör, og fortalte selv, hvorledes han havde været med at dræbe Thorgeir. Et uvejr adspredte mængden, hvorpå Thormod sprang til og dræbte ham (derom Fostbrødresaga og Ljósvetníngasaga kap. 31). Thormod drog til Norge, fulgte med kong Olaf den Hellige på flugten fra Norge, og vendte tilbage med ham til Norge. Han var med i slaget ved Stiklestad, gik med de andre skalde ind i kongens skjoldborg, og istemmede om morgenen Bjarkemålet. I slaget blev han så stærkt såret, at han ikke kunde følge med de andre efter kongens fald, og blev da skudt med en pil i siden. Skaftet brød han af, men jernet blev siddende. I en skemme (fadebur) fandt han en lægekvinde, som vilde trække jernet ud, men det var ikke til at bevæge, og såret var så opsvulmet, at kun lidet af jernet var kendeligt. Så befalede han hende at skære ind i kødet lige til jernet, således at det kunde tages med tangen og række ham siden tangen; og da hun havde gjort det, gav han hende en guldring, som han om morgenen havde fået af kongen. Han rykkede selv jernet ud med tangen, men det var takket, så at nogle trevler af hjertet fulgte med, nogle røde, nogle hvide. Da sagde han: vel hefir konúngrinn alit oss, feitt er mèr enn um hjartarætr. Derpå segnede han ned og var død.

Dette må være nok som exempler at der vel kunde dannes en samling af de islandske digteres levnet. En samling, der er så meget vigtigere, da navnene på flere i sagaerne ere læste ganske forskellig. Jeg vil for dem, der måtte ønske at göre sig bekendte med flere, kortere nævne nogle af de mest bekendte:

Ottar Svarte, en søstersön af Sighvat Skald; et digt om Olaf den Hellige, en Knútsdrápa om Knud den Store (om ham og hans digte: Sagaerne om Olaf den Hellige, Fagurskinna og Knytlinga).

Gissur Svarte hos Olaf den Svenske.

Hallvard Hareksblese, en Knútsdrápa.

Thord Sjárekson, om Thoralf Skolmson, om slaget på Stord (Håkon den Gode), en erfidrápa om Olaf den Hellige o. s. v.

Bjarne Gullbrárskáld, Kálfsflokk om Kalf Arnason.

Arnor Jarlaskáld, nemlig jarlernes på Orknøerne, en Magnúsardrápa om Magnus den Gode o. s. fr.

Thjodolf skald Arnorson, en drapa kaldet Sexstefja om Harald Hårdråde o. s. fr.

Hans broder Bölverk skáld.

Thorleik Fagre, en flokk om Svend Ulfson.

Stuf skáld den Blinde, under Harald Hårdråde og Olaf Kyrre.

Stein Herdísarson, hvis moder Herdis var en datterdatter af Einar Skåleglam; Nizarvísur om slaget ved Nisså, og flere digte. — Sveinbjörn Egilson i Scripta historica Islandorum III, antager, at han er den samme som Hallarsteinn, og tillægger ham derfor det digt om Olaf Tryggvason, der hedder Rekstefja. Det anser jeg for ikke tilstrækkeligt bevist. Andre sige at forfatteren til Rekstefja er Markús Skeggjason lovsigemand. — Af Hallarstein findes brudstykker af en sang om elskov[1].

Björn hinn krepphendi, en Magnúsardrápa om Magnus Barfod[2].

Gisl Illugason, et kvæde om Magnus Barfod i fornyrðalag, i FmS VII.

Haldor Skvaldre, et digt om Sigurd Jorsalafarers udenlandsrejse; og om Magnus den Blinde[3].

Einar Skulason af Myremannaætten. Hans levnet udførlig i Hkr III. Forfatter til Geisle eller Strålen om Olaf

[1] De ere samlede og forklarede af Sveinbjörn Egilson i Scripta historica Islandorum III.

[2] i hans saga.

[3] i deres sagaer og i Fagurskinna.

den Helliges jærtegn. Det blev fremsagt i Kristkirken i Nidaros 1152 i kong Eystens og hans brødres, erkebiskoppens og mange andres nærværelse. Han var kong Eystens stallare. Flere digte af ham, deriblandt Elfarvísur om Gregorius Dagson; o. m. fl.

Endelig Snorre Sturlason[1].

Olaf Thordson hvítaskáld, der opholdt sig ved Valdemar Sejers hird[2].

Sturla Thordson, Hákonarkviða i fornyrðalag i Håkon Håkonsons saga. — Hrafnsmál om Håkon Håkonsons tog til Skotland[3].

Norge. Efter Eyvind Skaldaspillers tid findes intet större digt at være digtet i Norge, men kun enkelte viser og mindre digte helst af kongerne. Af skalde i Norge kunne nævnes:[4]

Harek í Thjotta, sön af Eyvind Skaldespiller. To viser af ham i Hkr, Olafs s. helga, Fagurskinna og Olafssaga.

Thorgeir Flekk fra Súla i Værdalen, under Olaf den Hellige. En vise, som indeholder bebrejdelser mod Magnus den Gode (Hkr, Magnúsar saga góða kap. 14).

Kong Olaf den Hellige selv; flere viser i Fagurskinna og sagaerne over ham.

Men især kong Harald Hårdråde. Ganske ung i slaget ved Stiklestad kvad han en vise, da han efter slaget flygtede over Kølen. — Visen med omkvæd om guldringens Gerde í Garderige, det er Ellisif, datter af kong Jarisleif i Holmgård. Var sexten gammenviser; deraf en strofe i Hkr, Haralds s. harðráða og den samme i Fagurskinna. Ved toget i Jylland: en vise ved Goðnarfjord. En vise om Einar Thambeskælver.

[1] Håkon Håkonsons saga kap. 74, 75, 197.

[2] en stor del strofer i Håkon Håkonsons saga.

[3] disse to digte ere udgivne i Skule Thorlacii Observationes misc. Spec. II.

[4] se fortalen til Lexicon poëticum.

En vise om Finn Arnason. Den vise i fornyrðalag i slaget ved Standfordbridge, som var for simpel og en anden bedre.

Ved toget i Jylland viser af hans mænd: om Geysas døttre, om Thyboerne.

Kongerækken efter Harald Hårdråde: Olaf Kyrre, Magnus Barfod, Sigurd Jorsalefarer, Eysten og Olaf, Magnus Blinde, Harald Gille, Eysten og Inge, Magnus Erlingson, Sverre, Håkon Sverreson, Inge Bårdson, Håkon Håkonson.

Under disse følgende konger vedbleve Nordmændene at digte, og nu indtræder tillige Orknøerne. Ved begivenhederne forekommer oftere: þá var þetta kveðit á þrándheimi — þá var þetta ort — þá kváðu Norðmenn þetta. Exempler:

Olaf Kyrre og bonden, og bondens vise om kongen, Hkr, Olafs s. kyrra kap. 9.

Magnus Barfod digtede kærlighedsviser.

Kol Sæbjarnarson fra Agde, en god skald, som fulgte Magnus Barfod på hans tog og fald, i Orkneyingasaga en halv strofe af ham.

Kong Sigurd Jorsalefarer selv. En vise af ham om hans udenlandsrejse, i Sigurðar saga Jórsalaf. kap. 24.

Ingemar fra Ask fik sit banesår i slaget på Fyresleif. En vise i fornyrðalag. Hkr, Magnúsar s. blinda kap. 3 og Orkn. p. 172.

Med kong Sverre forsvandt digtningen i Norge. Sverre selv besad udmærket veltalenhed (hans taler i Sverrissaga).

Orknøerne. I Harald Hårfagers tid Torf-Einar Jarl, Nordmanden Kale Kolsson, en sön af Kol på Agde. Blev jarl på Orknøerne, thi kong Sigurd gav ham halvdelen deraf og gav ham tillige navn efter Rögnvald Bruseson. Han kaldtes Rögnvald Jarl, og gjorde med Erling Skakke, Endride den Unge o. fl. en rejse til Palæstina 1151-1153. Mange viser af ham. Viser om hans færdigheder p. 150. Til Ermengerde side 282, alt i Orkneyingasaga.

To mænd fra Hjaltland, som også vare skalde og vare med på rejsen: Armod skáld og Odde hinn litli.

Bjarne skáld, en sön af Kolbein eller Kolbein Hrúga på Orknøerne. Det er Bjarne biskop på Orknøerne. Orkneyingasaga p. 258, jfr 404. Forfatter til Jómsvíkíngadrápa (som findes bag Jómsvíkíngasaga).

DET POETISKE SPROG OG VERSELÆRE.

Der gives en dobbelt art af poesi: livets og ordets. Livets poesi er den inderlighed, der i alle livets forhold knytter væsen til væsen. Det er opgivelsen af os selv formedelst fortabelse i en anden genstand. Vi ophöjes ved at fortabes i idealet. Deraf skabes den henrykkelse, hvorved vi komme ud af os selv, ud af det virkelige, det trivielle livs værelse, for som börn at skue ind i en skueplads, der er oplyst af himlens lamper og opfyldt med overjordiske væsener.

Fremstillingen, gengivelsen, udtrykket af livets indre poesi er den ydre poesi i ordet. Livets forbillede modtager sin virkelighed i tungemålet og bliver begrændset. Digteren skaber i sin begejstring. Denne poesi er ingen efterligning af naturen, men en selvskabelse ved fantasien. Der indtræder en vexelvirkning imellem ordet og ideen, så at de smelte sammen og blive til ét. Thorilds udtryk:

Poesi — det är djupet af sannt och höjden af saligt,
Blomman af skapelsens vår, själen af språkets musik.

En stor digter vandrer med den store erobrer på menneskelighedens höjder (Schiller), men erobreren er et tugtens ris, digteren sit folks velsignelse. Erobreren undertrykker, digteren forædler. Erobreren træder ned, men digteren bygger op, ja opbygger. Erobreren vinder den materielle verden, digteren den åndige. I poesiens spejl med tungemålet til belægning kaster folket sit billede, og det fotographeres derfra for de kommende tider. Fædrelandets natur reflekterer sig med sine naturbilleder og farver. Fortiden med sine minder og traditioner, nutiden med sine

lidenskaber og længsler, og fremtiden kommer allerede tilsyne i nutidens dunkle drömme og lyse ideer.

Folkenes ejendommeligheder åbenbare sig især i deres poesi. Det viser sig i deres mest fremtrædende yttringer. I den østerlandske, nærmest den hebraiske, ved deres naivitet, dens billedrigdom og næsten formløse ydre. I den græske (den rommerske er kun efterligning) ved sin klarhed, den er som en klar sø, der er gennemsigtig indtil bunden, med sin objective opfattelse, ved sine rene plastiske former, ved skönhed. Men den er bunden til denne verden; den har ingen udødelighed. Guderne dø ikke, kunne altså ikke genfødes. I den romantiske poesi i middelalderen, der er et barn af kristendommen. Her er det hverken naturen, der kommer til ro i en form, heller ikke klare stille billeder af livet, der beherske fremstillingen. Fantasien forsmår virkeligheden og opløfter tilværelsen over jorden. Feer svæve i skyerne. I himlen guds moder og helgene. Troen forbinder sig med kærlighed, kærligheden med længsel, nydelsen går over til anger. Tænkningen og følelsen fyldes med mysticismens mörke grublen, med resignationens möjsommelig erhvervede fred, med angerens kval. Kirken er et kors, hvor den angerfulde synder under de dunkle hvælvinger ruger over troens gåder, og hvis spire pege op imod himlen. Endelig den nordiske poesi.

Poesiens ælde i Norden: Den poetiske fremstilling er overalt ældre end den prosaiske. De første bönner, der opsendtes til guderne, de første eder, der aflagdes, have en poetisk form. De ældste indskrifter og de ældste lovbud ligeså. Den ældste fortælling var et episk digt. En gammel overlevering udtrykker poesiens ælde i Norden ved den bekendte sætning: at sproget kom til Norden med Aserne, og med sproget kom tillige skaldskab. Guderne vare de første sangsmede, og alt hvad Odin talte var i hændinger (på vers), í hendíngum.

Nordens gamle tungemål er vel skikket til poesi. Det

er fuldt af naturlyd. Dets hårdhed formildes ved en heldig og klangfuld lydblanding. De stærkt tonende grundlyde afvexle, således at ingen overdøver den anden. De forbinde sig i en vexlende række af tvelyde. De indgå forbund med halvselvlydene og frembringe derved brydning (ia-e). Digteren har derved frit valg imellem flere ensbetydende former. Medlydssystemet kan være hårdt, om digteren vil, men han kan også blødgöre det ved de flydende bogstaver. Næsten for hver betydning haves der ord med hårde, bløde, flydende medlyde. Digteren kan sætte visse medlyde til eller lade dem falde bort, eller han kan assimilere dem. Det gamle sprog ynder assimilationen. De grammatiske former ere fuldstændige. Adskillige have endog et dobbelt udtryk. Ordenes stilling er fri, måske friere end i noget andet oldsprog. Det besidder en usædvanlig ordrigdom. Som oldsprog indeholder det de ældste, korteste og fyndigste gerningsord, der udgöre sprogets malm. Oldsprogets, især det poetiske, udvikling ved en sammenströmning af flere stammer, kommer just tilsyne i det poetiske sprog som det ældste. Samme genstand kan have ikke én, men ti, tyve ja henved hundrede benævnelser med samme eller lignende betydning, hvilke enten ere udgåede fra forskellige rødder i Norden selv, eller ere indførte fra beslægtede stammers sprog (Saxer, Angelsaxer). Samme genstand betragtes i dem fra forskellige sider. De poetiske omskrivninger udgå fra samme tanke, at beskrive genstanden ved at omskrive den. Og disse omskrivninger ere dels dannede i den dybeste old, og hævdede med en almindelig tradition, dels kan digteren efter en vedtagen analogi danne dem selv og omskifte dem. Rigdommen er så stor, at den endog misbruges. Af alt dette udgår atter en række af vexlende stavelsemål og rim, af rimstave, af halvrim og helrim i samme linie, af enderim i flere; og en så mangfoldig, undertiden samtidig, anvendelse af dem er tilladt, så at der næppe i noget andet sprog dertil findes mage.

Oldtidens stemning var poetisk; den havde overflødighed af poetiske æmner. Den mythiske tid lever endnu i sin fantasirige barndom. Den nordiske mythologi er lutter billeder: Odin i sine omskiftelser, Thor med sin Mjölner, Heimdal med sin regnbue, Frey og Gerde i kornlunden. Valkyrierne fare hen i luft og hav, for at føre heltene til Valhal. Alferne svæve over marker og enge, og lejre sig, usynlige men velsignende, omkring arnen. Som skæbnens varsler gå fylgierne forud for mennesket, som dyr eller fugle, snart milde og venlige, snart barske og blodige som menneskets sind. Tanken stiger ned i dybet til Hels tavse skyggerige; endnu dybere til Niflheim, til mörkets og tågens hjem, hvor der flyder hugvåben eller sværd i floderne, hvor de sönderslidte lig svömme i giftströmme og kastes op på Nåstrand, ligstranden. Men tanken stiger også opad til det höjeste, til gudernes og verdens opløsning og fornyelse, til genfødelsens ildbad, når Nidhug synker og den unævnelige kommer fra oven og holder sin stordom. Disse den hedenske tros billeder havde et så stærkt poetisk liv, at de ikke døde ud med hedenskabet. De gamle guder gå igen i den kristelige tid som forbilleder på kristne ideer. Skalden lader Kristus som Balder sidde i syden ved Urdes kilde [1]. — Under heltetiden vedvarer forbindelsen med guderne. Det er Grækernes Ødiptid. Forførelsen avles ikke i menneskets bryst, men kommer udenfra, og dog lider han under brøden, og slægten i ham. Menneskeheden er som Prometheus lænket til klippen. Starkads nidingsdåd er forberedt i mødet med Hrosharsgrane (Odin) og Thors forbandelse. Men tillige bunden i naturfølelsen: kærlighed til slægt, land og konge: kæmpende indtil døden, lever han for troskab mod sin konge og hans æt. Odin låner Dag sit spyd til blodhævnen; det

[1] SnE, Arna-Magnæanske udg. I 446, kenníng på Kristus: Setbergs kveða sitja suðr at Urðarbrunni, de sige at han har sit sæde sydpå ved Urdes brönd.

er Odin, der sætter splid imellem slægterne. Hedins fylgie åbenbarer sig for Helge, og bedårer hans sind, så at han attrår sin broders brud. På denne tid ere himmel og jord endnu forbundne; de døde komme igen i livet. Helge kommer ridende fra Valhal og besøger sin brud. De tårer, hun hver aften fælder, kalder ham tilbage. Endnu engang slumrer hun, den levende kongemø, hos dødningen i höjen. Men han kommer ikke mere, og hendes hjerte brister. Digtningen fra denne tid behandler ikke en enkelt begivenhed, men hele menneskehedens skæbne. Når Brynhilde jubler i sin hævn, så er det menneskeheden der jubler. Når Gudrun klager, så er det ikke et menneskes sorg, men det er, som Grundtvig siger, isklipper, jökler, der smelte. — I den historiske tid, der er bunden til virkeligheden, antager poesien en anden karakter, men den er ligeså frugtbar. Tiden var rig på dåd; derfor er den også rig på sange. Enhver stordåd var ikke et enkelt folks, men alle nordiske folks fælles ejendom; derfor have alle søgt at bevare den i mindet. Poesien blev til et almindeligt dannelsesmiddel for alle. Når digteren står udenfor sit folk og ikke griber ind i staten, så vil der heller ingen åndig sammenhæng være imellem statens dele, så vil nationen snart blive et historisk forarmet folk uden minder, et håndværksfolk uden bedrifter, et prosaisk folk, der fortærer livets materielle goder uden begejstring. Men det var ikke så i det gamle Norden. Skalden var ikke blot det forbindende led imellem delene af det enkelte folk, han knyttede alle de folkeslag sammen, der vare af samme stamme. Han hævede ikke blot sin røst på Islands alting, men også ved Norges kongehird, ved Mælarsøens bredder, på Lejres sletter; hans sang lød ikke blot igennem Jyllands skove, over Lyrskogs hede, men også over Themsens vover og Northumberlands höje, forståelig for alle i et fælles tungemål; med andre ord: de senere nationale tungemål havde endnu

ikke udviklet sig, eller så: dialekterne og skriftsproget havde ikke adskilt sig. Det varede hos os til 1200.

Poesien var agtet og anset, skaldens stilling hæderlig. Det var magtpåliggende for alle at bevare den som historiens forgård. Ordet skald, skáld, senere form skjald. Udledning af at skella, skall, lyde. Intetkönnet vidner om dets ælde. Skaldene vare i almindelighed mænd af anseelig byrd, fri og uafhængige mænd, lærde efter den tids måde, dannede og kundskabsrige. Ofte indtoge de også i andre henseender en anseelig stilling i staten. Blandt alle sine hirdmænd agtede Harald Hårfager sine skalde höjest, og anviste dem det andet höjsæde lige over for hans eget. Halv andet hundrede år efter gav den svenske konge Olaf Skødkonning sine islandske skalde den samme hædersplads. Et gammelt sagn lader skalden Flein blive gift med en dansk kongedatter. Saxe fortæller, hvorledes Danmarks rige blev udsat som en prisbelönning for det bedste gravkvad over kong Frode; Hjarne vandt den. Sagaerne vise, hvorledes skaldene droge fra land til land, til konger og jarler, for at vinde fremme og hæder. Var skalden forhindret fra selv at bringe sit kvæde, så overdrog han det til en anden, der måtte lære hans digt udenad. Skapte, den berömte lovsigemand på Island, forfattede en sang til Olaf den Helliges ære; hans sön Stein måtte lære den udenad, og drog til Norge, for på sin faders vegne at foredrage den for kongen. Men i almindelighed foredrog skalden selv sit digt, helst når kongen sad med sine mænd ved drikkebordet, og han modtog selv sin digterlön (bragarlaun), der sædvanlig var en betydelig gave: en hjelm, et prægtigt sværd, en sølvbeslagen øxe, en skarlagens kjortel, en forværks kappe, en gerdsk (russisk) hat, o. desl., stundum endog et skib eller to. Lönnen måtte ikke udeblive. Selv Egil Skallagrimson, der som barn digtede sin første vise, fik til belönning tre muslingskaller og et andeæg. Foruden digterlönnen selv fik den fremmede skald tillige en hædersbolig

i kongeborgen selv eller i dens nærhed, så længe han opholdt sig der, et rum på kongens skib, når han sejlede til et andet sted, o. s. v. Udeblev lönnen, blev skalden fortörnet, og digtede en anden sang, hvori han besværede sig derover; som Einar Skulason i Danmark, da han ingen lön fik af Svend Sviende. Ofte vare skaldene, ligesom de i syden, et vatum irritabile genus, f. ex. Gunnlaug Ormstunge og Rafn Önundson ved den svenske konges hird. Olaf den Helliges skalde för slaget på Stiklestad: Thormod Kolbrunskald vidste meget godt, at Sighvat skald ikke var tilstede, han var på en Rommerrejse; ikke desto mindre sagde Thormod til Gissur Guldbråfostre, da de skulde gå ind i skjoldborgen: lader os ikke stå så tæt sammen, staldbroder! når Sighvat kommer, kan han ikke nå sin plads; han vil sagtens stå foran kongen, og anderledes vil kongen ikke have det. De vare misundelige, fordi kongen yndede Sighvat mest. Sighvat selv beklagede sig over, at Knud den Store, som han vilde göre sin opvartning, ikke indlod ham strax, men lod ham vente en stund udenfor dören. Ofte vare også skaldenes hæderssange fulde af stærk smiger, som kongerne kunde tåle ligeså godt som nu. Thoraren Lovtunge sammenlignede Knud den Store med gud i himlen: omkvædet i Hovedløsen:

Knútr verr grund sem gætir	Knud behersker jorden, som
Gríklands himinríki.	Grækenlands vogter himlen.

(Grækenlands vogter, gud).

Men denne smiger bestod mere i overdrivelser i udtrykket, end i forvanskning af begivenheder. Den historiske sandhed turde skalden ikke forvanske, thi det, hvorom han sang, levede i folket; enhver kunde gribe ham i usandhed, og han vilde udsætte sig for en streng og retfærdig dadel, hvis han forvanskede en begivenhed eller skildrede en mand anderledes end han var. De gamle digte kunne derfor betragtes og bruges som historiske kilder, ja de høre endog

til de reneste og bedste. De vare ofte samtidige med begivenheden, og nogle havde netop fra den deres udspring, som sangen af Knud den Stores krigere. Snorre siger derfor i fortalen til Heimskringla, at han især har hentet sit stof fra hine kvæder, der bleve sungne for høvdingerne selv og deres sönner, og vi holde alt det for sandhed, siger han, hvad der i disse kvæder findes om deres toge eller feldtslag. Thi det er vel skaldes skik, at love (prise) den mest, for hvilken de stå, men ingen vilde driste sig til til manden selv at tale om sådanne hans gerninger, om hvilke alle de, der hørte derpå og han selv med, vidste, at det kun var løs snak og tant (hègómi ok strök); det vilde da være hån og ikke lov (spot og ikke ros)". Deslige kvæder bevaredes i hukommelsen fra slægt til slægt. At kende dem og de fortællinger, der fra dem udgik, hørte til den tids visdom (fræði); og på Snorre Sturlasons tid kunde man endnu de sange udenad, som Harald Hårfagers skalde havde digtet. Skalden var også selv kriger, han sang om det, hvor han selv havde været med. Han svang sværdets tunge med samme færdighed som ordets sværd. Da Olaf den Hellige fylkede sin hær ved Stiklestad, dannede han en skjoldborg omkring sig af de stærkeste og djærveste mænd, og han bød derpå sine skalde at træde ind i skjoldborgen, for at de kunde synge om det, til hvilket de selv skulde være vidner. I skulle være her, sagde han til dem, og selv se, hvad der tildrager sig, så at I ikke behøve at lide på andres fortælling; thi I skulle selv fortælle det videre og digte kvæder derom. Og kæmpernes begejstring vaktes just ved gentagelse af gamle sange. I morgenstunden på slagets dag hævede Thormod Kolbrunskald sin røst, og kvad så höjt, at det kunde høres hele hæren over, det ældgamle Bjarkemål: Dagr er uppkominn, dynja hana fjaðrar: Dagen er oprunden, hanens fjedre bruse. — Skalden levede således på én gang i fortiden og i nutiden. Han måtte bevare de fjerne minder med alle deres mythiske forestil-

linger, thi de poetiske udtryk grundede sig for en stor del på dem. Men han var tillige ikke blot vidne til, men selv deltager i de ny begivenheder. Han var ofte en konges ven og rådgiver, og hædredes ikke blot som sådan, men som skaber af kongens ære, som den der bar hans ry og rygte i sin harpe. Og han var ikke blot kongens yndling, men tillige folkets mand, som bevarer af dets helligste minder, som fortolker af dets ønsker, som værn mod dets undertrykkelse. Der, hvor de andre tav, opløftede han sin røst i sine frisprogsviser (Bersöglisvísur). — Skalden hædrede folket ved sin sang; folket ham ved at bevare dem. Derfor er Norden så rigt på digte.

Alle disse træk ere historiske, men min fantasi har optaget dem og lavet et billede deraf. Skulde jeg ikke tillige have givet dem en skildring af oldtidens råhed. Nej, så vilde jeg selv have været rå og tro at jeg talte til rå og uvidende mennesker. Virkeligheden er altid rå, Grækenlands oldtid såvelsom Nordens. Desuagtet er livet skönt og en guds gave.

Poesiens form. Overgangen dertil dannes ved at betragte poesiens forbindelse med musik og dands.

Musikalske instrumenter (hljóðfæri) omtales meget tidlig, men deres beskaffenhed er ubekendt. Gunnar i ormegården, hvis hænder vare bundne, slog harpen med fødderne. Kraka eller Aslaug blev som barn ført i en harpe til Lindesnæs (Ragnar Lodbrogs saga). Kong Hugleik i Sverig sad hjemme i fred og havde i sin hird legere, harpere, gigere og fidlere (Ynglingasaga kap. 25). Starkad hos Saxo bebrejder Ingild Vendemod blødagtigheden ved hirden, hvorved nævnes flöjtespil og strengeleg. Norna-Gest slog harpen, så det var en lyst at høre derpå, blandt andet spillede han Gunnarsslag, og den gamle sang om Gudruns svig, Guðrúnarbrögð hinu fornu (Norna-Gestssaga kap. 2). Desuden nævnes Gýgjarslagr, Draumbútr og Hjarrandahljóð i en fabelagtig saga (Herrauðs ok Bósa saga, kap. 12). Rögn-

vald Jarl på Orknøerne opregner i en vise sine færdigheder, deriblandt harpeslag og rhythmer (harpslag og bragþáttu. Orkneyingasaga 150). Sangen har da undertiden været ledsaget med musik; men sædvanlig blev den uden tvivl kun fremsagt (reciteret).

Foruden skalde omtales også legere (leikarar) uden tvivl en art ringere gøglere, der morede hirden. I Hornklofes digt om Harald Hårfagers hird nævnes kongens berserker, skalde og legere (Fagurskinna s. 6). At det var et slags gøglere ses af Sverrissaga kap. 85, hvor der omtales legere, som lode småhunde (smárakkar) springe over stænger.[1]

Dans eller danseleg omtales efter kristendommens indførelse, skönt den forargede de strengere gejstlige. Den omtales især i Sturlungasaga (dans mikill, dansleikr, at fara með dansagjörð; var sleginn dans í stofu). Der var uden tvivl, ligesom i syden, to arter: dansen blev trådt, ringdans, eller dansen blev sprungen, springdans. I vore kæmpeviser: vil du træde en dans med mig. På Færøerne bruges endnu begge arter. Med den første adstadige art forbindes afsyngningen af gamle kæmpeviser (se Lyngbys Færøske kvæder). At det samme var tilfældet på Island ses af Sturlungasaga 3, 317: i dybe tanker standsede Thord sin hest, ok kvað dans þenna:

Mínar eru sorgirnar þúngar sem blý.

Et exempel på den stormende dans anføres i Herrauðs ok Bósa saga kap. 12, dansen Faldafeykir, der blev danset, så det stod efter: sló Sigurðr þá þann slag, at Faldafeykir heitir; stukku þá faldarnir af konunum, ok lèku þeir fyrir ofan þvertrèn o. s. fr.[2]

[1] Weinhold, Die deutschen frauen s. 358, har misforstået dette sted, da han læser márakkar, og forklarer det ved marionetter eller dukker.

[2] se også Thorlacii Antiquitatum borealium observationes 4, 227. GbM I 322.

Takt, fodmål. Sangens forbindelse med dans viser allerede, at der i den var takt som i musiken, afdelt ved nedslag og opslag. Takternes forbindelse danner fodmålet. Fodmålet og rimet bestemmer versarten. Den nordiske versebygning afhænger ikke, som Jon Olafson antager, af stavelsernes antal, men af takternes. Den nordiske simpelhed må ikke anses for lovløshed. Stavelserne ere lange, (lángar eller seinar samstöfur) eller korte (skammar eller skjótar samstöfur). Enhver stavelse, der falder i den gode takttid er lang; enhver, der falder i den slette, er kort. Hovedstavelsen er lang, bistavelserne kortere eller korte. Hovedtonen hviler på første stavelse, ikke som i de sydlige sprog, på sidste. Endelserne ere i det gamle sprog vægtigere end i vort, og kunne, når det behøves, lettere gælde for lange. Ligeså småordene. Flere korte have samme gyldighed som én lang, hvilket bestemmes af takten, som i musikken to ottendedele = en fjerdedel. Position bidrager til at styrke længden, men fremkalder den ikke som i de klassiske sprog. Det uvæsenlige -r lyder ikke med, danner ingen ny stavelse:

lá brýtr, lög skýtr
lúngarmr rángbarmr

danner fire stavelser i hver linie. — Den ubetonede endeselvlyd opsluges foran en følgende betonet: hendi inni hægri bliver til hend'inni hægri; bjóðandi eingla til bjóðand' eingla. En grundselvlyd opsluger selvlyden i småordet: svá at = svá't, þá er = þá'r, kalla ek = kalla'k, o. s. v.

Exempler. Der er lige mange takter eller fodmålet er det samme i

Deyr fè
deyja frændr.

Sól brá sunnan,
sinni mána.

Den korteste sang er en enkelt vise (vísa) eller strofe. Som en del af et större digt kaldes den også ærende (eyrindi, erindi), der også forekommer i gammel Dansk. En

vise eller strofe består i almindelighed af to halvdele (vísuhelmíngr). Hver halvdel i to fjerdinger (vísufjórðúngr), et forled og et bagled. En enkelt verslinie kaldes et ord (orð, vísuorð). Begge halvdeles bygning er ens. Hver halvdel danner en musikalsk sætning eller mening; de skyde ikke over i hinanden som i den nyere poesi.

Især i de ældste digte forekommer hyppig målfylding (málfylling), der svarer til hvad der i musikken kaldes optakt, og kan altså bestå af en eller flere stavelser. Enhver sådan målfylding eller optakt må læses over til den følgende sætning, hvortil den hører, og sættes i begyndelsen af verslinien. Den berøver de foregående stavelser eller pauser så megen tid, som den selv behøver, f. ex.:

umdu oddlár
(í) Óðins veðri

ít(r) áliti
(ok í) orðum spak(r).

Det nordiske rim (rím) er tre slags: bogstavrim eller gentagelse af samme endestavelse, og det findes atter enten i samme linie, linierimet, eller i enden af flere linier, enderimet.

Bogstavrim, alliteration (hljóðstafasetníng) er i al islandsk poesi en så væsenlig form, at det bruges i alle vers og til alle tider. I almindelighed består det i tre med hinanden overensstemmende bogstaver, der kaldes rimbogstaver eller rimstaver (stafir, hljóðstafir), to i én verslinie, og det tredie i begyndelsen af den næste. Det sidste kaldes hovedstaven (höfuðstafr), de to foregående bistavene eller støttestave (stuðlar). f. ex.

*g*ánga hèr í *g*arði
*g*ullhyrndar kýr.

Enhver rimstav må findes i en betonet stavelse, og in-

11*

tet andet hovedord med tonen på første stavelse må begynde med samme bogstav. Hovedstaven må stå i begyndelsen af linien eller i det mindste nær derved, aldrig i slutningen. Bistaverne må ikke gærne stå tæt på hinanden, især når verslinien er lang. I korte versarter kan én bistav og én hovedstav være nok:

*h*ljóðs bið'k allar   *m*eiri ok *m*inni
*h*elgar kindir,   *m*ögu Heimdallar.

Dannes rimet af medlyde, så gentages samme medlyd, og er medlyden sammensat, gentages også den, især sk, st, sp. Imellem rimstave med enkelt s kan stå et ord, der begynder med et sammensat:

*s*ól *sk*ein *s*unnan
á *s*alar *st*eina.

Dannes rimet af selvlyde, så lyder smukkere at det ikke er den samme, men forskellige:

önd þau nè *á*ttu
*ó*ð þau nè höfðu.

For selvlyde gælde forbindelser med j og v:

öxn *a*lsvartir   svaf *v*ætr Freyja
*j*ötni at gamni.   *á*tta nóttum.

Bogstavrimet findes også hyppig i lovformler og ordsprog. I Vestgötalag: den å hara er hendir, den å ref er resir, den å varg, er vindir, den å biorn er bætir. I Jyske lov: så langt ens *l*imæ *l*utæ ok *r*ot *r*enner. Ordsprog: lån må gå lakkeløs hjem.

Stavelserimet (hendíng) kan bestå af to stavelser, hvad vi kalde kvindeligt, eller af én stavelse, hvad vi kalde mandligt; det sidste kaldes stakket eller afstumpet (stýft, hnept). Linierimet er enten hélrim (aðalhending) konsonans med samme medlyd og foran den samme selvlyd: s*u*m-ir, g*u*m-a; m*e*rk-i, st*e*rk-a; eller halvrim (skothendíng) assonans med

forskellig selvlyd foran samme medlyd: st*i*rð-um, n*o*rð-an; v*a*rð, f*o*rð-a. Det rim der står først i linien kaldes forrim (frumhending) og stilles helst i begyndelsen af linien (oddhendíng), men det kan også stå i midten af linien (hluthendíng). Det andet rim kaldes bagrim (viðrhendíng). Endelserne -r og -s efter medlyde regnes ifølge lovene for stavningen ikke til linierimet; bjart-s og hjart-a ere fuldkomne helrim; áðr-r og flýð-i ere fuldkomne halvrim. Det gælder også her om med stillingen at befordre velklangen, ikke at lade rimene komme for nær sammen; kun at rime stavelser, der have samme tonehold. Men digterne tage sig her, som ved andre lejligheder, mange friheder. Harald Hårdrådes hirdskald Thjodolf Arnorson kom engang til at rime grö*m* med skö*mm*-u, det første med langt, det andet med kort tonehold. Kongen bebrejdede ham det og råbte: jo, det er mig den rette digter! bruger du at rime således? grö*m*, skö*mm*-u, de rim ere jo ikke lige stærke.

Linierimets anvendelse giver strofen en mangfoldig afvexling og derved hele digtet en anden karakter. Snart ere alle linier halvrimede eller alle helrimede. Men sædvanlig vexle begge arter med hinanden, så at den første linie er halvrimet, den anden helrimet.

fast*o*rðr skyli f*y*rða
f*e*ngsæll vera þ*e*ngill.

Vil digteren endnu i höjere grad vise sin færdighed, så anbringer han to helrim i hver linie. Det kaldes alhent, f. ex.

Fr*a*ma sk*o*tnar gr*a*m g*o*tnum o. s. fr.

Tilsidst går det så vidt at hele strofen bliver lutter rim, hvilket kaldes nýi háttr:

Ræsir glæsir hvítum rítum
Rökkva dökkva hreina reina.

Og der findes flere kunstigere måder.

Linierim er noget særeget for den nordiske poesi. Det findes hverken i angelsaxiske eller tyske digte. Tilfældig forekommer det, som bekendt, hos rommerske digtere; samt i latinske vers fra middelalderen med forsæt. Den svenske digter Livijn har efterlignet det:

Än kring Lögarns länder
lätta sjömör sitta.

Enderimet er som et helrim, kvindeligt eller mandligt. Der rimes sammen enten to og to linier, eller fire og fire; også alle otte linier i en strofe kunne have samme rim. Men der rimes altid kun linier, der følge på hinanden, aldrig som hos os skiftevis, første linie og tredie, anden og fjerde.

Den ældste og simpleste versart (háttr, ljóðaháttr) er fornyrðalag. I hver verslinie er to fødder, hver bestående af to fjerdedele eller deres værd. Rimet er bogstavrim, stundum med to rimstave (hos de gamle fornyrðalag), eller fuldstændig med tre (bálkarlag). Målfylding anvendes hyppig, hvorved versarten nærmer sig daglig tale.

Der gives to arter: det otteleddede med otte verslinier, det sexleddede med sex.

Det otteleddede bevæger sig med megen frihed, i det der for to lange stavelser hyppig vexles med deres musikalske værd, f. ex.

senn váru æsir   of þat rèðu
allir á þíngi,   ríkir tífar o. s. fr.

Når det holder sig strængt til fire lange stavelser i hver linie, kaldes det Starkaðarlag efter Starkad den Gamle:

þeir 'ru jöfrar
alvitrastir o. s. fr.

En meget smuk art deraf dannes, når hveranden linie

er afkortet eller mandlig, hveranden kvindelig, som i Hákonarkviða:

Bar tállaust	ok ókalt
tvennan blóma	útifuglar
aldinviðr	öndvert ár
einu sumri;	urpu tvisvar.

Oehlenschläger har efterlignet den:

Holdt i hånd	vidt for vind
hårprydglansen;	vifted svævet.

Det sexleddede (ljóðaháttr) fremkommer af det otteleddede ved at bortkaste én fod i enden af hver halvdel. Det består altså af sex linier, af hvilke den tredie og sjette have hver tre fødder og sine egne to eller tre rimstave, f. ex.

Deyr fè,	Úngr var ek forðum,
deyja frændr,	fór ek einn saman,
eyðisk land ok láð.	þá var ek villr vegar o. s. fr.

Hver halvdel i fornyrðalag danner sædvanlig en sætning for sig, og griber ikke over i den anden. De ved rimstavene forbundne linier kunne i almindelighed heller ikke rives fra hinanden i to sætninger, som i Angelsaxisk.

Der findes i nogle sange i Sæmunds Edda en blanding af det otteleddede og det sexleddede fornyrðalag. Det må snarere anses for en følge af overleveringens eller afskrifternes unöjagtighed, end af digterens vilkårlighed, som ved denne blanding af uensartede dele kun vilde have forstyrret sit eget værks harmoni.

I de ældste digte har denne versart en regelret inddeling i ensformige strofer, men den forekommer også uden afdeling i strofer eller fortløbende med ganske uvilkårlige afdelinger efter indholdet, især i episke digte.

Man har sammenlignet fornyrðalag med klassiske versarter. Det otteleddede ligner det adoniske vers, kun at

dette som første fod har regelrette daktyler, medens det nordiske tillader större afvexling. Det sexleddede kan tilfældig komme hexametret temmelig nær; som:

góð er | gáta þín | Gestr inn | blindi | getit er | þeirrar.

Ved de øvrige versearter grundes inddelingen på fodmålet og rimet. Verslinien kan ikke blot have to, men også tre, fire eller flere fødder. Bogstavrimet findes i alle; altså kan kun linierimet og enderimet danne den anden inddelingsgrund.

Nærmest det otteleddede fornyrðalag ligger toglag eller togmælt (Jón Ólafson af toga, teygja, drage ud). Med to fødder i hver linie, af hvilke den første kan udvides med en kort stavelse. Målfylding anvendes meget sparsomt, i de höjtidelige arter slet ikke. Foruden bogstavrimet har det tillige linierim, og efter dettes beskaffenhed kan det inddeles i flere arter. F. ex. hver anden linie rimet; den første linie halvrimet, den anden helrimet; med lutter mandlige rim, eller med kvindelig rimet bagled; med helrim overalt o. s. v. f. ex.

ok báru í byr
blá segl við rá

her er halvrim i første linie, helrim i anden.

Det forhen anførte:

lá brýtr, lög skýtr
lúngarmr rángbarmr

der er lutter mandlige rim.

Det forhen anførte:

Ræsir glæsir

med helrim overalt.

En længere versart kaldes i almindelighed dróttkvæði. Den første art eller det almindelige drottkvæde består af

strofer på otte linier med tre fødder i hver. Det kan være uden linierim eller med linierim, det sidste hyppig. F. ex. Brage den Gamles vers:

Gefjun dró frá Gylfa
glöð djúpröðuls auðla,
sváat af renni-röknum
rauk, Danmarkar auka. (Sjælland)

Hèr verðr þröng á þíngi,
þóf gengr lángt or hófi.

Forlænget drottkvæde (hrynjandi eller hrynhenda) er som det forrige men med fire fødder. Det kaldes også Liljulag, fordi digtet Lilja er digtet deri.

Da drottkvæde ofte anvendtes til höjtidelig digtning, gives der mange forandringer deraf, med hensyn til stavelsemålet og linierimet. Og der gives desuden adskillige variationer ved en blanding af toglag og drottkvæde, hvilke ingen videre forklaring behøve.

Når de foregående versemål anvendes, men med enderim, så kaldes denne verseart rúnhenda. Den kan være kortere eller længere, og enderimene kunne være, som forhen bemærket, af forskellig art, f. ex.

Fara Viðris grey
valgjörn um ey.

Þiggja kná með gulli glöð
gotna ferð at ræsi mjöð. o. s. fr.

Hyppig forekommer i de længere digtarter, men også i mangen enkelt vise, et indskud eller en parenthes, der hverken forøger eller forstærker hovedtanken, men var et middel for skalden til at få manglende rimstave eller rim. Et sådan indskud kaldes stál (stål) og verset stælt, f. ex. slutning af en strofe:

blóð fell varmt á víðan
(vá frægr konúngr) ægi,

her er den i parenthes indsluttede sætning: vá frægr konúngr: den berømte konge kæmpede, et indskud eller stál.

Derimod forstærkes udtrykket ved at gentage begyndelsen af strofen, f. ex. når Odin i Vafþrúðnismál siger:

fjöld ek fór,
fjöld ek freistaða,
fjöld ek reynda regin.

Ligesom i slutningen ved at gentage tanken med lignende ord eller ved at gentage hele den sidste eller de sidste linier, f. ex.

Ill iðgjöld lètk
hana aptr hafa
síns heila hugar,
síns svára sefa.
Sóttak fremd,
sóttak fund konungs,
sóttak ítran jarl,
þá er ek reist,
þá er ek renna gat
kaldan straum kili,
kaldan sjá kili.

Desuden kan som hos os hver strofe ende med samme omkvæd (niðrlag, slutning, eller viðkvæði) f. ex. i Harald Hårdrådes vise om den russiske kongedatter, der forsmåede ham:

þó lætr gerðr í Görðum
gollhríngs við mèr skolla.

Dog spotter mig guldringens gerde i Garderige (at skolla við einum, at spotte, håne).

Ved versarternes anvendelse i et helt digt opstode særegne digtformer. De kunde bestå af flere, dog sjælden over hundrede, ensdannede strofer, eller af flere tildels hver for sig selvstændige sange. Blandt de historiske lovsange ere de mærkeligste den kortere og mindre flokk (flokkr) og den længere og kunstigere drapa (drápa). Den sidste bestod af flere afdelinger, som adskiltes ved et omkvæd eller stev (stef). Hver enkelt afdeling kaldtes stevmål (stefjamál eller stefjabálkr) og endtes med sit stev. Stevet bestod i

to eller fire linier, og var ingen fortsættelse af den episke fortælling, men bemærkning, der udhævede heltens hæder eller bedrift. Exempler: Thoraren Loftunges Höfuðlausn, Egil Skallagrimsons Höfuðlausn, Einar Skulasons digt Geisle om Olaf den Hellige.

Men stevet var ikke altid samlet på ét sted. Det kunde også fordeles i flere strofer, i deres begyndelse, midte og slutning, og blev derved todelt, tredelt, firdelt, eftersom det fordeltes på flere steder. Det står da ikke i forbindelse med det øvrige af strofen, og det må selv samles, for at give en mening. F. ex. todelt er det i Sighvat Skalds Knútsdrápa, hvor en strofe begynder med: Knútr er und himnum, og en anden strofe slutter med: höfuðfremstr jöfurr. Samlet bliver det altså: Knud er under himlen den ypperste konge. Tredelt, når stevet består af tre linier, der fordeles i tre strofer, f. ex. i digtet Rekstefja og i Snorres drapa om Skule Jarl. Står det i midten af strofen, kaldes det klofastef; i slutningen rekstef. Firdelt, af fire linier, der fordeles i flere strofer, er det i Bandadrápa og Jómsvíkingadrápa

Ein drepr fyrir mèr allri-	*góð ætt of kemr grimmu-*
Útrauðr á lög skeiðum	Gekk herr á skip darra
örr þengill bað ýta.	hinn er kunni gný görva.
-itr manns konan teiti.	*-gæðings at mèr striði.*

hvor stevet findes i 1ste, 4de, 5te og 8de linie.

Andre kunstige behandlinger forbigåes her, og kun et par exempler, der vise sprogets rigdom, uden hvilken slige kunster ikke lode sig gennemføre i et helt digt. I følgende halve strofe:

Hake	Haki Kraki	Krake
tvang	hamdi framdi	fremmede
med våben	geirum eirum	med fred
mændene	gotna flotna	mændene

danner hver side sin fuldstændige mening. I dette stå endog de sammenhørende ord overkors:

Haki Kraki
hoddum broddum
særði mærði
seggi leggi.

Haki broddum særði leggi, Hake med spydene sårede benene. Kraki hoddum mærði seggi, Krake med rigdomme hædrede mændene.

3. Det poetiske sprog og det poetiske udtryk. To ting. Det poetiske sprog i og for sig, nemlig de enkelte ord. Og det poetiske udtryk, nemlig ordenes forbindelse, hvorved de danne særegne udtryk for genstanden, som ikke forekomme i prosa. Det poetiske sprog udgör ligesom et eget tungemål, oprindelsen tillægges guderne. Ligesom hos Homer, hvor samme genstand udtrykkes i to sprog: gudernes og menneskenes, med sine egne stamord og sine egne afledninger, af hvilke mange ikke forekomme i den daglige tale. Stamordene ere fremkomne ved en tilströmning af andre sprog, per alluvionem, som opskyllet land, ad en østlig vej og en vestlig, mod østen fra Græsk igennem de slaviske sprog, mod vesten fra Latin igennem de keltiske f. ex. Græsk *κράνη* (*κρήνη*), hrönn, bølge; gr. *ναῦς*, lat. navis, nór, skib, langt flere fra Latin end fra Græsk (mere Keltisk end Slavisk): börgr, svin, porcus; viggr, vigg, vaccus, vacca; lögr kelt. llwch, logh, lat, lacus. Navne på sydlige dyr og væxter: jöfurr, konge, er eg. eber, vildsvinet. Baum hedder yr, eg, træet, hvoraf buen er gjort álmr, ýbogi i Guðrúnarkviða II eng. jew, t. eibe, taxus baccata. Der finder en stor overensstemmelse med Angelsaxisk, Oldsaxisk og endnu fjærnere tyske sprogarter, f. ex. baðmr, træ, angels. beam, t. baum; ísarn, jern, angels. isern, isen, t. eisen. En del genfindes i de nordiske dialekter, f. ex. forr, heftig, modig, norsk forr, stamord til fyrri, fyrstr. Ordet undarn, mål-

tid, der forekommer i Völuspá, i Krákumál og i et brudstykke (örn drekkr undarn) findes i alle nordiske hoveddialekter, hos Ulfilas og i flere egne i Tyskland, tá (d. fortåv) nogle gange i Edda.

Af de forskellige sprogkilder udströmme dobbelte udtryk for samme ting; f. ex. hjarta og negg, hjerte; ör og bíldr, pil; trè og baðmr, træ; öl og bjór, øl; eldr og funi, ild; jörð og fold, jord; nátt og njóla, nat; þræll og þrapr, træl; garðr og tún, gård; gamall og forn, gammel. Navne på mand, kvinde, konge, våben, bølgen, havet, øer o. s. v. ere næsten utallige (Snorra Edda).

Det poetiske sprog indeholder tillige de ældste grammatiske former; f. ex. datiden blèt for blótaði, tillægsformen tamiðr for tamdr; ejeformen fíar, af fè gods, for fjár; navneformen sía, se, for sjá o. s. fr. Det har derfor sine særegne ordformer, som det nægtende -a eller -at; var-a eller var-at (han var ikke).

Det poetiske udtryk, skaldskabsmål (skáldskaparmál) er, efter Snorra Edda, tre slags: 1, når man nævner en ting som den hedder, eller med dens rette navn, 2, når man istedenfor det rette navn sætter et andet (fornafn), 3, når man omskriver den (kenníng). Det poetiske udtryk er altså enten en beskrivning eller en omskrivning. Det første slags er de mangehånde arter af troper, der bruges her som i alle andre sprog. Man sætter for tingen selv dens egenskab eller virkning; delen istedenfor det hele; den enkelte ting for den almindelige o. s. fr. Og dette sker atter ved stamord, afledning og sammensætning. F. ex. søen hedder bif, bevægelse; guldet hedder blik, glands; poesien hedder mærð eller lof, ros og berömmelse. For en mand kan sættes navnet på ethvert træ af hankönnet: runnr, en busk, reynir en rön. For en kvinde kan sættes navnet på ethvert træ af hunkönnet: björk, birk, þöll, tall eller gran. Skibet hedder kjöll, kølen. Hovedet hedder reik, den stribe, der dannes, fra panden over issen, når håret falder til begge

sider. Spydet hedder gúngnir, navnet på Odins spyd. Hesten hedder grani, navnet på Sigurd Fafnersbanes hest. En broder hedder blóði, som er af samme blod. En sön hedder arfi, arvingen. En mand hedder orðspekíngr, den veltalende; ráðgjafi, rådgiveren. Hesten hedder málfeti, som går med afmålte skridt. Vinden gnýfari, som farer frem med gny o. s. fr. Denne beskrivelse kan, som i andre sprog, udvides ved skildrende utalende epitheta, kaldet sannkenníngar, der også kunne sættes for tingen selv. Kongen kaldes þjóðmær, den folkeberömte o. s. fr. Det bruges også, hedder det i Snorra Edda, når nogen vil digte mörkt eller forblommet, istedenfor tingene selv at sætte en anden, der har samme benævnelse. Skaldene satte da istedenfor ordet selv dets mednavn, og atter dettes mednavne, indtil niende eller tiende led, men sædvanlig gik man aldrig så vidt. F. ex. ordet lind betyder både et skib og et skjold; man kan da bruge alle skibets navne om skjoldet, og alle skjoldets om skibet. Ordet egðir betyder både en ulv og en örn; man kan bruge alle ulvens navne om ørnen, og alle ørnens om ulven. En ulv, vargr, betyder også en landflygtig (vargr í vèum); man kan da kalde en landflygtig gandr, som betyder en ulv. Sighvat Skald digtede om en mand, der hed Berse ɔ: en björn. Han behøvede en rimstav på h, og satte húnn ɔ: en björneunge. En hæl hedder hæll, men hæll betyder også en enke, ekkja. Da derfor Egil Skallagrimson var bleven gammel og grå, og holdt sine forfrosne fødder hen til ilden, kvad han:

eigum ekkjur — en þær konur
allkaldar tvær, — þurfu blossa,

(jeg har to enker, såre kolde, disse kvinder trænge til ilden). Han sagde her enker, men mente sine hæle eller fødder. Skald-Ref brugte for ordet uldtot, ullarflóki, ordet trè, træ. For flóki kan man sige ský, for ský rafn, for hrafn hestr,

for hestr mar, for mar sær, for sær víði, for víði viðr, for viðr bein, for bein teinn for teinn trè.

Den egenlige omskrivning (kenníng) er en udvidet leddet beskrivelse. Den dannes af et hovedord og et tillæg, der indeholder den nöjere beskrivelse, taget af tingens oprindelse, egenskaber, brug, foretagender, omgivelser o. s. fr. Den må i det mindste bestå af to led eller er kendt, men kan også indeholde flere, tre eller tvekendt, sjelden mere end fire.

Efter oprindelsen kunne disse omskrivninger være mythiske eller historiske; begge disse ere overleverede; eller selvopfundne, nygjorte (nýgervíngar) f. ex. mythisk: guldet kaldes Freyju tár eller grátr Mardallar, Freyas gråd. Historisk: guldet kaldes sáð Kraka eller Fýrisvalla sáð, fordi Rolf Krake, for at undgå de Svenskes forfølgelse, udstrøede det på Fyrismarken. Selvdannede: skibet hedder kólgu-rafn, bølgeravnen, eller álhrafn, havravnen, det flyver som en fugl over havet. Gråd eller tårer kaldes hvarma-skúr, öjenlågenes regn. Mange af disse toleddede omskrivninger, der findes i de ældste digte ere meget sindrige: hovedet hedder i de eddiske digte hjálm-stofn, hjælmstubben. Hjærtet móðakarn, sindets agern. Legemet vilja-byrðr, villiens eller sjælens byrde.

Ved omskrivningerne er det en mærkelighed, at de mythiske gå tilbage til den allerældste tid, til den tid, da mytherne herskede og vare bekendte ikke blot i Norge og Island, men i Tyskland. At de hentes fra Volsungernes tid og begivenheder, hvis skueplads er de nordtyske lande. Og ved dem som ere hentede fra naturen finder man ligeledes, at væxter og dyr forekomme deri, som i det mindste ikke våre almindelige i Norden. De forekomme her i deres oprindelige betydning, der siden i Norden selv næsten blev forglemt. F. ex. jöfurr, opr. et vildsvin, siden anvendt på kongen. Ligesom nu Islænderne toge malm til deres omskrivninger fra nordiske dyr og væxter, som de ikke kendte

det mindste til i deres eget land, men hentede kundskab om fra det øvrige Norden, således viser omskrivninger hentede fra endnu sydligere dyr og væxter, at der har været et stærkt ældgammelt samkvem imellem Norden og de sydlige lande.

Hvis hovedordet allerede udtrykker begrebet, så at den tilföjede bestemmelse er overflødig, så kaldes udtrykket hlaðit, overladet, overfyldt; f. ex. skati betyder allerede en mand, altså er gullskati en pleonasme; floti betyder en flåde, altså er otr-heims-floti, odderhjemmets (havets) flåde en pleonasme. Hvis derimod bestemmelsen udelades, kaldes udtrykket en halvkending (hálfkenníng), f. ex. álmr, ælm, sættes for boga-álmr, buens ælm eller en anden helkending for en mand; þöll sættes for veiga-þöll, drikkens gran eller en anden helkending for en kvinde; súð, planken, sættes for sæ-súð, søplanken, skibet o. s. fr.

Den længere omskrivning forekommer ved atter at omskrive tillægget eller bestemmelsen. Sværdet er kampens ild, kampen kan atter omskrives ved pile-brag, altså fleinbraks-fur, sværd o. s. v. Og således kan derved kendingen blive tvekendt eller trekendt.

Kendingen kaldes tvekendt (tvíkennt), når bestemmelsen består af to led, den hele omskrivning altså af tre; f. ex. himlen kaldes mána systur braut, månens søsters, d. e. solens, vej. Jorden kaldes jötna dólgs móðir, jætters fjenders, det er Thors, moder. Kvinden kaldes linna-látrs-gná, ormens lejes, det er guldets, gudinde.

Kendingen bliver trekendt, når bestemmelsen består af tre led, den hele omskrivning altså af fire. Enhver sådan længere omskrivning siges at være rekit; f. ex. havet kaldes

jötna dólgs móður belti,

jætters fjendes (Thors) moders (jordens) bælte, havet.

Krigeren kaldes

gunnar ræfrs hyr-brigðir

krigens dækkes (skjoldets) ilds (sværdets) svinger.

Hvis der nu istedenfor tingen selv og dens omskrivning sættes en anden ting af samme betydning og dens omskrivning, så bliver udtrykket endnu mere forblommet; f. ex. en dværg hedder Litr, men litr, lød, farve, betyder også ansigtsfarve, yndighed. Istedenfor omskrivelser på et ansigt kan skalden altså, hvis han ret vil vise sin kløgt, sætte omskrivelsen af en dværg. Skalden Hallarstein vil udtrykke, hvorledes den elskedes åsyn henrykker ham, gör ham tavs, og det udtrykker han med de ord:

hólm-leggjar viðr hilmir
hríng-sköglar mik þöglan,

d. e. hríng-sköglar hólm-leggjar hilmir (møens dværg ɔ: møens ansigt) vinnr mik þöglan (gör mig tavs). hríng-skögul, d. e. møen; hólm-leggjar hilmir, holmens bens (ɔ: stenens) beboer, d. e. en dværg. Og en dværg, litr, kan sættes for litr, farve, skönhed.

Det er en vidtløftig kundskab at kende alle disse troper og omskrivninger, men i almindelighed ere de mythiske og historiske let forståelige, når man gör sig bekendt med deres oprindelse og de andre må man bruge sin kløgt på, f. ex. at ulve kaldes Viðris grey, Odins hunde, thi ved hans fødder sade to ulve; at galgen hedder Vínga meiðr, Vinges træ, fordi Vinge blev hængt. Ilden kaldes sævar niðr, søens slægtning, da Hler og Logi (Lue) vare brødre. Huset kaldes arin-kjóll, arnens, ildstedets skib. Altså af egenskaberne. Og de øvrige ere ligeledes temmelig lette at forstå, når man bemærker, at omskrivningerne tages ved manden f. ex. af hans tapperhed i kampen, hans gavmildhed o. desl., ved kvinden af hendes smykker, af drikken som hun byder om ved gæstebud, o. desl. Manden f. ex. skjald-blœtr, skjoldbløder, kvinden silki-norn, silkenornen. Der tages derved intet hensyn til, om manden og kvinden virkelig besidde de egenskaber, der tillægges dem. Udtrykkene ere almindelige. En mand, om han end er nok så ukrigersk, kaldes ikke

desmindre sókn-heggr, krigsmødets hæggetræ; en kvinde, hvad enten hun er rank eller ikke, veiga-þöll, drikkens gran.

De satte pris på disse omskrivninger. Harald Hårdråde opmuntrede til slag:

Fram göngu vèr	hjálmar skína,
í fylkíngu	hefkat ek mína,
brynjulausir	nú liggr skrúð várt
und blár eggjar;	á skipum niðri.

Det er dårlig digtet, jeg må se at kvæde en anden:

Krjúpu vèr við vápna	(svá bauð hildr at hjaldri
valteigs brakan eigi	hald-orð) í bug skjaldar o. s. fr.

Når deslige troper og omskrivninger fortsættes, så fremkommer derved stundum en samstemmende billedrække, der er så smuk, at ingen digter nu vil forsmå den. Stundum derimod blive billederne så dristige, at vi i vore dage neppe have mod til at gå ind derpå. Og ofte udtrykkes en ganske simpel tanke ved lange omskrivninger. Der skal da en del øvelse til at samle billedernes enkelte led til en helhed, og under denne forstandsøvelse forgår den poetiske nydelse. F. ex. det er smukt, når Thjodolf fra Hvin vil beskrive havets brændinger, der bruse i nærheden af kongens gravhöj, og da lader Østersøen kvæde søgudens sang til gammen for Svenskekongen. Eyvind Skaldaspiller lader hjaltets eller sværdgrebets hårde fødder træde på Nordmændenes isser og skjolde. Dristigere endnu siger en anden skald om sit forgyldte sværd, at det er bestænket med Freyas tårer: vi bære i hånd hjælmens fordærv (sværdet), bestænket med Freyas öjenlåges tø (guldet). Gunnlaug Ormstunge vil sige, at møen så på ham; det udtrykker han således: Den med lin smykkede løgenes Valkyries (d. e. kvindens) høgstrålende bråmåne eller öjenhårenes måne (d. e. hendes öje med høgeblik) skinnede på mig fra brynenes ilds (d. e. öjets) lyse himmel (panden eller åsynet). Og for at tage

i det mindste ét exempel i originalsproget. Sturla Thordson, vil skildre, hvorledes mændene drikke i kongens hal, og siger så:

Skaut vínfars	hilmis hirð,
vísa mönnum	en hunángs-bára
á góm-sker	í geð-knörr
gyldu borði;	glymjandi fèll.

vínfars gyldu borði (vinskibets forgyldte rand) skaut á gómsker vísa mönnum (stødte imod eller på kongens mænds gummeskær, d. e. tænderne); en hunángsbára glymjandi (men honningsbølgen brusende) fèll í geð-knörr hilmis hirð (faldt i hjærteskibet, d. e. brystet, på kongens hird).

Til omskrivningerne bemærkes: at man finder lignende i syden og østen. Men at de nordiske ikke ere lån eller efterligninger. Det ses dels af deres ælde, dels af deres ejendommelighed. I de ældste episke digte ere de vel sjældnere og beskednere, men de findes allerede der. Men i de allerældste mere kunstformige mythiske, genealogiske o. desl. digte findes de allerede i deres fulde udvikling; f. ex. Brage i digtet om Gefjon i Ynglingatal. Exempler heraf: legemet kaldes vilja byrði, viliens d. e. sjælens byrde; ilden kaldes søens slægtning, sævar niðr, da Hler og Logi vare brødre; huset arin-kjóll, arnens skib. Jætterne sævar-beins skatnar, søbenets d. e. klippens mænd (beboere); dværgen kaldes dagskjarr durnis niðja sal-vörðuðr, durners ætlinges salvogter (stenens beboer); guldet kaldes i Brages vers: djúp-röðull, dybets stråle = flodens glands; öjnene enni-túngl, pandens måner.

Den nordiske omskrivning findes, men i en mere beskeden form, også i den gamle klassiske poesi, og under mange forskellige skikkelser i den nyere poesi, den spanske, italienske, engelske, tyske og danske. Yggjar leikr, Odins leg = Martis opus; viðar fax, skovens hår (bladene) = arborum comæ o. s. fr. Kæmpeviserne gentage dem: birtings-

bad; gl. dansk: halsbast, nakken. Kingo: hjærnebusken, hovedet; mundsværdet, tungen; de dødes ormesogn, kirkegården. Shakspeare anvender kændinger i det mest gribende moment, da Macbeth har begået mordet på kongen (Macbeth 2den act, 2den scene), hvor han taler om at Glamis har myrdet sövnen, derfor skal Cawdor ikke mere sove, Macbeth ikke mere sove. Der bruger Macbeth lutter omskrivninger på sövnen: den uskyldige sövn, sövnen der løser sorgernes forvirrede nögle, hver dags død, det svære arbejdes bad, den ophöjede naturs fornyede løb o. s. v. Ronsard kalder et kys une medicine, une trompette; nordenvinden, le chasse-nué, skyjægeren, l'esbransle-rocher, klipperysteren. Molière forjog dette sprog i Les précieuses ridicules, hvor sæt stole! hedder: voiturez-nous ici les commodités de la conversation! Og Orienten besidder en måske endnu dristigere billedrigdom: natten, den sky gazelle flygter for morgenløven. Der stikker et halvhundrede angelkroge i hver møens hårlok, og man bliver spiddet på hendes öjenhår. Den forelskedes hjærte er en rullesten, der slibes af i tårebækken o. s. fr.

Når jeg har dvælet mindre ved det i den nordiske poesi, der, når man vil sætte sig ind i den, let forstås af sig selv, fordi det hører til poesiens almindelige mærker, mere ved det, der syntes påfaldende og fremmed, og jeg dog ikke gærne vilde, at vi skulle skilles i ufred fra den nordiske kending, eller at mine læsere uden videre skulle bryde staven over de mange store med omskrivninger opfyldte partier af Nordens gamle digtekunst; så tilföjer jeg endnu til slutning, som en art retfærdiggörelse, et par ord: Vi spörge jo ikke blot, hvor ypperlig poesien var, men overhovedet, hvorledes den var; og svaret interesserer os, når det giver et nogenlunde levende og klart billede af digteren og hans tid, når det kaster noget lys på den menneskelige ånd og dens udvikling. „Tror I", siger Thomas Thorild blandt andet (i En critic öfver critiker), „tror I eller kan nogen dødelig tro, at den dødelige, som I således mestre, mener selv

at have frembragt noget mærkeligt slet eller fult, tror han ikke tværtimod at have frembragt noget i sin hensigt og for sin verden mærkelig stort? Hvorfor tage I da hans værk i den modsatte mening, hvori han skabte det? Der er noget frembragt i snillets verden, nu eller för; der er fejl deri, råber I; ja, det formode vi alle og altid. Men er der nogen fortjeneste deri, nogen sandhed, noget sagt på en ny og livligere måde, nogen vakker tanke, noget skönnere udtryk, eller er der noget mislykket, noget ret hjærtelig mislykket i det store? Det interesserer verden. Man skal tage hver sag som den er, og man skal dömme alt efter sin grad og efter sin art". Og af samme mening er Göthe, digternes konge, den lifligste af alle: „I enhver literatur ere fuldkommenheder og fejl forbundne. Når man vil nyde dem, må man lade dem gælde ohne mäkeln und markten". Den nordiske poesi i sin ejendommeligste skikkelse, som den videst drevne forstandskløgt, er mærkværdig, er uden lige. Der er kun et, det vide vi jo, der til ingen tid gælder, som ikke er tilladt, og som dog hver dag finder sin hylding, det mådelige.

DEN HISTORISKE LITERATUR ELLER SAGA-LITERATUREN.

Historie i almindelighed. Der ligger en vidunderlig kraft i ordet, hvad enten det går levende fra læbe til øre, eller som et dødt tegn igennem öjet til sindet. Det er et tveægget sværd, der skærer til begge sider, både oprører sindet og beroliger det. Hvad er det, som kaster nogle altere omkuld og oprejser andre? Som river kronen af kongernes hoved, og lader dem ombytte den med martyrkronen på skafottet? Som river statsstyreren ned fra sin indbildte höjde og sætter almuens mand i hans sted? Ordet. Hvad er det, som samler og opliver familien ved den stille

arne, som knytter slægterne til hinanden, de kommende til de forsvundne, og skaber ny stordåd ved mindet om fædrenes bedrifter? Ordet; det uforgængelige ord, der begraves i døde skrifter, og atter står op for at leve på læben.

Ordet har to åbenbarelser: poesien og historien. De omfatte al den kundskab, hvori tiden åbenbarer sig; thi de omfatte den ideelle og den reelle verden. Ideen går ud og skaber enkelthederne; enkelthederne samle sig, og menneskets ånd opfatter ideen deri. Det sidste er historiens kald. Den skrider derfor langsomt fremad. Den ser nemlig tiden blive til. Der skal flere århundreder til at frembringe en stor historieskriver. Et folk må have virket meget, stridt meget og lidt meget, må have tænkt meget og digtet meget, förend han i sit hulspejl kan samle alle dets bedrifters adspredte stråler. Og et folks dannelse må have nået en vis grad, förend der i det kan udvikles historisk kunst. Begyndelsen er den blotte nysgerrighed, lysten til at vide, hvad der sker, hist og her, i hjemmet og udenfor. Den blotte viden morer. Det morer, at vide det og at fortælle det igen, uden at fortælleren ser nogen klar hensigt deri. Det er det første anlæg til en saga. Men enkelthederne voxe; nogle ere værd at vide, andre ikke; fortælleren vælger og vrager; han vil ikke længer fortælle løst og fast, han fortæller med en vis hensigt, han har et mål, hvortil han sigter. Det er en saga. Kredsen udvider sig endnu mere; den omfatter en hel samling af slægter, et helt land, en hel tidsalder. Valget bliver endnu strengere, hensigten endnu klarere. Fortælleren opdager tidens idé; han optager den i sig og gengiver den; han knytter brudstykkerne, det ufuldstændige, sammen, han giver karaktererne liv. Der åbenbarer sig en idé i fortællingen. Den bliver til kritisk historie med historisk kunst. Sagaen bliver til historie.[1]

[1] W. v. Humboldt, Die aufgabe des geschichtschreibers (Academie der wissenschaften zu Berlin, April 1821). — J. Möller, Om misbrugen af den pragmatiske historie (uklar).

Med hensyn til indholdet må der altså i ethvert historisk skrift tages hensyn til tiden og begivenheden i tiden. Dette nögne indhold er annalen, årbogen, krøniken; i den er tiden det bånd, der omgiver det hele og giver det sin simple form. Dermed må al historie begynde. Dernæst til begivenheden som handling, eller udgået fra et tænkende væsen, og handlingernes forbindelse, det er de handlende personers karakter. Dette fyldte indhold er den historiske fortælling, der forbinder tiden, begivenheden, handlingen, karakteren. Genstanden er naturen, slægten, folket. Med hensyn til formen: behandlingen må være klar, udtryksfuld, for at den kan göre indtryk, objectiv. Dertil hører begivenhedernes drøftning, afsondring af det små og det store, det vigtige og det ligegyldige; handlingens udspring af karakteren i en objektiv fortælling. Fortælleren lægger hverken had eller kærlighed til skue, men udtaler dem i selve sin skildring; han behøver ikke at sige, om handlingen er ond eller god, han siger det bedst ved at stille den frem til skue. Men ligesom hans sind er bevæget, vil han tillige bevæge andre; han vil ikke blot more, men tillige røre, vække behag eller mishag, latter eller tårer. Han skal glæde, opmuntre og henrykke, eller påminde, advare og afskrække, idet han holder sit tro spejl frem for tiden. Hans fortælling må derfor være pålidelig, trofast, sand. Uden det bliver hans værk kun et legetöj, som den alvorlige mand foragter, og som selv barnet snart vil blive ked af og kaste fra sig. Eventyret og middelalderens romaner forkastes, medens de islandske sagaer endnu tiltrække og hyldes.

Kun få frembringelser bære med rette navn af historie, af historiske kunstværker. Dertil kræves to ting, der sjælden findes forenede: et godt historisk stof og en dygtig historieskriver. Uden et virkelig historisk stof kan ingen historisk kunst øves, det er, uden en så fuldstændig samling af begivenheder og handlinger, der gribe således ind i hinanden, at de deri liggende ideer i det mindste for et klart-

seende öje kunne komme tilsyne. Ingen kan med liv og ånd skildre en tid, et folk, i hvilke der intet liv, ingen ånd er, intet liv og ingen ånd har været. Men det kan heller ikke nytte, at stoffet er til, når der ikke tillige findes en mand, der er bekendt med stoffet, der kan göre sig til herre derover, beherske det, og der kan gengive det i hele sin fylde. Dertil fordres særegne kundskaber og evner, megen livserfaring og opmærksomhed, en utrættelig flid til at samle, en skarpsindig forstand til at ordne, en levende ånd til at opfatte, en stærk imagination til at skabe, selv af brudstykker, og et fuldkomment herredömme over det element, hvori al åndig frembringelse lever, over sproget. Uden alt dette vil hans værk blive en benrad, der vel kan klappre, men ikke bevæge sig med organisk fylde.

Lad os anvende det på den islandske historieskrivning.

Den islandske historieskrivning. Dens vigtighed. P. E. Müller siger: „Fremstillingen af, hvorledes denne historieskrivning har udviklet sig må vække deltagelse for sin egen skyld, thi der gives neppe noget folk, hos hvilket man således kan påvise historiens undfangelse og fødsel, hvor man med klarhed kan fremstille, hvorledes mindet fæstede fod, og avlede fortællingen, og fortællingen forplantede sig og voxte, indtil den blev nedskreven, og den nedskrevne fortælling blev tilsidst ordnet efter årstal og drøftet efter regler indtil under tidens løb ånden, der havde oplivet det hele, svandt hen, og ikkun det døde bogstav blev tilbage." Samt: „Undersøgelsen af Islændernes historieskrivning er betingelse for al grundig forskning i den oldnordiske historie."

Islænderne vare et fortællende folk. Deres literatur viser det, og gamle vidnesbyrd bekræfte det. Theodoricus Monachus benyttede dem, deres sange. Han vil fortælle de gamle norske kongers historie prout sagaciter perquirere potuimus ab eis, penes quos horum memoria præcipue vigere creditur, quos nos Islendingos vocamus, qui hæc in suis antiquis carminibus percelebrata recolunt (SrD IV). Ved

bestemmelsen af Harald Hårfagers levetid, henviser han også til deres forskning: Islendingi, quos constat sine ulla dubitatione præ omnibus aquilonaribus populis in hujusmodi semper et peritiores et curiosiores extitisse; og Saxo (hvis Thylenser ere Islænderne): Saxo siger i fortalen: Cunctarum nationum res gestas cognosse memoriæquæ mandare, voluptatis loco reputant, non minoris gloriæ judicantes alienas virtutes disserere, quam proprias exhibere. Men hvorfor, spörger Müller, var det just Islænderne, der i Norden tændte historiens fakkel? og hvorledes kunde dens skin lyse så langt fra denne fjerne ø? Disse spörgsmål opløse sig atter i andre: hvorfor mindedes just Islænderne så omhyggelig både oldtidens og samtidens begivenheder? hvorledes bragtes de til at opfatte disse begivenheder i sammenhængende fortællinger? og når fik de anledning til at nedskrive dem? Med den naturlige nysgerrighed og videlyst forbandt sig hos dette folk andre forholde, der fremkaldte fortælling. Måden, hvorpå landet blev bebygget, af fri slægter, måtte fremkalde en fri forfatning. Landnamsmændene vare tildels fra Norge, fra det nordligste landskab til det sydligste, fra Hálogaland til Thelamörk, hvor sang og sagn allerede havde hjemme; tildels var det Nordmænd, hvis fædre eller forfædre allerede havde nedsat sig i Vesterlandene, på Orknøerne, i Skotland, England og Irland, hvor der allerede herskede en stor kultur. Hele slægter nedsatte sig, hver med sin høvding, hver uafhængig i sit område; og der dannede sig således fortælling i hver slægt. Og disse fortællinger udbredtes og meddeltes. De samledes jævnlig ved gudehuset, på tinge, ved gilder og gæstebude om våren, efter høsten og i julen. Således vaktes sands for begivenheder i slægten. Den blev styrket ved de usædvanlige naturbegivenheder, der ofte hjemsøgte den, ved farer på havet, ved sneskred, ved nedstyrtende fjelde, der endog standsede floderne i deres løb. Afsondring og herredernes store udstrækning gav under landnamstidens begyndelse ro til disse fortællingers udbredelse.

Slægternes udvidelse, landskabernes tilgrændsning, høvdingernes stridigheder og landets indre begivenheder, oprettelse af tingsteder, sager, som der kom for, mærkelige feldtslag, om end i det små, måtte dernæst vække opmærksomhed for landets historie. Disse fortællinger efterlodes som en arv til efterkommerne. To ting måtte især fremkalde fortællingen: sandsen for digtekunst og følelsen for ære. Klimaet og levemåden nærede dem. Kornavlen var ubetydelig; høsten bestod i høbjergning, håndgerningen i smedning af våben. Der var mange ledige timer, og arbejdet fordredes ved sang. Den ledsagede hammerslaget og bragte blæsebælgen til at gå lettere. Vemund sang i smedien, i det han tænkte på sin heltegerning:

Ek bar einn	Jeg var én
af ellifu	og de var elleve,
banaorð,	Bane jeg gav dem.
blástu meir.	Blæs kun mer! (Landn. 4, 12)

Neppe lod skalden nogen lejlighed gå forbi, sörgelig eller glædelig, til at kvæde en vise. Halstein udbrød, da han kom sejlende hjem og spurgte sin faders død:

Drúpir Höfði (faderens gård)
dauðr er þengill (faderens navn)
hlæja hlíðir
við Hallsteini (sönnens navn).[1]

Og disse viser dannede siden islættet i en fortælling, i en saga. Stridighederne vare kun korte afbrydelser, de fleste endtes i nogle uger; og netop de gave fortællingen nyt stof og nyt liv. Lyst til skemt samlede mænd og kvinder i de lange vinteraftener i en fælles hal, hvor kvinderne sade afsondrede på pallen; eller de samlede i deres dyngja ældre og yngre mænd omkring sig, opmuntrede den modige

[1] Landn. 3, 17. ÍS I 224.

og hånede den fejge. Langvarige gæstebud, i otte til fjorten dage, samlede familier, endog fra fjerne herreder til brætspil, bryden, hesteting. Kvinderne vare med og så til. Det var en skam ikke at være med der, og det en hæder for høvdingerne at tildrage sig mændenes opmærksomhed. Deres indflydelse beroede for en stor del på den offenlige menings magt. Hvo der var ilde lidt, hvo der var umandig, var idelig udsat for omtale. Høvdingen måtte ikke være en skyggekonge, men en udmærket mand, som der kunde fortælles noget om. Han måtte beskytte sine undergivne både med sit sværd og med sin tunge. For at vinde en sag måtte han være våbendjærv, hvis det kom til holmgang; vennesæl og frændestærk, hvis det kom til kamp på tinget; snildrådig og lovstærk, hvis det skulde afgöres efter loven og der skulde anvendes kroglove. Høvdingen måtte derfor have nöje kundskab om alle de andre høvdingers tænkemåde, karakter, frændskab og styrke, om hele deres slægt og hvad der skete i den; han måtte være diplomat. Men det var ikke blot høvdingerne, de i familien fremtrædende mænd, der bestemte dens skæbne, kvinderne havde deres del deri, især husfruerne (Njála) og mødrene (Laxdæla). Og just de, såvel de yngre som de ældre, bidroge til at forplante fortællingen; Thorlak den Helliges moder, Halla, underviste ham i hans yngre år, når han ikke læste bøger eller lærte af dem, i alt hvad hun kunde, i genealogier og sagn om fortids mænds bedrifter (ættvísi og mannfræði)[1]. Snorre Godes datter Thuride påberåbes af Are Frode og flere. Dem var det en glæde at bevare mindet; stormændene og andre mænd i slægten, unge og gamle, måtte give stof til ny. På dem hvilede alles öjne: en fremmed sagde til sin nabo på tinget: vis mig nu de storværksmænd, fra hvilke sagaer gå ud (stóreflismenn þá, er sögur gánga frá. Gisla s. Súrssonar). Bolle Bollason gjorde en rejse igennem landet; på vejen

[1] BS I 91.

blev han forhånet og derpå overfaldet af en bonde, som han fældte; denne hans færd blev genstand for en ny saga, der udbredtes over alle herreder, og meget forøgede hans hæder (Laxdæla). Men der sattes ikke blot pris på ære i dette liv; man havde en levende følelse for hæder efter døden, for mindet. Der tales om at døde gave dem belønning, som fortalte deres saga. Det var en forestilling, der allerede bragtes over med fra Norge: Vikars sön Vatnar var begravet i en höj söndenfor Hákonarhella. Nogle købmænd sejlede forbi, og en af dem fortalte Vatnars saga, og sagde, at det havde været en herlig mand, ágætr maðr. Da han siden lå ved Vatnars höj, drømte han, at kong Vatnar kom til ham, og sagde: du har fortalt min saga, derfor vil jeg lönne dig; søg efter gods i min höj, og du skal finde det. Og han søgte og fandt meget.[1]

Ikke blot begivenhederne på Island tildroge sig opmærksomheden, men også fremmede landes, Norges som moderland, og overhovedet hele Nordens, hele den bekendte verdens. Der fandtes hos Islænderne en indre drift, en uimodståelig lyst til at besøge fremmede lande, at bese fremmede sæder, at søge gods ved vikingetoge og købmandskab, at søge hæder hos mægtige frænder, ved kongernes hirder. Det var et ordsprog: heimskt er heimalit barn (hjemmeføding). Lidet kyndig, sagde Bolle Bollason til sin svigerfader Snorre Gode, der vilde afholde ham fra en udenlandsrejse, lidet kyndig tykkes den mig at være, der ikke kender til mere end Island (Laxdæla). Nybyggerne bragte mange minder med sig fra deres forrige fædreland og fra hele Norden og Bretland. Skaldekunsten var udviklet i Norge, uden tvivl også i Danmark, för Harald Hårfagers tid. Der var sange om Völund, om Helgerne, om Völsunger og Gjukunger, Grottesangen om kong Frode, Bjarkemålet om Rolf Krake. Alt det var en fælles nordisk

[1] Landn. Viðbætir, ÍS I 326.

ejendom, og meget deraf må nybyggerne have ført med sig til Island, hvor det bevaredes i hukommelsen, indtil brudstykker deraf bleve opskrevne. En stor del af nybyggerne havde forud taget del i vikingstoge, især i vesterviking; de førte minderne om deres egne og andres bedrifter med sig; og når de nu sade i ro på deres gårde, gik erindringen ofte tilbage til længst forsvundne tider. Gubben vender gærne tilbage til sin barndoms og sin ungdoms begivenheder. Men forbindelsen med de andre lande blev tillige vedligeholdt under og efter landets bebyggelse; især med Norge, tildels med Danmark og Sverig. Islands fornødenheder og indbyggernes videlyst krævede i samme grad denne forbindelse. Træerne i Islands skove vare ikke skikkede til skibstømmer; det måtte hentes fra Norge. Den, der vilde fare på Norge, indgik gærne fælledsskab med en norsk købmand. De måtte købe sig et skib eller i det mindste se til at få del deri. Vikingstoge kunde ikke foretages fra Island selv; dertil duede deres skibe ikke; der måtte atter indgås fælledskab med andre vikinger, der besade större skibe og udvalgt mandskab. Deslige rejser, med viking og handel, indskrænkedes ikke til Norden, men gik til England og Valland. Ved de indvortes stridigheder fandt ofte landsforvisning sted på visse år. Den forviste tyede over til Norge, for at vente på den tid, da han kunde vende tilbage, eller søgte sin lykke endnu længere borte. Hele Norden knyttedes sammen ved skaldenes rejser. De opholdt sig ved de anseeligste kongehirder; de fremførte deres drapaer, fik prægtige foræringer og et hæderligt ophold på kongens gård eller i dens nærhed, og indgik forbindelser og venskab med de fornemste høvdinger og landets vigtigste mænd. De behøvede hverken frændehjælp eller købmandsgods, for at bjærge livet og fortsætte rejsen; deres kunst fødte dem overalt. Slægtforbindelserne varede ved i det øvrige Norden; selv aldrende Islændere droge til Norge og Danmark, dels for at besøge frænder, dels for at hente arv efter dem. Pillegrimsfærd dannede et

nyt forbindelsesled. Rommerrejsen, de verdsliges og de gejstliges, gik over Danmark, hvor de, der vare hjælpeløse, vare vis på understøttelse: Odde Grimson hos Knud den Hellige (Ljósvetníngasaga), Sturla Sighvatson hos Valdemar Sejer (Sturlungasaga). Men Islænderne, der således droge udenlands, bleve ikke i udlandet; når de havde fremmet sig, som det hed, vendte de tilbage til deres fædreland, og bragte efterretninger med sig. Skalden og vikingen vendte tilbage, sad i sin alderdom på sin gård, og tilbagekaldte, som Egil Skallagrimson, de gamle minder. Købmanden betragtede handelen kun som en midlertidig levevej, hovedsagen var at få kundskab om fremmede sæder. Ingen tilbud kunde drage Islænderen bort fra sin fjerne men kære ø. Harald Blåtand kunde ikke bevæge Gunnar fra Hlidarende til at blive i Danmark, skönt han tilbød at skaffe ham et godt giftermål og et stort herredömme (Njála). Ja, sagde Håkon Jarl til Finboge, således går det med jer Islændinger, når I ere blevne yndede og gældende hos høvdinger, så ville I strax igen bort (Finnboga saga ramma). Når den berejste mand kom hjem, blev han modtaget med den störste opmærksomhed; man søgte ham i hjemmet og på altinget, og nu måtte han fortælle om sin rejse og om tidender fra fremmede lande: Kjartan Olafson kom hjem fra Norge, han havde opholdt sig hos Olaf Tryggvason; hans brud var bleven ham utro, hans fosterbroder havde svigtet ham; han var ganske tungsindig; men det gjorde især hans fader ondt, at han var så tavs, at folk ikke kunde have godt af hans fortællinger. Siden derimod, da han var bleven bevæget til at gifte sig og der blev holdt et prægtigt bryllup, var der ingenting, der således morede gæsterne, som brudgommens fortælling om hans ophold hos kong Olaf Tryggvason (Laxdæla). Hvad der foregik ved den norske kongehird var bynyt for den islandske høvding. Gunnar kom hjem efter sin udenlandsfærd, og drager til tinget; han og hans følge vare prægtig klædte, at de overgik alle andre; af hver bod fore

folk ud for at beundre dem (at undrast þá). Gunnar red hen til Rangåingernes bod, og var der hos sine frænder; og mange gik hen for at finde Gunnar, og spörge ham om tidender (spyrja hann tíðinda. Njála). Biskop Magnus kom 1135 tilbage fra sin rejse til Saxland; han havde taget over Norge. Der var just på tinget en stor trætte om en sag, og høvdingerne, tingmændene, kunde ikke blive enige. Da mældte et bud, at biskoppen kom ridende; strax var det ude med trætten, alle forlode tinget, biskoppen måtte træde frem på en forhöjning ved kirken, for at fortælle den samlede mængde alt hvad der havde tildraget sig i Norge, medens han var udenlands (Húngrvaka). — Fremmede besøgte også Island, især Norske. I Harald Hårfagers dage, hedder det i Olaf den Helliges saga, var der megen færd fra Norge til Island. Hver sommer spurgtes tidender imellem landene, og det erindredes siden og blev æmne til fortællinger. Når der landede et skib, ilede alle til strandbredden for at høre nyt. Stundum forbeholdt herredshøvdingen sig denne ret; han vilde ikke blot have forkøbsret til varerne, men også være den første til nyhederne. Thord Hreda flygtede fra Norge, fordi han havde deltaget i drabet på en af Erik Blodøxes sönner. Han landede ved Midfjord, og undrede sig over, at folk ikke strax kom til skibet for at høre nyt, som han havde hørt Islænderne plejede. En ven sagde ham, at Skegge, som var godordsmand der på kysten, vilde være den første, der kom til skibet for at købe varer (þórðar saga hreðu). Thorstein Ingemundson var meget gæstfri, men han anså det for en skyldighed, at enhver fremmed først skulde besøge ham og fortælle tidender, og han optog det for meget ilde, når nogen forsømte det (Vatnsdæla kap. 31). Den fremmede købmand blev modtaget af høvdingen, og indbudt til at blive der vinteren over. Denne fremmede betragtedes da som en af husets egne folk, tog del i familiens gæstebuder og gilder, morede dem igen i julen med sine fortællinger, og forærede husbonden til afsked en eller anden

kostbarhed, engelske tapeter, f. ex. for vinterlejet. Disse købmænd eller skippere (skiparar) vare ofte mænd af anseelig herkomst, stundum norske hirdmænd, de vidste god besked om tildragelserne i Norge, og havde gærne besøgt England eller endnu fjernere lande.

Der var således historisk stof nok. Hvorledes blev det til en sammenhængende fortælling, til en mundlig saga? Først uden tvivl i slægten selv. Det var skik at drikke minde (minni, skåler) og at indlede mindeskålerne med en tale (at mæla fyrir minnum), hvori naturligvis bedrifterne nævnedes; den ene efter den anden skiftedes til at udbringe disse skåler (Sturlunga saga I 20). Ligeledes udgik en fortælling om mærkelige bedrifter fra selve de mænd, der havde deltaget i dem. Og de fik ingen ro, förend de meddelte alt hvad de vidste. Da Thorleif Jarlaskald kom til Håkon Jarl, overvældede denne ham med spörgsmål om hans rejser, så at skalden måtte bede ham om først at give ham noget at spise, thi det er et gammelt ord, sagde han, at sejg er sulten mands snak (seigt er svöngum at skruma), og det er ikke høvdingligt således at udspörge en ubekendt mand om hver en egn, uden at betænke hans egen tarv.[1] Men hvor der er noget at fortælle og hvor det gærne høres, der udvikler sig også gærne anlæg til at fortælle. Skalden blev tillige sagnmand (sagnamaðr), og digtede enten sagaer selv eller fortalte hvad han havde hørt eller selv erfaret. Hans indbildningskraft gav fortællingen runding, gjorde den levende og underholdende. Det var sagnskemten (sagnaskemtan, Sturl. I 23). En dag, da folk vare samlede ved ravnegilsbadet, kom Thorvard, en munter mand, der kunde hitte på megen gammen. Er der kommen nogen, spurgte han, af de mænd, som kunne more med ny fortællinger (er skemta kynni nýjum fræðum)? Hvor du er, svarede de ham, der er skemt og gammen. Nu tykkes mig ikke, sagde han, at der er mere gammen ved noget, end at kvæde en af

[1] FmS III 96: Thorleifs saga i Flatøbogen.

Glums viser. Og så gjorde han det (Vígaglúmssaga). Præsten Ingemund Einarson på Reykhole var vel bevandret i saga og fortælling (var fræðimaðr mikill ok fór vel með sögur); han digtede tillige gode kvæder, som han fik lön for udenlands. Hver sommer plejede han i samfulde syv dage at holde store gæstebude eller gilder, især hellig Olafs gilde til ære for Olaf den Hellige. Gæsterne morede sig med dans og lege, med at høre sagaer og fremsige gamle vers og digte. Ved et af disse gilder fortalte Rolf fra Skalmarnes en saga, som han selv havde sat sammen, hedder det; og Ingemund fortalte en anden, begge med mange vers.[1] Björn Jorsalefarer foretog mange rejser. Hos ham var Einar Fostre (Einarr fóstri), hans skald og skemtemand (skáld hans ok skemtunarmaðr), der tre gange om ugen skulde skemte for dem, når de havde lyst dertil; det var den tids forelæsninger.[2] Skalden og sagnemanden vare således forenede i én person, men efterhånden sank den sidste ned til en mere underordnet rolle. Sagnemanden, der tillige handlede, drog om fra det ene herred til det andet, og afsatte sine varer, tillige med sine sagaer. Det blev et slags levebrød, såvel på Island, som udenlands, hvor han drog fra hird til hird. Det var fortællinger om mærkelige begivenheder og høvdinger, som han havde hørt og satte sammen til en saga. Det mindste deraf var hans eget; han var kun gentager. Han fortalte igen hvad han havde hørt og således som han havde hørt det. Jo nöjere han kunde angive sin hjemmelsmand og gengive hans egne ord, desto mere tiltro fandt han. Thorstein Frode kom til kong Harald Hårdråde i Norge. Kongen spurgte ham, om han kunde noget til moro. Han svarede, at han kunde nogle sagaer. Så vil jeg tage imod dig, sagde kongen, og du skal underholde hvem der beder dig derom. Thorstein blev derved meget

[1] Sturlúnga saga I 13, 23.
[2] Brudstykket om Björn Jorsalefarers rejser, aftrykt i GhM I 112.

yndet af hirdmændene, og fik klæder af dem; og kongen gav ham et godt sværd. Men henimod julen blev Thorstein tungsindig. Kongen gættede årsagen, at hans sagaer nu vare gåede op, og at han ingenting havde til julen. Han tilstod, at det var så; han havde kun én tilbage, og den turde han ikke fortælle, thi det var sagaen om kongens udenlandsrejse (útfararsaga yðar, herra!). Men kongen sagde, at den skulde han begynde på første juledag, og så skulde han, kongen, nok skikke det så, at den kunde holde julen ud. Det skete da, og efterat han første juledag havde fortalt en stund, sagde kongen at han skulde høre op. Den trettende dag endte han sin fortælling, men nu var han angst for kongens dom. Kongen sagde imidlertid, at han led den vel. Men hvor tog du den fra? Det var min vane, svarede Thorstein, at jeg hver sommer drog til althinget i vort land, og tog jeg sagaen af det Haldor Snorreson fortalte — Haldor, Snorre Godes sön, var just én af de mænd, der havde været udenlands med kongen og var med på toget til Sicilien. — Så er det intet under, sagde kongen, at du kan den så vel. Kongen gav ham derpå en god skibsladning, og jævnligen sejlede Thorstein imellem Norge og Island (þáttr af þorsteini fróða). Om man end vil antage, at denne anekdote var digtet for at forherlige Harald Hårdrådes bedrifter, der vare så ypperlige og mange, at man kunde fortælle derom hele julen igennem, så giver den os endda en god indsigt i sagnemandens virksomhed, måden, hvorpå han fik sine fortællinger, og hans indflydelse på at bevare og udbrede dem. Uden tvivl havde sagnemanden også forråd på det, der ved sin eventyrlighed kunde more og forbavse, og han anbragte det vistnok, når han havde tilhørere for sig, som det kunde tiltrække; men han vidste også at skaffe sig sagaer, der udgik fra vedkommende slægts eget skød, fra öjenvidners offenlige fortællinger på altinget eller andre tilforladelige kilder. Hvad han således vovede at byde på det sted, hvor begivenhederne selv havde hjemme, ved den

konges hird, der selv havde deltaget deri, det måtte være sandhed, og sagnemandens fortælling måtte give anledning til, at det, som han måske ikke vidste, blev opfrisket. En slig saga kunde ikke vel forvanskes, thi fejlede sagnemanden i noget, som nogle tilhørere toge for gode varer, så var der nok andre, som vidste bedre besked, og som greb ham i enhver urigtig fortalt begivenhed, i enhver urigtig karakterskildring. Ellers udarter fortællingen gærne ved at gå fra mund til mund mere og mere; men under disse vilkår måtte den stedse forøges, rettes og forbedres. Der hørte en lang tid til, förend mindet kunde udslettes.

Det historiske stof måtte således ligesom af sig selv danne sig til en större eller mindre saga, til en fortælling, dels om enkelte meget fremtrædende begivenheder, dels om flere med hinanden forbundne begivenheder i en slægt, i et herred. Når kan denne mundlige saga antages at have begyndt? når nåede den sin störste blomstring? når hørte den op? Fortællingen fødtes jo så godt som med begivenheden, begyndelsen er altså bestandig fremskridende. Mindet forgik ikke med begivenheden, man nåede langt ud over den; slutningen er bestandig vedvarende. Det kan altså ikke være vor hensigt, med bestemte år at angive hverken begyndelsen eller slutningen, men kun hvilken tid der var den mundlige sagas mest blomstrende periode. Det er da sandsynligt, at fortællingen om en begivenhed først da kan have modtaget den fylde og den runding, så at der kunde blive en saga deraf, når begivenheden selv ganske var fuldendt. Det vil sige, sagaen blev til i den anden slægtfølge. Der ligger da ikke noget åbent mellemrum, ikke nogen øde tid, imellem begivenheden og dens fortælling. Den næste slægtfølge fortalte den foregåendes liv. Og ved at se den ene slægtfølge afløse den anden, rykkes man da frem til en tid, da sandsen for den levende fortælling tog af i slægterne, da man begyndte at befæste det mundlige sagn ved skriftlig bevaring.

Det er en lykkelig tanke at betragte sagastoffet. Denne tid må give sig tilkende i sagaerne selv derved at deres stof hører op. Vi have da flere tidsrum. Det første fra landets opdagelse til altingets indførelse eller landnamstiden, 874-930. Det er rundelig 50 år. Mange sagaer gå tilbage til begyndelsen af denne tid, men de ende ikke med den; de gå ud over den. De ere altså ikke blevne fulddannede för 930. Hrafnkels saga Freysgoða ender omtrent med 950 (tallene omtrent); Hænsa-Þórissaga med 965; Gísla saga Súrssonar år 978; Kormakssaga omtrent 960, men stykket om Holmgöngu-Berse omtrent 984; Egilssaga begynder med landnamet og ender omtrent 990; Vígaglúmssaga gåer omtrent fra 935 til 990 o. s. v. Der viser sig altså i sagaerne selv et andet tidsrum, fra 930 til 990, ligeledes rundelig 50 år, i hvilket den mundlige saga må have været udbredt i alle egne af landet. Det er för kristendommens indførelse. Skriftlig kan ingen da have været til, da skrift ikke var til. Kristendommens indførelse, 1000, falder i det næste tidsrum. Der trådte en ny vending ind i sagaen. Hedenskabet uddøde ikke, men den ny lære satte alle kræfter i bevægelse, og dens udbredelse beskæftigede i höj grad alle stormænd. Disse mænds liv skrider tilbage i tiden, og når frem over kristendommens lovtægt. Der danner sig et nyt tidsrum fra 990 (eller 980) til 1030. Det er den mundlige sagas blomstrende tid, ligeledes omtrent 50 år. I den er sagastoffet sluttet. Det ender omtrent med Snorre Godes død 1030. Droplaugarsona saga ender med 1006; Gunnlaugs saga ormstúngu med 1010; Njála med 1015; Laxdæla og Eyrbyggja med 1030. Ingen af Islands betydelige sagaer skrider ud over denne tid. Lysten til at sammensætte ny sagaer må da have tabt sig. Stoffet, der omfatter Islands historie fra landets besættelse til kristendommens befæstelse var udtømt.[1]

Imellem den mundlige saga og den skriftlige ligger et

[1] Guðbrandr Vigfússon, Um tímatal í Ísl. s. SsÍ I 187-89.

stort mellemrum, næsten 100 år. Skriftlig optegnelse med runer kan have fundet sted længe för kristendommen, men det kan i det höjeste kun have været en sang eller korte sætninger. Da Hallmund var dødelig såret, sagde han til sin datter: Du skal nu høre til, medens jeg fortæller mine bedrifter og kvæder en sang; denne skal du ridse efter på kevle (Grettissaga). Da Egil af sorg over sin sön Bödvars død havde besluttet at ende sine dage, sagde hans datter Thorgerde: Jeg vil ønske, fader, at vi dog levede så længe, at du kunde kvæde en gravsang over Bödvar, og jeg ridse den på kevle (Egilssaga). Den skrift, der kom ind med kristendommen, måtte have tid til at indføres og udbredes. Først 16 år efter kristendommens lovtægt afskaffedes börneudsættelse og hestekødspise. Mere end 100 år derefter blev først en egenlig kirkeret vedtaget på altinget. Isleifs skole begyndte først 50 år efter kristendommen. Der skulde først skrives breviarier o. desl., förend man kunde tænke på sagaer. Opmærksomheden blev også delt. Mange høvdinger, de forhenværende goder, vare så lærde, at de gærne kunde være præster, og mange lode sig præstevie. Skolediscipl læste Ovids breve og Amores. Jon Ögmundson overraskede engang Klæng, der gik i Holum skole og siden blev biskop, da han sad og læste i Ovid; han slog ham bogen ud af hånden, og sagde, han skulde lade det være. Ved siden af den gamle saga stillede sig nu også kirkens ydre og indre begivenheder og de ny biskoppers levnetsbeskrivelser. Der kan således være al rimelighed for, at der kunde gå 50 år, förend man begyndte at opskrive den mundlige saga: 1030 + 50 = 1080. Men de vidnesbyrd, som haves derom, skyde tiden endnu længer ud, til 1120, til Are Frode. Fortalen til Noregs konúnga sögur siger, at der forløb 200 (store, henved 250) år fra landnamenes begyndelse indtil man begyndte at skrive sagaer, det er 1120 eller 1130. Stedet hedder: De ord, som stå i en vise, blive uforandrede, sålænge visen erindres, men når en saga mund-

lig forplantes, er der fare for at noget bliver forandret eller glemt, og sagaen derved upålidelig. Det var mere end 200 år efter Islands bebyggelse, at folk her i landet begyndte at skrive sagaer, og i dette lange tidsrum vilde meget være forglemt, hvis man ikke havde både gamle og ny sange.[1] Dette vidnesbyrd falder sammen med Snorres, at Are Frode var den første, der skrev på Island, á norræna túngu fræði bæði forna ok nýja. Derefter skulde der da have hengået tre menneskealdre imellem den mundlige sagatids fuldendelse og sagaskrivningen, 100 år, hvori den gamle saga bevaredes i hukommelsen, og ny mundlige sagaer dannede sig om kristendommen og de seneste begivenheder. Disse vidnesbyrd kunne dog kun gælde i det hele, i det store. Der kan gærne have været mænd, der skreve sagaer eller dele deraf för Are Frode, men ingen vidste at navngive dem; Are Frode var den første, hvis navn man kendte. Så meget er klart, at den rette historieskrivning begyndte med Are Frode, og ikke er ældre end 1120. Den jævne, troskyldige, morsomme fortælling var nu ikke nok; forskningen måtte begynde, og den begyndte med ham. Begivenhederne skulde ordnes efter tidsfølgen, og stilles sammen med fremmede landes. De fortællinger om enkelte mænd og bedrifter, der i det höjeste ved anførelse af slægtled vare knyttede til hinanden, skulde forbindes med deres fortid og deres eftertid. Sagaen måtte vige for historien. Heller ikke kan nogen betydelig saga være nedskreven eller bleven bekendt för den tid; det måtte have vakt opmærksomhed, og kunde ikke have undgået Are Frode og hans samtidige, der så sig allevegne omkring efter stof til Islands historie. Vi sætte således den rette historieskrivnings begyndelse ved 1120. Snorre optog den og gav den sin störste fuldendelse

[1] Fortalen til Hkr, i FmS IV 4, foran Olaf den Helliges saga, efter et fragment Arn.-Magn. nr 68 fol., og i den norske udgave af P. A. Munch, Christiania 1853.

omtrent 1220-1230. Det er hundrede år. I den tid kunde sagaerne om Island være for största delen fuldendte, i det mindste de længste og bedste. Húngrvaka, de fem første skalholtske biskoppers levnet kort efter 1200.[1] Erik Oddsons Hryggjarstykki, som Snorre har benyttet (næst efter Are Frode). Munkene Odd Snorrason henved 1200, Gunnlaug Leifson för 1219, begge för Snorre, men de skreve på Latin. Efter Snorre Styrmer hin Frode, omtrent 1240. Sturla Thordson, omtrent 1260-1284. Altså 1120-1284, eller med et rundt tal 1100-1300. Hvad der er skrevet efter 1300 er gentagelser, supplementer eller historisk-romantisk digtning i en ny smag.

Forholdet imellem den mundlige saga og den skrevne. Den skrevne må i almindelighed være 100-200 år og mere yngre end selve begivenhederne. Desuagtet bærer den næsten overalt præg af den mundlige tales naivetet. Stilen er simpel, sætningerne korte, uden periodebygning. Personerne indføres talende. Planen er uden kunst; ved en person begyndes med hans slægt; overgangen sker brat fra den ene afdeling til den anden, uden kunstig forbindelse. Der anstilles ingen betragtninger; ikke forfatteren, men den handlende persons omgivelser, bedömmer ham. Personen, hans udseende og adfærd, hans dragt og alt hvad der karakteriserer ham gives i korte, fyndige træk. Og over hele fortællingen er udbredt en tryghed og tilforladelighed, som kun den har, der fortæller folkelig det, som alle tro på og hvorom ingen tvivler. Heri er overenstemmelsen så stor, at man ofte ikke har noget andet kendemærke til at bestemme en sagas alder, end sproget, de ældre eller yngre ord og former. Deraf kan man nu slutte, og det ser meget antageligt ud, at den, der skrev sagaen, slet ikke har gjort andet end at nedskrive den mundlige saga således som den gik og allerede længe havde gåct om i folkemunde. At forfatte

[1] Sagabibl. I 187. — Fortalen til BS I.

en saga var altså den letteste ting af verden. Men når man ser nöjere til, så kan dette dog kun gælde om den egenlige kærne af sagastoffet. De længere og bedre sagaer bære alle åbenbare præg af at være bearbejdelser. De lange slægtregistre har vel sagamanden ikke fortalt; de måtte föjes til. De udgöre ofte hele kapitler. Har han fortalt dem, så måtte de i alt fald undersøges og korrigeres. Der findes ofte varianter i dem. Nogle sagaer se også ud som forbindelser af flere. Der er sjælden anvendt stor kunst til at ordne og fordele de enkelte stykker; men det er dog kendeligt at der er gjort forsøg derpå. Én ting kan man også være vis på: Sagnemanden beråbte sig vel på hjemmelsmanden, men aldrig på noget skrift. Men sagaerne citere Are Frode, Snorre Sturlason, og de citere hinanden: Njála anfører Are Frode; Laxdæla anfører Are Frode, Njarðvíkíngasaga o. fl. Gunnlaugssaga anfører Snorre Sturlason og Laxdælasaga og uden tvivl et sted af Egilssaga (Sagabibl. I 129); Eyrbyggjasaga anfører Are Frode, Heiðarvígasaga og Laxdælasaga o. s. v. Derom mene Islænderne (SsÍ I 191), at det har ikke noget at betyde; man må ikke lade sig forvilde af den måde, hvorpå man nu skriver historie og anvende det på den gamle; Laxdæla hed Laxdæla længe för den blev skreven og medens den endnu ikke var til uden på folks tunge; det er derfor ikke sagt, at Laxdæla er ældre end Eyrbyggja, fordi den sidste anfører den første. P. E. Müller har allerede bemærket noget lignende: Af det sted i Eyrbyggja (s. 334): „Snorre Gode nævnes i Laxdælasaga, hvilket er mange bekendt" må angå enten en tidligere bearbejdelse eller den mundlige fortælling (Sagabibl. I 223). Men om slige citater må bemærkes, at deres indhold og sammenhæng på hvert sted må undersøges og overvejes. De kunne være tre slags: de kunne tilhøre den ældste mundlige saga; eller de kunne være sagaskriverens bemærkning; de kunne også være senere randgloser, der ved afskrifter ere optagne i texten. Den mundlige saga tilhøre de kun, når de høre væ-

senlig til fortællingens tråd; sagaskriveren eller en senere afskriver, når de indeholde kritiske bemærkninger. Når det f. ex. hedder i Eyrbyggja (kap. 7, s. 16) om Thorolf Mostrarskæggs kone Unne: „Somme sige at hun var en datter af Thorstein Röd, men Are Thorgilson hin Frode regner hende på ingen måde med blandt hans börn"; så er det klart, et denne bemærkning må være gjort af en, der kendte Are Frodes slægtregistre og ikke kan tilhøre den ældre mundlige saga. Men deslige bemærkninger forekomme hist og her i mange sagaer, hvis yngre nedskrivning, eller i det mindste fuldendelse, derved uimodsigelig bekræftes. Deslige islandske slægtsagaer eller familiehistorier ere alle anonyme, thi deres grundlag var en allerede given mundlig saga med kun enkelte kritiske oplysninger, og det kunde ikke så lige falde forfatteren eller opskriveren ind at tilföje sit navn, da han nærmest kun nedskrev hvad han af andre havde hørt og således som han havde hørt det. Anderledes er forholdet med den rette historiske saga, den der begyndte med Are Frode og endte med Sturla Thordson. Også her kan én eller flere mundlige sagaer, enten efter virkelig mundlig fortælling eller efter allerede opskrevne, næsten ordret være benyttede, men denne mundlige saga udgör dog kun partier, om end store, i denne historiske fremstilling. Fremstillingen i det hele er en selvgjort gærning. Forfatteren er ikke bleven stående ved det givne sagn; han har underkastet sagnet kritik. Han har forbundet den kundskab, han selv havde erhvervet sig mundlig eller skriftlig af gamle sange og sagn, med alt hvad han kunde erfare af andre kyndige mænd. Han har især søgt at komme efter, fra hvem fortællingen er gået ud, og har sammenlignet forskellige öjenvidners beretninger og de optegnelser, der fandtes af dem eller om dem. Han har anvendt denne kritik ikke blot på begivenhederne, på personernes handlinger og karakter, men også på deres sammenhæng i tiden, på deres tidsfølge. Det er den ægte historiske saga, noget ædlere og höjere end den

mundlige saga, hvis nærmeste formål var videlyst og moro. Hvor selvvirksom forfatteren har været kan ses f. ex. af Are Frodes Íslendíngabók, hvori han selv har samlet og ordnet alt; af Snorres Ynglingasaga, hvori han af en gammel sang og enkelte sagn har dannet en sammenhængende prosaisk fortælling.[1]

Bedömmelsen af sagaernes ægthed og troværdighed. Af udvortes grunde og af indvortes grunde. Af udvortes grunde: Håndskriftets beskaffenhed, pergament eller papir. Om papirshåndskriftet er afskrift af en ældre membran. Skriftens beskaffenhed, uden mange forkortelser eller med dem. Der mangler endnu et skrift derom.[2] Af indvortes grunde: af indholdet, af forfatteren og af sproget. Indholdets betydenhed og omfang; om begivenheden er vigtig for hele landet eller kun hører til en snæver kreds. Indholdets overensstemmelse med tidens sæder. Begivenhedernes naturlige sæder. Begivenhedernes naturlige mulighed: troen på drömme: varsler, trolddom, gengang, røber ikke opdigtning, thi de ere i tidens ånd, men vel unaturlige overdrivelser, som når Klaufes genfærd i Svarfdælasaga viser sig under en træfning ved höj lys dag og slår på fjenden med sit afhugne hoved; en saga, der helt igennem vrimler af sådanne træk, er ligefrem et eventyr. Nöjagtig angivelse af tid og sted med deres omgivelser. Sammenligning af flere sagaer; om de stemme overens i begivenheder, i personernes genealogi og karakter,

[1] Halfdani Einari Sciagraphia historiæ literariæ Islandiæ, side 98: De studio Islandorum historico. — Joh. Erici, De peregrinationibus Islandorum. Lipsiæ 1755. — P. E. Müllers Sagabibl. Sammes afh. om den islandske historieskrivning i Tidsskr. for nord. oldk. — Guðbrandr Vigfússon um tímatal (tidsregningen) i SsÍ (i Safn til sögu Íslands og íslenzkra bókmenta, udg. af det isl. literære selskab, I 185-502.)

[2] Bidrag i Gislasons Um frumparta íslenzkra túngu í fornöld, og i fortalerne til de forskellige udgaver fra senere tid.

i tidsregningen; heri viser sig i de fleste sagaer, ikke i alle, megen nöjagtighed. Mærkelige mænd forekomme i mange sagaer; tales der om en mand, der skal være meget berömt, men som ingen anden saga kender, det er mistænkeligt. Kronologien, indenlandsk og udenlandsk. Næsten alle have en og samme kronologiske tradition, nemlig Are Frodes. Sammenligning med andre historiske kilder, Islands med norske, danske, engelske, skotske, irske eller endnu sydligere. Her bliver ofte hårde nødder at knække for den historiske kritik, f. ex. Egilssaga og Chronicon Saxonicum; de norske kongesagaer om Harald Hårdrådes bedrifter i den græske kejsers tjeneste og de byzantiske historieskrivere. Historien kan være sand, endskönt kronologien er forskudt. Forfatteren: unavngiven eller bekendt mand. Hans hensigt, om han vil fortælle sandhed eller kun digter for at more. Hvorvidt han kan kende begivenheden. Måden, hvorpå han har fået sin kundskab, måden hvorpå han anvender den. Sproget: gammelt eller yngre eller nyt. Ældgamle sjældne former: es for er, þvísa, ossa for vora, vask for var ek, görva for gera. Eller nyere ord og vendinger fra riddertiden: riddarar, burðugar konur, velbyrdige kvinder. Fremmede ord: suzingull, supercingulum; kovertur, coopertorium, i Kongespejlet.[1]

Sagaernes inddeling, ordning og karakteristik. Alfabetisk fortegnelse, det er den nemmeste. Kronologisk ordning efter tiden, da de bleve endte som mundlige sagaer. Tiden da de bleve nedskrevne (som i Sagabiblioteket). Stedet, landet eller landskabet. De om Island ordnede efter fjerdingerne (som i Íslendíngasögur[2]). Indholdets omfang: et helt land, en slægt eller en mands levnet.[3] Efter oprindelsen: af sange, af sagn og selvarbejdet ved forskning. Vi ind-

[1] Sagabibl. I 15 ɔ: indledningen til Sagabibl.

[2] Jon Erikson, To breve til Luxdorph i Nyerups Luxdorphiana.

[3] Skule Thorlacius i fortalen til Njála.

dele og ordne dem, for at kunne betragte dem nöjere, efter deres indhold: 1, de historiske, der atter underafdeles efter landene som de vedkomme; og til dem knytte sig, som historiske hjælpemidler, slægtregistre og annaler. 2, de mythisk-romantiske og eventyr eller sagaer med poetisk grundlag.

HISTORISKE SAGAER.

Historisk bliver sagaen, når den ikke er udgået fra noget poetisk grundlag, men strax er opstået som en fortælling om virkelige begivenheder. Der kan vel findes vers deri, men det er for at bekræfte denne historiske sandhed, ja endog hele digte, men det er for at bevare dem. Kilderne ere, öjenvidner eller fortællinger fra dem, mundlig forplantede eller opskrevne; eller breve og andre samtidige skrifter. En lignende overgang finder her sted som för; den sande historie går over til fortællinger, der mere eller mindre nærme sig eventyret, men give sig udseende af historie. De inddeles atter i 1, sagaer, der omfatte et helt lands historie; 2, slægtsagaer, hvori gærne en begivenhed og en person er mest fremtrædende, men hvortil knyttes beretninger om slægten; 3, levnetsbeskrivelser over enkelte mænd, dels gejstlige, dels verdslige.

Til Islands almindelige historie. Are Frodes Íslendíngabók (i ÍS I). Det er et kort omrids af Islands historie fra landets bebyggelse til biskop Gissur. Den ender med en stamtavle fra Yngve Tyrkekonge til Ares fader Thorgils, og som slutter med: en ek heiter Are. Dahlmann kalder den die wahrhaftigste urgeschichte, die leicht irgend ein staat der vergangenheit aufzuweisen hat. Müller har klart karakteriseret den: „Det er kun en tör fremstilling af begivenheder, som vi på få nær kende langt fuldstændigere fra andre kilder; men den er ærværdig som den første historie, der er nedskreven i den gamle danske tunge, og den stadfæster andre sagaers beretninger." „Det Are vilde give

var historiens grundpiller: kronologi og synkronisme". Den er derhos vigtig til sprogets historie, da den indeholder ældgamle former (es, vas, gaurva, frauja). Men i denne henseende er det et stort tab, at den originale membran er forgået. Den var til i Island 1651, og ansås for at være skreven med Ares egen hånd. Biskop Brynjulf Sveinson lod den afskrive to gange bogstavret af præsten Jon Erlendson til Villingaholt i Arnæssyssel; rimeligvis to gange, fordi den første afskrift ikke ansås for at være nöjagtig nok; disse to afskrifter haves.[1]

Landnáma (i ÍS I, ældre udg. i 4to). Fortælling om Islands bebyggelse, med fortegnelse over alle landnamsmænd og deres slægt, henved 3000 navne på personer og 1400 på steder. Inddelt efter fjerdingerne. Den er beundret af alle som det eneste skrift i sit slags; neppe har noget andet land et værk at opvise som dette over sin ældste historie (Finn Magnusen). Flere forfattere have efterhånden forøget den og fortsat hinanden; der angives sex: Are Frode (1130) og Kolskegg Asbjörnson, Styrmer Frode († 1245), Sturla Thordson († 1284), Markus Thordson eller hans sön Snorre Markusson på Melum († 1313, Melabók), Hauk Erlendson (lagmand 1294, † 1334, Hauksbók). Disse mænds delagtighed må dog have været forskellig. Styrmers bog er ikke til; den ældste Landnama vi nu have er Sturla Thordsons, fra den ere alle de andre udgåede; Hauksbog er en forening af Styrmers bog og Sturlas; mindre håndbøger som Melabók have tilhørt enkelte slægter, og yngre håndskrifter ere sammendragne af ældre.[2]

[1] Werlauff, De Ario multiscio. — Fortalen til ÍS I, hvor der findes efterretninger om de ældre udgaver. — GhM I 5-7. — Med hensyn til fuldstændig optegnelse af udgaver, bearbejdelser, oversættelser af sagaer o. s. fr. henvises engang for alle til Theodor Møbius fortjenstlige arbejde: Catalogus libr. Isl. Lipsiæ 1856.

[2] Om skriftet og de ældre udgaver: fortalen til ÍS I. — Sagabibl. I 225. — Indledning til GhM I 11-60.

Kristnisaga (den Arna-Magnæanske udgave 1773 og i Biskupasögur udgivne af det isl. liter. selsk. 1858 I 1-32) en kort fortælling om kristendommens indførelse (981-1000) og kortere efterretninger om landets historie (til 1121) og tillæg, hvori nævnes Botulf, biskop i Holum (1239-1246). Heraf og af det ikke ret gamle sprog, samt fordi sagaen i håndskrifterne findes i forbindelse med Hauks Landnáma, slutter Müller at den er skreven af Hauk. Finn Magnusen derimod anfører ikke mindre end ti grunde for, at den er forfattet af Are Frode med senere tillæg. Disse beviser dreje sig om, at der nævnes flere af Ares forfædre og nære slægtninge; at hovedpersonerne, Gissur og Hjalte, vare hans eller hans venners frænder; at forfatteren røber stor lokalkundskab til Snefjældsnæs syssel, hvor Are opholdt sig i hans bedste og seneste alder; iblandt de i 14de kap. opregnede ypperste og lærdeste mænd, som levede på Island, da biskop Gissur døde (1118) nævnes Are ikke, uden tvivl har han selv fundet det upassende. Men i Íslendíngabók fandt han det passende at nævne sig. Heller ikke viser stilen og sagaens lyst til at samle legender hen til Are.

Sturlungasaga eller Íslendíngasaga hin mikla, også kaldet Blómstr (udg. af det islandske literære selskab, I-II 4to, 1817-18). Islands historie fra 1120-1284 (Sturla Thordsons død). Det var oprindelig en saga, der begyndte med Haflide Marsons levnet, 1118, der hvor Íslendíngabók og Kristnisaga høre op, og gik til 1264, Sturla Thordsons rejse til Norge. Denne saga eller disse Íslendíngasögur, var, som bogen selv siger (I 106-107) forfattet af Sturla Thordson (i det mindste fra 1201-1264) efter beretninger af mænd, der levede i hans ungdom og efter samtidige breve, såvel som efter hvad han selv havde oplevet og erfaret. Derefter må, som Müller bemærker, en munk have tilföjet det foregående og slutningen, have inddelt det hele i þættir, og indskudt nogle på sit sted i det oprindelige skrift. Finn Magnusen har opdaget, hvem denne

munk var, nemlig en sön af Snorre Markusson på Melum, Thorstein Snorreson, der var munk i Vidø kloster, siden i Helgafells kloster, hvor han blev abbed 1344 og døde 1353.[1]

Slægtsagaer, Ættasögur, efter fjerdingerne: Sunnlendíngafjórðungr, Vestfirðíngafjórðúngr, Norðlendíngafjórðúngr, Austfirðíngafjórðúngr.

Simplest at begynde fra syden og gå landet rundt.

Sönderlandet: på grændsen af Østerlandet Austr-Horn, Íngólfshöfði, Kirkjubær, Vestmannaeyar, floderne Rángá, Þjórsá. Landstrækningerne Rángárvellir og Fljótshlíð, Ölfusá. Til Sönderlandet hører Þíngvallavatn og Þíngvellir ved Öxará.

Njála eller Brennu-Njálssaga eller Fljótshlíðíngasaga (udg. af Olavius 1772, 4. Latinsk oversættelse af Johnsonius 1809, 4; dansk oversættelse i mine Hist. fort. om Isl. færd; engelsk af G. W. Dasent, I-II, Edinburgh 1861). Stedet: Rangåvallesyssel og Arnessyssel. Tiden omtr. 960-1016. Njálsbrenna 1011. Hovedmænd: Gunnar på Hliðarende og Njal på Bergthorshvol; Kvinderne Hallgerde og Bergthora; Njals sönner. Den ypperste af disse sagaer ved sin levende fremstilling og karakterskildring, samt skildring af blodhævn og rettergangen. Genealogierne føres ned til Sæmund Frode († 1133), men ikke videre, ikke til Jon Loptson, skönt sagaen omhyggelig udvikler den sæmundske slægts ætled; Sæmund Frode levede i den samme egn og nedstammede fra de handlende personer. „Stilen viser sig", efter Müller, „ved sammenligning at være den ældste islandske prosa vi have; flere ord forekomme deri, som ellers ikke findes uden i det poetiske sprog". Müller me-

[1] At sagaen i det mindste fra 1201 tilhører Sturla Thordson, se Finni Johannæi Hist. eccl. Isl. I 210. Ved udgaven er, efter Finn Magnusen, den eneste membran, der findes blandt Arn Magn. (nr 122 A fol.), ikke blevet confereret. Sagabibl. I 247. GhM I 65.

ner, at „dette i forbindelse med den måde, hvorpå det hele er fortalt, der røber en meget dannet mand, gör den formodning ikke usandsynlig, at Sæmund er forfatteren. At Sæmund kaldes hin Frode kan ikke være til hinder, thi det er siden lagt til". Håndskriftet Arna-Magn. nr 46. 4, har også på det sidste blad to vers i forskellig versart, som begge tillægge Sæmund den. Men om end Sæmund er den oprindelige forfatter, så må sagaen dog have gennemgået senere forandringer. Allerede tillægget Frode, som Sæmund ikke kunde tillægge sig selv, viser dette. I sproget findes også yngre udtryk, som riddari, guðs riddari (kap. 82 d. e. 81). Foruden Are Frode og Sæmund Frode nævnes også biskop Ketil († 1145), Kolbein Unge († 1245). Der ligger da over hundrede år imellem begivenhederne og fortællingen.[1]

Flóamannasaga (kun uddrag i GhM II, senere udgiven fuldstændig i Fornsögur af Gudbrand Vigfusson og Theodor Møbius, Leipzig 1860). Begyndelsen om flere islandske landnamsmænd er for det meste taget af Landnáma. Thorgils Orrabeinsfostres rejser og bedrifter i Norge og på Syderøerne ere tildels fabelagtige. Efter Erik Rødes indbydelse drog han til Grönland. Også denne rejse ser udsmykket ud. Finn Magnusen anser sagaen for særdeles vigtig med hensyn til Østkysten af Grönland (Troldbugten). Men denne vigtige efterretning om Thorgils ophold der, fordunkles ved de fabelagtige omgivelser. Thorlak den Hellige nævnes. Müller mener dog at den efter stilen ej kan sættes yngre end begyndelsen af det fjortende århundrede.[2]

Ved overgangen fra Sönderlandet til Vesterlandet er det at bemærke, at den nuværende afdeling af Sönder- og Vesterlandet ved Hvítá er en nyere bestemmelse. Hele

[1] Sagabibl. I 59. — Fortalen til den latinske overs. s. XV-XXVI. Om tidsregningen i denne saga Guðbrandr Vigfússon, Tímatal i Íslendíngasögum, Ssí I 414-421, 434-36.

[2] Sagabibl. I 312.

Borgefjord, der ligger ved den store Faxebugt (Faxafjörðr), hører naturligen sammen; og således i Jónsbók, hvor det hele kaldes Þverárþing, og henregnes til Vesterlandet. Først senere, i 18de årh., blev Thveråthing inddelt i Borgefjordsyssel, der hører til Sönderlandet, og Myresyssel, der hører til Vesterlandet, adskilte ved åen Hvítá, der falder i Borgefjord.

Til Vesterlandet høre:

Egilssaga eller Eigla (Arna-Magn. udgave ved Gudmund Magnæus 1809 4to, senere udgiven af Jon Thorkelson i Reykjavík 1856). Stedet Borg i Borgefjord. Tiden omtrent 860-1000 (Olaf Tryggvasons død). Slægten Mýramenn. Egil Skallagrimson og hans slægt. Helten er viking og skald. Fremstillingen levende og klar. Hans digte ere meddelte. Norges og Englands historie berøres, og der findes vigtige meddelelser om runer, nidstang, boldspil, tvekamp, domringen o. desl. At den imidlertid er skreven længe efter begivenhederne er klart; forfatteren taler om steder, sæder og skikke som noget forsvundet: Thjorså var den gang snævrere og dybere end nu; boldspil vare den gang hyppige o. s. v.; tovene imellem hesselstokkene på domstedet kaldtes vebönd. Tidsregningen stemmer med de norske kongesagaer på et par afvigelser nær. Egils ophold hos Adelsten og slaget ved Brunanborg (eller Vina) lader sig kronologisk ikke ret forene med de engelske kilder.[1]

Gunnlaugs saga ormstúngu (Arna-Magn. udgave ved Jon Erikson 1775 4to, den lærdeste og smukkest udstyrede udgave; og i ÍS II 189-276 ved Jon Sigurdson, den bedste text. Et aftryk af denne findes i Theodor Møbius Analecta 1859).

[1] Sagabibl. I 126. Fortalen til den Arna-Magn. udgave. Om tidsregningen i sagaen selv og forholdet til Norges og Englands: Tímatal SsÍ I 211, 218, 311, 321. Heri gives sagaens tidsregning medhold. — Egilssaga er oversat på Dansk i Hist. fort. om Islændernes færd hjemme og ude. På Latin er den oversat af Gudmund Magnæus i den københavnske udgave.

Fortsættelse af den forrige. Stedet Borgefjord. Tiden omtrent 990-1010. Fremtrædende er kærlighed og sang og skaldenes skinsyge: Thorstein Egilsons datter Helga og Illuges sön Gunnlaug; Gunnlaug og Skald-Rafn. Også andre sæder og skikke berøres, som börneudsættelse og sæderne i hallen. Kærlighedsbegivenheder omtales i slutningen af Egilssaga, bemærkningen om Myremændenes æt i slutningen af Egilssaga findes i begyndelsen af denne; de slutte sig således sammen. Forfatteren har levet længe efter begivenheden, men grundlaget kan gærne gå tilbage til Are Frodes og Sæmund Frodes tid. Det ældste håndskrift fra begyndelsen af det fjortende århundrede tillægger den Are Frode. Den må have modtaget en hel omarbejdning; thi Snorre Sturlason og Einar Skuleson nævnes deri. Det kunde da være randglosser i indledningen om Thorstein Egilsons slægt. I nogle håndskrifter anføres Laxdælasaga: sem segir í Laxdælasögu, ok varð þat þó síðar enn þetta (IS II 212). Her er åbenbart to randglosser: den første har sat bemærkningen til, den anden har rykket ind i selve texten.[1]

Bjarnar saga Hitdælakappa (i Nordiske oldskrifter ved Halldor Fridrikson 1847). Stedet Borgefjord. Tiden omtrent 1000-1025. Kan atter anses som en fortsættelse af Gunnlaugssaga, og ligner den i kærlighed og sang: Björns kærlighed til Oddny, og hans rejser og hans strid med skalden Thord Kolbeinson, som ender med Björns død. Sagaen indeholder nogle fejltagelser: den lader Björn, en søsterdattersön af Egil Skallagrimson opfostres på Borg hos Skule Thorsteinson istedenfor med ham.[2]

Hænsa-Þórissaga (i IS II 120-86 ved Jon Sigurdson).

[1] Sagabibl. I 69. Fortalen til kvartudgaven og til ÍS II. Om tidsregningen Tímatal SsÍ I 437-41. Latinsk oversættelse af Jon Erikson i den københavnske udgave. Dansk i Fort. om Isl. færd.

[2] Sagabibl. I 165. Tímatal SsÍ I 456.

Stedet söndre Borgefjord. Tiden omtrent 960-965. Vigtig med hensyn til udviklingen af Islands forfatning. Tungu-Odd på Breidabolstad herredshøvding. Striden imellem Hönsethorer og Blundketil. Blundketil indebrændes (962 eller 964). Thord Geller og oprettelse af fjærdingsting. Som en hjemmelsmand anføres et sted Ulfhedin, der levede omtrent 1100.[1]

Harðar saga Grímkelssonar ok Geirs eller Harðar saga ok Hólmverja (i Markussons samling 1756 8 og i IS II 1-118, ved Jon Sigurdson). Stedet söndre Borgefjord. Tiden omtrent 950-990. Grimkel Godes sön Hörd og hans fostbroder Geir. Deres ophold i Norge hos Gunhilde, opbrydningen af Sotes höj. Hörd bliver landsforvist på Island, og begiver sig med Geir til en holm i Hvalfjorden, hvor flere rømningsmænd forene sig med dem. De overfaldes og fældes. Hævn efter dem. Holmen hedder nu Geirsholm. Slutningen af sagaen anfører Styrmer Frode. Slægtregistrene føres ned til midten af det tolvte århundrede. Rimeligvis er sagaen ikke ældre end fra enden af dette århundrede, og har endnu senere modtaget forandringer. Styrmer Frode, som de vigtigste efterretninger skyldes om Borgefjord söndenfor Hvitå, har rimeligvis haft del i denne saga.[2]

Eyrbyggjasaga eller Þórsnesíngasaga (udgivet af Thorkelin 1787 4to). Stedet: Bredefjord. Tiden omtrent 880-1030. Thorolf Mostrarskeggs nedsættelse og den ældste hovtjeneste. Den ældste tingsindretning. Snorre Gode. Adskillige under: gengang og spøgeri; Frodåunder, Urðarmáni. Sagaen må være skreven för 1264 og imedens Thord Sturlason endnu levede eller efter 1220, altså henved midten af det trettende århundrede. Finn Magnusen mener dog, at

[1] Sagabibl. I 84. Fortalen til ÍS II. Tímatal SsÍ I 306, 321. Dansk overs. af P. A. Munch 1845.

[2] Sagabibl. I 279. Fortalen til ÍS II. Tímatal SsÍ I 306, 309. GhM I 29.

den ikke er skreven af én forfatter, og at de ældste efterretninger om Thorsnæsthing ere af Are Frode.[1]

Víga-Styrssaga ok Heiðarvíga (sidst og bedst udgiven i ÍS 278-394 ved Jon Sigurdson). Stedet Bredefjord og Borgefjord. Tiden omtrent 990-1015. Begyndelsen haves kun efter Jon Olafsons afskrift efter hukommelsen. Indholdet af fortællingen om Styr findes i Eyrbyggja. Vermund Mjofe får to bersærker af Håkon Jarl, Styr dræber dem i badet. Styrs datter er gift med Snorre Gode; hans overmod. Hans drabsmand Gest flygter til Borgefjord, strid imellem Borgfjordingerne og Snorre Gode. Gest flygter til Norge; men Styrs sön Thorstein forfølger ham helt ud til Miklegård. Hævnen over Styr giver anledning til Hall Gudmundsons drab i Norge; moderen egger sönnerne til hævn. En af dem, Barde, begynder den, og der holdes slaget på Heden (Heiðarvíg). Snorre Gode forliger. Forligsformularen (griðamál). Barde blandt Væringerne. — P. E. Müller anser Heidarvigasaga for den tidligst nedskrevne saga. Forligsformularen er mærkelig; dog findes en lignende i Grettissaga.[2]

Laxdælasaga (Arna-Magn. udgave 1826 4to). Stedet Laxådal i Bredefjord. Tiden 886-1030. Ketil Flatnef og hans slægt. Aude hin Djupaudge. Thorstein Røds sön Olaf Feilan. Hendes höjlægning i skib. Höskuld Dalekollson i Norge og trælkvinden Melkorka. Hendes sön Olaf På og hans rejse til kong Myrkjartan i Irland. Olaf Pås giftermål med Egil Skallagrimsons datter Thorgerde. Arveøl efter Höskuld. Olaf Pås hal og Ulf Uggesons Husdrapa. Kjartan Olafson og Gudrun Osvifsdatter. Gest Oddleifsons spådom. Kjartan Olafson og hans fostbroder Bolle Bolleson i

[1] Sagabibl. I 195. Tímatal SsÍ I 228, 333, 444. GhM I 63. Oversat på Latin af Thorkelin og på Dansk i Hist. fort. om Isl. færd.

[2] Sagabibl. I 42, 49. Tímatal SsÍ I 329, 459. Fortalen til ÍS II.

Norge hos Olaf Tryggvason. Bolle frier til Gudrun og ægter hende imod hendes villie. Kjartans sorg og giftermål med Hrefna. Høstgildet på Hjardarholt. Kjartans død. Thorgerdes hævn. Gudruns hævn. Begivenhederne ligge langt tilbage for forfatteren, og mange sagaer citeres. Der findes kun få vers og tidsregningen er ikke nöjagtig. Are Frode anføres og nogle tillægge ham den. Men slægtregistrene føres ned til Are Frodes sönnesön Are den Stærke, til erkebiskop Eysten († 1188), til abbeden Ketil på Helgafjell († 1230). Den er ikke ældre end det trettende århundrede, men kan heller ikke være yngre. Karakterskildringen er fortræffelig.[1]

Nord for Bredefjord skyder sig mod vesten Bardestrand og derpå en stor strækning med en mængde, tildels dybt indgående fjorde: Patriksfjord, Arnarfjord, Dyrefjord og den store Isefjord.

Þorskfirðíngasaga eller Gullþórissaga (udgivet af Konrad Maurer. Leipzig 1858. Sagaens slutning er trykt i Ný Félagsrit 21. år, ved Gudbrand Vigfusson). Stedet Thorskefjord. Tiden 900-930 (på Harald Hårfagers tid). Gullthorer samler sig guld i Finmarken tilligemed Hall på Hofstades sönner. Hall vilde have guldet, deraf opkom en strid, og derom gjordes Thorskfirdingasaga (Landn. i ÍS I 124). Der opkastedes höje over dem, der vare faldne i slaget. Der stiftedes forlig, men ikke på tinge, da det var förend Ulfljot bragte love til Island. Den historiske fortælling er blandet med eventyr.[2]

Gísla saga Súrssonar (i Markussons samling 1756 8, og i Nordiske oldskrifter ved Konrad Gislason 1848). Stedet Haukadal i Dyrefjord. Tiden omtrent 950-980. Indholdet

[1] Sagabibl. I 220. Fortalen til kvartudgaven. Tímatal SsÍ I 219, 340, 442, 450. Oversat på Latin af Thorleif G. Repp, og på Dansk i Hist. fort. om Isl. færd.

[2] Sagabibl. I 102. Fortalen til udgaven. Tímatal SsÍ I 356.

om Gisle fortælles kortere i Eyrbyggja. Gisles søster Thordis var moder til Snorre Gode. Gest Oddleifson. Brødrene Gisle og Thorkel og deres svogre Vestein og Thorgrim indgå fostbroderlag. Skikkene derved. Gisle og Vestein i Viborg; en penning, som kunde skilles i to dele. Hustruernes trætte, Vestein findes myrdet i sin seng med spydet Gråside. Thorgrim binder helsko på liget. Vintergilde hos Thorgrim til Freys ære. Gisle dræber ham med Gråside. Thorgrims höjlægning i skib. Börk hin Digre stævner Gisle. Gisles fredløshed; han fældes af en købt drabsmand, Eyolf. Börks hustru kræver skilsmisse. Efter P. E. Müller er det en af de ældste sagaer. Finn Magnusen tillægger Are Frode grundlaget.[1]

Hávarðar saga Ísfirðíngs eller Ísfirðíngasaga (i Markussons samling 4, Söguþætter Íslendínga 1756, og i Nordiske oldskrifter 1861 ved Gunnlaug Thordson med dansk oversættelse). Stedet Isefjord. Tiden 1001-1003. Thorbjörn og hans friller. Håvard Skalds sön Olaf dræbes af Thorbjörn, der ægter en datter af Gest Oddleifson. Håvard kræver bod for sin sön og forharmes. Med otte frænder overfalder han Thorbjörn om natten, da denne kom sejlende hjem. Håvards vers. Landnama omtaler begivenhederne og kalder sagaen Ísfirðíngasaga.[2]

Fóstbræðrasaga (udgivet af Gunnlaug Oddson 1822 8 og i Nordiske oldskrifter 1852 af Konrad Gislason). Stedet, den går ud fra er Isefjord. Tiden omtrent 1010-1030. Vermund gift med Olaf Pås datter Thorbjörg. Håvars sön Thorgeir og Besses sön Thormod, kaldet Kolbrúnarskáld, indgå fostbroderskab. Thorgeir bliver fredløs, rejser udenlands, kommer hjem, og fældes. Thormods elskovshandel med Kolbrun. Han drager til Grönland for at hævne sin fostbroders død. Han besøger Knud den Mægtige i Dan-

[1] Sagabibl. I 174. Tímatal SsÍ I 362. GhM II 576.
[2] Sagabibl. I 269. Tímatal SsÍ I 365.

mark. Han fulgte Olaf den Hellige fra Norge, vendte tilbage med ham, istemmede Bjarkemålet om morgenen för slaget ved Stiklestad, og døde af sit sår i slaget. Efter P. E. Müller er den ældste bearbejdelse fra det tolvte århundrede; senere har den fået mange tillæg.[1]

Til Nordlandet høre:

Kormakssaga (Arna-Magn. udgave 1822. 8vo med lat. oversættelse; på Dansk i Hist. fort. om Isl. færd.). Stedet Midfjord. Tiden omtrent 930-984. Skalden Kormak, hans kærlighed til Stengerde og hans digte. Kormaks rejser. Rolf Krakes sværd Sköfnung. Holmgangslovene. Sagaen er romantisk udsmykket, men henføres dog af P. E. Müller til det tolvte århundrede.[2]

Þórðar saga hreðu (i Markussons samling 4 og i Nordiske oldskrifter ved Halldor Fridrikson med dansk oversættelse 1848). Stedet Midfjord. Tiden omtrent 970. Thord Hredas søster Sigride og Midfjord-Skegge. Thord Hreda nævnes hverken i Landnama eller andensteds.[3]

Hallfreðarsaga (udgiven i Fornsögur af Gudbrand Vigfusson og Theodor Møbius). Stedet Vatnsdalen. Tiden omtrent 988-1008. Skalden Hallfred Ottarson, hans rejser og ophold hos kong Olaf Tryggvason. Sagaen findes også indlemmet i den længere (yngre) Olaf Tryggvasons saga, der er trykt i FmS II-III, og i Flatøbogen I.[4]

Vatnsdælasaga (udg. af E. C. Werlauff 1812 4, og i Fornsögur af Gudbrand Vigfusson og Theodor Møbius 1860). Stedet Vatnsdalen. Tiden omtrent 870-1000 (kristendommen). Ingemund den Gamle. Freysbilledet og hovet. Hans sönner, den heftige Jökul, berserksgængeren Thorkel, den sindige Thorstein; Thorsteins sön, den smukke Ingolf.

[1] Sagabibl. I 157. Tímatal SsÍ I 462. GhM II 252. 270.
[2] Sagabibl. I 143. Tímatal SsÍ I 371.
[3] Sagabibl. I 272. Tímatal SsÍ I 370.
[4] Tímatal SsÍ I 382 og fortalen til udgaven.

Thorkel Krafla og kristendommen. Udtog af indholdet findes i Landnáma. Ingen vers, men ypperlige skildringer. I enkeltheden afviger den fra andre sagaer. P. E. Müller henfører den til det tolvte århundrede. Det er måske noget for tidlig. Forestillingerne synes fra en senere tid: Bersærkegang anses for en sygdom.[1]

Finnbogasaga hins ramma (udgivet med Vatnsdæla af E. C. Werlauff 1812, og et aftryk af Svein Skúlason, Akreyri 1860). Stedet Flatødal og Vidđdal. Tiden omtrent 950. Finnboge den Stærke udsat. Eventyr i Norge. Stridigheder med Ingemunds sönner. Tidsregningen er uforenelig med Vatnsdælasaga. P. E. Müller henfører den til enden af det trettende århundrede.[2]

Grettis saga Ásmundarsonar eller Grettla (i Markussons samling og i Nordiske oldskrifter 1853 ved Gunnlaug Thordson). Stedet Vesterlandet og Nordlandet. Tiden omtrent 872 (slaget i Hafrsfjord)-1033. Gretters eventyr i Norge. I sin fraværelse bliver han fredløs på Island. Hans flugt, eventyr og ophold på Drángey i Skagefjord. Hans banemand drager til Miklegård, men forfølges af Gretters broder. Grundlaget er historisk, men sagaen er udsmykket med eventyr. Slutningen er fabelagtig. Islænderne (Vigfusson) anse denne saga for en af de ypperste, den mest islandske i ord og ånd, et billede på det land, hvor den blev til. Den er ikke blot fuld af Gretters vers, men også af hans ordsprog. Dog nægtes ikke, at den har megen lighed med vættesagaerne. Mig er den ulidelig formedelst sine overdrivelser, der vidne om en senere fordærvet smag. Gretters spyd fandtes i en mose i Sturla Thordsons alderdom († 1284). Sagaen kan altså ikke være ældre end enden af det trettende århundrede.[3]

[1] Sagabibl. I 151. Tímatal Ssí I 243, 377. Fortalen til udgaverne. Dansk oversættelse i Hist. fort. om Isl. færd.

[2] Sagabibl. I 286. Tímatal Ssí I 378.

[3] Sagabibl. I 261. Tímatal Ssí I 234, 375, 379, 468.

Bandamannasaga (i Markussons samling 4 og i Nordiske oldskrifter ved Halldor Fridrikson 1850). Stedet Midfjorden. Tiden omtrent 1050, altså efter den gamle sagatids slutning. Den står i forbindelse med Grettissaga. Odd Ofeigsons strid med Gretters søstersön Ospak. En proceshistorie. Anføres i Gretters saga. Efter P. E. Müller neppe ældre end det fjortende århundredes ende.[1]

Vígaglúmssaga (i Markussons samling 8. På Suhms bekostning udg. 1786 4 af Gudmund Peturson og i ældre ÍS 1830 II). Stedet Øfjord. Tiden omtrent 920 - 1000 (kristendommen). Ingjalds sön Eyolf herredshøvding. Hans sön Glum i Norge. Glums strid med Thorkel. Oxen blotet til Frey. Sagen med Thorvald Krok, og ed på ringen. Sag med Gudmund den Mægtiges broder Einar. Det er en af de ældste sagaer og giver bidrag til sædernes historie.[2]

Vemundar saga ok Víga-Skútu eller Reykdælasaga (i ældre ÍS II 1830). Stedet: egnen omkring Mývatn og Reykjadalen i Thingøsyssel. Tiden omtrent 960-990. Indholdet tildels i Vígaglúmssaga. Den er yngre end den forrige. P. E. Müller henfører den til det trettende århundrede.[3]

Ljósvetníngasaga eller Guðmundar saga hins ríka (i de ældre ÍS II 1830). Stedet Øfjordsyssel og Thingøsyssel. Tiden omtrent 990-1050. Thorgeir Gode, Gudmund den Mægtige og deres sönner. Håkon Jarls gaver. Gudmunds magt. Einar på Thverå. Familie- og tingstridigheder; den er vigtig til at oplyse aristokratiets begyndelse. Ingen vers. P. E. Müller henfører sagaen til enden af det tolvte århundrede.[4]

þórhalls þáttr ölkofra (i Markussons samling 4 1756).

1 Sagabibl. I 315. Tímatal SsÍ I 491. Ný Fèlagsrit 18de år side 156.

2 Sagabibl. I 76. Tidsregningen: i kvartudgaven. Tímatal SsÍ I 255, 387, 394. Latinsk overs. i den københavnske udgave.

3 Sagabibl. I 266. Tímatal SsÍ I 399.

4 Sagabibl. I 139. Tímatal SsÍ I 403, 485.

Thorhall brændte sex goders skov i Blåskove omtrent 1020 og den sag som rejste sig deraf. En proceshistorie.[1]

Svarfdælasaga (i ældre ÍS II 1830). Stedet: Svarfaðardal. Tiden omtrent 900-960. Meget eventyrlig og tildels fabelagtig. Neppe ældre end det fjortende århundrede.[2]

Valla-Ljótssaga (i ældre ÍS II 1830). Stedet Øfjordsyssel. Tiden omtrent 1000-1010. Stridigheder imellem Svarfdælingerne og Gudmund den Mægtige. P. E. Müller henfører den til det tolvte århundrede.[3]

Til Østerlandet høre:

Vápnfirðíngasaga eller Brodd-Helgasaga (i Nordiske oldskrifter 1848 ved Gunnlaug Thordson. Lacunen i sagaens midte se Ný Félagsrit 21de år s. 118 ff). Stedet Vapnefjord. Tiden omtrent 970-990. Brodd-Helge og hans svoger Geiter overfalde en Nordmand, striden om byttets deling. Geites og Brodd-Helges død. Kampen i Bödvarsdal. Enkelte bidrag til oldtidens skildring. Slægtregistrene gå til midten af det tolvte århundre, så sagaen kan være fra dets slutning.[4]

Þorsteins saga hvíta (udgivet i Nordiske oldskrifter af Gunnlaug Thordson 1848). Stedet: Vapnefjord. Tiden omtrent 960. Thorsten den Hvite var en farfader til Brodd-Helge. Denne saga er derfor enslags indledning til den forrige saga.[5]

Hrafnkelssaga Freysgoða (udgivet af P. G. Thorsen og K. Gislason 1839 8; og i Nordiske oldskrifter 1847 ved K. Gislason og en oversættelse ved N. L. Westergård). Stedet: Rafnkelsdal i Mulesyssel. Tiden omtrent 950. Rafnkel og hesten Freyfaxe. Striden med Sam. Feransdom. Ingen

[1] Sagabibl. I 316. Tímatal Ssí I 489.
[2] Sagabibl. I 306. Tímatal Ssí I 259, 389.
[3] Sagabibl. I 97. Tímatal Ssí I 259, 484.
[4] Sagabibl. I 99. Tímatal Ssí I 404.
[5] Tímatal Ssí I 265.

vers, men mærkelige oplysninger til gudedyrkelsen, rettergangen og forfatningen.[1]

Njarðvíkíngasaga eller Gunnars þáttr þiðrandabana (trykt bag i Laxdæla 1826). Stedet: Njardvigen i Mulesyssel. Tiden henved 1006. Om Thidrandes drab.[2]

Droplaugarsona saga eller Fljótsdælasaga (i Nordiske oldskrifter 1847 ved K. Gislason). Stedet: Fljotsdalen i Mulesyssel. Tiden omtrent 980-1006. Slutter sig til den forrige ved Hrafnkels sönnesönner. Handler om brødrene Helge og Grím, Droplaugs sönner. Tildels i forbindelse med Droplaugarsonasaga: To bearbejdelser, den kortere eller ældre fra midten af det tolvte århundrede, den længere, der ikke er trykt, er langt yngre og vistnok uægte.[3]

þorsteins saga Síðu-Hallssonar (udgiven i Theodor Møbius's Analecta, Leipzig 1859 s. 168-84). Stedet: Söndre Mulesyssel. Tiden omtrent 1010-1050. Thorsteins udenlandsrejser og hans strid med Thorhadd, som han havde betroet sit godord. Er flere brudstykker.[4]

Disse sagaer omfatte ikke det hele land; det er kun brudstykker af dets historie. Ikke engang en slægts historie gives, men kun brudstykker deraf. De tjene vel ofte til gensidig at bekræfte hinanden, men undertiden afvige de dog i enkelte angivelser af tid og sted. Det er besynderligt nok at disse afvigelser ikke ere större ved fortællinger, der ere forplantede ved mundlig overlevering, förend de bleve nedskrevne, og som til det oprindelige grundlag have modtaget udvidelser og tillæg. Deres historiske kritik står endnu på et temmelig lavt trin; P.E. Müllers Sagabibliothek er fortræffeligt, men det er kun en begyndelse; Vigfussons Tímatal betrag-

1 Sagabibl. I 108. Tímatal Ssí I 268, 407.
2 Tímatal Ssí I 409, 451.
3 Sagabibl. I 90. Tímatal Ssí I 268.
4 Sagabibl. III 474. Tímatal Ssí I 490.

ter kun én side; Tyskernes skrifter ere nærmest kun brudstykker om dette og hint. Da forfatterne ere ubekendte, går den i almindelighed ud på, at føre i det mindste alle de vigtigere tilbage til Are Frode, Sæmund Frode, Styrmer Frode. Men således som vi nu have dem, kunne de i almindelighed ikke være forfattede af dem. Hvad kritikken hidtil har kunnet udrette er kun at adskille de ældre fra de yngre, dem imellem 1100-1200, imellem 1200-1300 og efter 1300. Disse sagaers historiske udbytte er heller ikke altid betydeligt; det meste af de historiske fakta kendes allerede andensteds fra, og en stor del af det, som de meddele af ubekendt stof, er af ringe vigtighed; denne mængde af smålige omstændigheder, denne sammendyngning af mænds og steders navne, der kunne være verden ligegyldige omkring begivenheder, der i sig ere ubetydelige, og den uendelige ensformige stil uden afvexling og periodebygning, gör læsningen af mange, især af de mindre sagaer, trættende og ufrugtbar. Det meste, der kan give dem historisk interesse er bevaringen af enkelte oldtidstræk, levninger, der oplyse landets forfatning og sæder. Men i nogle ere disse ægte levninger atter blevne belemrede med urimelige overdrivelser og eventyr. De kunne derfor kun få en ren historisk interesse, når alt det unyttige, uvigtige, og tildels forvanskede stof fejes ud, så at den historiske kærne ene bliver tilbage. Stoffet vil da svinde betydeligt ind. Sproglig interesse have de naturligvis som alt hvad der er nedlagt i sproget. Men deres störste interesse er den æsthetiske, hvilket dog kun gælder om de större, som Vatnsdæla, Laxdæla og fremfor alle Njála. Så skarp en karakterskildring, så levende og dog i alle sine omgivelser historisk tro skildringer, som disse, findes der ikke mange af i nogen literatur. Det er fuldendte historiske romaner. Hele deres anlæg viser, at de først have været fortalte i mindre stykker, og at de enkelte dele senere ved kunst ere forbundne til et afrundet helt.

Gunnlaugssaga begynder med en dröm, og hele sagaen er en udvikling af denne dröms opfyldelse. Laxdæla ordner sig ligeledes efter Gudruns drömme. Hallgerdes tyveöjne i begyndelsen af Njála forudsiger os allerede den handling, hvorved hun fremkalder Gunnars død. Slige ting vise os en kunstner, en kunst, om man vil, der var natur for sagnmanden. Laxdæla lægger an på sentimentalitet. Egilssaga går til grændsen af sandheden for at hæve sin helt som viking og skald; der er meget pral i den. Herved adskille disse historiske skildringer sig væsentlig fra den kritiske historie. De blive til overlagte livsbilleder. Man vil i dem „ikke blot erfare en tildragelse, men man vil erkende den i dens sammenhæng med livet"; „ikke blot vide, at det og det er sket, men man vil i sit gemyt have et billede af hele tiden, sammensat af dens enkelte træk; ikke blot kende mandens navn og årstallene i hans liv, man vil have hele manden selv, hans åsyn, hans udseende, hans bevægelser og alt hvad der igennem det ydre kan vise hvad der har levet i hans sjæl. Ligesom helteskaren i hine gamle digte bevæger sig for vore öjne, og vi med dem drage ind i kampen, og stå midt i deres forsamlinger, deres rådslagninger, og se deres kvinder i deres blyhed eller hoffærdighed, kort se menneskeheden i dens glæde og sorg", således har netop det samme gentaget sig i denne sagaart, „imedens den törre historie kun viser hen på de øde steder, hvor hine mænd og kvinder vandrede, eller graver f. ex. et sværd op, hvorpå man kan læse et årstal". Deslige skildringer kunne med rette kaldes hvad Göthe kalder sit levnet, sandhed og digtning, thi de besidde alle ypperlige egenskaber af den historiske roman, uden vilkårlig at være opdigtet. Denne indre fuldkommenhed hos de gode, de bedste islandske sagaer, sagde Hauch, vil nok blive påskönnet, nu eller med tiden; den tid vil komme, sagde han, at hine fortællinger, der fødtes imellem Islands jökler, skulle gentages imellem

Alperne, og deres individuelle skönheder nydes af alle civiliserede nationer.[1]

Levnetsbeskrivelser vedkommende Island:

Gejstlige:

Húngrvaka (Arna-Magn. udg. 1778 8, og i BS I 58-86 ved Gudbrand Vigfusson), Hungervækkeren, indeholder de fem første skalholtske biskoppers levnet. Forfatteren siger, at han har sammensat sin bog, for at det ikke skulde glemmes hvad han havde hørt af Gissur Hallson (lovsigemand 1181-1200, † 1206) og nogle andre kyndige mænd; og at en af hensigterne med hans arbejde var at opmuntre unge mennesker til at lægge sig efter modersmålet, det norske sprog og hvad deri er skrevet, love eller sagaer eller anden historisk kundskab. Den ender med biskop Klængs død 1178. Det hedder, at biskop Thorlak var landets helgen. Han blev kanoniseret 1198. To år efter blev Jon Øgmundson kanoniseret. Altså må Hungervaka være skrevet efter 1198. Forfatteren var gejstlig. Sproget er rent og har endog forældede udtryk.[2]

Þáttr af Þorvaldi víðförla (i den Arna-Magn. udgave af Húngrvaka og i BS I 35-40). Thorvald Kodranson fra Skagefjord på Nordlandet. Ophold hos Svend Tveskæg. Drog med Biskop Frederik til Island. Drog til Jerusalem og døde i et kloster i Garderige. Gunnlaug munk († 1219) havde hørt fortællingen om de to bersærker (kap. 3 i BS) af Glum Thorgilsson, der atter havde hørt den af en anden navn-

[1] Jfr Wilhelm Grimm, Ueber die Entstehung der altdeutschen poesie und ihr verhältniss zu der nordischen, i Daubs und Creutzers studien 1808 IV. — Hauch, Indledning til forelæsninger over Njalssaga og flere med den beslægtede sagaer, i hans Afhandlinger og æsthetiske betragtninger, 1855. — Konrad Maurers bemærkninger i Isländische volkssagen.

[2] Sagabibl. I 186. Fortalen til den Arna-Magn. udgave og fortalen til BS I.

given mand. Stilen røber en munk, og fortællingen om de udenlandske begivenheder er mindre tilforladelig end om de islandske.[1]

Saga Þorláks biskups (den ældste i BS I 87-124).[2]

Páls saga biskups (i den Arna-Magn. udgave af Húngrvaka og i BS I 127-48).[3]

Jóns saga helga af Gunnlaug Munk, oprindelig skreven på Latin (trykt i BS I 215-260).[4]

Árna saga biskups (udgiven to gange af det isl. literære selskab, først tilligemed Sturlungasaga 1820, og senere i BS I 679-786), f. 1237, † i Bergen 1298. Biskop i Skalholt 1269-98. Under forbindelsen med Norge.[5]

Laurentius saga biskups (trykt i BS I 789-877), f. 1267 † 1330. Biskop i Holum 1324. Hans ophold i Norge. Den sidste af islandske slægt- eller biskoppesagaer.[6]

Disse levnetsbeskrivelser ere også vigtige, de ældre til at oplyse Islands tilstand, de yngre til at oplyse forbindelsen med Norge. Adskillige legender findes i dem som i Kristnisaga.

Islands genealogier og annaler, som historiske hjælpemidler og til at oplyse sagaerne.

Genealogierne stige op til verdens skabelse. De så-

[1] Sagabibl. I 319. Fortalen til BS I.

[2] Sagabibl. I 334. Fortalen til BS I. Udtog i Finni Joh. Hist. eccl. Isl.

[3] I fortalen til BS I fører udgiveren bevis for at alle tre sagaer: Húngrvaka, Pálssaga og Thorlaksaga ere af en og samme forfatter, en præst i Skalholt, hvis navn er ubekendt, der levede i slutningen af 12te og beg. af 13de årh.

[4] Sagabibl. I 321. Fortalen til BS I.

[5] Sagabibl. I 326. Fortalen til BS I.

[6] Sagabibl. I 330. I fortalen til BS I fører udgiveren bevis for at denne saga er skreven af præsten Einar Haflidason født 1307 † 1393.

kaldte Lángfeðgatal eller de ældste kongerækker, fra hvilke slægter på Island atter udledte deres herkomst. Slægtledenes opbevaring var en yndlingssag. Det såkaldte Lángfeðgatal (i Langebek, SrD I 1-6): Odins forfædre fra Noah; Norges konger fra Odin til Harald Hårfager; de danske konger fra Odin til Hardeknud. Det har været benyttet af Are Frode og Snorre Sturlason. — De islandske slægter i Landnáma og i sagaerne f. ex. Njála. Denne kundskab hørte også til sagnmandens bestilling.

Annaler eller optegnelser over Islands lovsigemænd og mærkelige begivenheder år for år, ikke blot om Island, men tildels over verdenshistorien, såvidt den var bekendt. Nogle begynde fra verdens skabelse. Rimeligvis have mænd som Isleif, Are, Sæmund begyndt deslige optegnelser, men de egenlige annaler ere langt senere samlede og nedskrevne, først efter at sagaskrivningen var ophørt, omtrent fra 1300. Annales vetustissimi (hos Langebek SrD II) til 1313. Annales regii (hos Langebek SrD III) til 1341. De kaldes også efter stederne, hvor de bevaredes: Odde-annaler, Skalholt-annaler, Flatø-annaler. Samlet udgave, Ízlenzkir annálar, den Arna-Magnæanske udgave 1847 4, med fortaler af E. C. Werlauff og Jon Sigurdson.

Om den ældste tid eller til sagaalderens ende (1030) findes der i annalerne kun få og korte efterretninger. Men derfra og til Sturlungealderen blive efterretningerne omstændeligere, og efter dens ophør blive annalerne til en vigtig kilde. Fra det fjortende århundrede vides ikke stort andet end hvad der står i dem; de må da træde i sagaernes sted. Sagaen var nu forvandlet til krønike.[1]

Grönland og Vinland. Gunnbjörn fra Isefjord fandt Gunnbjörnskær på østsiden af Grönland. Erik den Røde fandt Grönland. Fra Grönland gjordes rejser til Vinland. Are Mårson blev dreven til Hvítramannaland. De fleste

[1] Fortalen til udgaven. Tímatal SsÍ I 194.

fortællinger derom tillægges Are Frode, som igen havde dem fra sin farbroder Thorkel Gellerson.

Eiriks þáttr hins rauða (optagen i Hkr I, hvortil den ikke hører; trykt i Ant. Amer., GhM I og Flateyjarbók I). Erik den Røde fra Jæderen i Norge drog med sin fader til Island. Efter en trætte blev han forvist, og drog ud for at finde Gunnbjörnsskær. Han opdagede Grönland (Vester-Grönland) og kaldte landet Grönland. Han vendte tilbage til Island, og fór så tilligemed mange andre over for at bebygge det, femten år för kristendommen blev lovtagen på Island (985). Eriks sön Leif den Lykkelige (hinn heppni) blev af kong Olaf Tryggvason sendt for at kristne Grönland, og fandt Helluland, Markland og Vinland. Fortællinger om de første opdagere, deriblandt Thorfinn Karlsefne, som de nöjagtigste fortællinger herom tillægges. Slægterne føres i slutningen ned til Björn Gilsson, der blev biskop i Holum 1147 og til Brand Sæmundson, der blev biskop i Holum 1163. Den er sammensat af brudstykker, der sent ere samlede.

Þorfinns saga karlsefnis (udg. i Ant. Amer. og GhM I). Begyndelsen om Erik den Rødes opdagelse af Grönland er efter Landnáma. Beskrivelsen over valaen Thorbjörg er mærkelig. Thorfinn Karlsefnes rejse til Vinland og begivenheder der. Tildels fabelagtig som sagnet om Enfodingeland. Slægterne føres ned til Hauk lagmand († 1334.) Brudstykkerne, hvoraf den er samlet, ere vel ældre, men det er ikke rimeligt med Finn Magnusen at lade denne i sig selv mådelige saga være oprunden af gamle digte.[1]

Nogle mindre fortællinger (i GhM II): Grænlendínga þáttr. Einar Sokkeson drager til Norge for at skaffe Grönland en biskop. Sigurd Jorsalefarer sendte en klerk Arnald derover, der blev Grönlands første biskop. Fra det 13de årh.[2]

[1] Sagabibl. I 291, hvor den kaldes saga om Erik den Røde og Thorfinn Karlsefne (GhM I 285).

[2] Sagabibl. I 288.

Auðunar þáttr vestfirðska (udg. af B. Thorlacius, Program 1818 fol.; i P. A. Munchs og C. R. Ungers Oldnorske læsebog. FmS VI). Islænderen Audun køber i Island en hvidbjörn, som han forærer Svend Estridsen. En anekdote.[1]

Færøerne:

Færeyíngasaga (udgiven af C. C. Rafn 1832, 8[2]). Throud fra Færøerne på markedet ved Haløre i Danmark. Han bemægtiger sig herredömmet over Færøerne, og sender sin fældede fætters tvende sönner til Norge. Den ene af dem, Sigmund Bresterson, vinder anseelse hos Håkon Jarl ved sine bedrifter. Håkon Jarl og Sigmund ved Thorgerde Hörgabruds billede. Sigmund sejler til Færøerne, og tvinger Thrond til at afstå øerne, den ene halvdel til Sigmund, den anden til Håkon Jarl. Sigmund var jarl over Færøerne, men deltog i Jomsvikingeslaget. Jomsvikingasaga kender ham ikke. Olaf Tryggvason får ham til at lade sig kristne og at indføre kristendommen på øerne. Thrond forfægter hedenskabet og overrumpler Sigmund, der svømmer hen til en naboø, hvor han dræbes af en bonde (1002). P. E. Müller bemærker, at sagaen vel ingen vers har, men derimod alle andre indvortes præg på ægthed. Sigmunds minde lever endnu på almuens læber (Debes). Der haves også et Sigmundarkvæði; men der ere flere uoverensstemmelser imellem det og sagaen. Debes og Hammershaimb have oplyst, at sagaen har blandet de to øer, store Dimun og Skuvø; Össurs drab er henlagt til et urigtigt sted. Hvad sagaen fortæller om Skuvø, at den er ubestigelig undtagen på ét sted, passer kun på Dimun, til hvilken ø Sigmundarkvæði også hensætter handlingen. Snorre Sturlason omtaler slet ikke Sigmund, men begynder først begivenhederne på Færøerne, der hvor Sigmunds historie ender, med Thrond og Olaf den Hellige (kap.

[1] Sagabibl. I 345. Om disse grönlandske sagaer: GhM; C. C. Rafn, Antiquitates Americanæ. Tímatal SsÍ 367.

[2] med dansk og færøisk oversættelse. — 1833 udgiven på ny af C. C. Rafn og G. C. F. Mohnike med tysk oversættelse.

136 i Olafs s. helga). At Snorre skulde, som P. E. Müller mener, have benyttet denne Færeyíngasaga, der skal have udgjort et sammenhængende helt, Thronds hele liv, skönt den i Flatøbogen er skilt ad i flere þættir, og at den var en af Snorres skriftlige kilder, er ikke rimeligt. At den er skreven i det tolvte århundrede, hvilket C. C. Rafn også antager, omtrent 1100, senest 1150, er altså ikke antageligt. Snorre kan gærne have kendt indholdet, men så har han med sin rette historiske takt forbigået Sigmund som en poetisk folkehelt. Det er også det poetiske i sagaen, der gör den så tiltrækkende. Den Færeyíngasaga, som vi nu have i Rafns udgave, er en sammensætning af flere stykker i Flatøbogen (altså fra en langt senere tid) og et stykke af Olaf Tryggvasons saga, forenede til et helt. Der har neppe været nogen sådan sammenhængende Færeyíngasaga, og Snorre kan da heller ikke have benyttet den.[1]

Orknøerne.

Orkneyíngasaga (udg. 1780 4to af Jon Jonson på Suhms bekostning med latinsk oversættelse). Orknøernes historie fra Harald Hårfagers tid til 1206. Snorre Sturlason citeres deri (udg. side 116). Den kan ikke være skreven för 1250. Heller ikke længe efter, da den indeholder en god historisk fortælling, grundet tildels på samtidige skaldesange. Der har været flere mindre sagaer om jarlerne, som her ere forbundne. Om den ældste tid har man haft en Jarlasaga, som udgör begyndelsen af udgaven med overskrift Frá Jörlum. Denne begyndelse stem-

[1] Sagabibl, I 183. Fortalen til C. C. Rafns udgave, hvori også indholdet af Sigmundarkvæði. — Hammershaimb i Oldskrift-Selskabets Antikvarisk tidsskrift 1846-1848, s. 261. Sigmundarkvæði er et udsmykket folkedigt: Kristendommen indføres ved Thamber (Thangbrand) o. s. v. Sigmunds deltagelse i Jomsvikingeslaget er i udgaven tagen af Olaf Tryggvasons saga. I Flatøbogen derimod føres beretningen tilbage til Are Frode (se udgaven s. 272).

15*

mer ordret med Hkr, Ólafs s. helga, kap. 99-109, hvor den har overskriften Jarlasaga, enten den nu er indført deri af Snorre selv eller senere optagen. Overensstemmelsen er så stor, at der endog gentages de samme citater: sem getit er í Glymdrápu. Derimod mangler i Orkneyíngasaga verset: þess getr Arnórr jarlaskáld. Der har altså været en Jarlasaga, men kun om de ældste begivenheder, som kan være benyttet i Hkr, og kun denne del af sagaen kan være ældre end Snorre. Det har været en fælles kilde for Heimskringla og denne saga. I Heimskringla kap. 109, hvor fortællingen slutter, afviger Heimskringla og afrunder fortællingen, medens Orkneyíngasaga rolig fortsætter. I Heimskringla, Ólafs saga helga ere desuden flere þættir indførte, hvis det er af Snorre selv, ser man deraf, hvorledes han har afrundet fortællingen.

I udgaven er tilföjet legenden om den hellige Magnus († 1110).[1]

Norske kongesagaer ere dels sagaer, nedskrevne om enkelte konger, dels rækker af sagaer, der omfatte flere, ældre og yngre, kongers liv og regering. To konger tildroge sig især opmærksomhed, Olaf Tryggvason og Olaf den Hellige, og der haves bearbejdelser af deres historie.

Om Olaf Tryggvason haves tre sagaer:

1) Ólafs saga Tryggvasonar, af Odd Snorreson, munk i Thingøre kloster på Island, begyndt omtrent 1160 og endt omtrent 1170 (udgiven i FmS X, og af P. A. Munch, Christiania, 1853). 2) Ólafs saga Tryggvasonar, af Gunnlaug Leifson, ligeledes munk i Thingøre kloster, forfattet omtrent 1200 (udgiven i FmS I-III). 3) Ólafs saga Tryggvasonar (udgiven i Skalholt 1689-90, I-II). Begge de første, Odds og Gunnlaugs vare skrevne på Latin, og vi kende dem ikke uden af de islandske oversættelser og omarbejdelser. I dem

[1] Sagabibl. I 229. Torfæi Orcades. Fortalen til udgaven. P. A. Munch, Symbolæ ad historiam antiquiorem rerum Norvegicarum, s. 18: Genealogia comitum Orcadensium. Geografiske oplysninger om Orknøerne af P. A. Munch i AnO 1852 o. fl. st.

begge siges, at bogen blev vist Gissur Hallson, og blev rettet og forbedret efter hans råd. Det er vel flyttet over fra den ene i den anden. Odd beråber sig på Are Frode og Sæmund Frode (på Ares frasagn og Sæmund med hensyn til tidsbestemmelsen. FmS X 275 og 276; på Sæmunds skrift: svá hefir Sæmundr ritat um Ólaf konúng í sinni bók. FmS X 289. (Ej flere steder). I slutningen anføres hjemmelsmændene, og der tilföjes så at Gissur Hallson havde gennemset den: þessir menn kendu mèr svá sögu Ólafs konúngs Tryggvasonar, sem nú er sagt. Ek sýnda ok bókina Gissuri Hallsyni ok rètta ek hana eptir hans ráði. (FmS X 374). Gunnlaug beråber sig ligeledes på Are og Sæmund, på Ares saga med hensyn til tidsbestemmelsen, (FmS I 55, 89), på Ares bøger i et senere tillæg: í bókum Ara prests fróða. (FmS III 163). Sæmund om Nadodd. (FmS I 235). Hvem oversætteren eller omarbejderen har været vides ikke. Finn Magnusen mener, at det var Styrmer Frode, der oversatte dem begge, fordi Snorre behøvede ham til at oversætte dem for sig, da han vilde bruge dem. Det er en løs gætning. Snorre forstod jo selv Latin. Skalholterudgaven anses for en sammensmæltning af Odds og Gunnlaugs arbejder, eller rettere Gunnlaugs arbejde med nogen tilföjelse af Odds og mange andre tillæg, skrevet af Berg Sokkason, abbed i Munkethværå 1325-1334 og atter 1345 til hans død omtrent 1350.[1]

Om Olaf den Hellige:

Ólafs saga hins helga, den mindre eller den legendariske (første gang udgiven efter håndskrift i Upsala af R. Keyser og C. R. Unger. Christiania 1849) kan deles i to afsnit, den egenlig historiske del og fortællingerne om Olaf den

[1] Fortalerne til udgaverne. Sagabibl. III 197. GhM I 45, 55-56. II 222, 273. H. Einari Sciagr. historiæ literariæ Isl. under Norge. Sveinbjörn Egilsons Fortale til ShI I. Finni Johannæi Hist. eccl. Isl. I 80. Fortalen til Ólafs saga ens helga af P. A. Munch, Christiania 1853. S. XLIII.

Helliges mirakler. Den kan ikke være skreven för 1152, heller ikke længe efter, omtrent 1160-1180, altså för Snorre. Fortællingerne om Olafs jærtegn grunde sig tildels på ældre skriftlige optegnelser, den historiske del derimod på mundlige beretninger. Stilen i dem er forskellig. Den historiske del viser hverken overblik eller historisk forskning. Mest fjerner den sig fra Snorres fremstilling. At sagaen er udarbeidet og skreven i Norge skönnes af udtrykkene hèrlenzkr (kap. 77) og hèr í landinu (kap. 78), hvor der på begge steder tales om Norge; hvilket dog ikke udelukker muligheden af at enkelte sagn kunne være optegnede efter en Islænders mundlige beretning. Håndskriftet er skrevet i Norge, i det trettende århundrede, men det er genpart af et ældre håndskrift, hvilket er klart deraf, at skriveren på enkelte steder har misforstået sin original og opløst dens forkortninger fejlagtigt. Således udgiverne. Herimod bemærker Jon Thorkelson (Um Fagrskinnu ok Ólafs sögu helga i SsÍ I 137-84), at når man sammenligner det tilsvarende sted i Hkr (Ólafs s. helga, kap. 253 om Svend Alfivesons love. Hkr II 385) så står der, isteden for hèrlenzkr, þarlenzkr, og udtrykket hèrlenzkr beviser derfor ikke andet, end at afskriveren, der skrev i Norge, isteden for þarlenzkr, som stod i hans original, satte hèrlenzkr, og ligeså istedenfor þar í landinu satte hèr í landinu. Det var en meget simpel og for ham naturlig forandring. Og kun på to steder forekomme disse udtryk. De gå ikke igennem det hele skrift. Stykket om jærtegnene sammenligner han med Arna-Magn. 619 4. Begge øst af samme original. Men i Ólafs saga helga ere gamle talemåder forandrede til nyere, somme steder ere de gamle udtryk sprungne over, somme steder har han ikke forstået dem, men sat andre ord, der betyde noget ganske andet. Og selv om han benyttede enkelte norske ordformer, kan heller ikke det synes forunderligt. Da vi således ingen original have for os, men en afskrift, tagen i Norge, kan denne ikke være noget bevis imod, at originalen var skreven

på Island. Da vi nu have en forfatter til Olaf den Helliges levnet, nemlig Styrmer, uden nogen bog, og vi her have en bog, en Olaf den Helliges saga, forskellig fra Snorres og noget ældre, men uden forfatter, så kunde man falde på at hjælpe på dem begge, og at tillægge Styrmer Frode den historiske del, der udgör et eget værk (til kap. 101) at sige originalen dertil, som har ligget til grund for afskriften. Det er kun et indfald, men Styrmer har virkelig forfattet en lífssaga Ólafs hins helga, nogle uddrag deraf findes i Flatøbogen, trykte i FmS V. Nogle af disse uddrag nærme sig til denne kortere Ólafssaga; men de vise dog kun, at de tildels have benyttet samme kilde.[1]

Ólafs saga hins helga, den större eller historiske (udg. i FmS IV-V, men efter senere håndskrifter, og i Ólafs saga ens helga, af P. A. Munch og C. R. Unger, Christiania 1853). Yngre end den foregående, som forfatteren endog tildels har benyttet. Den antages for et uddrag af Snorre Sturlasons saga om Olaf den Hellige, hvormed den i det væsenlige stemmer overens. Eller om dette er en af afskrifterne af Snorres eget værk, og den Ólafssaga der findes i Heimskringla er en udvidelse deraf, forsynet med Snorres fortale?[2]

Rækker af norske kongesagaer:

Ágrip af Noregs konúnga sögum (udgivet af P. A. Munch i Samlinger til det norske folks sprog og historie II og i FmS X). P. E. Müller har ikke kendt det. Fra Halfdan Svarte til Sigurd Jorsalefarer. Det er yngre end Theodoriks skrift. Erkebiskop Eystein omtales og hans flytning af Mariekirken. Det henføres til begyndelsen af det trettende århundrede. Det antages at være samlet og skrevet i Norge, hvilket sluttes af sproget. Det eneste håndskrift, der er til, har tilhørt Islændere og er kommet hertil fra Island. Jon Thorkel-

[1] Fortalen til udgaven og P. A. Munchs fortale til Ólafs saga ens helga. Christiania 1853, s. IV, XIV. Jón Þorkelsson, Um Fagrskinnu og Ólafs sögu helga Ssí I 137-84.

[2] P. A. Munchs fortræffelige fortale til udgaven.

son siger, at den særegne retskrivning kun beviser, at håndskriftet er meget gammelt, skrevet medens der herskede vaklen. I meget lig Reykjaholts máldagi (uafgjort). Sammenligning med Snorre viser, at han ej har udskrevet det.[1]

Fagurskinna, et håndskrift, således kaldt af Torfæus for sit smukke bind og sin smukke skrift; eller Ættartal Noregs konúnga. (Udgivet af P. A. Munch og C. R. Unger, Christiania 1847). För Københavns ildebrand 1728 var der to membraner; nu kun papirsafskrifter. Det interessante norske fund af et membranblad af den i et gammelt fogedregnskab. Fra Halfdan Svarte til Erling Skakke og Magnus Erlingson. Udgiverne antage, at den er skreven i Norge, da den omtaler Island som et fra nedskriverens hjem forskelligt land: þar, det er på Island; þángat, det er til Island, ikke híngat o. s. v., og af skrift og sprog skönnes, at de oprindelige membraner vare skrevne i Norge og af Nordmænd. Derimod siger Jon Thorkelson at udtrykkene þat land og þángat om Island ikke have så meget at betyde som det synes. At den beråber sig på navngivne Islændere. Håndskriftet er efter Håkon Håkonsons død eller 1263, og för er Fagurskinna ikke samlet. Forfatteren har benyttet Snorre eller samme kilder som han. Den norske afskriver, hvis det var en norsk, har læst flere navne galt. Den bruger de islandske (ikke de gamle hedenske) navne på ugedagene, hvilke ikke brugtes i Norge. Eiríksmál, som Snorre ikke kender, findes her; og overhovedet fjerner ingen af bearbejdelserne af kongesagaerne sig mere fra Snorres Heimskringla, end denne. Det er ikke Snorres kilde.[2]

[1] Fortalerne af P. A. Munch og sammenligning med den mindre Ólafs saga helga i fortalen til Ólafs saga ens helga, den större, s. XI og med Theodorik. Jón þorkelsson, Um Fagrskinnu og Ólafs sögu helga SsÍ I.

[2] Fortalen til udgaven. P. A. Munchs fortale til Ólafssaga ens helga, den större, s. XIX. Jón þorkelsson, Um Fagrskinnu og Ólafs sögu helga SsÍ I.

Håndskriftet Morkinskinna (den rådne skindbog) kaldet så af Torfæus (i det kgl. bibl. gamle kgl. saml. nr 1009 fol. Afskrift Arna-Magn. nr 315 4). Fra Magnus den Gode til Sigurd Haraldsons død. Med mange mindre fortællinger. I Magnus den Gode og Harald Hårdrådes historie stemmer den med Flatøbogen; i de følgende kongers historie nogenlunde med Snorre, men med afvigelser og tillæg.[1]

Håndskriftet Hrokkinskinna (den runkne skindbog) således kaldet af Torfæus (i det kgl. bibl. gamle kongl. samling nr 1010 fol. Dermed beslægtet Arna-Magn. nr 66 fol.[2]). Det begynder noget senere end det forrige, efter at Magnus den Gode var kommen på thronen, og går så langt som Heimskringla. Til enden af Harald Hårdrådes regering stemmer det nogenlunde med Flatøbogen. Nu og da følger det Heimskringla ordret. Med tillagte mindre fortællinger. Et sted antydes tiden efter Snorres død. Ikke ældre end det fjortende århundrede. Rask anser den for yngre end Flatøbogen.[3]

Flateyjarbók (udgiven i Christiania 1860 ff.), Flatøbogen. Den har fået sit navn af øen Flatey i Bredefjord, hvor biskop Klæng af Skalholt stiftede et kloster 1172, der blev forflyttet til Helgafell 1184. På denne ø boede en bonde Jon Torfeson, der ejede håndskriftet, men på ingen måde vilde overlade det til biskoppen i Skalholt, Brynjulf Sveinson, der indsamlede håndskrifter til kong Frederik den Tredie, förend biskoppen selv drog hen til ham og fik det til foræring, hvorimod biskoppen gav bonden skattefrihed for en lille landejendom. Således kom bogen til det kgl. bibliothek, hvor den endnu findes (i gamle kongelige samling nr 1005-1006 fol.). Den giver selv oplysning om, når den er skreven og af hvem, nemlig af Jon Præst Thordson og Magnus Præst Thorhallson, og blev begyndt 1387,

[1] Sagabibl. III 449. Fortalen til FmS VI.

[2] efter den er trykt FmS VI.

[3] Sagabibl. III 452. Fortalen til FmS VI.

endt 1395. Efter høvdingen Jon Håkonson på Videdalstungas foranstaltning. Det er en uordenlig og ukritisk samling af alt hvad samlerne kunde få af större og mindre sagaer og þættir om Norge. Deriblandt også til den ældre tid: þáttr Hálfdanar svarta, upphaf ríkis Haralds hárfagra, þáttr Hauks hábrókar, þáttr af Ólafi Geirstaðaálfi. Noget i den stemmer ordret med Snorre.[1]

SNORRE STURLASONS HEIMSKRÍNGLA eller Kríngla heimsins eller Noregs konúnga sögur.[2]

[1] Sagabibl. III 437. Finni Johannæi Hist. eccl. Isl. III 639. Fortalen til Ólafs saga hins helga, den mindre, s. VI. Fortalen til FmS X. — Jon Sigurdson har i fortalen til Islandske Annaler først gjort opmærksom på at den er skreven på Videdalstunga, men er senere kommen til Flatø.

[2] udgiven af Peringsköld, Stockholm 1697 fol. — Af Schöning og Skule Thorlacius, Hafniæ 1777-1783, fol. I-III, med latinsk og dansk oversættelse, den danske af Jon Olafson. Aftryk efter denne udgave Holmiæ 1816-1829, 8. Den islandske udgave, Leirárgörðum 1804, 8, kun 1 b. i 2 hefter. Danske oversættelser af Jon Mortensen 1594, 8; af Peder Clausen 1633, 4, 1757, 4; af Grundtvig 1818-1822, 4. Norske: af Aall, Christiania 1838-1839; af P. A. Munch, Christiania 1858 ff. — Særskilt, Ynglingasaga af C. Säve. Svenske af Richert? Stockholm 1816-1829, 8 (efter det stockholmske aftryk) Tyske: af Wachter, Leipzig 1835-1836, 8; af Mohnike, Stralsund (1835-1837. 1 b. Engelsk af Laing, London 1844, 8. Til undersøgelsen om hvad der er Snorres ægte værk er det også vigtigt at bemærke de vigtigste håndskrifter: Jöfraskinna (kongernes skindbog), således kaldet af Torfæus: membran, der brændte i Københavns ildebrand 1728, afskrift af Torfæi håndskriver, Asgeir Jonson (Arna-Magn. nr 38 fol.). — Featureíssbók, Codex Frisianus, tilhørte Otto Fris: membran fra begyndelsen af det fjortende århundrede, deri mangler Ólafs saga helga, men den indeholder resten af Heimskríngla og Hákonar saga Hákonarsonar. Om Codex Fris. at se fortalen til FmS IX, XIII-XV. K. Gislason, Um frumparta, p. III-VIII — Kríngla, af Arne Magnusson kaldet Codex academicus primus: membran, brændte også i Københavns ildebrand, afskrift af Asgeir

DEN ISLANDSKE HISTORIESKRIVNINGS BLOMSTRINGSTID. SNORRES FORFATTERVIRKSOMHED.

P. E. Müller opstiller her en sætning, som Finn Magnusen og andre have hyldet, hvis pålidelighed vi derfor nu må overveje. De sætte historieskrivningens blomstrende tid för Snorre. „Mange", siger Müller, „måske de fleste sagaer, både om tildragelserne i Island selv og om begivenhederne i de nordiske riger, ere blevne nedskrevne i det seneste i løbet af det tolvte århundrede", 1100-1200. Beviserne derfor ere af meget forskellig art: Sammenligningen imellem sagaerne om islandske begivenheder viser en så mærkelig forskel i sproget, periodebygningen og den hele fortællings ånd, at der må have gået en lang række af år imellem deres affattelse. — Men derved, at noget varer en lang tid, bestemmes jo hverken når det begyndte eller når det hørte op. — Flatøbogen indeholder afskrifter af en stor mængde sagaer, de yngste 1395; de ældste, som Sigmund Brestersons saga, må da være over et århundrede ældre. — Men derved bliver den ikke ældre end 1200. — Af Snorres værk. Der måtte meget være forarbejdet, förend et sådant værk kunde skrives. Snorre havde skriftlige sagaer for sig: Skjöldúngasaga, Orkneyíngasaga, Erik Oddsons skrift, og alle de andre med. — Her göres alle de andre til Snorres kilder, altså vare de ældre; men det var just det, der skulde bevises. Hvad der formodenlig har givet anledning til hele denne anskuelse, og hvorpå Finn Magnusen også beråber sig, er endelig et sted i Sturlúngasaga I 106-7, anført hos

Jonson (Arna-Magn. nr 35 og 36 fol.). Efter den er texten trykt i den københavnske Hkr I-II. — Eyrspennill, hvorefter Hkr III er aftrykt, i Arna-Magn. 47 fol. — En gammel afskrift, formodenlig efter en Membran, afskreven af Magnus Einarson (Arna-Magn. nr 70 4). — Codex Wormianus, på papir, skreven i Sænikedal i Norge 1567 (Arna-Magn. nr 37 fol.). — Om disse håndskrifter: fortalen til Hkr I s. XXIII. GhM II 237. Fortalen til Torfæi Hist. Norv.

P. E. Müller: Margar sögur verða hèr samtíða, sem ek hefi skipt í þætti o. s. v. — Flestar sögur, er hèr hafa gjörzt á Íslandi, vóru ritaðar, áðr Brandr biskup Sæmundarson andaðist; en þær sögur, er síðan hafa gjörzt, vóru lítt ritaðar, áðr Sturla skáld Þórðarson sagði fyrir Íslendíngasögur: De fleste sagaer, som her have tildraget sig på Island, vare skrevne för biskop Brand Sæmundson døde (1201), men de sagaer, som siden have tildraget sig, vare lidet skrevne för Sturla Skald Thordson fortalte Islændingasagaer. P. E. Müller, Finn Magnusen og Gudbrand Vigfusson (SsÍ I 190) antage, at det gælder alle sagaer om Island. Stedet er klart og indeholder intet almindeligt vidnesbyrd. Forfatteren gör alene rede for *sit* værk, for Sturlungasaga, han gör rede for *sine* kilder, om de sagaer, der ligge til grund for Sturlúngasaga og vare optagne i den. Der tales aldeles ikke om andre islandske slægtsagaer, hvoraf nogle gærne kunne være yngre og ere det. Endnu mindre tales der om de norske kongesagaer, så at deraf intet kan sluttes om, at nogle af dem vare ældre end 1200, vare til för Snorre. Hin Müllers sætning, at de fleste sagaer både om tildragelserne i Island selv og om begivenhederne i de nordiske riger ere nedskrevne i det seneste i løbet af det tolvte århundrede, er et postulat uden bevis.[1]

[1] I den ene af de to membraner af Sturlúngasaga, fra hvilke alle papirshåndskrifter stamme (AM 122 B) hedder det: Flestar allar sögur, þær er gjörzt höfðu á Íslandi, áðr Brandr biskup Sæmundarson andaðist, vóru ritaðar; en þær sögur, er síðan hafa gjörzt, vóru lítt ritaðar, áðr Sturla skáld Þórðarson sagði fyrir Íslendíngasögur. Den anden membran (AM 122 A) har her en forvansket text, og har forrykket ordene vóru ritaðar og sat dem foran istedenfor bag ordene: áðr Brandr biskup Sæmundarson andaðist, hvorved den logiske tråd forstyrres, og den mening falder ned som fra skyerne, at de fleste sagaer skulde være skrevne för år 1201, noget som strider mod alle andre literær-historiske vidnesbyrd. Skönt man blot kendte stedet efter den forvanskede text, vare dog alle is-

Da Snorres Heimskringla er det mest fuldendte af den gamle nordiske sagaliteratur og det eneste, som kan udholde nogen sammenligning med den klassiske historieskrivning, bliver undersøgelsen om dette skrifts oprindelse og sammensætning en af de vigtigste i literaturens historie, og det så meget mere, da en kritisk udgave endnu mangler, og vel tildels derfor kritikken derover kommen på en afvej, som det endelig er på tiden at forlade. Tidligere end P. E. Müller yttrede Otto Sperling, „at Snorre ikke egenlig var forfatter til Heimskringla, men snarere samler eller redaktør af forskellige skrifter til de norske kongers historie." P. E. Müller har i Sagabibliotheket og i sine undersøgelser om Snorres kilder[1] underkastet dette værk en omstændelig betragtning, men denne mands sædvanlige skarpsyn synes her at have forladt ham. „Snorre Sturlason", siger han, „hører

landske forfattere för P. E. Müllers tid enige om at forstå det, som om det blot angik Sturlúngasaga og dens dele; man hjalp sig på den måde at sige, at biskop Brand havde forfattet den første del af Sturlúngasaga og Sturla siden fortsat hans værk. (Björn på Skardså i 17de årh., biskop Finn Jonson o. m. a.) Derfor opstilles biskop Brand altid som forfatter i ældre skrifter. Således som stedet nu foreligger, er det jo ganske klart. Uheldigvis følger udgaven her den membran, som har den forvanskede text; det samme göre alle papirshåndskrifter af Sturlúngasaga i den Arna-Magn. samling og i det store kongelige bibliothek, og vistnok også Sturlungas håndskrifter i Stockholm. Den eneste fuldstændige afskrift af den anden membran (AM 122 B) findes, så vidt vides, alene i the Advocate Library i Edinburgh, skreven af den lærde præst Eyjolf Jonson († 1745) og kaldt Vallnabók. N. M. Petersens forklaring af dette sted bekræftes altså fuldstændig af selve texten. P. E. Müllers hypothese, at sætte den islandske historieskrivnings blomstringstid allerede i det 12te årh., er alene grundet på dette sted i Sturlunga, står og falder altså med det.

Gudbrand Vigfusson.

[1] i vidensk. selskabs hist. skr. og i 6te tome af Hkr.

til de i literaturens årbøger af skæbnen begunstigede forfattere, hvis minde er blevet forherliget, ikke alene for deres værkers eget værd, men fordi frugterne af en hel tidsalders stræben blev ved dem efterkommerne bevaret." „I almindelighed forestiller man sig Snorre som den, der selv havde samlet de gamle skaldesange og andre historiske minder, og ved at forbinde disse med Are Frodes, måske også Sæmund Frodes første ufuldkomne forsøg, blev derved i stand til at frembringe et værk, hvilket vi både i henseende til form og indhold have grund til at beundre." Efter derpå at have bemærket, at der vare flere kongesagaer för Snorre, og at have sammenlignet hans værk med de andre, især de i håndskrifterne endnu henliggende bearbejdelser, kommer P. E. Müller til følgende resultat: „Snorres fortjeneste kan ikke bestå i, at han möjsommeligen samlede materialierne, det var allerede sket för hans tid; heller ikke i, at han kronologisk ordnede begivenhederne, det havde Are Frode gjort, på hvis tidsbestemmelser Snorre beråbte sig; heller ikke i, at han pragmatisk havde forbundet det historiske stof, eller deraf givet ny anskuelser, eller fortalt det i et skönt foredrag. Han fortæller jo begivenhederne i det hele som de för hans tid bleve fortalte, uden at indblande egne betragtninger; hans stil er ikke forskellig fra hans samtidiges, og han tager ligeså lidet som dem i betænkning, ordret at udskrive andre." Skönt dette måtte synes at berøve Snorre næsten alt værd som historieskriver, vedbliver dog Müller: „Ikke desto mindre ere Snorres fortjenester såre store. Sammenligningen imellem hans værk og dets kilder lærer os, hvorledes han med kritik, smag og fordomsfrihed har øst af disse. Han anfører intet uden det, hvorfor han har antagelig hjemmel; han forkaster hvad der ikke passede med historiens værdighed, hvad der var altfor småligt, tilligemed de fleste legender, hvoraf adskillige af afskriverne ere siden blevne indskudte i hans værk. Derimod forbigår han ej de karakteristiske træk, og har trolig bevaret den gamle sagas

livlige fremstilling. Uden tvivl har Snorres måde at behandle historien på været denne: Han tog de allerede skrevne sagaer for sig, udstrøg hvad der mishagede, gjorde udtog af hvad der var for vidtløftigt, tilföjede en enkelt berigtigelse, og hist og her nogle flere strofer af de gamle skalde. Det således gennemgåede håndskrift overgav han til sine afskrivere. Har han da end ikke derved synderligen forøget det historiske stof, så har han dog påtrykt det forhånden værende smagens og kritikkens præg, og derved overantvordet det til efterkommerne som en uforgængelig skat." Finn Magnusen tiltrådte aldeles Müllers mening.[1]

Der ligger åbenbar en modsigelse deri. Når Snorre på denne måde samlede sit værk, så var hans fortjeneste, hans smag og kritik ikke så stor. Således kunde man sige, at det er ikke værdt at frembringe noget godt, noget ypperligt; en utaknemlig efterslægt vil, isteden for at nyde det, skære det i stykker. Den kommer og ser igennem sine afslidte briller i det med kunst fuldendte broderi ikke andet end en sammenflikning af klude, i det fineste kobberstik ikke andet end en række af prikker, i det ideale maleri ikke andet end en samling af klatter, som maleren har taget op, den ene af én farvepotte, den anden af en anden. Det er til at harmes over. Og igennem det fuldendte historiske værk, der er samlet med omhu og udført med kløgt, ikke andet end en sammenhobning, som forfatteren dannede ved at udslette hist, indstrege her og så lade sin skriver skrive det af.

Imod denne betragtningsmåde af Snorres værk, har jeg allerede for omtrent en snes år siden (1840) yttret mig; og Nordmændene (Keyser, Munch, Unger) have ydermere mere og mere afviget fra Müllers.

„Snorre, sige de, er ingen slet og ret ordner og nedskriver af det i mundlig overlevering eller ældre optegnelser

[1] Sagabibl. III 398. GhM. Om Sperling E. C. Werlauffs bemærkning i Nord. tidsskr. for oldk. III 121.

bevarede historiske stof; han er, hvad netop jævnførelsen med de øvrige behandlinger af Norges kongesagaer overbevise os om, en kritisk bearbejder af sit æmne, ihvorvel hans kritik ikke fremtræder for læseren i udtalte lærde overvejelser, men blot i omordningen af det hele, i måden hvorpå han knytter begivenhederne til hinanden, i valget af hvad der optages og hvad der udelades, i foretrækken af den ene form, hvori samme saga fremstiller sig, for den anden." Eller med andre ord: Snorre har gjort det som en god historiker bör göre.

Man vil bedömme Snorre ved at sammenligne ham med hans kilder. Det er et fortræffeligt foretagende. Men kender man disse kilder? Uden det kan jo sammenligningen ikke finde sted. Man har en del navne på sagaer, som man ikke kender, og man har en del håndskrifter om Norges historie, nogle ældre, nogle yngre, kun få gamle; af dem alle skal Snorre have øst. Men hvor ligger beviset derfor? Snorre har haft kilder, som man ikke kender, og man antager, at kilder, som man kender og endnu har, have været hans, i samme form, som vi nu have dem. Det er en hovedvildfarelse. Var det ikke langt naturligere at spörge: 1, have vi Snorre selv, hans eget værk, uden forandringer og uden tilsætninger? og, når vi antage, at vi så omtrent have det, 2, hvilke kilder angiver han selv som sine kilder? og hvorvidt kende vi dem? kunne vi kende dem?

P. E. Müller anfører Snorres kilder. Der er først en række af skrevne sagaer: Ynglingesaga, Halfdan Svartes saga, saga om Sigurd Hjort, Harald Hårfagers riges ophav, Harald Hårfagers saga, Håkon Adelstens saga, Jomsvikinge saga, Olaf Tryggvasons saga af Gunnlaug Munk, samme af Odd Munk, adskillige bearbejdelser af Olaf den Helliges saga, en saga om jarlerne på Orknøerne, Færøingernes saga, Håkon Ivarsons saga. Hertil kommer historiske skrifter, der omfatte flere kongers bedrifter: en Konungebogen, kon-

úngabók, måske den samme som Æfi Noregs konúnga[1]; Are Frodes skrifter om de norske konger, Sæmund Frodes skrift af samme indhold, Erik Oddsons Hryggjarstykke. Endelig kongesagaerne i Fagurskinna fra Halfdan Svarte til kong Sverre; i Morkinskinna fra Magnus den Gode til Sigurd Haraldsons død; i Hrokkinskinna fra Magnus den Gode til Sverre. „Hvorledes", siger P. E. Müller, „Snorre har benyttet disse sagaer, lærer os sammenligningen imellem hans værk og Jomsvikingesaga, Gunnlaugs og Odds værker, Orknøingernes saga, samt de i håndskrift henliggende kongesagaer" (det er Fagurskinna, Morkinskinna og Hrokkinskinna). Et andet sted anføres som en af Snorres kilder, en saga om Knud den Gamle (den Store); det er den som Snorre selv foran har skrevet.[2] Der tages ikke hensyn til, hvilke sagaer der ere ældre, hvilke der ere yngre end Snorre. Heri ligger netop vanskeligheden, og det var bestemmelsen deraf, hvorpå kritikken skulde gå ud. Som Snorres kilder anføres sagaer, som vi kun kende i en senere form. Med Snorre sammenlignes Jomsvikingasaga, men den vi have er yngre. Snorre har haft Jarlasögur om Orknøerne. Måske, men så sammenlignes han med vor Orknøernes saga, der er senere og selv anfører Snorre. Når det samme findes i Morkinskinna og Hrokkinskinna, så skal Snorre have skrevet dem ud, men der skulde jo først bevises, at de ere ældre end hans tid og kunde være hans kilder. Gunnlaug Munks Ólafs saga

[1] Kongebogen, konúnga bók, det er selve Snorres Heimskringla (se håndskrifterne), så Snorres skrift antages også her som kilde til sig selv.

[2] P. E. Müller om kilderne til Snorre s. 260. Stedet findes i Magnúsar saga góða kap. 23: Kong Knud lod dræbe Ulf Jarl, svá sem ritat er í sögu Knúts konúngs gamla. Snorre havde jo selv fortalt det foran, og til stedet (Hkr III 27) findes en variant: sem fyrr er ritat o. s. fr., som i det mindste gör det sandsynligt, at Snorre henviser til sig selv.

Tryggvasonar kende vi kun af nogle anførelser i en större bearbejdelse, ikke desmindre göres hele denne bearbejdelse til Gunnlaugs skrift, og bliver således en af Snorres kilder. Overhovedet sammenlignes Snorre med næsten alt hvad der er til; og hvor der er overensstemmelse, er det ham, der har taget af de andre, ikke de andre, der have udskrevet, suppleret og formeret ham. Thi der gås altid ud fra det, at den historiske sagaskrivning var fuldendt för Snorres tid (og Finn Magnusen og Sveinbjörn Egilson stemme i med i det). Rettere havde det været at sige, at Snorre var deres kilde og ikke de hans. Ved behørig sammenligning vil man uden tvivl komme til et ganske andet resultat, nemlig dette: At flere mænd för Snorre have forsøgt at behandle kortere dele og længere afsnit af Norges historie, men uden at kunne frembringe nogen fuldstændig fortælling med historisk kritik og i et dannet foredrag. Denne hæder tilkommer Snorre og skal ikke berøves ham. Efter hans tid søgte man atter at samle hvad man kunde få, fra ham og fra andre; og hvor et håndskrift åbenbar følger hans fortælling, om end med tilsætninger og enkelte forandringer, kan man trygt antage, at hans fortælling har ligget til grund. Den gode forfatter skriver ikke de slette samlere af, men disse skrabe sammen fra alle kanter hvad de kunne finde af gode forfattere og af slette, og det samlede bliver endog under deres hænder forvansket. Den korte, fyndige, klare fremstilling, det er mesteren; den brede, snaksomme, konfuse, der samler alt, uden at lægge vægt på noget, det er stymperen.[1]

Det er unægtelig et af de vigtigste og interessanteste spörgsmål i den oldnordiske literatur, den måde, hvorpå Heimskringla er opstået. Dets besvarelse er imidlertid meget gådefuld. Når man vil vejlede sig til at besvare, be-

[1] P. E. Müller, Om kilderne til Snorres Heimskringla og deres troværdighed, i det kgl. vidensk. selskabs historiske afhandlinger II (også aftrykt i Hkr VI) s. 180.

tragter man i almindelighed Snorres egne ord i fortalen til hans værk, og slutter deraf, at han ikke selv udarbejdede, men lod nedskrive ved andre de sagaer det indeholder. Men dette udtryk kan atter modtage flere forklaringer: Man kan enten tænke sig, at Snorre slet ikke arbejdede selv, men blot lod adspredte udarbejdelser og sagaer samlede nedskrive i én bog, eller at han ikke blot samlede disse, men også først bearbejdede dem til et hélt, og derpå lod dem nedskrive ved andre. Med hensyn til hans kilders behandling kan man endelig antage, at han kun benyttede dem, som han på hvert sted anfører, eller tillige en stor mængde andre, af hvilke afskrifter ere komne til vor tid. Herved bliver nu at overveje, om noget herom lader sig fastsætte efter gamle vidnesbyrd, dernæst, om noget lader sig slutte af værkets egen beskaffenhed, og endelig, hvad der lader sig slutte af dets sammenligning med andre lignende, tildels udførligere sagaer.

Vidnesbyrdene ere, på fortalen nær, så godt som ingen. Betragter man fortalen med opmærksomhed, så taler Snorre selv her i første person, og det ikke som en, der blot lod andres allerede fuldfærdige arbejder afskrive, men som den, der selv bearbejdede begivenheder efter dels mundlige, dels skriftlige kilder. Han siger nemlig, at han lod skrive (lèt rita) således som han havde hørt kyndige mænd sige[1] (svá sem ek hefir heyrt fróða menn segja) og stamtavlerne eftersom de havde været ham lærte (eptir því sem mèr hefir kennt verit). Og dette grundede sig igen dels på Lángfeðgatal, dels på gamle sange og kvæder. Om de sidste kilder vare mundlige eller skriftlige, lader sig ikke med fuldkommen sikkerhed bestemme; men det er dog höjst sandsynligt, at man på Snorres tid ikke lod sig nöje med blot mundlig overlevering, men også havde mange slægtregistre og sange nedskrevne. Det synes også at følge af udtrykket: det

[1] Dette tillæg udelader P. E. Müller der hvor han taler derom.

findes (sumt þat er finnst í Lángfeðgatali), der ej vel lader sig forklare om mundlig overlevering. At Snorre benyttede skriftlige kilder bliver dernæst også klart af det han siger om Are Frode, som den der først, efter visse navngivne mænds mundlige beretninger, skriftlig bearbejdede Islands historie og derhos tillige andre nordiske kongers og landes. Den måde, hvorpå Snorre taler herom, i det han først nævner Lángfeðgatal og gamle sange, udbreder sig over deres troværdighed, går derfra over til Are Frodes egenlige historiske bearbejdelser, viser, at han betragter alt dette som kilder, han har benyttet til sit værk. Altså fortalen i sit hele sammenhæng viser, at værket er grundet dels på mundlige beretninger, dels på skriftlige optegnelser, og det således, at Snorre selv redigerede dette til et hele. Hvis hans arbejde derimod kun havde bestået i, at han lod sine afskrivere afskrive andre allerede givne arbejder, så er det ufatteligt, hvorledes han i sin fortale kunde komme til at bruge udtryk som de ovenfor anførte. Han måtte jo da have sagt, at han i denne bog lod samle andres sagaer eller andre sådanne udtryk, hvori denne mening klart kunde ligge.

Ved overskriften over Ynglíngasaga har Codex Frisianus: Hèr hefr upp Konúngabók, eptir sögu Ara prests fróða, ok hefr fyrst um þriðjúngaskipti heimsins, en síðan frá öllum Noregs konúngum. Denne overskrift er nu vistnok en senere afskrivers og ikke Snorres ord, men dog vigtig som bevis på, at det er det hele værk, Kongebogen, som herefter følger. Den kan forstås på to måder: enten således, at denne kongebog var udarbejdet af Are Frode, og da har Snorre ej gjort andet, end at lade den afskrive eller i det höjeste at have ladet de af Are Frode enkelt udarbejdede fortællinger samle i én bog; eller således, at kongebogen var selvstændig udarbejdet af Snorre, men således at Are Frodes arbejde dertil var lagt til grund. Det sidste nødes man til at antage, når man vil give selve fortalen nogen

magt; thi, som nys bemærket, hvis Snorre blot havde ladet Ares arbejder samle i én bog, så måtte han strax have begyndt sin fortale med den bemærkning, og det kunde aldrig have faldet ham ind at tale om, at han lod skrive efter kyndige mænds fortælling, efter Lángfeðgatal og gamle sange, og først derefter nævne Are og hans arbejder; han måtte jo da først have nævnt Are, så igen talt om pålideligheden af dennes arbejder, at de grundede sig på mundlig beretning, på Lángfeðgatal, på gamle sange og desl. og at disse kilder vare troværdige. I fortalen til Heimskringla, således som den står i FmS IV, er det nu virkelig tilfældet, at stykket om Are står først, men dels er det åbenbart, at denne fortale er en senere, mindre nöjagtig, bearbejdelse, dels er stykket om Are og det som danner begyndelsen i Heimskringla selv ikke således sammensmeltet, at den mening kan komme, som vi nys have antydet: at Snorre blot lod Ares arbejde afskrive, og at det er dettes indhold, hvis troværdighed han vil göre opmærksom på, når han taler om de gamle kvæders troværdighed.

Om Snorre nu selv i egen person har udarbejdet sit værk, eller om han, som Aall her sigter til, har haft medhjælpere, medarbejdere, som have udarbejdet for ham enten hele sagaer eller dele deraf, derom kunne vi ej sige andet, end at vi intet vide derom. Det er blot løs gætning. Så meget kunne vi kun finde klart, at vi hele værket igennem ikke finde spor til, at flere have arbejdet derpå, og at der ingen slags hentydning forekommer, at en på dette sted havde nedlagt pennen, og en anden grebet den, noget som man dog skulde tro måtte komme tilsyne, hvis det virkelig forholdt sig så.

Snorre havde altså kilder, skriftlige og mundlige, poetiske og prosaiske. Naturligvis, han fortalte jo begivenheder, der forefaldt för hans fødsel, om hvilke han af sig selv intet kunde vide. Hvilke disse kilder vare, og hvorledes han benyttede dem, det er en kritisk undersøgelse, der

endnu ligger åben. Hvis det nogensinde er fornødent at lade aftrykke håndskrifter, hele og holdne, således som de ere, så måtte det være her, for at alle kunde tage del i undersøgelsen, prøve og dömme. Vi kunne naturligvis ikke indlade os derpå, der forudsættes et nöje bekendtskab med de norske kongesagaer i det mest enkelte, sagaer, hvilke det nu kun er mit hverv at göre dem overfladisk bekendte med. Men nogle bemærkninger kan jeg dog ikke undlade at meddele, for at give dem en forestilling om undersøgelsens natur og at udlede et rimeligt resultat.

Det første fornødne er naturligvis kundskaben om Snorres værk. Have vi det i vore udgaver? nej. Der haves ingen kritisk udgave af Heimskringla. Man kan ikke lide på udgaverne. De have optaget hele stykker, om hvilke det var dem vitterligt, at de ikke vare af Snorre. Således det lange stykke om Grönland og Vinland, som i den store udgave er indført i Ólafs saga Tryggvasonar kap. 105-112, der slet ikke hører til Snorres fortælling, i hvilken Grönlands begivenheder allerede forhen ere anførte i korthed. P. E. Müller har allerede bemærket det. — Det hele stykke, som stemmer ordret overens med begyndelsen af Orkneyíngasaga, hvor det nöje hænger sammen med det følgende, nemlig den såkaldte Jarlasaga i Heimskringla, Ólafs saga helga, kap. 99-109, dette mangler i Jöfraskinna. P. E. Müller har også bemærket det. „Noget deraf, siger han, er fortalt på andre steder foran, meget bliver fortalt siden." Istedenfor hele Jarlasaga, giver Jöfraskinna kun et kortere indhold. — Snorre giver sig ikke af med legender. Han siger i Ólafs saga Tryggvasonar kap. 87 i fortællingen om Raud og hans pinsler og kongens rejse for at kristne landet: ok varð í þeirri ferð mart til tíðenda þat er í frásögu er fært, er tröll ok illar vættir glettust við menn hans ok stundum við hann sjálfan. En vèr viljum heldr rita um þá atburði, er Ólafr konúngr kristnaði Noreg eðr önnur lönd, er hann kom kristni á. I Olaf den Helliges saga fortælles nogle af

kongens jærtegn, nogle stå i forbindelse med hans tid. Men en anden bemærker først, i slutningen af kap. 260, deres vigtighed, og siden ere de indførte, ja en af afskriverne bemærker endog og gör undskyldning for at de ere så få, thi der var sådan en mangfoldighed og herlighed af dem, at ingen kunde tænke på at meddele dem alle: en því eru hèr fár jarteinir ritaðar, at engi maðr hefir vit til at skýra alla þá dyrð, er guð gefr fyri verðleik ins helga Ólafs konúngs (omtrent som det sted i slutningen af Johannes Evangelium, og måske har han tænkt derpå). Ville de nu efterse de steder, hvor disse jærtegn ere indførte, så findes de kun i enkelte håndskrifter, og de stå i ingen forbindelse med historien; de findes i Harald Hårdrådes saga, Olaf Kyrres, Magnus Barfods o. s. v. indtil Håkon Hærdebreds saga kap. 20 og 21, hvis foregående kap. 19 og 1ste kap. af den følgende Magnus Erlingsons saga umiddelbart slutte sig til hinanden. Det er altså åbenbar en tilsætning. Desuagtet have udgaverne taget alt dette med, de have taget det med, uagtet der som vidne påberåbes Einar Skulasons digt Váttardrapa (Geisli), de have endog föjet to kapitler til af Peringskölds udgave. Det synes som deres princip har været: jo mere jo bedre. De have aldrig kunnet få nok. P. E. Müller har også bemærket det. Ligeledes Rask i fortalen til FmS VII. — Går det nu således til i det store, mener de da ikke, at der i Snorres eget værk er indkommen mange tilsætninger, randgloser, som ere optagne i texten. Og må ikke alt det være på det rene, förend man dömmer om Snorres kilder; f. ex. i Magnúsar saga góða kap, 29 fortælles slaget på Hlyrskovshede, og det hedder deri: Svá segir í Brimabók (Adamus Bremensis, Historia ecclesiastica), at Rettibur Vindakonúngr o. s. v. med efterretning om ham og hans sönner. Altså var Adam af Bremen en af Snorres kilder. Foran fortælles om udfaldet af slaget, at der faldt ikke mange (Nordmænd og Danske), men mange bleve sårede; strax efter, hvorledes kongen

lader de sårede læge. Denne efterretning om Vendekongen styrter hovedkulds ind i fortællingen. Er det ikke en randglose, der siden er optaget i texten? — P. E. Müller anfører som et exempel på, hvor tankeløst Snorre lod sine kilder afskrive, at han i Haraldar saga harðráða kap. 24, indfører Thorgils Snorreson som et med ham samtidigt vidne: Þorgils Snorrason vitr maðr segir svá o. s. fr. Men denne Thorgils må dog have levet för midten af det 12te århundrede.[1] „Det er altså, siger P. E. Müller, den ældre (udskrevne) forfatters yttring ordret afskrevet." Ville de se stedet efter. Det er en randglose. Strax derpå følger digteren Bölverks vers, der ikke bekræfter Thorgilses yttring men det foregående.

Når vi nu endvidere have et historisk vidnesbyrd om, at Snorres brodersön Sturla Sighvatson lod (omtrent 1232) sagabøger skrive efter dem som Snorre udarbejdede, satte sammen: Sturla lagði mikinn hug á at láta rita sögubækr eptir bókum þeim er Snorri setti saman. (Sturlungasaga s. 5, 11); når vi have håndskrifter, der tillægge Snorre disse sagaer, og de i alle henseender, på nogle senere tillæg nær, bære præg af ægthed, når vi af dem tydelig kunne se, med hvilken omhu og smag han benyttede sine kilder; når vi ved sammenligning med de andre håndskrifter over samme æmne finde dem i meget endog ordret at stemme overens med Snorre, og det netop der, hvor fremstillingen er mest nöjagtig og smagfuld, men de derimod indeholde mange tillæg, hvori der ingen plan er og ingen orden, og hvori sproget og stilen ere mindre dannede, så slutte vi med rette, at Snorre ikke blot er samler, men virkelig forfatter til disse

[1] Thorgils Snorreson, en sön af lovsigemanden Snorre Hunbogason, døde 1201. Da Snorre Sturlason var født 1178, kunde han godt have kendt Thorgils, og henvise til hans mundlige fortælling. Se herom Jon Thorkelson, SsÍ I 157.

Gudbrand Vigfusson.

norske kongesagaer, at vi have dem endnu i det hele taget omtrent som han lod dem skrive.

Fremdeles se vi, at Snorres hovedkilder vare de stundum samtidige skaldes sange, og almindelig udbredte fortællinger. Derimod anfører han kun få håndskrevne kilder, som Erik Oddsons Hryggjarstykke, og hvor vi med sikkerhed kunne sammenligne ham med hans skriftlige kilde, viser det sig at han ikke ordret har afskrevet den, men selvstændig behandlet eller gjort et uddrag af dens indhold. Heller ikke de mundlige fortællinger gengav han således som de gik om, men underkastede dem først en kritik, og værdigede ikke at optage fabler og legender, hvor almindelig udbredte de end vare.

Det vil nu oplyses ved at betragte Heimskringlas enkelte dele.

Fortalen. Hvorledes man benyttede, udskrev og afskrev Snorres værk, sprang over og föjede til og satte om, det ses allerede tydelig af fortalen. Den findes ikke blot i Heimskringla, men også i flere, ikke mindre end fem, håndskrifter af Ólafs saga helga (i FmS IV-V), og ligeledes i den af P. A. Munch og C. R. Unger udgivne Ólafs saga helga, den större. (De stemme overens). Den formodning ligger da såre nær, at sådanne håndskrifter, som begynde med Snorres fortale, have hans værk til grundlag med senere forandringer; ja nogle (P. A. Munch og C. R. Unger) have endog tænkt, at han selv kunde have anordnet et af disse håndskrifters afskrivning og indrettet sin fortale dertil. I den tillagte slutning tales der virkelig i første person, ek, ligesom i begyndelsen. Sammenligner man disse fortaler, den i Heimskringla selv og den foran Olaf den Helliges sagaer, så vil man i alt fald tydelig kunne se, hvorledes delene deri ere satte om, og hvorledes tilsætninger ere indskudte, der ikke findes i den oprindelige, men afbryder dens sammenhæng. Og for resten er det dog åbenbar det selvsamme. Hvad om nu nogen vilde sige, at Snorre har haft disse eller et

af disse andre håndskrifter for sig, og skrev sin egen fortale ud af dem! det vilde passe med P. E. Müllers tankegang. Fortalen i Ólafs saga helga har omsat de to hovedstykker; den sætter det om Are Frode først, og derefter det som begynder med: Rita hefir ek látið o. s. v. eller Á bók þessi lèt ek rita o. s. v., hvilket åbenbar er begyndelsen af den rette fortale. Den tilföjer derhos til slutning et helt stykke, der blot vedkommer Olaf den Hellige og hans saga.

Fortalen til selve Heimskringla, der angår det hele værk og dets kilder, skaldesangene og Are Frode, er også bleven interpoleret. De randgloser, der ere komne ind i texten, ere dog temmelig lette at kende, da de afbryde sammenhængen. Det sted om Rögnvald, hvem han var; når denne randglose slettes ud, så hænger det foregående og det efterfølgende sammen. Det længere stykke om brunaöld og haugsöld ser også ud som en randglose; det har ikke sit sæde her, men i selve historien. Det sted om Nidarnæs, at Olaf Tryggvason lod der anlægge en købstad; det oplyser jo ikke noget om det som Snorre vil sige, sagnets pålidelighed. Slutningen af fortalen om skaldenes troværdighed, hører til det, som står foran stykket om Are Frode. Det stykke om Are Frode slutter da fortalen.[1]

Ýnglíngasaga, den første i Heimskringla. Om den hedder det i Snorres fortale til Heimskringla, at den er først skreven efter Thjodolfs sagn eller saga (digte) og derhos forøget efter kyndige mænds sagn: Eptir Þjóðólfs sögn (sögu) er fyrst ritin æfi Ýnglínga ok þar við aukit eptir sögn fróðra manna. Hele sammenhængen viser, at Snorre her taler om sin egen Ynglingasaga, men P. E. Müller

[1] Fortalen til FmS VI-V, s. 2: má vera, at sagan sè í þeim handritunum, er hafa prólógum (en þat eru D, G, H, K, S) dregin úr Snorra með ymsum viðraukum. Fortalen til Munchs og Ungers udgave af Ólafs saga helga, den större, s. XXXIII-XXXIV. XL. Sveinbjörn Egilsons fortale til ShI, IV s. VII. GhM II, 272-273.

slutter af disse Snorres egne ord, at „allerede för Snorre må en saga om Ynglingeslægten være bleven ikke blot fortalt, men også ført i pennen." Men når Snorre nu ikke har forfattet, men kun ladet afskrive hele den Ynglingasaga, der grundes på Thjodolfs digte, og han lod de følgende dele af sit skrift udskrive af andre allerede tilværende sagaer, så kommer den forfærdelige mening ud, at der af Heimskringla ikke andet tilhører og er udarbejdet af Snorre, end de tretten første kapitler af Ynglingasaga. Det er åbenbar urimelighed, også hvad Ynglingasaga angår. Hvorledes bar Snorre sig ad med dem? Som han måtte göre. For den ældste tid, Asernes indvandring, hvor han ingen historiske kilder havde, opstillede han hypotheser; når de historiske kilder begyndte, arbejdede han efter dem. Han nævner dem selv, og lægger megen vægt på dem; det var skaldesange, som han endog optog; dernæst andre kyndige mænds efterretninger; og for Lejrekongerne en Skjöldúngasaga (kap. 33), der iblandt andet må have handlet udførlig om Rolf Krake. Den er tabt; men han har åbenbar ikke skrevet den helt ud, men øst af den. Hele Ynglingasaga er således et udarbejdet hélt; der er ingen afbrydelse imellem det 13de og 14de kap., alt er tydelig udarbejdet ud i et, og forskellen imellem begyndelsen og det følgende ligger alene i stoffets forskellige natur. Enten må Snorre have fundet hele Ynglingasaga for sig, og kun ladet den afskrive, eller han har selv udarbejdet den hel og holden som den er.[1]

Saga Hálfdanar svarta. P. E. Müller bemærker, at uden tvivl har Halfdans saga stedse udgjort indledningen til Harald Hårfagers. I sin fortale nævner Snorre heller ikke ham, men kun Harald Hårfager. Vers har sagaen ikke. Den eneste kilde, der nævnes, er Sigurd Hjorts saga (kap. 5): Sigurðr hjörtr (og hans slægt), mörg vann hann þrek-

[1] Sagabibl. III 400. P. E. Müller, Om kilderne til Snorre, s. 184.

virki ok er löng saga frá hánum. P. E. Müller mener, den må have været nedskreven, fordi den var lang. Det var en underlig slutning; fra først af skrev man helst hvad der var kortest. Denne Sigurd Hjorts saga omtales også i Fragment. Isl.: Af Ragnars sonum[1], nemlig Sigurðr hjörtr o. s. v. forskellig fra Snorre; derpå: frá hánum er löng saga, þvíat hann vann margskyns þrekvirki; og nu følger fortællingen om hans død som hos Snorre. Det er som to mundlige fortællinger, der fortælle det samme, næsten med samme ord. Snorre har ikke udskrevet dette fragment: hos Snorre står: til bús Sigurðar, i fragmentet: á Hríngaríki til Steins, sem bú Sigurðar var. Hos Snorre står fè, i fragmentet góz. Hos Snorre står: þeir tjölduðu vagn einn allvegligan, ok settu þar í Ragnhildi, det forbigås i fragmentet. Fragmentet er senere nedskrevet. — Hvad der om Halfdan Svarte, bemærker P. E. Müller, findes i Fagurskinna er ganske uafhængigt af Snorre; altså vel også Snorre af Fagurskinna. I Flatøbogen findes þáttr Hálfdanar Svarta; dens fremstilling, siger P. E. Müller, er undertiden kortere end Snorres, stemmer flere steder ordret, men har dog adskilligt særeget (Schönings Norges hist. I 116). Flatøbogen har Snorre da ikke skrevet ud.[2]

Haralds saga hárfagra. I sin fortale beråber Snorre sig på Harald Hårfagers skalde, og sagaen selv viser, at deres digte vare hans hovedkilde. Den viser tillige, at han har fulgt flere mundlige, tildels noget eventyrlige fortællinger (som Snæfrides saga). I sagaen selv angiver han ikke nogen anden. Til tidsbestemmelsen havde han vel Are Frodes i fortalen nævnte Æfi Noregs konúnga. Med Fagurskinna stemmer han ikke; han kan heller ikke have kendt den, hvorledes kunde han ellers siden have forbigået et digt som Eiríksmál.[3]

[1] Langebek, SrD II 266-70, C. C. Rafn, FaS I 359.
[2] P. E. Müller om kilderne til Snorre, s. 196.
[3] P. E. Müller om kilderne til Snorre, s. 198.

Hákonar saga hins góða. Af P. E. Müllers bemærkninger om den er det allerede indlysende, at Snorre havde to hovedkilder: skaldenes sange og mundlige beretninger. „I Håkon Adelstens historie", siger P. E. Müller, „have vi de første sikkre prøver på omstændeligere efterretninger, der, uden genealogi og skaldesange ere ved sagnet troligen bevarede." Hvis Snorre havde haft en Hákonar saga, vilde han have anført den, ligesåvel som han anfører Skjöldúngasaga og andre. At Snorre forbigår det tog til Vestergøtland, der skal findes i den (Eigla kap. 78) er da heller intet bevis på, at han har haft den.[1]

Ólafs saga Tryggvasonar og Ólafs saga helga. Til begge har Snorre benyttet digte, hvilket åbenbar nok ses af sagaerne selv, og Are Frodes skrifter, hvilket kan ses af fortalen og af Olaf den Helliges saga (kap. 189), hvor han selv anfører Are Frodes bøger, dog kun med hensyn til tidsbestemmelsen: þessa grein konúngdóms hans (beregningen af hans regeringstid) ritaði fyrst Ari prestr Þorgilsson hinn fróði - - svá sem hann hefir sjálfr sagt í sínum bókum. Og med deslige bemærkninger af Are Frode sammenstilles sammesteds almindelig bekendte fortællinger (alþýðu sögn), i følge hvilke Olaf var konge i femten år. Derimod anfører han ikke i disse sagaer nogen anden skriftlig kilde, som han har benyttet.[2]

[1] P. E. Müller om kilderne til Snorre, s. 206. Egilssaga, kap. 78, s. 589: Hákon konúngr fór víða í þeirri ferð um Gautland it vestra ok lagði þat undir sik, svá sem sagt er í sögu hans.

[2] Ólafs saga Tryggvasonar. Ældre bearbejdelser af den ere de oprindelig på Latin skrevne af Odd Munk og af Gunnlaug Munk. Ingen af de latinske originaler ere til. Men en islandsk bearbejdelse af Odds arbejde. — I Fortalen til Ólafs saga hins helga af Keyser og Unger, p. IV, sige udgiverne: „Snorre tilhørte det 13de århundrede, han var en sön af sin tid, skönt en af dets mest udmærkede börn, og ikke fuldkommen hævet over dens fordomme. Han var en lærling af den

Magnúsar saga góða og Haralds saga harðráða.

Snorres fortale til Heimskringla, tager ikke hensyn til mere end det, der må anses for hans tidligere udarbejdelse, indtil enden af Olaf den Helliges saga. Til en længere Norges historie findes der i fortalen ikke mindste hentydning.

Til Magnus den Godes og Harald Hårdrådes saga var hovedkilden de mange anførte digte og de vidtudbredte mundlige beretninger. Digtene tale for sig selv, og de mundlige beretninger påberåbes netop her (kap. 29): þat er alþýðu mál at ekki mannfall hafi orðit jafnmikit á Norðrlöndum í kristnum sið, sem þat er varð á Hlýrskógsheiði af Vindum. Hvorledes det forholder sig med de tre af P. E. Müller bemærkede skriftlige kilder: en tabt saga om Knud den Gamle (kap. 23), Bremerbogen (kap. 29) og sagaen om Orknøernes jarler (kap. 37) vide vi allerede.

Saga af Sigurði, Ínga ok Eysteini.

Snorre anfører her selv en skriftlig kilde, Erik Oddsons Hryggjarstykke (kap. 4, 7, 10, 11 og 12), der især handlede om Sigurd Slemmedegn. Erik Oddson havde opholdt

tids norske historiske skole, især for så vidt denne havde udviklet sig på hans fædreneø Island, og han var inddrukken af dennes anskuelser og læresætninger, hvilke langt fra i et og alt vare ufejlbare. Hans forresten sunde historiske omdömme kunde altså hildes, og er også mer end éngang virkeligen bleven det. Her er det da, at de øvrige bearbejdelser af kongesagaerne skulle komme os til hjælp og lede os på det rette spor; thi i det disse vise os Snorres kilder sådanne, som de virkelig vare, sætte de med det samme vor tids mere udviklede kritik i stand til ved mange lejligheder at bedömme, om han ved at benytte dem har truffet det sande eller ikke. Og dette gælder ikke alene om de bearbejdelser af kongesagaerne, der ere ældre end Snorres værk, som Ágrip, Fagurskinna, Morkinskinna (samt denne Olafs saga hins helga), men også om de yngre, som Hrokkinskinna og Flateyjarbók, hvilke, skönt Snorres værk tildels har været samlerne bekendt, dog fremstille mange begivenheder på en afvigende måde og åbenbar mer stemmende med kildesagnene."

sig længe i Norge, hjemmelsmændene til hans fortælling nævnes, og han var den første, der opskrev deres fortælling (kap. 11: Eirekr Oddsson, hann reit eptir þessa frásögn. Eirekr reit þá bók er köllut er Hryggjarstykke. Hjemmelsmændene ere allerede anførte i kap. 4, så der er en tilsætning i kap. 11. P. E. Müller er af modsat mening; han mener, at det i kap. 4, som det mindst nöjagtige og det første, er tilsat. Men netop det er Snorres; han angiver sin kilde, Erik, der kunde anses bekendt nok, og bekræfter helt igennem begivenheden ved at sige, hvem der har fortalt Erik det. Det sidste derimod er tilsat, hvor nemlig skriftet nævnes og omtales udførligere, thi der behøvedes oplysningen. Sammenligner man stederne, så ses let, at det forholder sig så. Jfr FmS VII 226, hvor begge stederne ere föjede sammen, og kap. 7: Eirekr Oddsson, er fyrsta sinn ritaði þessa frásögn. Hermed må nu sammenlignes Morkinskinna, efter hvilket håndskrift Saga Sigurðar slembidjákns er aftrykt i FmS VII 327. Med Snorres fortælling sammenligne man især s. 339, 352 og 353, på hvilket sidste sted forfatteren taler i første person. Det synes ganske klart, at vi her, fra 339 af, have Erik Oddsons Hryggjarstykke, som samleren af Morkinskinna har helt indført. Og man kan heraf overbevise sig om, med hvilken skönsomhed Snorre benyttede sin kilde som en ægte historieskriver.

I Langes Norsk tidsskrift for videnskab og literatur, tredie årgang, 1849, findes en afhandling af P. A. Munch, hvor forfatteren grundig og omhyggelig sammenstiller sagaen om Harald Hårdrådes tog i syden med de byzantinske efterretninger, vi meddele her et kort udtog af disse undersøgelser.[1]

[1] P. A. Munch, Kritiske undersøgelser om vore kongesagaers fremstilling af Harald Hårdrådes bedrifter i den græske keisers tjeneste (en temmelig udførlig afhandling).

Sagaernes beretninger lade sig ikke let forene med de byzantinske forfatteres historiske fremstilling af det samme tidsrum. Æmnet er ofte behandlet, af Torfæus og efter ham. Afvigelserne skrevne på Haralds eller hans følgesvendes regning som om de havde pralet af bedrifter de ikke havde udført. P. A. Munch har overbevist sig om, at overdrivelser og formelige udsmykkelser ere tilstede, endog i höj grad, og at de kronologiske data ingenlunde stemme med Byzantinerne. Men det er ikke at tilskrive Harald eller hans samtid, men en senere tidsalder. Den samtidige beretning, forsåvidt vi have levninger af den, er endog nöjagtigere end man kunde vente.

Sagaerne have kun navnene på tre af Haralds staldbrødre, og det synes som beretningen især tillægges Haldor Snorreson efter fortællingen i Hrokkinskinna og Hryggjarstykke om Islænderen ved kong Haralds hird. (FmS VI, kap. 99, fortælling om Thorstein Frode). Også i alle sagaer, at Haldor Snorreson ved siden af Harald blev såret i ansigtet i slaget ved en by på Sicilien.

Haldor Snorreson, sön af Snorre Gode, broder til den Thuride Snorres datter, som Are Frode og Heimskringla beråbe sig på. Haldors datter Thorkatla, var tipoldemoder til Snorre Sturlasons fader Sturla. Fortællingen kunde altså forplantes i ætten. Desto vanskeligere er det at forklare de overdrivelser og udsmykkelser, hvoraf sagaen vrimler. Det vække mistanke, at Einar Thambeskælver ikke gad høre på Haralds fortælling om sine bedrifter, men foragtede den, úvirði frásögnina, FmS VI, kap. 63. Mange kunde holde kontrol med Harald, så det er usandsynligt at han selv forvanskede. Men en senere.

Den anden Mår Hunrödson (FmS VI, kap. 3), i Konstantinopel, men rejste strax hjem. Fader til Haflide Mårson, i hvis hus den første kodex af Islands lov blev skreven omtrent 1118. Gift med en søsterdatter af Haldor

Snorreson (Landn. II 27) og hans æt i forbindelser med Sturlungeætten.

Den tredie Ulf Ospakson, broder til Gudrun Osvifsdatter, født Islænder, fulgte Harald på alle hans toge, blev hans staller. Hans sönnesöns sön var erkebiskop Eystein.

Med undtagelse af det sted om Haldor Snorresons sår, nævnes han ingensteds som hjemmelsmand. Et par steder nævnes kongen selv. For resten kun skaldene som bevissteder, men ikke på samme måde eller i samme tidsfølge i de forskellige redaktioner af kongesagaerne. Og der lægges mere i skaldenes vers end der står.

Skaldene ere: Thjodolf Arnorson, Haralds hirdskald, der digtede en erfidrápa (sexstefja) strax efter hans fald. Bölverk Skald, hans broder, taler til kongen i anden person, altså medens han levede. Illuge ligeså, Valgard fra Valle ligeså, Stuf Skald, opdragen hos Snorre Gode, digtede erfidrápa efter Haralds død og Harald selv var hjemmelsmand, Thoraren o. s. fr. — Indholdet af dem. Det var lovkvad, beregnede på tilhørere, der kendte begivenhederne.

Sagaerne. Én bearbejdelse ligger til grund for dem alle.[1] Den mest bekendte Snorres. Indholdet af Snorres. Harald i Garderige, tog til Konstantinopel. Dronning Zoe og Michael Katalaktus. Gyrger og Harald, deres tvist og hver for sig. Harald tog til Serkland og indtog 80 borge. Krigspuds på Sicilien (fabel). Mange år i Serkland og Sicilien. Harald i Konstantinopel, i Jorsal, erobrede der borge og stæder (Stuf efter kongen selv). Harald vilde hjem. Zoes broderdatter Marie, som han friede til, men afslået af Zoe, fordi hun selv vilde have ham. Konstantin Monomachos lod ham fængsle. Olaf den Hellige åbenbarer sig. Harald tager kejseren fangen og udstikker hans öjne. Så fortalte Harald og de mænd, der vare med ham. Bortfører Marie og sej-

[1] Det kan da kun være Morkinskinna, hvis den er Erik Oddsons Hryggjarstykke eller Snorres? og efter den de andre.

ler over lænken. Tre gange havde Harald været i Polotasvarf, da Væringerne ved kejserens død gik igennem paladserne og toge af skatten.

Uddrag af Byzantinerne fra 1030-1045, da Harald må være kommen tilbage: Zoe blev forelsket i Michael Paphlagoneren, lod sin mand dræbe og ægtede samme dag Michael. Han døde 1041, kort efter at Zoe havde adopteret hans søstersön, der også hed Michael med tilnavnet Kalafates. Denne blev nu kejser, men ham forviste Zoe, der ved en folkeopstand på ny førtes ind i paladset, og Michael, der vilde flygte, blev greben, mishandlet og blindet og siden sat i kloster 1042. Noget efter ægtede Zoe Constantin Monomachus, der nu blev kejser og herskede til 1054. Zoe døde 1052, 74 år gammel.

Uddrag af begivenheder. Deriblandt at Georgius Maniakes i Syrien overrumplede Araberne. Saracener fra Afrika hærge Grækenlands kyster flere gange (det blev vel så til at Harald hærgede Afrika) — Væringerne lå i vinterkvarter i Lydien og egnen deromkring — Longobardien ɔ: den sydøstlige del af Italien, som tilhørte kejseren. — 1037 blev Georgius Maniakes udnævnt til katapan i Longobardien, kommer med en flåde, sætter over til Sicilien. Han har i Italien antaget 500 Franker (ɔ: Normanner) under anførsel af Arduin, erobrer 13 byer og bemægtiger sig hele øen (fratager Saracenerne den) 1029-40. Araberne göre nyt anfald. Maniakes sendt i lænker til Konstantinopel o. s. v. Michael Dokianos nægter Frankerne (Normannerne) deres sold, lader Arduin piske, Frankerne falde fra og slå ham ved Kannæ og ved Horæ. — 1040, Kejseren drager til Bulgarien, som han atter underkaster sig. — 1041-42, Michael Paphlago dør, Michael Kalafates bliver Kejser. Maniakes fri, sendes til Italien. Opstand i Konstantinopel. Michael afsat og blindet. Zoe ægter Monomach. — 1042-43, Russernes fyrste Vladimir Jarislavs sön drager med en stor hær, hvoriblandt også folk fra de nordlige øer ved oceanet, på små både til Konstan-

tinopel, blive slagne i to slag, sejre i det tredie og vende hjem.

Katalaktus er ingen fordrejelse af Kalafates. Michael Paphlago kaldes i en italiensk krønike Catalactus. Denne krønike, samlet af biskop Romuald, i Muratori Scriptores rerum Italicarum I 7, igen tagen af ældre kilder. P. A. Munch mener, at sagabearbejderen har rettet på den oprindelige Haraldssaga efter en normannisk-italiensk krønike, der tillige har været Romualds kilde (sligt pleje dog sagaerne omhyggeligt at angive). Den er også benyttet i Chronicon Alberici Triumfontium (hos Leibnitz II), der nævnes Constantinus Monachus sive Monomachus. Over Normandi og England kunde sligt komme til Norden.

Krigspudsene på Sicilien findes andensteds om andre.

Der er altså meget, som Harald selv ikke kan have fortalt, om han end pralede nok så meget, så mange urimeligheder og öjensynlige urigtigheder, at vi ikke have Haralds eller Haldor Snorresons oprindelige saga for os, men en i løbet af det 12te århundrede foretagen bearbejdelse eller udsmykkelse. Det vinder i sandsynlighed ved den latinske usagamæssige form af navne for Katalaktus, Constantinus, Monomachus, som bære præget af at være tagne af en eller anden latinsk annal og ved den kronologiske glose i Fagurskinna, om Zoe, at hun havde hersket tilligemed 7 kejsere, hvilket Harald ikke kunde have berettet.

Sverrissaga (i den store udgave efter Hkr, i FmS VIII og i Flateyjarbók II). Snorre havde gamle ypperlige digte; og ved mundlig forplantede sagn fra öjenvidner havde han efterretninger, der tit ere gentagne af denne og hin, ofte med samme ord; han kunde deraf sammenligne og vælge. Sverres historie lå nærmere ved begivenhederne. Mange små omstændigheder havde værd for de samtidige; hele begivenhedernes følge var dem vigtig med alle sine mellemled, selv om disse i sig selv vare mindre betydelige. Ved de större begiven-

heder var det vigtigt at kende den handlende person lige indtil de ord og taler, han havde brugt ved visse lejligheder. Således fremkom en saga som denne, fortalt efter samtidiges beretninger uden skaldekvad.

Fortalen, der findes foran flere membraner fra det fjortende århundrede, siger, at begyndelsen af sagaen, eller dens første del, er skreven efter den bog, som abbeden Karl Jonson skrev, med hvis affattelse Sverre selv havde tilsyn. Den gik ikke langt, og omtalte for störstedelen kun Sverres voxende magt og feltslag. Den kaldtes derfor Grýla. Den anden del af bogen er skreven efter öjenvidners fortællinger, af hvilke nogle havde været med i slagene med kong Sverre. Nogle af disse tidender vare således fæstede i hukommelsen, at man nedskrev dem strax efter at de vare skete, og de bleve ikke forandrede siden. „Det kan være, at hvis meget kyndige mænd se denne bog, de kunne finde at der er skyndsomt faret over på mange steder, og at der endnu kan være mangt tilbage, som var værdt at berette; de kunne da endnu lade det skrive, hvis de ville." Den længere fortale foran denne saga i Flatøbogen siger det samme om abbed Karl Jonsons bog, og tilföjer, at efter den bog skrev Styrmer Præst hin Frode. „Men denne Sverrissaga (i Flatøbogen) skrev så efter den bog Magnus Præst Thorhallson, så at denne fortælling ikke er mundlig forplantet. Den første del om Sverres feltslag og voxende magt kaldte man Grýla, fordi mange mente, at þá efnaðist nokkur ótti eðr hræðsla; men den anden del kaldte man Perfectam fortitudinem, hvat er reikna má algjörvan styrkleik, thi gud forundte ham så megen styrke, at han ødte og nedbrød enhver oprørsflok, der rejste sig imod ham". — I følge disse fortaler har altså sagaen haft to forfattere: Karl Jonson, som begyndte den, og Styrmer Frode, som fortsatte og fuldendte den. — P. E. Müller bemærker, „at Karl Jonson ikke kan have været fulde to år i Norge, at det er lidet rimeligt, at kong Sverre i den tid kunde fatte

så stor tillid til ham, at han gjorde ham til sin historieskriver, men da han hørte, at han samlede bidrag, kan han vel have meddelt ham berigtigelser, for at det kunde blive affattet i de udtryk, kongen vilde have."

Finn Magnusen mener, at Snorre har fortsat sin Heimskringla, og at han vist har forfattet det udtog af Sverrissaga, der findes i håndskriftet Eyrspennil, så at denne Sverrissaga er forkortet fra Styrmers vidtløftigere på Snorres, af P. E. Müller ypperlig oplyste, sædvanlige måde.

Finn Magnusen har endnu en mening. Han gör her, som så ofte: han udspinder sine hypotheser fra det, der kan være, til det der er, og spinder således en hel række af muligheder sammen. Der står med en hånd fra det femtende århundrede på smudsbladet i et af håndskrifterne: hoc opus Isserus fecit, hvilket i alt fald vel kun er afskriveren. Men denne Isserus det er da Gissur, og hvem kan nu det være? Gissur Hallson, forfatteren til Flos peregrinationis, i sine yngre år kong Sigurd Munds staller og siden Islands lovsigemand fra 1181-1200. Han boede en tid hos Jon Loptsons sön Paul Biskop, da denne var bleven biskop i Skalholt 1195. Den gang agtede biskop Paul sig til Norge, og så kan han i visse måder have villet følge Karl Abbeds exempel for at kunne vinde kong Sverres yndest, og hos Gissur have fået sagaen med dens fortsættelse, for at bringe kongen den. Det er vist, at biskop Paul, som rejste til Lund for at vies, opholdt sig hos Sverre både da han rejste frem og tilbage; han havde altså god lejlighed til at forøge sagaen eller at hjælpe Gissur dermed. Jon Grönlændingebiskop, som af kong Sverre selv havde lært at lave vin af krægebær (krækiber), opholdt sig et årstid på Island. Paul Biskop og Gissur levede begge længer end Sverre. Gissur døde 1206; hans sön Hall Gissurson blev lovsigemand efter ham indtil 1210, da Styrmer Frode blev lovsigemand. Ved den tid kan Styrmer Frode have fået sagaen til afskrift, måske af Hall selv. Styrmer var

Snorre Sturlasons skriver og ombudsmand, og kunde altså få sagaen af ham eller hos sin gamle ven biskop Paul o. s. v. Og så har Snorre, som vilde fortsætte sin Heimskringla vist gjort det udtog, som findes i håndskriftet Eyrspennill. — Det kan nu altsammen gærne være, men det kan også være gået til på en ganske anden måde.[1]

Hákonar saga Hákonarsonar (i den store udgave efter Hkr og i FmS IX-X), forfattet af Sturla Thordson efter öjenvidners beretninger, fuldført imellem 1264 og 1266, rimeligvis på Island. Skriftlige kilder anfører han kun der, hvor han berører de nærmest foregående konger, nemlig Ínga saga Bárðarsonar, og efter læsemåden i et håndskrift (sem segir í Böglíngasögum, FmS IX 231). Sagaen ender med kongens død 1263.

Af Ínga saga Bárðarsonar ere kun nogle få blade til. Resten kender man kun af Peder Clausens oversættelse. Finn Magnusen tillægger Snorre Sturlason den, fordi Skule Jarl ofte nævnes deri.[2]

Magnúsar saga lagabætis (i FmS X), ligeledes af Sturla Thordson. Men kun et fragment er tilbage deraf, to membranblade. Hertil kan, efter P. A. Munchs vidnesbyrd, endnu regnes et stykke i Isl. Ann. under året 1276.[3]

Dermed slutter sagaliteraturen for Norge.

Danmark.

Jómsvíkingasaga med flere brudstykker henhørende til Danmarks ældre historie (i FmS XI eller Danasögur). Begyndelsen om Gorm den Gamle og hans forfædre er uhistorisk og uforenelig med de ren historiske kilder. Kong Gorms drömme om tre hvide øxne, tre røde øxne og tre

[1] Sagabibl. III 418. Fortalen til FmS VIII. GhM I 514, II 228.

[2] Sagabibl. III 430. Finn Magnusen i fortalen til FmS IX s. XI og i GhM II 229-230.

[3] Sagabibl. III 433.

sorte øxne er en efterligning af Faraos drøm om de magre og fede kør. Knud Daneåsts død, i Limfjorden eller i England, er uvist. „Hele stykket er", efter P. E. Müller, „en senere udpyntning af gamle sagn". I Palnatokes historie findes ligeledes et historisk grundlag, som sagaen har udsmykket. Palnatokes bueskud, næsten det eneste som Saxo kender til ham, viser at han allerede var bleven en sagnhelt. Fortællingen om bueskudet er en gammel overlevering, der er anvendt på flere; på Völund, på Heming, som Harald Hårdråde pålagde at skyde en hasselnød bort fra sin broders hoved (Hemíngsþáttr). Senest gentaget i Wilhelm Tell. Fortællingen om Jomsvikingeslaget grundes på beretninger af flere navngivne mænd, der vare med i slaget. Desuagtet er også den udsmykket. „Forfatteren", bemærker P. A. Munch, „dvæler helst ved det overnaturlige og urimelige; han tilsidesætter kronologi, og stræber kendelig efter at overdrive så meget som muligt." I følge hele behandlingen af det historiske stof, må derfor sagaen, således som vi nu have den, høre til den seneste sagatid. P. E. Müller sætter den största dels affattelse til begyndelsen af det trettende århundrede, efter hans måde, fordi Snorre har gjort et udtog deraf, skönt han på et andet sted bemærker, at den text Snorre fulgte, på enkelte steder er forskellig fra den vi have. Stykket foran, om de gamle danske konger, er efter P. E. Müllers mening tilföjet i begyndelsen af det fjortende århundrede. Ældre kan det hele ikke vel være, thi sagaen selv har fået overdrevne tilsætninger. Derimod finder P. A. Munch, at sagaen efter håndskrifternes ælde vel må være fra det tolvte århundredes slutning. Det må vel grunde sig på en urigtig ansættelse af håndskrifternes ælde.[1]

Knytlíngasaga (i FmS XI eller Danasögur) eller Knytlinger-

[1] Sagabibl. III 43, 52, 75, 90, 94, 100, 112. P. A. Munchs fortale til udgaven af Odd Munks Ólafs saga Tryggvasonar, s. X.

nes, Knud den Stores efterfølgeres historie, fra Harald Blåtand til Knud den Sjette, altså omtrent som Saxos Danske historie. Valdemar den Anden kaldes Valdemar den Gamle, et tillæg, der først kunde tillægges ham senere. Sammenligningen med Saxo, Ælnoth og andre indenlandske kilder. Kongevalget imellem Harald Hen og Knud ved Isøre, henlægges i sagaen til Viborg ting. Eyvind Bifra fra Vendsyssel eller Eydanajarl var efter Historia martyrisationis S. Canuti og hos Ælnoth Friseren Pipro eller Pipero, hvis fornavn kun sagaen giver. Også ved Vendertogene må Saxo jævnføres med sagaen. Men udgaven er i flere henseender utilfredsstillende, da den ikke har korrigeret de urigtige navne. Fremstillingen er uens. Det synes at være en sammensætning af flere stykker. I nogle er det en tör anførelse, ikke nogen i sammenhæng udarbejdet historie; andre stykker se ud som indskudte mindre sagaer. P. E. Müller mener, at forfatteren efter al rimelighed er Olaf Thordson Hvitaskald, der rejste udenlands 1237 og 1241. Han kalder, som vi have set, i Snorra Edda kong Valdemar sin herre, og opholdt sig hos ham. Som hovedbevis for at han er forfatter anser P. E. Müller den måde, hvorpå han i sagaen bliver omtalt, „ikke som den lærde Olaf" eller deslige. Det er kun svage grunde. Han anføres kun på ét sted (kap. 127): Valdimarr gamli — með hónum var Ólafr þórðarson, ok nam af honum marga fræði, ok hafði hann margar ágætligar frásagnir frá honum; hvoraf man i det höjeste kan slutte, at forfatteren kan have haft nogle af sine efterretninger fra ham. Sagaen må være fra en senere tid. Måden, hvorpå han, efter P. E. Müllers mening, dannede sit skrift, ligner hans forestilling om Snorres fremgangsmåde: „Den første del uddrog han af de norske kongesagaer, men tilföjede et par enkelte træk, han måske havde hørt i Danmark, og udtog af de islandske skaldesange. Hermed forbandt han den hellige Knuds saga, som han efter andre islandske historieskriveres exempel helt optog,

og uden tvivl forøgede med Egilsþáttr, der synes at have været en for sig bestående fortælling; den findes også særskilt i Flatøbogen og andre håndskrifter. Til Knuds saga föjede forfatteren det, som venteligen har foranlediget ham til at skrive det hele, Danmarks kongehistorie i det tolvte århundrede".

Udgavens skæbne: En tidligere var næsten færdig. Texten var afskreven af Arne Magnusson, jævnført med flere håndskrifter, og forsynet med latinsk oversættelse, der blev gennemset af Gram. Det hele var trykt så nær som den sidste side af oversættelsen, og der manglede 1748 kun register og fortale. Möllmann påtog sig at besörge udgivelsen. Jon Olafson (den ældre) forfattede de vidløftige registre. Der manglede nu kun fortalen, men Möllmann skøttede ikke om at skrive den, thi han kunde ikke lide sagaen, fordi den indeholdt urigtigheder om dronning Bothilde. Möllmann døde, og oplaget, der lå på bogtrykker Høpfners loft, blev på nogle få exemplarer nær fortæret af rotter og mus.[1]

Mindre fortællinger om Danmark:

Þáttr om kejser Otto (i Flateyjarbók I 17-18), kejser Ottos tog til Danmark.[2]

Historisk-geografisk fragment om Harald Blåtand og Svend Tveskæg (i Langebeks SrD II).[3]

Þáttr af Ófara-Hróa eller Hroe den Tossede (i FmS V og Flateyjarbók II). Et eventyr.[4]

Af ágirnd Absalons erkibiskups ok af einum bónda (i FmS XI), om Absalons gerrighed. Erkebiskop Absalon i Lund opførte et munkekloster i Sorø, en god dagsrejse fra Lund. Han kom i strid med en bonde om en mark. De målte jorden. Erkebispen selv holdt i den ene ende af rebet; han råbte: stram rebet! og bonden rev erkebispen

[1] Sagabibl. III 118.
[2] Sagabibl. III 100.
[3] Sagabibl. III 115.
[4] Sagabibl. III 147.

omkuld, så at han stødte sig blodig på en sten. Absalon satte ham i band, og bonden måtte afstå marken til kirken. På sin dødsseng indstævner bonden Absalon for guds domstol. Præsten, der berettede bonden, bringer Absalon budskabet om hans død, og i samme öjeblik falder erkebispen død ned af sin stol. Samme dags aften, da munkene i Sorø vilde gå i seng, hørtes en klagende, rædselfuld lyd fra alteret: Sora, Sora, pro me supplex ora. Der kom ved denne begivenhed en sådan rædsel over det hele land, at en slet karl, der var sat fast af en herremand og truede med en lignende stævning, blev strax sat på fri fod. Et eventyr. Det hedder at fortællingen er efter biskoppen Jon Haldorsons sagn. Det er Nordmanden Jon Haldorson, biskop i Skalholt 1322-39.[1]

Sverig.

Sverigs historie berøres af og til i Norges og Danmarks, men har ikke fundet nogen séregen historieskriver. Blandt mindre fortællinger er den mærkeligste Styrbjarnar-þáttr, fortællingen om Styrbjörn og slaget på Fyrisvold (i Flatøbogen II og i FmS V bag Ólafs saga helga). Den bærer flere oldtidspræg.[2]

Rusland.

Eymundarsaga (trykt i FmS V, i Antiquités Russes II og i Flateyjarbók II). Nordmanden Eymund og hans bedrifter i Garderige, under Jaroslav Vladimirovitsch i det ellevte århundrede; slaget imod Sviatopolk ved Ljubetsch ved Dnepr. Skönt sagaen er udsmykket, tjener den til at oplyse Nestors fortælling.[3]

MYTHISKE SAGAER.

Forholdet imellem sagn og saga. Hidtil betragtedes den skrevne saga, oprunden af mundlig fortælling, men

[1] Sagabibl. III 473.

[2] Sagabibl. III 143.

[3] Sagabibl. III 183. Senkovski, De islandske sagaer i deres forhold til den russiske historie, i AnO 1847. C. C. Rafn, Antiquités Russes.

skrevne sagaer eller dele deraf kunne også være opkomne af eller stå i forbindelse med sange, der vare bevarede i hukommelsen. Sang går endog forud for sagn. Det stof, der var genstand for en ældgammel sang, er ældre end det, som findes i sagnet. Men fordi stoffet er ældre, følger ikke deraf, at sagaens skriftlige affattelse er ældre. P. E. Müllers ord (Sagabibl. II 20): „Jo tydeligere en saga bærer præg af sin digteriske oprindelse, jo rimeligere er dens ælde", kunne misforstås. Ikke sagaens ælde følger deraf, men kun stoffets ælde. De sagaer, som Hervararsaga, hvis kærne eller midte ere grundede på gamle sange, men hvor senere historiske indledninger og slutninger ere tilföjede, høre til de yngre. Sange og vers (de såkaldte viser) ligge til grund for saga på to måder; enten således, at digtene forvandles, omsættes, til sagaer, eller således, at versene kun benyttes som historiske vidnesbyrd. I det første tilfælde, når ældgamle mythiske sange eller stykker af sange ere sagaens rette kilde, fremkommer en mythisk-romantisk saga; i det andet, når sagaen kun optager viserne til at bekræfte det den fortæller, en historisk saga. Den overgang i literaturen fra digtning til prosaisk fortælling, som den første art forudsætter, gentager sig til alle tider: Middelalderens folkebøger vare først til som digtninger: romaner i poetisk form om Karl den Store, om Rolf Ganger (Roman de Rou) vare først til, förend de bleve forvandlede til romaner eller historisk fortælling i prosa; Völsúngasaga er ikke andet end en parafras, en omskrivning af eddiske, tildels tabte, digte. Der bliver ved denne omsætning altid noget af det poetiske tilbage, endog poetiske ord og vendinger, om end indholdet travesteres. Men ved at sammenligne omsætningen med de sange, der haves, kan man overbevise sig om behandlingen. Den mythiske sangs gengiver beholdt så meget som han kunde huske, næsten med de samme ord, men noget var ikke ret forståeligt, og det udtrykte han da med simplere ord; Völsúngasaga er derfor på mange steder et godt hjælpe-

middel til at oplyse de eddiske digte om Völsungerne; stundum kunde han hele strofer udenad, dem skød han da ind med; på nogle steder havde han ganske glemt sangen, og det er da godt og vel, hvis han har bevaret sammenhængen. Den historieskriver, der benytter viserne til at bekræfte sin fortælling, bærer sig ad på en anden måde; han anfører måske versene selv, men i fortællingen giver han indholdet i sit eget sprog uden poetisk indklædning, der kun vilde stikke skarpt af imod hans eget simple foredrag og forstyrre stilens enhed. — Denne sagaernes oprindelse af vers er allerede bemærket og på flere steder nöjere udviklet af Finn Magnusen, f. ex. i GhM om Thorfinn Karlsefnes saga; men der må advares imod at drive det for vidt, imod den mening, at selv de trivielleste og mest prosaiske ting i en saga oprindelig have været vers, fordi der tilfældig kan findes nogle rimstave deri. f. ex. når begyndelsen af Landnáma føres tilbage til vers:

Getið er furst	sá er land átti
Garðars, sonar	á Sjálandi,
Svafars hins svænska,	í Svíþjóð fæddr o.s.v. (GhM I 319),

eller de mange andre prøver af Eiríks saga:

Svá gaf Bjarni	fyrr var sagt
svar ámóti:	frá Grænlandi.
þetta land	Hèr munu vèr
er líkast því	halda at landi o.s.v. (GhM I 301).

Det er overdrevent og smagløst. En saga, der først har været til som digt, giver sig altid tilkende ved sit poetiske indhold.

Digtningens forhold til sagaen henvender opmærksomheden på den ældste græske historieskrivning og dens udvikling. Forholdet har megen lighed med Nordens. Epiker og Kykliker afløstes af Logografer (λόγοι = sögur), ligesom de eddiske sange af sagnemændenes fortællinger. Logogra-

ferne fortalte stammesagn, stædernes oprindelse og anlæg og slægternes genealogi. Den egenlige historieskrivning begynder med Herodot, som hos Islænderne med Are Frode. Hos Grækerne er det Perserkrigene, der fremkalde historien, på Island er det fristatens fuldendelse. Den græske historieskrivning hæver sig ved den ydre kamp, den islandske bukker under for fremmed herredömme og forgår.

Mythiske ere sagaerne, forsåvidt guderne i dem endnu leve og tage del i handlingen; romantiske, forsåvidt de ere forøgede og udsmykkede med eventyrlige træk; de blive endelig til eventyr, når der vel kan findes enkelte mythiske erindringer, men det hele taber sig i urimelige fabler. Digt blev til sagn, og sagnene til eventyr. De ægte mythiske sagaer grunde sig på gamle digte eller cykler af digte, der forbindes med historiske omstændigheder; de vedkomme oldtiden, dels den alleryderste, da al historie var mythe, dels den, der ligger nærmest ved kristendommen. Ej sagaens ælde, men kun stoffets kan sluttes af det poetiske indhold. Til denne afdeling henhøre derfor sagaer om Völsungetiden og de nordtyske riger, og om konger og helte i de nordiske lande.

Völsúngasaga eller Sigurðar saga Fafnisbana (udg. af von der Hagen, Breslau 1812 og af C. C. Rafn i FaS I). Der kan iagttages tre afdelinger: begyndelsen, midten og slutningen. Begyndelsen om Sigurds forfædre: Odins sön Sige bliver fredløs, ledsages af Odin og bliver konge over Hunaland. Hans sön Rerer er barnløs; Friggs æskemø lader æblet falde i hans skød, og han avlede Völsung. Völsung, konge i Hunaland efter sin fader, har ti sönner og en datter: tvillingerne Sigmund og Signy. I Sigmunds ungdom kommer den enöjede Odin og fæster et sværd i stammen på træet i Völsungs hal; den der kan drage det ud skal eje det; Sigmund drager det ud. Signys giftermål med Siggeir, konge i Gautland. Siggeir fælder kong Völsung, og hendes brødre sættes i stok i skoven. Siggeirs moder som ulvinde

æder hver nat en af dem; Signy lader Sigmunds mund bestryge med honning, han bider tungen af ulvinden, og bygger sig med Signys råd et jordhus. Signy skifter ham med en troldkvinde, og med hende avler Sigmund en sön Sinfjötle. Sigmund og Sinfjötle iføre sig ulveham, og sætte ild på Siggeirs hal. Signy går ind i ilden. Denne begyndelse er næsten sangløs, de gamle digte, hvoraf den er udgået, vare allerede tabte, da sagaen blev formet. Der findes kun et stykke (kap. 8, s. 134):

Ristu af magni — Sigmundr björfi
mikla hellu — ok Sinfjötli.

Trækkene ere mythiske, forvanskede, urene. På den ene side synker behandlingen under den rene mythe; på den anden hæver den sig over den rene historie. Hvis en nyere digter vilde behandle det, måtte han forædle det uædle deri. Det følgende, eller sagaens större midte, har indhold tilfælles med de eddiske digte og er en omskrivning af dem vi endnu have og flere til. Det hænger nöje sammen med Eddadigtene. Slutningen af sagaen forlader atter de eddiske digte, og knyttes ved Aslaug til Ragnar Lodbroks saga. Heimer i Heimdale eller Hlymdale skjulte hende i en harpe, nærer hende med en løg; når barnet græder, spiller han på harpen. Han bringer hende til Spangerhede i Norge. Åke og Grima dræbe Heimer, slå harpen istykker og finde det dejlige barn. De tro at hun er stum, og for at hendes skönhed ikke skal røbe deres udåd, rager Grima håret af hendes hoved, tjærer det ind, og lader hende i pjalter forrette det simpleste arbejde. Ved Ragnar Lodbroks ankomst kommer hendes skönhed, vid og herkomst på én gang for dagen, og hun bliver hans dronning. Som en norsk saga findes det endnu på Torfæi tid; man viser Otloughöjen, hvor hun sad og vogtede sin hjord; vigen Gullviken, hvor harpen blev funden, og i nærheden af den en bæk, Kråkebækken. (Torfæi Hist. Norv. I og Series s. 35-36). I det gamle

sagn ligger en dybere betydning: Áslaug, gudevædsken, gudedrikken er poesien, fornedret og ophöjet. P. E. Müller sætter sagaen hen i det trettende århundrede. Det er ingen sammenhæng af mundlige sagn, men den er nedskreven som en helhed.

Vilkina saga (eller Niflúngasaga) eller Didrik af Berns saga (udgiven af Peringsköld, Stockholm 1715, første gang fuldstændig af C. R. Unger, Christiania 1853. På tysk af von der Hagen i Nordische Heldenromane. På Dansk af C. C. Rafn i Nordiske fortidssagaer III). Det er en senere bearbejdelse efter tyske sagn og efter viser (kæmpeviser). Som det synes udarbejdet i Norge (af en Islænder eller en Nordmand ?), efter P. E. Müller i det fjortende århundrede, efter C. R. Unger i første halvdel af det trettende århundrede under Håkon Håkonsons regering; i alt fald efter at de ægte sange og sagn om Niflungerne vare forglemte og tyske kæmpeviser komne til Norden.

Begge disse sagaer, Völsúngasaga og Niflúngasaga må læses i forbindelse med de eddiske sange. De oplyse gensidig hinanden og fuldstændiggöre hinanden. Et fuldstændigt, ja selv et overfladisk studium af denne berömte sagn- og sangkreds, Völsungernes, kræver kundskab i alle tre kilder: Eddasangene, Völsúngasaga, Vilkinasaga og dertil endnu den tyske Nibelungenlied eller Der Nibelunge noth og de sange, der stå i forbindelse med den.[1]

Blómstrvallasaga, udg. af Theodor Møbius, Leipzig 1855 (med latinsk fortale).[2]

[1] Hjælpemidlerne hertil, kritiske undersøgelser derom, ere især tyske. Foruden Wilhelm Grimms Die deutsche heldensage, Raszmann og mange flere. Raszmann sammenstiller Völsúngasaga og de eddiske digte, så at man på én gang får oversigt over den hele sagnkreds. Han berører tillige de kritiske spörgsmål.

[2] Tidligere udgiven af von der Hagen i Altnordische sagen und lieder, welche zum fabelkreis des Heldenbuchs und der Nibelunge gehören. Breslau 1814.

Begyndelsen mærkelig: I kong Håkon den Gamles (Håkon Håkonsons) sidste dage kom gesandtskabet fra Spanien med frieriet til hans datter. Kongen sendte hende til Spanien og formanden for denne færd var (mester) Bjarni úr Niðarósi. Kristine modtoges i Spanien med et stort gilde. Hun blev gift med kejser Frederiks broder Hermann: ok váru þau púsuð saman at lögum. — En at þessari veizlu fyrir borði heyrði herra Bjarni lesit í þýzku máli þetta æfintýri ok færði síðan konúngi í Noregi, eller efter varianter: hann færði þat í Noreg ok hann sjálfr snèri á norrænu.

Det er, som det kalder sig, et eventyr. Blómstrvöllr eller Blómstrvellir er en egn i Afrika, og den kaldes også efter hovedpersonerne; saga af Ákasonum. (Blot eventyr. Kong Ermenrek og Alexander Magnus.)

Nornagests saga (i FaS I, Flateyjarbók I. På Dansk af Grundtvig i Heimdal, nytårsgave for 1816). Et eventyr, udsprungen af lyst til at lade heltetiden gentage sig i den historiske tid. Gest er en dansk mand, hvis fader boede på gården Grönning. Ved hans fødsel komme nogle vølver (norner) og spå barnets skæbne. Den yngste blev vred, og sagde, at han ikke skulde leve længer, end lyset brændte ved hans vugge. Den ældste slukkede det, og sagde, at det skulde først tændes igen på hans dødsdag. I kong Olaf Tryggvasons tredie regeringsår kom Gest om aftenen til kongens hird. Om natten kom en alf eller ånd, standsede ved Gests seng og sagde: Her er stærk lås for tomt hus (furðu sterkr lás er hèr fyrir tómu húsi); thi Gest havde om aftenen korset sig, skönt han var hedning. Kort för jul kom Ulf den Røde hjem og bragte med sig kong Halfs ring af syv slags guld; Gest sagde, at han havde set bedre guld, og fortæller nu sit ophold hos Sigurd Sigmundson, mødet med

[1] Nornagestsaga findes også tilligemed andre (Völsúngasaga og Ragnars saga loðbrókar) i Björners Nordiska kämpadater. Stockholm 1737 fol.

Gandalfs sönner og Starkad, samt Gests rejse med Lodbroks sönner, alt således blandet imellem hinanden. Han viste hirdmændene Sigurds ring og et hår af hesten Granes hale, syv alen langt. Gest blev døbt. Han var nu 300 år gammel, og vilde ikke leve længer; han lagde sig og tændte sit lys, og bad om den sidste olie; da lyset var udbrændt, var han død. Sagaen minder om eddiske sange. Helreið Brynhildar findes deri; men alt vidner om en senere overlevering. To lignende fortællinger findes i Flatøbogen (Sagabibl.). Også på Færøerne bevares mindet om Nornagest i Sigurðarkvæði; måske der virkelig i de gamle sange har været en Nornagest, som man siden igen lod stå op hos Olaf Tryggvason. Eventyret, der ikke bekymrer sig om tid eller sted, har villet samle på ét sted de ypperste hedenske minder. Nornagest, siger man derfor, er selve det hedenske heltesagn personificeret, der gammel og mæt af livet slumrer ind ved den erkekristne konges hird, efter at den gamle tros og poesis fakkel er udslukt. (Köppen). Oldtidens minder leve endnu i den kristelige tid, ligesom den enöjede mand (Odin) åbenbarer sig lyslevende ved Olaf Tryggvasons hird (fortællingen hos Snorre). Lyset, som en talisman, hvortil et menneskes liv er bundet, er allerede anvendt i det græske sagn om Meleager (Sagabibl. I 115). Sagaen, der er udgået fra mundlig overlevering, er yngre end Völsúngasaga og ældre end Vilkinasaga.

Hervararsaga (oftere udgiven, af Verelius 1672. På Suhms bekostning ved Stefan Björnson 1785 4; af C. C. Rafn i FaS I, af N. M. Petersen i Nordiske oldskrifter 1847). Den begynder historisk med Asernes indvandring og de ældste slægters blanding, men det er ingen gammel overlevering; og den ender historisk med virkelige konger i Sverig og Danmark, efter forskellige beretninger, som have historisk værd. Hele midten af sagaen derimod grunder sig på gamle sange, som den tildels anfører, og hvori tre sangcykler endnu tydelig kunne genkendes: striden på Samsø, krigen

med Hunerne, og Heidreksgåderne. Det er ældgamle ættedigte, tildels forbundne ved sværdet Tyrfing, ligesom Völsungesangene ved ringen Andvaranaut. P. E. Müller (Sagabibl. II 563) søger ikke poesi deri, men historie, og den kan han ikke finde. Derfor mener han, at båndet (sværdet Tyrfing) er blot romantisk, hentet fra middelalderens eventyr, og ikke mythisk eller grundet på sagn om de gamle guder. Derfor, vedbliver han, består Hervararsaga i sin nuværende form af en, rimeligvis i det trettende århundrede opdigtet fortælling om kong Heidrek og hans sönner, der er bleven sat i forbindelse med sangene om den ældre Angantyr og Hervör, og af en senere forfatter betragtet som en hel sand historie, og forsynet med indledning og ende. Men sangen om Tyrfing er virkelig mythisk og ikke en senere digtet. Der er höj og rørende poesi i Hjalmar og Ingebjörg. Heidreksgåderne ere mærkelige levninger af oldtidsviddet. Hos Saxo: Arngrims tolv sönner og kampen på Samsø. Der have været flere, kortere og længere, afskrifter af sagaen. Mange oversættelser: af Sandvig, Grundtvig, Rafn og behandlinger af nyere digtere: Herder, Gräter, Hertz.

Sagan af Hèðni ok Högna eller Sörlaþáttr (i FaS I og Flateyjarbók I). Mythen om Hjadningevig, også behandlet i Snorres Edda og hos Saxo, er her gengiven i en behandling fra det trettende eller fjortende århundrede. Ivar Ljome ender striden på Olaf Trygvasons tid.

Hrólfs saga kraka (i FaS I) inddelt i þættir, som for störste delen synes at have været ligeså mange sange. Snorres Edda har en del af sagnet, og har de samme vers af Rolf, som sagaen. Den forbinder kong Frode og Rolf Krake; Grottesangen om Frode og Bjarkemålet om Rolf stå i forbindelse med hinanden. Der har i Danmark været gamle digte og sagn, fra hvilke fortællingen er gået ud. Saxo har bevaret nogle deraf. Nogle af disse træk have et historisk grundlag: Hjalte eller Hött, der sidder i bendyngen og som bersærkerne kaste ben på, minder om den bestem-

melse i Vitherlagsretten (Svend Ågesens), at den kæmpe, der formedelst en brøde blev sat nederst, havde de andre lov til at kaste ben på. Snorra Edda omtaler sagnet om Vögg eller Vigge som et gængs sagn (er mjök er fært í frásagnir). Ikke desmindre røber sagaen tydelig nok sin yngre tilblivelse. Efter P. E. Müller er den ikke ældre end det fjortende århundrede. Så yndige, som Frodes sönner, Helge og Hroar og søsteren Signy kunne blive under digterens behandling, så råt er stoffet, der har gået igennem folkemunde.

Ragnars saga loðbrókar (i FaS I). Der har i tiden nærmest för kristendommen været en virkelig kong Ragnar, men hans historie er bleven til romantik. Stoffet er kamp og kærlighed. Der har, som Krákumál viser, været digte i en senere versart (dróttkvæði), som man har forvandlet til historie. Sagnene tilhøre hele Norden. Næsten alt er romantisk. Som romantiker har Ragnar mange elskerinder; sagaen har ikke engang fået dem alle med; Saxo nævner endnu Ladgerde og Svanloge (Svanlaug?). Thora Borgarhjort og den voxende orm om hendes bolig; mødet med Aslaug i Norge og hendes forhold til sine sönner; Hvidserk, der brændes på et bål af menneskehoveder; Erik, der efter sin broder Agnars død ikke vil have fred, men lader sig løfte op og falde ned på de opstillede spyd, og Aslaugs blodige tårer; Ragnars død i ormegården hos Ella, der næppe er nogen historisk person; sönnernes hævn, budskabet om Ragnars død, der giver lejlighed til en fortræffelig skildring af den virkning, det gör på hans sönner; Ellas død ved at riste örn på hans ryg; oxehuden, som Ivar skærer istykker, hvilket forbindes med anlægget af London: det er altsammen bevis på at sagnet har samlet alt for at forherlige sin helt, og noget deraf, ormegården, örnristningen, huden ere gamle træk, der vise, at sagaen lever af fjerne genminder (reminiscenser). Den knytter sig til Völsungesagnene, men forbinder dermed, ligesom Nibelungenlied, senere traditioner med samme vidunderlige anstrøg; som toget til Vifilsborg eller

Luna. Sönnerne ville egenlig til Rom, til det gamle Romaborg, men det ligger uhyre langt borte, ikke som et virkeligt sted, men som en fabelby; manden med jernskoene har slidt dem op på sin vandring derfra. Det er vikingetogenes tid, Normannetogenes, der går igen i de senere århundreder. Der have været flere recensioner af sagaen. Den forbindes i håndskrifterne med Völsúngasaga, og kan vel ikke være nedskreven længe efter denne, i begyndelsen af det trettende århundrede, mener P. E. Müller; snarere i sin fuldstændige form noget senere.

Sögubrot af nokkrum fornkonúngum (i FaS I), et mærkeligt brudstykke af en saga, nogle tænke derved på den tabte Skjöldúngasaga, nemlig Lejrekongerne Hrærek og Helge, Ivar Vidfadme, Bråvalleslaget og Harald Hildetands død. Med mythiske minder og udgået fra gamle sange, af hvilke den mærkeligste er den om Bråvalleslaget, som Saxo også meddeler i en endnu ældre skikkelse, og som han tillægger Starkad. Efter P. E. Müller ikke ældre end det fjortende århundrede.

Norge.

Frá Fornjóti ok hans ættmönnum eller Fundinn Noregr eller Hversu Noregr bygðist (i Rasks udgave af Snorres Edda, i FaS II, i Flateyjarbók I) et mislykket forsøg på mythisk-ethnografisk at oplyse Norges ældste bebyggelse.

Friðþjófs saga hins frækna (i FaS II). Bele, konge i Sogn; hans datter Ingebjörg og Fridthjof Thorsteinson. Baldershage. To bearbejdelser, en kortere og en længere. Et senere bearbejdet oldsagn. Behandlet af Samsø, Søtoft, Tegnér.

Hálfssaga eller sagan af Hálfi ok Hálfsrekkum (i FaS II). Kong Alfrek i Hördeland. Hjörleif den Kvindekære. Hans sön Half, og blandt dennes kæmper Hrok hin Svarte. Halfs sönnesönner Håmund og Geirmund Heljarskind drage til Island. Mythisk i sin begyndelse, havmænd og trolddom, opfyldt med vers.

En sammenhørende række danne: Ketils saga hængs, Gríms saga loðinkinna, Örvaroddssaga, Áns saga bogsveigis (alle i FaS II). Ketil Hæng på øen Hrafnista ved Romsdalen o. s. v. Slægter på Island. Historiske personer, men fyldte med fabler, og blanding af sagn. I Örvaroddssaga: striden på Samsø i en anden skikkelse. Mange digte.

Endelig bliver sagaen opdigtet, uden historiske personer, men med mange forvirrede minder fra oldtiden, forbundne med rene og skære urimelige eventyr; som Hrómundar saga Greipssonar, Þorsteins saga Víkingssonar, Ásmundar saga kappabana (alle i FaS II), Gautrekssaga eller Gjafarefs saga, Hrólfs saga Gautrekssonar, Saga Herrauðs ok Bósa o. s. v., Gaungu-Hrólfs saga, Eireks saga víðförla (disse og de øvrige i FaS III). De ere kun mærkelige ved de hentydninger, der endnu kunne findes til den mythiske tid, som Hromund Greipsons saga, der med al sin eventyrlighed tilbagekalder Helgesangenes Hamal, der som trælkvinde drejer kværnen; eller til heltetiden, som Gautreks saga, der som en episode har optaget fortællingen om Starkad og hans digte; samt formedelst de digte, der, om end fra en senere tid, findes i nogle (Buslubæn i Herrauðs og Bósa saga). Også theologiske betragtninger, som Erik Vidförles saga kap. 2, om treenigheden. De ere uden historisk værd, og det er ynkeligt, at sagaer, som Sturlaug hin Starfsames have kunnet gælde som historiske kilder for Torfæus, Schöning, Lagerbring og Suhm.

Endelig har man i nyere tider fra bar bund opdigtet sagaer, som Hjalmars og Ramers saga, 1690 udgiven af Lucas Halpap i Upsala, efter fragmenter af en med runer skreven membran, som han havde fundet hos en bonde, et ypperligt fund for de daværende svenske lærde, som deri fandt en del af deres drömme om Sverigs gamle herlighed bekræftede, men et virkeligt bedrageri (Sagabibl. II 663). Kun til sin egen moro forfattede derimod Islænderen Jon Espolin Halfdan den Gamles saga, der 1812 nær havde sat de

danske lærde i bevægelse. (Sagabibl. II 672. Om Kembressaga sst. II 667).

Island mythisk. Vættesagaer:

Kjalnesíngasaga eller Búa saga Andríðssonar (i Markussons samling og i ÍS II), og fortsættelsen deraf Jökulsþáttr Búasonar (i Markussons samling og ÍS II). Esja, en landvættekvinde i fjeldet Esja, Kjalnesingernes skytsånd.

Bárðar saga Dumbssonar (i Markussons samling og i Nord. oldskrifter 1860) Bård, Snæfjeldingernes skytsånd.

Ármannssaga (trykt i Hrappsey, 4, senere opdigtet, se Ný Fèlagsrit 19. år s. 131-36.).

Den hele række af sagaer går altså på den ene side op til mythen, på den anden ned til eventyret. Den interesse de yde er mere poetisk end historisk.

Betragtning over sagaerne i almindelighed. Den islandske sagas betydning kan betragtes i to henseender: med hensyn til indholdet, stoffet, og med hensyn til formen, behandlingen. Stoffet meddeler oplysninger om det religiøse, det borgerlige, det huslige liv; om forholdet imellem det materielle liv og det poetiske i livet, imellem det naturlige og det overnaturlige. Behandlingen oplyser tillige det historiske liv i sin helhed.

Alt dette griber ind i vort liv, forsåvidt vi ere et nordisk folk, og vore sæder og skikke, tænkemåder og meninger, endog overtro, udgå fra den nordiske oldtid, og er bevaret især hos almuen ikke blot igennem middelalderen, men til den dag idag. Exempel er Pontoppidans bog: Everriculum fermenti veteris og lignende skrifter, som vilde udrydde overtroen, og derved bevarede os kundskaben om den. Men der lod sig også af hele sagaliteraturen, ligesom overhovedet af hele den gamle literatur, göre en samling eller gives en skildring af hele det nordiske liv. Vi have ikke, det jeg ved, noget sådant værk, men i Tyskland: Weinholdts Altnordisches leben.

I oldtiden falde det religiøse, borgerlige og huslige liv

ofte sammen, og berøre næsten altid hinanden. Selv under kristendommen vedligeholder dette grundtræk sig. Betragtningen må adskille det, udføre det i særskilte afdelinger. Som i et kaleidoskop ligge alle stoffets enkeltheder ved siden af hinanden og uordnede i sagaerne. Lad os ryste det, og betragte nogle af de billeder, som derved komme tilsyne.

Religiøse: Under hedenskabet går den første naturdyrkelse over til en mere udviklet offertjeneste. Dyrkelsen af en skytsånd eller ármaðr i en sten (Kristnisaga). Af en fos og andre naturgenstande (Landnáma). Af de tre hovedguder, Odin, Thor og Frey. Gudebilleder: Små gudebilleder, Freys billede, som Ingemund den Gamle bar det i sin pung; en Finnekone spåede ham, at han skulde rejse til Island; det blev borte, og fandtes på Island, der hvor han nedsatte sig (Vatnsdæla). Kalf havde Thors billede af ben i sin pung (Hallfreðarsaga). Hovet eller templet, dets opførelse og indretning. Setstokkar eller höjsædestøtterne med et gudebillede. Hovets inddeling i skibet og sanghuset (eller koret). Stalle og alter. Hleytbolle og hleyttein, hvormed hlaut (blodet) stænkedes på væggene og på mennesker og kvæg (Eyrbyggjasaga, Kjalnesíngasaga, Landnáma). Hovet og gudebillederne i Håkon Jarls og Dale-Gudbrands hov i Gudbrandsdalen (Njála). Håkon Jarls hov indviet til Thorgerde Hörgabrud. Hendes billede gav tegn på sin gunst eller ugunst ved at böje hånden, så man kunde tage hendes ring af, eller ved at holde fast på ringen; formodenlig mekanisme som Mariebilledet, der åbner og lukker öjnene (Færeyíngasaga). Dyr helligede til guderne (hesten Freyfaxe i Hrafnkel Freysgodes saga). Hovtold (hoftollr) eller godordsmændenes afgift til hovets vedligeholdelse. Hovseden eller tempeleden aflagt på en ring, der var vædet med offerblod (Eyrbyggjasaga, edens tvetydighed i Vígaglúmssaga; Landnáma). Blot eller offer af dyr eller trælle, navnlig dísablót (Egilssaga). Endog menneskeoffer. Kongen blev offret for at standse hungersnød (Ýnglíngasaga). Börn offredes; Heidrek vil offre sin

egen sön (Hervararsaga), Håkon Jarl offrer sin sön Erling i Jomsvikingeslaget (Ólafs saga Tryggvasonar). Offergilde, blótveizla, hvor kødet af de offrede dyr nødes. Orakler, af fugle, som Ravne-Floke. Thorolf Mostrarskæg i Eyrbyggja, at gánga til frètta við þór.

Guders og andre overnaturlige væseners åbenbarelser (poesien i historien). Mange exempler: Odin åbenbarer sig for Olaf Tryggvason (fortællingen i Hkr, Olaf Tryggvasons saga og Oehlenschlägers efterligning af Håkon Jarl). Olaf den Hellige på sin hvide hest hos Væringerne, foran dem i slaget, og legenden om sværdet Hneiter (Olaf den Helliges saga). Klokken i Nidaros hører man lyde under slaget mod Venderne (Harald Hårdrådes saga).

Fylgiernes åbenbarelse (se min Nordiske mythologi).

Troen på sjælevandring og genfødelse. Sæmunds Edda: þat er nú kölluð kerlíngavilla, men sangene selv hylde meningen. Olaf Geirstadealf menes genfødt i Olaf den Hellige (Olaf den Helliges saga).

Forbindelsen imellem det andet liv og dette, gengangere, spøgelser, drauger. De afdøde leve endnu i höjene, hvor man ser ild brænde, og hørte dem synge (Njála, Eyrbyggjasaga, Helgefjeldet). Fortællingerne om höjbrud og strid med draugen (Sotes höj i Hörds og Holmverjernes saga). Gengangeren Thorolf Bægefod og Frodåunder i Eyrbyggjasaga, i fortællingen om Thorgunna. Urðarmáni. Dødningene komme ved lys dag og fordrives ved stævning. Der holdes dyradómr (döredom). Selv de døde have agtelse for retfærdighed og husfredens hellighed.

Det indre syn, tankens åbenbarelse i drömme og drömmens udtydning. Det forrige var en gengang, en eftergang; her er det en forgang, en forudgang. De mangfoldige fortællinger om drömme vidne om opmærksomheden på sjælens indre bevægelser. Den mand, der havde betydningsfulde drömme, ansås for visere end andre; ligeså den, der kunde råde eller udtyde dem: Gudmund i Ljósvetníngasaga.

Gest Oddleifson på Bardestrand i Laxdælasaga. Sagnemanden benyttede denne tro på drömme som en poetisk indklædning af fortællingen. Drömmenes forskellige karakter eller indre natur kaste lys på sagaernes affattelse. Det kan være et på virkelighed grundet sagn, der umiddelbar er opstået under begivenheden, eller som har formet sig for at udtrykke en idé, og sagnet gengiver drömmen uden anden hensigt end at fortælle den. Men det kan også være, at drömmen danner ligesom spiren til fortællingen, der siden udvikler sig. Exempler på drömme: drömmen i et nybygget hus som varsel om misvæxt i Jómsvíkíngasaga. Olaf Digerbens dröm som varsel for landfarsot i fortællingen om Olaf Geirstadealf. Ingebjörgs dröm i fortællingen om Palnatoke: hun sidder og væver, et mandehoved faldt ned fra væven og blev kongens bane. Dronning Ragnhildes dröm i Halfdan Svartes saga: hun går i en urtehave, hun tager en torn (eller nål) af sin klædning, og den blev til en gren, der slår rødder i jorden og voxer op til et træ. Halfdan Svarte selv kan ingen drömme få, förend han, efter Thorleif hin Spakes råd, sover i et svinebøle. Han drömmer om sit store fyldige hår og dets lokker; nogle vare så side, at de nåede til jorden, andre kun til midt på benet, nogle nåede til knæet, andre faldt ned på halsen, og andre krusede sig tæt på hovedet. Men én var der, som overgik alle i glands og störrelse. Disse lokker er Norges kongeæt, den herligste er Olaf den Hellige. Det er expositionen til Norges historie. Thorsteins dröm om den fagre svane, som örnene bejle til, det er expositionen til Gunnlaugs saga. Gudruns fire drömme i Laxdælasaga, som exposition af fortællingen om hendes giftermål. Drömmene ere her så simple, at enhver kan udtyde dem; digteren har ikke været heldig nok til at skjule sin hensigt. Signys dröm i Hörds og Holmverjernes saga; om et træ, der udstrækker sig igennem alle husene. Floses dröm i Njálssaga om hævnen over Njálsbrenna; her danner drömmen expositionen til fortællingen om blodhævnen.

Tankens indre uro åbenbarer sig i en dröm. Den höjere bevidsthed vågner i drömme; det er smukt udtrykt i fortællingen om Thorleif Jarleskald, på hvis höj hyrden Halbjörn slumrer, og digteren åbenbarer sig for ham. Her gav dødningen anvisning på en åndig skat. Men dødninge åbenbare sig også i drömme og give anvisning på jordiske skatte. Olaf den Helliges fosterfader Hrane hin Vidførles dröm om Olaf Geirstadealf (i Flateyjarbók II). — Sympathetiske drömme: en mand er borte fra sit hjem, der påkommer ham en stærk uro; han ser sin gård stå i lys lue. En anden ser sin broder gå under på havet. Hertil hører: Blundketils sön Herstein, i Hönsethorers saga, der opfostres på et andet sted, ser sin fader stå i ild, så alle hans klæder brænde; han iler til den brændende gård, men det er for silde. — En af de mest karakteristiske er drömmen, der udgår fra reflexion over sin egen skæbne. Greben af grublen over sig selv drömmer Sigurd Jorsalefarer om Olaf den Hellige, der henter hans brødre.

Hertil hører også det vågne syn. Forudfølelsen af det uundgåelige danner et syn. Njal og hans sönner og hans hustru Bergthora om natten för indebrændingen. Njal: Nu tykkes mig underligt; jeg ser igennem alle stuer, væggen i gavlen er borte, maden og bordet svømme i blod. Kun Skarphedin er rolig som altid.

Overtro. I overtro ligger tro, nemlig på forbindelsen imellem det naturlige, sædvanlige og det overnaturlige. Det höjere livs, de höjere kræfters indgriben i det lavere fremstilles i forskellige yttringer. Dertil hører sjælens indvirkning på legemet, sindet udtrykt i de legemlige former. Deraf troen på hamstyrke og hamskiftning (se min Nordiske mythologi). Manden siges at være mere end énhammet, han påtager sig forskellige skikkelser. Forbilledet dertil er Odin, der ved påtagelsen af allehånde skikkelser gennemtrænger alt. Eller manden er hamstærk. Sindets kraft hærder legemet, så at det modstår gift, våben og ikke kan skades af ild.

En gammel og ægte form deraf er bersærkegangen. Bersærken såres ikke af våben, skyer ikke ilden, sluger gloende kul. Kristnisaga o. fl. En senere og falsk fremstilling deraf (som Vatnsdælasaga) betragter denne tilstand som en sygdom. Hos Völsungerne er det ren og skær en bestandig natur.

Andre fortællinger ere fulde af forvandlinger ved trolddom. I Rolf Krakes saga: Elgfrode, der er halv menneske, halv elsdyr; Thorer Hundsfod med hundefødder. I kampens heftighed påtager Bödvar Bjarke sig et vildt dyrs skikkelse. I fortællingen om Thorleif Jarleskald: Håkon Jarl sætter et menneskehjærte i et træbillede, som han sender til Island for at dræbe skalden. Hos Snorre: Finnen, der i en hvals lignelse sendes til Island af Harald Blåtand og striden med landvætterne.

Troen på hexeri er kun trangen til at finde årsag og sammenhæng der, hvor man ingen ser. Hertil hører synsforblændelser, sjónhverfíngar. Hexen Katla og hendes sön Odd i Eyrbyggjasaga. Odd ser for hans forfølgere ud snart som en rok, hvorpå hun spinder, snart som en buk, hvis hår hun kæmmer og stryger. Hexeriet forsvinder ved at drage et sælskind over Katlas hoved. Fortællingen om Svan i Njála. Tre gange blændes forfølgernes syn.

Ældgammel er troen på egen styrke, modsat troen på guderne. I Rolf Krakes saga: Rolf Krake tror ikke på Odin, men på sig selv. Kjartan Olafson i Laxdælasaga syntes mere at stole på sin egen styrke og sine våben end på Thor og Odin. Sigmund Bresterson i Færeyíngasaga svarede Håkon Jarl, der spurgte på hvem han troede? på min egen kraft og styrke. I Olaf den Helliges saga: stimændene Gaukathorer og Afrafaste. Arnljot Gellina fra Jæmteland, hann trúði á mátt sinn ok megin, og denne tro havde hidtil hjulpet ham.

Ældgammel er endelig troen på en uforanderlig skæbne. Almindelige i digte og sagaer ere udtrykkene: alt er lagt

for; det var dig skabt; hvis det bliver mig ødet (ef mèr verðr þess auðit). Denne tro er endnu hårdnakket bevaret hos almuen.

Det huslige liv. Familien med dens omgivelser. Skildringen deraf må samles fra den hele sagaliteratur.

Boligen: Bygningen selv, afdelingen i huse, stillingen mod verdenskanterne, dörene, gavlen, taget, arnen og ildhuset, langilde, lyren i taget, vinduet med en hinde istedenfor glas, tapeter på væggene, bordet, maden, dugen, disken, drikken og drikkehornene, bænkenes ordning i hallen, höjsæderne (hásæti og öndvegi). Mandens og kvindens daglige sysler. Mandens smedning (Egilssaga) og forfærdigelse af våben. Sönnernes syssel i Ragnar Lodbrogs saga ved efterretningen om Ragnars død. Agerdyrkning på Island. Kvindestuen eller skemma. Kvindens vævning (væven i Njála). Klædedragten. Side klæder (slæða). Brogede eller farvede klæder. Fremmed dragt, som græske hatte o. s. v.[1]

Frieri og ægteskab. Brudkøbet hos faderen. Frieriet på tinge. Heitkona og festarmey (Gunnlaugssaga). Fæstemøen må vente i visse år. Kærlighed imellem yngling og mø. Kjartan og Gudrun i Laxdælasaga. Kormak og Stengerde i Kormakssaga. Enken bortgiver sig selv (Laxdælasaga) eller hendes sönner (Vallaljótssaga). — Skildring af forholdet imellem mand og hustru. Konens herredömme indenstoks (Bergthora og Njál). Legemlig revselse glemmer den stolte kvinde aldrig (Gunnar og Halgerde i Njála). Kvindens indflydelse: Thorbjörg frelser Gretter fra galgen (Grettissaga). — Börnenes forhold til forældrene; sönnerne unddrage sig i en vis alder fra faderens herredömme (sönnerne

[1] Steenbloch om de gamles våningshuse (i Athene og særskilt). R. Keyser, Nordmændenes boliger og daglige sysler i ældre tider, i Langes Norske tidsskrift, 1ste årgang. Kobber over hallen i kvartudgaven af Gunnlaugssaga, og i G. W. Dasents Njála 1861 I-II ved Sigurd Gudmundson. Ulf Uggesons Húsdrápa i Laxdælasaga. Klædedragten: Weinhold, Die deutschen frauen in dem mittelalter.

i Njála og i Vatnsdælasaga). — Skilsmisse. Skikkene i Njála og Laxdælasaga.

Barnedåben. Den hedenske dåb at ausa vatni og navnefæstning forbunden med en gave. Tandgave ved udbruddet af de første tænder.

Börneudsættelse (Gunnlaugssaga, Harðarsaga, min afhandling i Fort. om Isl. færd).

Opfostring. Fóstri, fosterfader og fostersön. Fosterfaderen anses for ringere end barnets fader (Håkon Adelstensfostre opfostret i England i Harald Hårfagers saga). Fosterbrødre opfostrede sammen.

Selvvalgte fostbrødre, fostbroderlag. Skikken at gå under jarðarmen eller opskårne græstörv og at blande blod sammen. To løfter: ikke at overleve hinanden og at hævne hinanden (Fóstbræðrasaga og Gisle Sursons saga).

Tyende: trælle eller lejede tyende. Trælkvinden Melkorka i Laxdælasaga. Trællene i Njála.[1]

Legemsøvelser og lege. Våbenøvelser, især i at skyde lige, at skjóta beint. Leg med håndsværd (indledning til Gylfaginníng). Skiløb, brydning, glíma, boldspil, knattleikr. Svømning. Kong Olaf Tryggvasons idrætter i hans saga. Hestekamp, hesta at (Njála og Vígaglúmssaga). Skaktavl og skakbrikker.[2]

Gæstebud og gilder. Hjembud til visse tider, især julegilder. Julen og dens glæder. Foræringer ved afskeden. I særdeleshed arveøl. Indbydelse dertil på lovbjerget. Løfter derved. Bragebægeret og mindeskålerne. Olaf Pås arveøl efter Höskuld i Laxdælasaga. Svend Tveskægs efter Harald Blåtand i Jómsvíkíngasaga.

Begravelsesskikke. Ligets beredelse, at búa um lík,

[1] Estrup om trældom i Norden.

[2] L. Engelstoft, om Nordboerens legemsøvelser. R. Keyser, Nordmændenes forlystelser i oldtiden, i Langes Norske tidsskrift, 2den årgang.

veita nábjargir. Begravelse i höj, til hest, i skib. At binde helsko på de dødes fødder (Gisle Sursons saga).

Det offenlige liv eller den politiske forfatning og dens forbindelse med religionen.[1]

Udviklingen af den politiske forfatning. Tingene. Goðorð og godens undergivne, godordsmænd. (Landnáma, Eyrbyggjasaga, Droplaugarsonasaga, Kjalnesíngasaga).

Rettergangen. Afgörelse ved voldgiftsmænd. Selvdömme. Indretningen på altinget. Sagførerne. Dommen, at reifa mál (anmærkningerne i min oversættelse af Njála. Guletinget og vèbönd i Egilssaga). Forlig og forligsformularer, griðamál. Forskellen imellem drab og mord. Mandebod; fredløshed, den större og mindre. Drab af en fredløs sig selv til frelse. Sidste afgörelse ved holmgang; på en holm eller en begrændset plads eller på et udspændt skind, i et tillukt kar, kaldet kargang (i Flóamannasaga). Holmgangslove: Ingen kan undslå sig uden at udsættes for vanære. En anden kan gå i den udæskedes sted. Når rettergangen ikke lykkedes på altinget, afgjordes sagen ved holmgang på en holm i Øxerå. Stundum ved fælles kamp på selve tinget (Egilssaga, Gunnlaugssaga, Vígaglúmssaga o. fl.)

Når magt ikke kunde anvendes, tog man sin tilflugt til nid. Nidstang; nidvise. Erik rejser nidstang imod kong Erik Blodøxe og dronning Gunhilde (Egilssaga). Jökul rejser nidstang imod Berg (i Vatnsdælasaga).

Blodhævn, familiens ret til selvhævn, udenfor loven, ja over loven. Ved dette værn om bevarelsen af familien drager den ene hævn den anden med sig. Det er farligt, flere gange at begå drab i samme æt. Den bestandig fortsatte hævn begynder med drab på trælle, så på en frigiven,

[1] Leo, Einiges über das leben und die lebensbedingungen in Island in der zeit des heidenthums, i Raumers Historisches taschenbuch, 6. jahrg. 1835. — Flere skrifter af Konrad Maurer. — Jon Arnasons Islandske rettergang.

så på en fri mand. Derved bliver hævnen hele ættens sag. Blodhævnens tid hører aldrig op. Hævneren forfølger sin faders drabsmand fra sted til sted indtil Miklegård. Hævneren overfalder pludselig sin fjende, hvor han end stedes: han rejser sig endog op fra en heftig sygdom, for at udføre hævnen. Kvinden ophidser især til blodhævn. Exempler: Njála, Vígastyrssaga, Heiðarvígasaga, Fóstbræðrasaga, Hávarðar saga Ísfirðíngs, Ljósvetníngasaga, Vallaljótssaga, Gísla Súrssonar saga o. fl.

Blodhævnen når sit höjdepunkt i indebrænden. Njálsbrenna i Njála. Blundketils i Hönsethorers saga. Derved bliver hele slægten ligesom på én gang udslukket. Det tillades uskyldige og kvinderne at gå ud för branden.

Krigen og krigsførelse. Våben og våbenfærd. Rustningen. Befæstning (vígi). Kampen med baghold og på åben mark.

Krigen til søs. Skibene og deres arter, sejl, ror (stýri), årer. Søslaget med fri skibe eller ved at forbinde, tængsle dem. Stýrimaðr. Stafnbúar o. s. v. Handelsskibe og handelens forbindelse med viking.

Videnskabeligt udbytte af sagaerne. Kundskaben spejler sig altid i den historiske fremstilling. Den klassiske historieskrivning bærer præg af forfatterens dannelse. I Norden møde vi ingen forestilling om videnskab som system. Alt er erfaring, praktisk. I sagaerne møde vi derfor kun stænk af den kundskab, der lejlighedsvis var erhvervet.

Dertil høre især: Lægekunsten, udøvet af læger, men især af lægekvinder. Det var nærmest sårlægekunst. Fortællingen om slaget på Lyrskovshede og slaget på Stiklestad, og andre enkelte steder i sagaerne, som Broddhelges eller Vápnfirðíngasaga. Anatomiske iagttagelser i Fóstbræðrasaga og tillæggene dertil i GhM II.

Iagttagelse af vejrliget, af himlens udseende, af solens, månens og stjernernes gang. Stolper som spå vejrliget i Landnáma. Fortællingen om Rødulf, i Ólafs saga helga,

der tillige indeholder træk af fysiognomik, eller af menneskets öjne at slutte til deres karakter. Einar på Tværå i Ljósvetníngasaga, der om natten iagttog stjernernes gang.

Lyst til at kende tilstanden i døden. Jomsvikingen i Jómsvíkíngasaga, der holdt sin kniv i hånden, da han blev henrettet.

Sagaernes historiske udbytte. Ikke blot de nordiske rigers, men alle de tilgrændsende landes. Samt den geografiske kundskab.

Den historiske fremstilling og dens ejendommeligheder. Den gamle histories behandling er væsenlig forskellig fra den nyere; historien og poesien lå hinanden nærmere. Historien var mere poetisk, poesien mere historisk. Heraf lader næsten alle historiens ejendommeligheder sig forklare.

Sagaens form, fremstilling, delene, deres forbindelse. Fra den egenlige fortælling adskilles det ydre, personalier, genealogier o. desl. De personer, der siden deltage i handlingen, samles med deres omgivelser enten forud eller i flere indskud. Derved skiller sagaen sig fra den nyere historiske fortælling, der sædvanlig først lader bipersonerne optræde, når de behøves.[1]

Ikke altid, men ofte samler sagaens indhold sig om et midpunkt. Enkelthederne vise henimod midpunktet og støde sammen deri. Derved bliver fremstillingen mere dra-

[1] Theodor Møbius, Ueber die ältere isländische saga. Leipzig 1852. Han siger: Der ertrag, den sie (sagaerne) durch ihren inhalt für die geschichte des skandinavischen Nordens bieten, die glaubwürdigkeit, welche sie in dieser beziehung verdienen, waren die vorherrschenden, wo nicht einzigen gesichtspunkte, von denen man hierbei ausging; die form ihrer darstellung ist nur insoweit berücksichtigt, als sie einen maasstab für die beurtheilung ihrer historischen werthes darbot; eine ihr ausschliesslich zugewendete betrachtung ist unseres wissens noch keinen der sagen zu theil geworden. (Det skulde da være et forsøg på sagaudviklingen).

matisk. I nogle sagaer synes dette at være opstået hos sagnemanden med bevidsthed; ofte ligger det også i selve historien, og historieskriveren har intet andet at göre, end at følge den givne anvisning, selv om han gör det ubevidst. F. ex. Norges historie: Under Olaf Tryggvason og Olaf den Hellige er midtpunktet eller, om de vil, den historiske idé kristendommens indførelse og kampen med hedenskabet. Efter slaget ved Stiklestad derimod indtræder et ganske andet forhold: kampen imellem Nordens idéer og Sydens. Betragt f. ex. i Harald Hårdråde den livsglade sammensmæltning og nydelse af nord og syd. I Sigurd Jorsalefarer derimod sydens overvægt og den sig selv fortærende længsel. Allerede under Sigurd Jorsalefarer griber en anden grundtanke ind: jernbyrden, og den følgende historie er en udvikling deraf, indtil den når sit höjdepunkt i kong Sverre o. s. fr. — Stundum gives der i en saga to eller endog flere midtpunkter, men de samles da enten ved kunst eller ved virkelighed i en episode. I Njála f. ex. ere Gunnar og Njal samlede ved modsætningen imellem deres hustruer.

Dette fører os til expositionen, som man jo kalder det. Det er en bekendt regel, at begyndelsen i kompositionen skal pege hen imod enden. Dette viser sig öjensynlig i mange sagaer endog i den grad, at det ser ud som kunst, som overlagt digtning, f. ex. drömmen, hvormed Gunnlaugs saga begynder, omfatter sagaens indhold.

Enkelthedernes forbindelse fremkalder hvad man i romanen og dramaet kalder spænding. Når vi se Halgerde lege som et nydeligt barn med farlige öjne, så vækkes allerede derved vor opmærksomhed. Disse öjne må være farlige, de må afstedkomme en stor ulykke. Men hvorledes? Under hvilke omstændigheder? I Njála se vi ligeledes, at Njal forudsiger Gunnar sin skæbne. Hver gang se vi forud, hvorledes Gunnars død rykker nærmere og nærmere. Vi komme derved i spænding; vi svæve imellem håb og frygt: sker det eller sker det ikke. Det er som i visse dramaer,

hvor tilskuerne allerede forud vide en persons skæbne, men sidde i spænding om, på hvilken måde den går i opfyldelse.

Det er allerede heraf indlysende, at når jeg forhen har betragtet sagaen næsten som en digtning, så var meningen deraf ingen dadel. Det lå i den ældre histories natur at nærme sig til poesien.

Denne tilnærmelse til poesien viser sig især i skildringen selv. Sagaens fortrinlighed og liv fremkommer netop ved den omhu, der anvendes på skildringen af skuepladsen, situationen og karaktererne. Alt er simpelt, naivt, homerisk. Enhver skildring er kort og fyndig; det lå i Nordboens tænkemåde.

Skuepladsen og situationen. Mænd og kvinder i hallen, alt hvad de göre foregår levende for vore öjne. Ligeså kampen, f. ex. bagholdet eller forsvaret af én fæstning. Landslaget, som skildringen af slaget ved Stiklestad. Søslaget, som det ved Svolder, hvori skibene sejle forbi. En livagtig homerisk skildring.

Personen skildres, endog i de simpleste sagaer, hvorledes han er klædt, væbnet, hans legemlige udseende, hans tænkemåde, og ofte forbindelsen imellem hans ydre og indre. f. ex. Vallaljót i Vallaljóts saga, på hvis dragt man kunde kende hans sindsstemning.

Karakteren skildres i ordet eller i handlingen. Men fortælleren står altid udenfor. Han blander aldrig sin person, sin tænkemåde, sine anskuelser ind i skildringen. Han reflekterer ikke selv, men gennem de handlende personer og deres omgivelser. Han udtaler aldrig sin glæde eller sorg eller fortabelse i handlingen, uagtet han er ganske optagen deraf. Han siger ikke, hvad han eller hans tid anså personen for, men anfører den dom, som de samtidige, mangen gang de tilstedeværende anførte, over manden eller over begivenheden og det indtryk de gjorde på samtiden. Alt det er ægte homerisk. En udmærket mand skildres bedst ved den ærbødighed alle vise ham; således Håkon Jarl ved det indtryk,

han gjorde på sin tid. Gunnars skildring i Njála kap. 60. Gunnars moder siger ved hans drab kun nogle ord, og hun står levende for os.[1]

Mangfoldigheden i karakterskildringen er næsten uendelig. Gunnar, Njal og hans sönner. Thorstein og hans sönner. Halgerde, Bergthora, Gudrun, Sigrid Storråde. Alle disse skildringer er ren natur. Ikke to mænd, og ikke to kvinder, selv elskende, ligne hinanden. Det er noget andet end vore romanhelte og heltinder. Når man har læst én, har man dem alle. Derfor er karakterskildringen ved modsætning så træffende. Olaf Tryggvason og Håkon Jarl. Sigurd Jorsalefarer og hans broder Eysten (sammenligningen). Harald Gille og Sigurd Jorsalefarers sön Magnus (fortællingen om væddeløbet). Skildring ved samtale eller dialog forekommer hyppig. Ofte er handlingen og reflektionen over den nedlagt i dialogen. — Ere ordene virkelige eller digtede? Den nysnævnte skildring af Olaf Tryggvasons flåde, da han sejler til Svolder, ved en samtale imellem de forbundne konger, er ikke digtet af Snorre. Han havde den af det levende sagn. Deri kan man se forskellen imellem den gamle og den ny historie. I vor tid vilde en historieskriver have meddelt en talliste over skibene og deres besætning. — Skildring ved den stumme monolog: lagmanden, der ligger med et skind over sit hoved, for at overveje, om kristendommen skal indføres eller ej. Harald Hårfager, der sidder ved Finnekvindens lig. Her er personens tavse grublen mere talende, end ord kunde være.

Nordmændenes historieskrivning.

Theodorici Monachi Historia Norvegiensium (i Langebek,

[1] Den islandske sagas karakterer hos Hauch i Æsthetiske afhandlinger II. Han kalder det indelukte karakterer (snarere: lukte) det er: karaktererne udtale sig ikke ved ord (i det mindste ganske korte og træffende) men med handling. (Det er: det dramatiske, som er deri, er ikke udviklet.)

SrD V 311). Forfatteren var munk i Nidaros, og skrev sit skrift på Latin. Han tilegnede det til erkebiskop Eysten (1159-1187), og det menes at være forfattet 1160 eller 1170, eller rettere efter 1176, altså omtrent 1180. Han beråber sig, som allerede er omtalt, på Islænderne, nemlig på deres gamle sange og deres tidsbestemmelser, men som det synes kun efter mundlige oplysninger: prout sagaciter perquirere potuimus ab eis, penes quos horum memoria præcipue vigere traditur, quos nos Islendingos vocamus — quia non visa sed audita conscripsimus. Han begynder med Harald Hårfager, da man ikke har nogen sikkerhed for de ældre konger: illorum memoriam scriptorum inopia delevit; og han går kun til Harald Gilles ankomst til Norge, thi alle de forbrydelser, mord, mened o. s. v., der skete efter kong Sigurds død, vil han ikke fortælle (slutningen s. 340). Han har ikke haft nogen skriftlig kilde. Ved Harald Hårfagers alder og levetid i kap. 1, beråber han sig på Islænderne, og tilföjer: quia valde difficile est in hisce ad liquidum veritatem comprendere, maxime ubi nulla opitulatur scriptorum auctoritas; og s. 322: in illa terra, ubi nullus antiquitatum unquam scriptor fuerit. Derimod kender han sydlige skrifter. (S. 322): sed et ego legi in Historia Normannorum, Normandiets historie, og har besiddet klassisk lærdom, og kender ikke blot kirkefædre, men også Plato (s. 327: Plato, Origenes περὶ ἀρχῶν o. s. v.)

Der kan dog, skönt Thjodrek Munk ikke kendte dem, have været skriftlige optegnelser om Norges historie. Han omtaler også selv nogle om Olaf den Helliges mirakler og hvorledes biskop Grimkel førte hans lig til Nidaros (s. 330): quia hæc omnia a nonnullis memoriæ tradita sunt, nos notis immorari superfluum duximus; men om dermed menes dem,

[1] Om affattelsestiden, Langebeks indledning og saga Ólafs konúngs ens helga, Christiania 1853. Fortalen s. X. Se også om Theodorik i Langes Norske klosterhistorie s. 139.

der vare først skrevne på Norsk, og som endnu haves, eller om det var den latinske oversættelse deraf, kan ikke ses.

Et mærkeligt statsskrift er en afhandling om den norske kirkes forhold til staten (udgivet af E. C. Werlauff under titel: Anecdoton historiam Sverreri illustrans. 1815, og bag den norske udgave af Kongespejlet 1848), der må være skrevet imellem 1196 og Sverres dødsår 1202, og hvis forfatter enten har været Sverre selv eller efter hans opfordring en anset gejstlig mand.[1]

KONÚNGS SKUGGSJÁ. Det mærkeligste og i sit slags eneste norske skrift Kongespejlet, udgivet af Halfdan Einarson, med anmærkninger af Jon Erikson, da professor i Sorø, Sorø 1768 4to, med dansk og latinsk oversættelse, samt Joh. Finnæi diss. historico-literaria de Speculo regali, og undersøgelser om bogens forfatter, tid o. s. v., bekostet af en dansk mand, Sören Pens, islandsk købmand, men afsætningen var så ringe, at han satte sin formue til derved, og døde i armod. Den norske udgave, Christiania, af R. Keyser, P. A. Munch og C. R. Unger, 1848, med en fortræffelig fortale, samt som anhang: det af E. C. Werlauff udgivne norske stykke, om den norske kirkes forhold til staten.[2]

Forskellige meninger om forfatteren: man har anset Endride den Unge derfor, omtrent 1149; han var 1162 kansler (minister primarius) hos Håkon Hærdebred ved hans fald. Det er biskop Hannes Finsons mening. Til den nærmer

[1] E. C. Werlauffs udgave og fortalen til den norske udgave af Kongespejlet.

[2] Beretningerne om Jon Præst i D. Mag. III 171. Om bogen findes der ingen oplysning. Ved afskrifter og oversættelser må den have fundet vejen til Norden. Konstantinopels erobring 1203, forsvaret af Barangerne d. e. Engelske og Danske. Suhm IX 35-36. 1204 blev Konstantinopel taget med storm; det græske kejserdömme endte, og grev Balduin af Flandern blev kejser. Der var Islændere med, Suhm IX 67. I de næste 50 år kunde bogen komme hertil.

sig endnu Finn Magnusen i GhM III 265, som sætter skriftets affattelse imellem 1150-1160; thi det skrift om Indiens undere, der skulde være sendt fra Indien til kejser Emanuel, og være kommet til Norge kort för Kongespejlet blev skrevet (p. 18 nederst: ein lítil bók, er skömmu hefir komit híngat í land várt) må med störst rimelighed antages at være ført dertil af Endride den Unge. — Men det er kun en af Finn Magnusens sædvanlige rimeligheder. — Og om Grönland hedder det: en þó hafa þeir sèr nú biskup, hvilket synes at antyde en temmelig kort tid imellem Grönlands bispestols oprettelse 1125 og Kongespejlets affattelse. Andre bleve i lang tid stående ved kong Sverre selv, der havde fået en lærd opdragelse. Bogens beretning om krigskunsten, mente man, stemmede nogenlunde med den på kong Sverres tid, ja man vilde endog genkende Sverres klædedragt i den brune hofdragt, som bogen taler om (Jon Eriksons bemærkninger og Falsens Norges hist., min Sproghistorie II 50). Men allerede Gram bemærkede, at man da ikke havde lagt mærke til de spor, der fandtes på en senere tid. Forfatteren taler desuden om sig selv som en mand, der havde boet höjt oppe i Norge, nær ved Helgeland. Det er også åbenbart, at han ikke vilde have sit navn kundgjort. Strax i begyndelsen, hvor han omtaler, hvorfor han kaldte bogen Kongespejl, fordi den nemlig handler om kongers og andre ypperlige mænds sæder, yttrer han: Hvis nogen lyster at høre eller læse denne bog, så er det ikke fornødent at fritte efter hans navn, som sammensatte og skrev bogen, at det ej skulde hændes, at nogen skulde forskyde det, som der kan være til nytte, enten af ringeagt eller for avinds skyld eller formedelst noget andet fjendskab mod den, der forfattede den.

Da forfatteren således ikke kan udfindes, har man søgt af bogens indhold at bestemme stedet og i det mindste omtrent den tid, da bogen kan være skreven. Foruden de

udførlige undersøgelser i den store udgave, findes derom en kortere og klar fremstilling i den norske udgave.

Stedet: Bogen er skreven i Norge og af en Nordmand. „Hvor han taler om staten, kongen, hirden, har han altid det norske rige for öje; han taler om kongedömmet som arveligt og delbart; han nævner lendermænd blandt landets höjeste verdslige høvdinger, taler om hirdens inddeling i huskarle, gæster og hirdmænd. Alt dette passer kun på Norge. Han antyder, at han selv har været ved det kongehof, han skildrer, og én af kongens rådgivere. Endelig bruger han udtryk som: her på Hálogaland, her i landet på Møre; om dagens længde på Hálogaland siger han, at det er noget han kender af egen erfaring; og han henpeger på et noget sydligere landstrøg (Nummedalen eller det nordre Throndhjem) som sin hjembygd, hvor han havde sin bopæl" (Norske udg. p. 15-17) ɔ: det sted, hvor han siger om dagens længde: så nordlig som vi ere stedte voxer solen 5 ostensa (minutter) om dagen. At han ikke var nogen Islænder, derom vidner noksom den måde, hvorpå han taler om Island og dets naturmærkværdigheder, idet han henholder sig til andres udsagn (Norske udg. p. 21, 37-38).

Tiden: „Sprogets sirlighed og skriftets omfang peger hen til en tid, da den norröne literatur stod i sin fulde blomst, og der var vunden en betydelig sikkerhed i skrivekunstens anvendelse til optegnelser i modersmålet. Det kan ej antages at være indtrådt i Norge för ved eller efter midten af det tolvte århundrede. På den anden side kan tiden ikke antages senere end til udgangen af det trettende århundrede, thi de ældste håndskrifter, der ere afskrifter efter ældre, kunne ikke henføres til en yngre tid. Altså imellem 1150-1300. — Nöjere bestemmelse: Det sidste kapitel peger hen på en spænding imellem kongedömmet og kirken, så der endog kan være tale om bandsættelse nemlig p. 174, hvor der tales om kongen og biskoppen: kongen har sit tveæggede sværd, men den revsingsmåde, som biskoppen

haver, skal han have i munden, og hugge med ord, ikke med hænder, som kongen; det hug, biskoppen skal hugge, er at nægte eller formene den skyldige det bord, der er sat i det hellige hus, og den hellige føde, man skal tage fra det bord. Men en sådan anvendelse fra gejstlighedens side indtraf først efter tvistighederne imellem kong Sverre Sigurdson og erkebiskop Erik 1190. Altså må bogen være yngre end den tid. På den anden side må den være ældre end Magnus Håkonsons lovgivning: Kongedömmets deling imellem flere kongesönner omtales som gældende, skönt skadelig (p. 75); men den blev allerede afskaffet under Håkon Håkonson 1260, og bestemt forbudet ved Magnus Håkonsons (Lagabæters) lov for arvefølgen og andre bestemmelser. Herre og ridder have heller ikke endnu (i bogen) fået den mere indskrænkede betydning, de fik under kong Magnus, men udstrækkes til alle egenlige hirdmænd (p. 63-64). Hirdvæsenet viser sig i Kongespejlet overhovedet simplere end i kong Magnuses Hirdskrå, hvis fleste bestemmelser dog ere ældre end kong Magnuses dage. Afgörende grunde tale altså for, at skriftet er forfattet imellem 1190-1260". — Endelig ville de norske udgivere komme tingen endnu nærmere. „Den forestilling (p. 61, 62, 104-5) om kongedömmets guddommelige oprindelse, som af gud selv gejstligheden overordnet i alt verdsligt, blev i Norge først udtalt og gjort gældende af kong Sverre og hans tilhængere, Birkebenerne; den vandt under hans efterfølgere hævd og gik lidt efter lidt over i den offenlige mening, så den med enkelte lempninger kunde blive et slags grundlag for Magnus Håkonsons lovreform (Ldsl. II 2). Nu er måden, hvorpå denne idé udtales i Kongespejlet netop sådan, at man fristes til at forestille sig det som et første forsøg på at få en mening fremsat, som forfatteren frygter vil møde manges uvillie. Ja vel, netop af den grund vil han være ubekendt. Så vilde da bogen være forfattet i kong Sverres senere regeringsår 1190 - 1202. — Dertil kommer forholdet til an-

hanget om den norske kirkes stilling til staten, skrevet imod gejstligheden til forsvar for kongen (imellem 1196 og 1202). Til at bestemme tiden tjener p. 186 nederst: Da kong Inge regerede ene, da valgte han Eystein sin kapelan til erkebiskop, og drev biskop Paul fra bispestolen i Bergen, og satte i hans sted Nikolas Peterson. Nú var þessi atburðr skömmu at margir menn megu þat muna o. s. v. Det udtaler med kanonistisk lærdom og bitterhed det samme som Kongespejlet berører uden mindste heftighed. Deraf udgår den formodning, at Kongespejlet er forfattet tidligere end dette stridsskrift, förend tvisten blev uforsonlig (för 1196)." Det sidste bevis er i mine tanker det svageste. Kongespejlet kan derfor gærne være senere end anhanget. Forfatterens rolige sindighed, hans frygt for at man skal lægge hans skrift bort af fjendskab mod hans meninger, forudsætter just en tid, da strid allerede er opkommen og har fremkaldt et sådant fjendskab. For den sags skyld kan der intet være i vejen for, at Kongespejlet er forfattet nærmere hen imod 1260. Og det göres sandsynligt ved endnu en bemærkning. Tiden må være en sådan, da fremmede sprog vare blevne mere almindelige blandt Nordmændene, end det kan antages at have været tilfældet på kong Sverres tid. Og der forudsættes en ridderlig tid, da fremmede benævnelser på genstande, som hørte til den vare blevne gængse blandt mænd med en höjere dannelse. Det er vel først tilfældet under Sverres sön Håkon (1202-1204) og under Håkon Håkonson (1217-1263). Forbindelsen med Frankrig og Spanien begyndte allerede, da Filip August ægtede den danske prindsesse Ingeborg (1193) og levende blev forbindelsen mellem Norge og Spanien, da Håkon Håkonsons datter Kristine sendtes derhen (1257). Sådanne fremmede ord forekomme i Absalons testament; og her i Kongespejlet p. 87: öruggr suzingull yfir miðjan söðul (overgjorden over sadelen) ɔ: supercingulum, fr. surcingle; samt kovertur gott (et

godt dækken) ɔ: coopertorium, fr. couvertur. Ordene ere åbenbar franske (spanske?)

Værd og indhold: I fortalen til den norske udgave: „Det har altid været anset som en af den oldnorske literaturs ypperste prydelser." Gram kalder det: luculentum opus haud unius generis doctrina refertum et variegatum. Suhm: det for sin tid mageløse skrift. De norske udgivere: „neppe fremtræder i noget andet norsk eller islandsk skrift fra middelalderen det norröne prosaiske sprog i en mere udviklet form, åbenbarer en större rigdomsfylde og dannelighed, eller bevæger sig med mere sirlighed. Hertil kommer, at skriftets indhold kaster et klart lys over Nordmændenes både intellektuelle og materielle liv i det tidsrum, i hvilket det fremgik. Det fremstiller for os de sædelighedens, klogskabens og slebenhedens grundsætninger, på hvilke Nordmændene i hine tider troede, at det private liv ligeså vel som statsstyrelsen burde bygges, og lader os i denne fremstilling spore en åndelig udvikling, en sands for religion, sædelighed, oplysning og videnskabelighed, samt en dannelse og slebenhed hos folket, i det mindste dets höjere klasser, som man i middelalderen og i Norge, denne udkant af Europa, vanskelig skulde vente at finde. — Det er en literær frembringelse, hvortil ikke alene intet af de andre nordiske folkefærd, men neppe noget andet land i Europa fra den tidsalder og i landets eget sprog kan opvise mage.[1]"

LOVENE:

Lovkyndighedens vigtighed: Næst historie og poesi den vigtigste kundskab. Lovkundskab udgjorde en del af dannelsen. Ansete mænds sönner gaves til opfostring hos en lovkyndig mand: lögkænn maðr eller lögmaðr, f. ex. Njála kap. 27, om Thorhall Asgrimson, opfostret hos Njal: Njáll kendi honum svá lög, at han varð mestr lagamaðr á

[1] Fortalerne til udgaverne.

Íslandi. Den ældste forplantning ved tradition. Skriftlige love først efter kristendommen.[1]

Til at oplyse de islandske love tjener en jævnførelse med Norges, Sverigs, Danmarks. De norske love, udgivne af R. Keyser og P. A. Munch: Norges gamle love I-III, Christiania 1846-49. De vigtigste ere; Gulethings, Frostethings, Hirdskrå (se udgaven selv). De svenske landskabslove: udgivne af Collin og Schlyter, efter Collins død af Schlyter alene (1827-60). De vigtigste ere: Gullandslov, Vestgötha, Upplands o. fl. De danske: Kofod Anchers lovhistorie, Kolderup-Rosenvinges samling og enkelte udgivne senere.

De islandske love. Den fremskridende gang i lovudviklingen. Den ældste tid, da der hverken var ret eller dommere, men en eller anden anset mand valgtes til voldgiftsmand, eller man overgav sin modstander selvdömme (sjálfdæmi). Herredstingenes tid, da næsten alt beroede på herredsforstanderens skön, og udførelsen på hans magt (trætten om hvalfiskene i Ísfirðíngas. kap. 4). Lovgivningen begynder egenlig først med altinget. Tre stadier: 1, efter altingets indsættelse Ulfljotslovene, 927, korte, få, opbevarede i hukommelsen, og efterhånden forøgede med flere, f. ex. lovsigemanden Thorkel Månes lov om tidsregningen; 2, første skriftlige optegnelse 1118 af lovsigemanden Bergthor Rafnson og Haflide Mårson. Den sidste gav hus og omkostninger dertil. Det anses for grundlaget til Grågås; 3, på ny gennemset af lovsigemanden Gudmund Thorgeirson 1123-35. Det

[1] Hjælpemidler: Jon Arnasons Isl. rettergang. Finni Johannæi Hist. eccl. Islandiæ. Schlegels indledning til Grågåsen. Afhandling af Vilhjalm Finsen i AnO 1849. Dahlmanns Gesch. von Dänemark II. Konrad Maurers skrifter. Til lovsproget: Pål Vidalins forklaring af lovudtryk i Jonsbogen, på Isl. 1854. Skule Thorlacius om det gamle nordiske lovsprog (i vidensk. selsk. skr. ny samling IIII).

er den egenlige Grågås. Navnet skal den have fået efter en norsk Grågås, der tillægges kong Magnus den Gode (omtalt i Hkr, Magnúsar saga góða, kap. 17). Forskellige meninger om navnets oprindelse. Håndskrifterne: Codex regius på det kgl. bibliothek og Codex Arna-Magnæanus, den første fra midten af det trettende århundrede, den anden omtrent 50 år yngre.[1] Det var en fælleslov, allsherjarlög, for det hele land, og dens ældste benævnelse var enten dette eller forn lög. Et stykke deraf Vígslóði udg. af Grim Thorkelin 1779 8. Den hele Grágás, den Arna-Magn. udg. 1829, I-II 4, og Codex regius udg. i Nordiske oldskrifter 1853 af Vilhjalm Finsen.

Underkastelsen under Norge skete egenlig på de vilkår, at Island skulde beholde sin gamle lov, forsåvidt de ikke strede mod foreningen. Men da Island nu skiftede regeringsform, bleve ny love snart fornødne. Håkon Håkonson begyndte med at lade de gamle gennemse og forandre, men da han kort efter døde, blev loven først færdig under hans sön Magnus Lagabæter. Efter kong Håkon kaldtes denne lov Hákonarbók, og formedelst de strenge straffe den fastsatte, Járnsíða. Islænderne vægrede sig længe ved at antage den, men bleve endelig bevægede dertil af den mægtige biskop Arne. Der er forskellige meninger om tiden, da den blev antagen; efter de nyeste undersøgelser og ifølge de samtidige og pålidelige Isl. annaler kom den til Island 1271 og blev ved biskop Arnes indflydelse først antagen på altinget årene 1271-72. Udgiven i NgL I og særskilt i den Arna-Magn. udg. 1847, 4 (med Thord Sveinbjörnsons hist. undersøgelser om lovens oprindelse o. s. v.)[2].

Islændernes bestandige klager bevægede kong Magnus til en ny revision. Blandt de mænd, der brugtes dertil, var den vigtigste lovsigemanden Jon Einarson. Den blev

[1] se herom Jon Sigurdson Isl. Diplom. I 73-88.

[2] se herom Jon Sigurdson i SsÍ I 37-38.

først efter kong Magnuses død sendt til Island af hans sön Erik Præstehader, og fik efter den nysnævnte lovsigemand, som bragte den over, navn af Jónsbók. Den ældste udgave udkom i Hólum 1578 på lagmanden Jon Jonsons bekostning og siden oftere. Dansk oversættelse af Egil Thorhallson, København 1763; om denne oversættelse førtes en lang strid imellem ham og Hannes Finson.

Gejstlige love eller kristenretter. Til de ældste høre enkelte bestemmelser eller forordninger af biskoppen. Især den af biskoppen i Skalholt, Gissur Isleifson, 1096 udgivne forordning om tienden, forfattet efter Sæmund Frodes råd, og indført af lovsigemanden Markus Skeggeson. Den findes i Finni Johannæi Hist. eccl. Isl. I, i Jon Sigurdsons udg. af Islandske Diplomatarium I o. fl. st.

Kristinrèttr hinn gamli, udstedt henved 1123 af biskopperne Thorlak Runolfson i Skalholt og Ketil Thorstenson i Holum efter erkebiskop Assers opmuntring. Sæmund Frode havde del i affattelsen. Det er en almindelig kirkeret. Udgiven af Grim Thorkelin: Jus ecclesiasticum vetus 1776 8. Den var i kraft til 1275.

Kristinrèttr hinn nýi. Tildels øst af den forrige. Den er af biskoppen i Skalholt Arne Thorlakson antagen 1275 efter foreningen med Norge efter erkebiskop Jons befaling. Da den blev antagen uden kongens vidende, opkom der en heftig strid om den imellem kongen, erkebispen og biskop Arne. Efterretning om denne strid i Finni Johanniæ Hist. eccl. I og II. Den er udgiven af Grim Thorkelin 1777 8, Jus ecclesiasticum novum.

De norske kristenretter findes hos R. Keyser og P. A. Munch i NgL I-III, Christiania 1846-49.

De islandske loves vigtighed: 1, med hensyn til de nyere nordiske loves historie og fortælling. Dertil mangler endnu et værk som Kofod-Anchers over de danske. Det er nærmest kun Grågåsen, der endnu er drøftet. 2, med hensyn til den indre forfatning: Godordet. Religionen. De

særegne retsformularer. Straffen, især skovgang og forvisning. Ægteskabet eller brúðkaup. Forsörgelsespligt for alle ættens medlemmer. (Prof. Michelsen i Kiel, nu i Jena, Ueber altnordisches armenrecht i Falcks Eranien, 2 lieferung). 3, med hensyn til lovens værd: Grågås viser mange prøver på lovgivningsklogskab. „Skönt den romerske ret ingen indflydelse har haft på disse lovbud, spores der dog i mange bestemmelser en romersk ånd" (Schlegel). „Det uddannede lovsprog, de indviklede retsformer, de mange nöjaglige bestemmelser vidne om en höjere grad af borgerkultur, end man i almindelighed vil indrömme det gamle Norden" (P. E. Müller). 4, med hensyn til sagaerne. Sagaerne fortælle undertiden anledningen til loven, undertiden give de exempler på lovens anvendelse. Njála fortæller indstiftelsen af fimtardómr. Gunnlaugs saga fortæller de omstændigheder, der gave anledning til afskaffelsen af tvekamp. Egils saga oplyser ægteskabslovene og arvelovene ved fortællingen om Egils arvesøgsmål i Norge. Eyrbyggja anfører anledningen til loven om eftermål i drabssager. I Laxdælasaga anføres den lov, at mand ikke måtte klæde sig som kvinde eller omvendt for tilstrækkelig grund til skilsmisse o. s. v. 5, med hensyn til sproget. Lovsproget har bevaret mange ældgamle udtryk og talemåder. Det indeholder og oplyser mange særegne ord og fine distinktioner, som også forekomme i sagaerne: barnet efter de forholde, hvorunder det er avlet, hedder hornúngr, vargdropi, bæsíngr. Sårene inddeles i heilund, holund, mergund. Efter den måde, hvorpå en omkommer eller dræbes, hedder liget sænár (ved søen), fjallnár (på fjeldet), gálgnár (hængt). Ord, som vápnatak (våbentag), örkuml (skramme), öreigi (fattig), hývíg (drab af en træl) o. s. v. Og endelig tjener det gamle lovsprog til at oplyse de gamle love, der uden hjælp af det næsten ere uforståelige, samt det almindelige danske sprog, udtryk i kæmpeviserne, ord der have hensyn til gamle skikke o. desl.

Sagaer fra den senere middelalder, som Bretasögur og Trójumannasögur tilligemed digtet Merlínusspá af Gunnlaug Munk (udgivet i AnO 1848-49 med dansk oversættelse af Jon Sigurdson). Der findes også en hel række sagaer om kong Artus og kæmperne om det runde bord, der endnu ikke ere udgivne. Alexander den Stores saga af mester Galterus (Philip Gautier) oversat på Islandsk af biskop Brand på Holum † 1264, og udgiven af C. R. Unger Christiania 1848. En hél cyklus om Karl den Store, Karlamagnússaga, også udgivet af C. R. Unger, Christiania 1860. En stor del af disse sagaer ere oversatte fra Fransk under Håkon Håkonson og efter hans foranstaltning, nogle af en vis Robert Abbed (Tristanssaga, Elissaga, Ivcntssaga). En række af bretoniske folkesange og kvad (Lais) blev på kong Hakons tid oversat på Norsk under navnet Strengleikar, udgivne af R. Keyser og C. R. Unger, Christiania 1850. Men disse islandske og norske oversættelser eller bearbejdelser af middelalderens romaner og folkesange forbigås her. De ere vigtige dels for sproget, dels for den islandske literaturs forhold til den europæiske. Men de ere af mindre betydning for den nordiske historie i særdeleshed. Denne literaturgren er desuden så omfangsrig, at den kunde udgöre en egen afdeling.

Helgensagaer. En anden ikke mindre række af sagaer ere de mange oversættelser eller bearbejdelser af latinske helgenkröniker, apostlernes levnet og mirakler o. s. fr. En af de störste af disse sagaer er Barlaam og Josaphats saga af Johannes Damascenus, og oversat, som der siges af kong Håkon Sverreson († 1204). Den er udgiven af R. Keyser og C. R. Unger, Christiania 1851. Postulasögur ere trykte i Videy 1836 8vo (sjældne). En gammel håndskreven islandsk Homiliebog findes i Stockholm, benyttes af Rydquist i hans fortræffelige arbejde Svenska språkets lagar, men er endnu ikke udgiven. En anden Homiliebog forberedes under trykken af C. R. Unger. Nogle af disse håndskrifter høre til de allerældste, men den störste del henligger endnu utrykt.

OVERSÆTTELSER ELLER BEARBEJDELSER AF BIBELEN:

Stjórn (nemlig heimsins) gubernatio mundi, bibelhistorie fra verdens skabelse indtil det babyloniske fangenskab. Efter foranstaltning af kong Håkon Magnusson 1299-1319. Dels efter Hieronymus overs. af den hellige skrift, Petrus Comestor, hans Historia scholastica, og Vincentius Bellovacensis, hans Speculum historiale. Udgivet af C. R. Unger 1853 flg. Nordmanden Erik Brochenhus († 1583) siger at han så „den ganske hellige bibel udsæt på islændiske mål, skreven for trehundrede år siden; og den første bogstav i hvert kapittel var forgyldt".[1] Denne bog er ingen anden end Stjórn, der vel ikke indeholder alle det gamle testamentes bøger, men blot de historiske skrifter indtil Kristi fødsel. Bibelhistorien tillægges biskop Brand Jonsson på Holum udtrykkelig i slutningen af Makkabæernes historie.[2] Denne bibelhistorie er det ældste forsøg her i Norden på at oversætte bibelen i modersmålet.

Af kalendarisk-computistiske afhandlinger og brudstykker findes også mange. De findes tildels samlede udgivne under navnet Rímbegla: calendarii fundamentum, kronologi, geografi, astronomi, geometri og noget naturhistorie. Deri Draumr Stjörnu-Odda. Udgivet af Stephan Björnson på Suhms bekostning 1780 4. Stjörnu-Odda draumr også udg. i Nordiske oldskrifter 1860.

Samling af geografiske brudstykker udgivne af E. C. Werlauff, Symbolæ ad geographiam medii ævi ex monumentis Islandicis. Program 1821 4. I Antiquités Russes II findes også en af C. C. Rafn udgiven samling af geografiske afhandlinger med gamle mapper over den dengang bekendte verden, over Jerusalem o. s. v. for en del optagen af Hauksbok.

[1] Jón Þorkelsson um Fagrskinnu og Ólafs sögu helga SsÍ I 140.
[2] Jón Þorkelsson SsÍ I 138.

VARPELEV FUNDET.

Af C. F. Herbst.

Den nordiske Oldtidsvidenskab er, som Videnskab betragtet, aabenbart endnu i sin Barndom eller kan idetmindste ikke siges at være indtraadt i Manddomsalderen. Det er lykkedes at bringe den i System, at indordne det Hele i store Rammer, og indenfor disse at kunne bevæge sig med en vis Sikkerhed, og dette er ganske vist en betydelig og god Grundvold, der maa agtes dobbelt höit, naar man seer hen til, hvor ringe Kundskaben til Oldtiden og dens Mindesmærker var for kun omtrent 30 Aar siden, inden to af de meest bekjendte nordiske Oldforskere havde forstaaet med Sindrighed og Held at forarbeide det raa Stof, saa at det antog bestemtere og kjendelige Former. Det er nemlig kun lidt over 30 Aar siden, at nuværende Conferentsraad C. J. Thomsen kuldkastede de gamle og vrange Anskuelser om vore Oldsager og ved at indordne disse under forskjellige Tidsfölger og paavise deres Betydning som Brugsgjenstande i de forskjellige Stadier af Menneskets Udvikling anviste den Vei, Forskningen i Fremtiden havde at fölge. Samtidigt med ham, men aldeles uafhængigt, kom, mærkeligt nok, Professor S. Nilsson i Lund til omtrent samme Resultat. Lidt over et Decennium senere hen i Tiden var det Professor I. I. A. Worsaae, der videre og paa en populair Maade udviklede dette System og paa samme Tid stillede de til Oplysning om Oldtiden uundværlige, faste Mindesmærker, Gravhöiene, sammen i lige Linie med Oldsagerne.

Uagtet Kundskaben om Oldtiden siden den Tid er gaaet frem med stærke Skridt, staaer dog uendelig Meget endnu tilbage, som det er forbeholdt den kommende Tid at opklare.

Rammerne i Systemet ere endnu for störste Delen meget elastiske, og ikke alene med Hensyn til Enkeltheder, men endog til Spörgsmaal af större og vigtigere Betydning stöder Forskeren hvert Öieblik paa Vanskeligheder og Tvivl, han ikke formaaer at komme over; men ved fortsat Studium ville og maa disse nödvendigviis blive overvundne og löste.

Betragter man de Fremskridt, Oldtids-Studiet i det nævnte korte Tidsrum har gjort, kan Erkjendelsen af de mange og betydelige Hindringer, der endnu ere at overvinde, ikke være afskrækkende; den maa tvertimod virke som en kraftig Spore til fortsatte og omhyggelige Undersögelser og Iagttagelser. Det danske Museum for nordiske Oldsager frembyder en riig Mark til at anstille saadanne paa. Det indeholder som bekjendt talrige og mangeartede Oldsager, der stamme, ikke fra en enkelt, men fra *alle* Perioder af Hedenold, eller, som man ogsaa kan udtrykke sig, fra *alle* de forskjellige Trin i Menneskets Udviklings Historie, og det er netop denne Egenskab ved Museet, denne Alsidighed, der betinger den höie og hidtil enestaaende Plads, det med Rette har Ord for at indtage blandt alle Europas Museer af samme Slags. Ved at sammenligne og atter og atter at undersöge Enkelthederne i Museet, skærpes Öiet til at gjöre nye Iagttagelser, og det er ikke sjeldent, at Stykker, som ofte forhen have været Gjenstand for Opmærksomhed, pludselig, ved Opdagelsen af et eller andet Mærke paa dem eller ved en Særegenhed paa et nyt tilkommet Exemplar af samme Slags, faae en ikke hidtil anet Betydning.

Ulige vigtigere for Studiet ere imidlertid de mangfoldige samlede Fund af Oldsager, Museet besidder. Det er de samlede Fund, der aabenbart give det paalideligste og störste Udbytte for Videnskaben, og man har derfor ret betegnende kaldt dem for Oldforskningens Aktstykker og Kildeskrifter. Et samlet Fund, det vil sige et Fund af Oldsager, der i Jordens Skjöd enten omgives af bestemte Skranker, saasom et Gravkammers Vægge, eller ligge paa et Sted, der

er saaledes begrændset baade i Heeseende til Udstrækning og Dybde i Jordsmonnet, at det er öiensynligt, at de ere nedlagte paa samme Tid og i samme Öiemed, faaer paa Grund heraf en overveiende Betydning for Videnskaben. Undertiden kan et enkelt saadant Fund, især naar det opgraves under Kyndiges Veiledning og behandles med Forsigtighed, afgive saa mange Oplysninger om de enkelte Gjenstandes Bestemmelse og om Sæder og Skikke paa den Tid Fundet nedlagdes (f. Ex. det i AnO 1848 S. 336-352 af mig beskrevne Hvidegaards Fund, den af den saakaldte Trænhöi paa Hafdrup Mark i 1861 udgravede Ege-Liigkiste, indeholdende et fuldstændigt Sæt Klædningsstykker fra Broncealderen, m. fl.), at dets Betydning er overveiende endog som enkeltstaaende Fund; men saadanne Fund höre til Undtagelserne og i Almindelighed faae Fundene först deres rette Betydenhed ved at sammenstilles med andre, meer eller mindre eensartede Fund, hvorved de komme til at danne ligesom en Kjæde, gjennem hvilken der gaaer en kjendelig, ledende Traad.

Det var ved saaledes at sammenstille Fund, at den betydeligste af de Opdagelser, der i de sidste to Aartier er fremkommen paa Oldforskningens Omraade, blev gjort, nemlig den, der paaviste Tilværelsen af en ældre Jernalder, som indtog Pladsen imellem Broncealderen og den sidste, afsluttende Periode af Hedenold. Da denne Opdagelse er af gjennemgribende Vigtighed for Oldtidsvidenskaben, og Tilværelsen af „en ældre Jernalder" senere er paaviist og adopteret i mange andre Lande, vil det formeentlig ikke være overflödigt eller uden Interesse, her at give en Beretning om, hvorledes den fandt Sted.

Man havde længe været i Tvivl om, til hvilken Tid man skulde henföre en Mængde Jernvaaben, Bronce- og Jernbeslag m. m., der vare fundne i forskjellige af vore Moser, fornemmelig i den senere saa bekjendte Viemose ved Allesö paa Fyen. I fem Aar, nemlig fra 1848 til 1852

incl. havde Museet fra denne Mose erholdt meget betydelige aarlige Sendelser af slige Vaaben og Beslag, der vare fremkomne ved de af Lodeierne i Mosen foretagne Törveskjæringer, og de fyldte allerede et stort Skab i Samlingen; men man var i fuldstændig Tvivl om, hvor disse Sagers Plads i Museet burde være. Indtil videre vare de hensatte blandt Gjenstandene fra den ældre Middelalder. Enkelte Forskere satte dem nemlig, paa Grund af Viemosens Beliggenhed i Nærheden af Odense, i Forbindelse med Kampen ved denne By i Anledning af Knud den Helliges Drab, og troede derfor at de tilhörte denne Konges Tid. Andre meente, at de hörte til Valdemarernes Tid; thi fra en saa glandsfuld Periode maatte nödvendigviis ikke faa Vaaben være efterladte, og da Museet leed fölelig Mangel paa saadanne, var Lysten naturligviis stor til at udfylde Tomheden med Vaabnene fra Viemosen. Atter Andre, og blandt dem fornemmelig Professor Worsaae, mente, at de rettere tilhörte en ældre Tid; men til hvilken Tid de burde henföres, vidste man ikke, og at de tilhörte en saadan ældre, af forholdsviis bestemte Grændser indesluttet Periode, som den der senere fik Navnet „den ældre Jernalder", derom havde man ligesaalidt Begreb som om at en slig Jernalder havde været til [1].

Da erholdt Museet i 1853 atter en betydelig Mængde lignende Oldsager, der dette Aar vare fundne ved Törveskjæring i Viemosen og ved Sognepræsten i Allesö Pastor Meldals velvillige Bestræbelser vare samlede sammen. Ved at undersöge disse Oldsager, medens jeg i Forening med Conferentsraad Thomsen var ifærd med at indföre og beskrive dem i Museets Catalog, opdagede jeg nogle Runer,

[1] Professor Worsaae siger endnu i 1852, altsaa kun eet Aar för den omtalte Opdagelse skete, i sine „Meddelelser fra Normandiet og Bretagne" (Oversigt over det Kgl. danske Vidensk. Selsk. Forhandlinger for 1852, Nr. 2), at Jernalderen „hos os först ret træder fuldt udviklet frem i det 5te, 6te Aarhundrede efter Chr."

der vare indridsede paa et sölvbelagt Sværdskede-Beslag, som senere er afbildet i Worsaae's „Nordiske Oldsager" fig. 331. At disse Runer hörte til samme Slags, som de der fandtes paa det 1734 fundne Guldhorn og paa en i Museet opbevaret Fibula (Worsaae's „Nord. Olds." fig. 384) fra et mærkeligt Fund ved Himlingöie, slog mig strax i höi Grad, og jeg udviklede ufortövet mine Anskuelser derom til Conferentsraad Thomsen med Tilföiende, at nu blev det da klart, til hvilken Tid Sagerne fra Viemosen omtrent maatte henföres. Museets nidkjære og livlige Bestyrer blev i den Grad opfyldt af Interesse for Sagens Vigtighed og Nödvendigheden af dens videre Forfölgning, at han samme Aften gik hen til Professor Worsaae og meddelte ham den, og dette havde til Fölge, at Sidstnævnte og jeg i de fölgende Dage i Forening foretoge en Række Undersögelser og Sammenligninger imellem Fund i det paa Christiansborg Slot værende oldnordiske Museum, som paa Grund af dets Flytning til Prindsens Palais netop da var utilgængeligt for Publicum. Fornemmelig ved Professor Worsaae's hurtige Iagttagelsesevne blev det os muligt i kort Tid at fuldende vore Undersögelser, idet vi fulgte den givne Traad igjennem en Række af Grav- og Mosefund. Gravfundene fra den ældre Jernalder have her i Landet den Eiendommelighed, at de sjeldent indeholde Vaaben, og dette var Grunden til, at man ikke tidligere havde faaet Öiet op for, at Mosefundene, der fortrinsviis indeholde Vaaben, hörte til samme Tid som de. Derimod indeholde Gravfundene næsten altid nogle romerske Sager, saasom Vaser, Kasseroller og Sier, fra de förste Aarhundreder af vor Tidsregning, og da det ved vore Undersögelser lykkedes os klart at paavise en stor Overeensstemmelse imellem Randbeslag, forskjellige Prydelser m. m., der forekomme i begge Slags Fund, blev det derved godtgjort, at de hörte til samme Tid og at denne Tid, paa Grund af de mange romerske Oldsager i Gravfundene, maatte omfatte de nærmeste Aarhundreder efter Christi Födsel. At Mindesmærkerne fra

denne Tid, baade med Hensyn til Vaabnenes Form og den renere Smag i Prydelserne, vare aldeles forskjellige fra de af vore Oldsager, der hidtil vare henregnede til Jernalderen, var iöinefaldende, og det var da klart, at der her i Landet havde været to forskjellige Jernaldere, hvoraf den af os paaviste „ældre", maatte indskydes imellem Broncealderen og den hidtil bekjendte, nu som „den yngre" betegnede Jernalder, ligesom at Jernets Brug her i Landet maatte föres flere Hundrede Aar længere tilbage end man hidtil havde troet. — Efterat have foreviist de af os fremtagne og sammenstillede Fund for en mindre Kreds af Kjöbenhavns Oldforskere, der i alle Henseender bifaldt og tiltraadte den saaledes gjorte Opdagelse, blev denne förste Gang offentliggjort 1854 af Professor Worsaae i hans „Afbildninger fra det Kgl. Museum for nordiske Oldsager i Kjöbenhavn", og i Museets nye Locale paa Prindsens Palais fik den ældre Jernalder anviist Plads i et særskilt Værelse.

Siden den Tid er Opdagelsens Rigtighed for Danmarks Vedkommende bleven bekræftet ved mange nye Fund. Flere Gravfund, der ved Siden af Gjenstande af indenlandsk Arbeide indeholdt romerske Oldsager, et enkelt endog en for Tidsbestemmelsens Skyld vigtig Sölvmynt fra Keiser Antoninus Pius, samt Gravfund, hvori enkelte Vaaben forekom, have betydeligt udvidet Kundskaben om den ældre Jernalder; men störst Fyldighed har denne Kundskab dog erholdt ved de planmæssige Undersögelser, der ere foretagne af en Deel af Viemosen paa Fyen, af Thorsbjerg Mosen i Angel og af Nydam Engmose i Sundeved. Om flere af disse Fund foreligge allerede trykte Meddelelser. Saaledes har Hr. V. Boye i AnO 1860 S. 44-61 meddeelt udförlige Beskrivelser af fem Gravfund og to mindre Mosefund, og fra Adjunct C. Engelhardt's Haand er som bekjendt udkommen en omhyggelig og med fortrinlige Afbildninger ledsaget Beskrivelse over det ligesaa storartede som lærerige Thorsbjerg Mosefund. Men ikkedestomindre har Videnskaben Krav paa en

mere udbredt Kundskab om en Mængde andre vigtige Fund fra den ældre Jernalder, og for at give et Bidrag til at afhjelpe dette Savn, skal jeg herved meddele en Beretning om et i höi Grad mærkeligt Gravfund fra Varpelev Sogn i Stevns Herred, Præstö Amt. —

Provst V. Visby, Sognepræst til Ströby og Varpelev, underrettede i Skrivelse af 3die Juni 1861 Museet om, at der i de nærmest foregaaende Dage var fundet en Deel mærkelige Oldsager paa Gaardmand Niels Rasmussens Mark i Varpelev Sogn. Efterat have beskrevet det opdagede Gravsted og de forskjellige der fundne Oldsager, meddelte han i dette Brev, at Eieren af Findestedet ikke endnu havde undersögt hele den fundne Grav og havde lovet i nogle Dage at afholde sig fra videre Efterforskninger, for at give Museet Leilighed til, hvis det ansaaes for önskeligt, at lade en Kyndig overvære Slutningen af Undersögelsen. Som Fölge deraf og da Fundet efter den givne Meddelelse maatte antages for at være af Vigtighed, begav Kammerraad A. Strunk sig paa Museets Vegne een af de fölgende Dage ud til Findestedet. Under hans Veiledning undersögtes derpaa den ubetydelige, endnu ei rörte Deel af Graven, nemlig den mod N.N.O. vendende Ende, og han sörgede for med stor Omhu at samle Alt, hvad der var fundet i Graven, ligesom han, ved at undersöge Findestedet og udspörge Finderen, indhentede saa fuldstændige Oplysninger om Fundet, som det var muligt at erholde. Hans Meddelelser, saavelsom den fra Provst Visby först givne Underretning, ligge til Grund for fölgende Beretning

Paa en Skraaning ned imod den saakaldte Pram-Aa, og paa et Sted, hvor der ikke var Spor af nogen Höi, havde man oftere ved Plöining stödt imod en stor Steen, som man derfor besluttede at borttage. Da Gaardmandens Sön Rasmus Nielsen, som foretog dette Arbeide, havde opgravet Stenen, saae han at den havde ligget ovenpaa to andre Stene og, ved at grave videre, at disse vare de sydligste af sex

lignende Stene, der i Retning mod N. N. O. laae i fölgende Orden $\substack{0\\0}00\substack{0\\0}$. De dækkede en i den faste Leermasse udhulet og med Gruus opfyldt Grav, der var omtrent $4^1/_2$ Alen (2,83 mètres[1]) lang og 2 Alen (1,26 mètres) bred, og hvis Bund laae omtrent 4 Alen (2,51 mètres) dybt under Jordens Overflade. De sex Dækstene laae löse ovenpaa Gruset. I Graven laae Skelettet af en fuldvoxen Mand med Hovedet imod S. S. V. og Födderne mod N. N. O., og ved det, fornemmelig ved dets höire Side laae:

1. Den paa Tavle III fig. 1 afbildede Spiralfingerring af Guld, dannet af en mangekantet, næsten rund Guldstang, der kjendeligt er hamret og som er lidt tyndere ved Enderne end paa Midten. Den veier $1^3/_4$ Lod og dens Metalværdi er ansat til 26 Rd. 48 Sk. (Nr. 19674).

2-3. Den Tavle III fig. 2 afbildede Bronce-Kasserolle med den deri nedsatte, fuldkomment til den passende Bronce-Si. De ere $9^1/_6$ Tomme (24 centim.) lange. Haandtagene paa begge disse Stykker, der formeentlig ere af romersk Oprindelse, vare overbrækkede, men ere senere sammenloddede, og Bunden af Kasserollen er ved Oxydation næsten skilt fra Overdelen. (Nr. 19676).

4. Den Tavle III fig. 3 afbildede Bronce-Vase, der er dreiet og rimeligviis af romersk Oprindelse. Den er $8^1/_{12}$ Tomme (21 ctm.) höi og $8^1/_2$ Tomme (22,2 ctm.) i Diameter over Mundingen. Den er aldeles heel og overtrukken med en smuk grön Patina. (Nr. 19675).

5. Brudstykker af Broncebeslag til en Træspand, af-

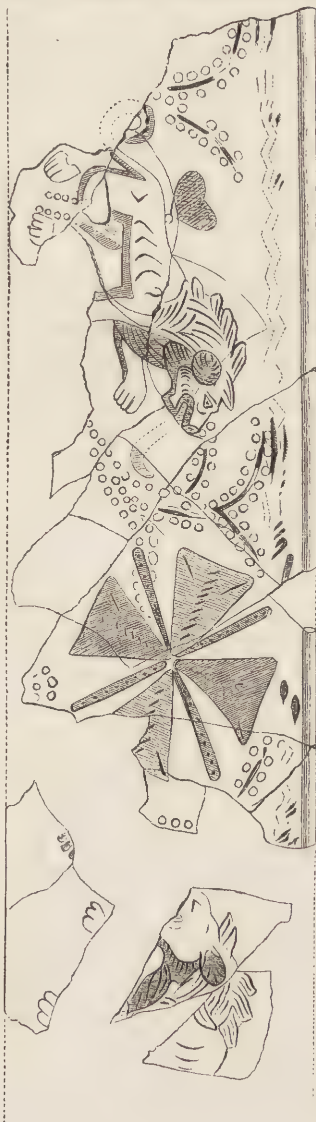
[1] Ligesom det af Læger og Naturforskere i Norden er vedtaget at benytte sig af den franske mètre og dennes Underafdelinger ved Angivelser af Længdemaal, saaledes vil det vistnok være hensigtsmæssigt, for Udlandets Skyld, ogsaa at benytte dette Maal i Afhandlinger paa Archæologiens og andre Videnskabers Omraade. Ved Siden af det danske Maal har jeg derfor angivet Maalet i franske mètres.

bildede paa Tavle III fig. 4, a og b. De bestaae af: en næsten fuldstændig men overbrudt Broncehank, hvorpaa der, saavel ovenpaa som tildeels langs begge Siderne, er indslaaet et Slags særegne Prydelser, der see ud som bagvendte S, som ere stillede i Rækker efter hinanden; Brudstykker af brede Randbeslag af tyndt Bronceblik og af 1 Tomme (2,6 ctm.) brede Broncebaand, der ere prydede med en Række af opdrevne Punkter; og nogle, formeentlig til Spandens Sider hörende, flade, böileformede Broncebeslag, hvorpaa er anbragt samme Slags Prydelser som paa Hanken. Dennes Udstrækning viser, at Spanden maa have havt en Diameter af $6^1/_2$ Tomme (17 ctm.). Af Træet fandtes kun et Par ubetydelige Rester. (Nr. 19677).

6. Det överst paa Tavle I i fuld Störrelse afbildede Glaskar, af hvis Sider et udfoldet Billede er gjengivet i halv Störrelse paa Tavle II fig. 1. De farvede Fremstillinger, saavel paa dette som paa de to nedenfor omtalte Glaskar, ere svagt ophöiede og dannede ved en tyk Paalægning af en farvet Masse, der er fastbrændt paa Glasset. Af Fremstillingerne paa dette Kar er Farven i Tidens Löb skallet af de fire Bogstaver D V B P og ligeledes af Næb, Vinger og Been paa den paa Tavle I afbildede Fugl. Denne ligner imidlertid i enhver Henseende den paa Karrets anden Side anbragte Fugl, og paa denne sidste, der er bedre bevaret, er Vingen lysegnul med mörke Contourstriber, Næbet og Benene röde. (Nr. 19678).

7. Det nederst paa Tavle I i fuld Störrelse afbildede Glaskar, af hvis Sider ligeledes et udfoldet Billede er gjengivet i halv Störrelse paa Tavle II fig. 2. Dette Kar var desværre sönderbrudt i mange Stykker, men disse ere, saavidt det lod sig gjöre, sammenlimede igjen. Af de tre paa dette Kar fremstillede Dyr, sees kun det ene, en Löve, paa den i Farvetryk givne Afbildning paa Tavle I. Af de to andre paa Tavle II afbildede Dyr er det ene kjendeligt en Björn, af mörkebruun Farve med lysegule Contourstreger;

det tredie Dyr, der er bruunffarvet men hvis Forkrop desværre mangler, maa efter Halens Form og de bestemt antydede Klove snarest antages for en Oxe. (Nr. 19680).

8. Et Glaskar af lignende Form og Forarbeidning som de foregaaende, men noget större, nemlig $3^1/_3$ Tomme (8,6 ctm.) höit og $4^1/_{12}$ Tomme (10,6 ctm.) i Diameter over Mundingen. Det er desværre mere sönderbrudt og mindre fuldstændigt end det sidst beskrevne, men de forhaanden værende Stykker ere med Omhu blevne sammenlimede. Hosstaaende Træsnit gjengiver i halv Störrelse et udfoldet Billede af dets Sider. Det store, midt paa Træsnittet fremstillede Kors har to röde og to grönne, brede Arme, og det smalle Kors, der er lagt over det, saa at det deler dets Vinkler, er blaat. De to ved dets Sider fremstillede Löver, der begge vende Hovedet imod det, ere eensfarvede, nemlig lysegule med blaa Skyggestriber. (Nr. 19679).

9. Et Par smaa og ubetydelige Brudstykker af

et simpelt Brændtleers Kar; paa Ydersiden ere skraa Streger indridsede, af hvilke nogle löbe til den ene, andre til den anden Side. (Nr. 19681).

10. Tretten Stykker eensdannede, runde Brikker til Brædtspil, omtrent 1 Tomme (2,6 ctm.) i Diameter, flade paa Undersiden og svagt buede paa Oversiden. De ere alle dannede af en porcellainsagtig Masse, men tildeels af forskjellig Farve, idet ni af dem ere hvide, een sort, to mörkeröde og een lyseröd. (Nr. 19682).

11. Nogle Dyreknokler, om hvilke Hr. Professor J. Steenstrup, efter foretagen Undersögelse, godhedsfuldt har meddeelt fölgende Oplysning. Et Hoved og fem mindre Knokler, nemlig Been af Vingen og det bagerste Nöglebeen (os coracoideum), ere af en Graagaas, men om de ere af den tamme eller vilde kan ikke nöie siges. To Brudstykker, af hvilke det ene er gjennemtrukket med Kobberoxyd, ere af Lemmeknokler (det största af dem af Skinnebenet eller tibia) af et Sviin, og det ansees for temmelig vist, at de have tilhört et tæmmet Sviin. Paa enkelte, baade af Pattedyr- og Fugleknoklerne, sees meer eller mindre tydelige Knivsmærker, der have Udseende af at være anbragte i Knoklerne, medens disse vare friske. (Nr. 19684-85).

Næsten alle de ovennævnte Gjenstande laae som nævnt ved Skelettets höire Side. Den under Nr. 4 nævnte Broncevase, der efter Finderens Opgivelse var fyldt med hvidt Sand, stod ved Hovedet, Kasserollen og Sien ved Brystet, lidt længere nede stode Glaskarrene, af hvilke det mindste, under Nr. 6 beskrevne, stod indeni et af de andre, og ved det höire Laarbeen laae endelig Guld-Fingerringen, der altsaa formodentlig har siddet paa höire Haand. De sex af de under Nr. 10 beskrevne Spillebrikker fandtes ved Skelettets venstre Fod, og de övrige laae paa forskjellige Steder i Graven. I denne fandtes paa flere Steder smaa Stykker Kul.

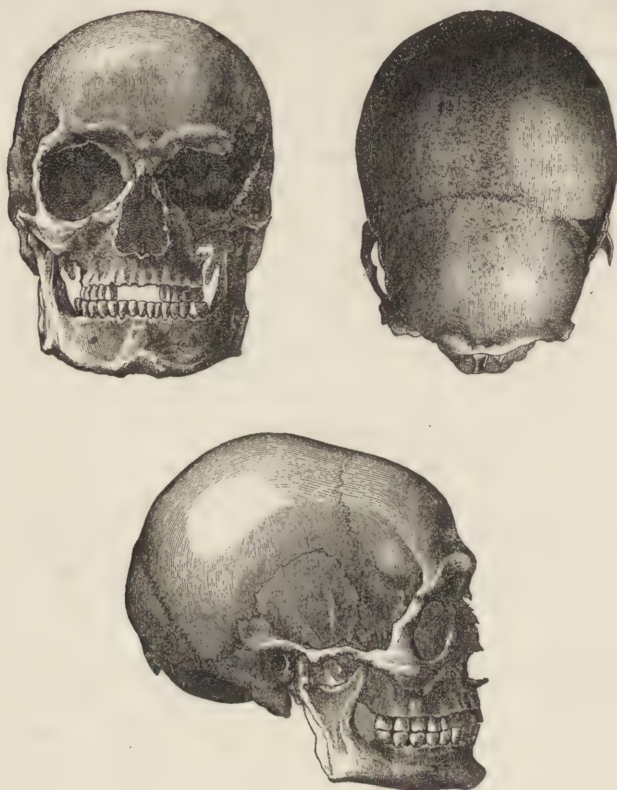
Af det betydelige Antal, til Museet indleverede Grav-

fund fra den ældre Jernalder, hvilke stemme overeens med Varpelev Fundet i Henseende til at man har benyttet en Gruusbanke eller en tör, naturlig Jordforhöining til Gravsted for den Afdödes ubrændte Legeme og ved dette nedlagt Smykker, Kasseroller og Sier, Træspande, Glaskar og Spillebrikker, er der ikke et eneste, med hvilket et vel bevaret af de dermed fundne Menneske-Hoveder, endsige et nogenlunde fuldstændigt Skelet[1], er blevet indsendt. Man kunde altsaa ikke engang afgjöre med Bestemthed, om disse Fund stammede fra Grave for mandlige eller qvindelige Individer, og da derhos, som tidligere nævnt, först nogle faa af de i de senere Aar fremkomne Fund af dette Slags have indeholdt enkelte Vaaben, stode virkelig et Par Forskere tidligere i den Formening, at alle deslige Fund stammede fra Grave for Qvinder. Hvor meget der end talte imod en saadan Antagelse, navnlig hentet fra Manglen paa samtidige Grave for Mænd og den Besynderlighed, at der da ialfald maatte have været forskjellige Grave og Gravskikke for Mænd og Qvinder, saa maatte man paa den anden Side indrömme, at Beskaffenheden af de i næsten ethvert af disse Fund forekommende Gjenstande, nemlig Smykker, Kasseroller og Sier, Træspande og Glaskar, kunde tjene til at lede paa Vildspor. I de senere Aar, efterat enkelte Vaaben vare fundne i dette Slags Grave, begyndte man vel at blive usikker i Troen paa, at de udelukkende indesluttede qvindelige Liig, men det er dog egentlig först Varpelev Fundet, og det der fundne Skelet af en Mand, der fuldstændigt har omstyrtet denne Antagelse.

Skelettet fra Varpelev Fundet, det förste, som det her i Landet er lykkedes at erholde fra den ældre Jernalder,

[1] Fra et ældre Jernalders Fund ved Sandeiumgaard i Fyen har Museet vel (i 1821) erholdt enkelte Dele af et Menneske-Skelet og et Hoved, men dette er meget beskadiget, og synes at være deformeret som Fölge af et langsomt Tryk i Graven.

fortjener derfor en nöiere Beskrivelse, og en saadan gives her, stöttet til Udmaalinger, der godhedsfuldt ere foretagne af Prosector K. E. Vallöe.

Hovedet, der i ovenstaaende Træsnit er fremstillet, seet fra tre Sider, er desværre beskadiget, idet Tindingegruppen og Kindbenet paa venstre Side mangle. Det andet og det sidste af de efterstaaende Maal paa det kunne derfor kun ansees for tilnærmelsesviis rigtige.

Længdemaalet (diameter conjugata) er $7^1/_{12}$ T. (18,5 ctm)
Herved bemærkes, at Protuberans er usædvanlig stor.

Det forreste Tværmaal (diam. transversalis anterior) .... $4^3/_8$ T. (11,5 ctm.)
Det bagerste Tværmaal (diam. transvers. posterior) .... $4^5/_6$ - (12,6 —)
Fra Roden af den ene processus mastoideus til den anden .... $5^2/_3$ - (15,0 —)
Det lodrette Maal (diam. perpendicularis) .... $5^1/_2$ - (14,4 —)
Ansigtet (facies), fra Næseroden (radix nasi) til Underfladen af Hagen ...... $4^1/_4$ - (11,0 —)
Fra Ydersiden af det ene Kindbeen (os zygomaticum) til det andet .... $4^1/_{12}$ - (10,6 —)

Bækkenet fandtes knuust og skjöndt det er sammensat med stor Omhu ere de her angivne Maal paa det kun tilnærmelsesviis rigtige. Længdemaalet af dets nederste Aabning kan ikke angives, da Korsbenet (os sacrum) mangler.

Længdemaalet af överste Aabning (apertura superior) .... $4^3/_5$ T. (12,0 ctm.)
Tværmaalet af samme .... $4^3/_5$ - (12,0 —)
Skraamaalet (diameter obliqua) af samme .... $4^4/_5$ - (12,5 —)
Tværmaalet af nederste Aabning (apertura inferior) .... $4^3/_8$ - (11,5 —)

Angaaende de övrige Dele af Skelettet maa bemærkes, at næsten alle Ryghvirvlerne mangle og at begge Læggebenene (fibulæ) ere ufuldstændige, saa at deres Længde ei kan angives. Det venstre Nöglebeen har været brækket og er skjævt sammenvoxet, og den venstre Arm har, maaskee som Fölge heraf, været i en meget sygelig Tilstand, idet baade Overarmbenet og Albuebenet ere langt tyndere end de tilsvarende Been af höire Arm. De efterfölgende Længdemaal angive Afstandene imellem to lodrette Planer, imellem hvilke hvert enkelt Been har været lagt.

Overarmbenet (humerus)......	$14^1/_2$	T.	(38,0 ctm.)
Albuebenet (ulna)................	$11^1/_2$	-	(30,0 —)
Spolebenet (radius).................	$10^1/_2$	-	(27,5 —)
Laarbenet (femur)...................	$19^7/_8$	-	(52,0 —)
Skinnebenet (tibia)	$16^5/_8$	-	(43,5 —)
Höiden af Springbenet (talus v. astragalus) og Hælebenet (calcaneus), tilsamm.	$2^7/_8$	-	(7,5 —)

Turde man slutte fra den rigtignok langtfra paalidelige Regel, at den samlede Længde af Laarbenet, Skinnebenet og Hælebenene, der her tilsammen ere 1 Al. $15^3/_8$ T. (1 m. 3 ctm.) lange, ved at fordobles angav Mandens Höide, medens han var ilive, vilde man komme til det Resultat, at han har været usædvanlig, nemlig omtrent $3^1/_4$ Alen, höi; de enkelte Beens Længde og Störrelse antyde dog ialfald, at han har været en höi Mand.

Varpelev Fundet stemmer i enkelte Retninger paafaldende overeens med et höist mærkeligt Fund af Oldsager, der i Aarene 1829-1835 opgravedes af en naturlig Gruusbanke ved den kun en halv Miil fra Varpelev beliggende Landsby Himlingöie. Foruden den tidligere (S. 309) omtalte Fibula med Runeindskrift, der er gjort til Gjenstand for en særegen Afhandling i AnO 1836-1837 S. 343-346, erholdt Museet fra dette Fund en stor Mængde kostbare og sjeldne Oldsager og deriblandt en Bronce-Vase, der er afbildet i AnO 1844-1845 T. XI fig. 99 og desuden, seet fra en anden Side, i Worsaae's „Nordiske Oldsager" fig. 302. Denne Vase ligner baade i Henseende til Störrelsen, Formen, Hanken og de Öskener, hvori denne er anbragt, Vasen fra Varpelev (T. III fig. 3); men den er deri forskjellig fra sidstnævnte, at der tæt under dens Overrand er anbragt en Række Fremstillinger af Dyrefigurer med Lövværk imellem. Disse Dyrefigurer, der tildeels have været belagte med tynde Sölv- og Kobberplader, ere indgraverede og ere som Fölge af Udförelsesmaaden naturligviis forskjellige fra de malede

Dyrefigurer paa Glaskarrene fra Varpelev, men et Par af dem have dog i Henseende til Characteer en umiskjendelig Overeensstemmelse med Dyrene paa Glaskarrene. Blandt Sagerne fra Himlingöie er endelig et lille Glaskar, der er afbildet i AnO 1844-1845 T. XII fig. 113. Det er aldeles af samme Form som Glaskarrene fra Varpelev, men er glat og uden nogensomhelst Prydelse.

Glaskarrene fra Varpelev maa upaatvivlelig henregnes til de störste Sjeldenheder. Adskillige af lignende Form ere vel fundne i Italien med flere Lande, og i „Proceedings of the Society of Antiqu. of London", Novbr.-Decbr. 1859 p. 46 er et saadant afbildet, der er fundet ved Trouville-en-Caux i Nærheden af Rouen. Under dets Overrand sees Spor af en romersk Indskrift og om dets Sider ere Basreliefs, forestillende Quadriga'er med galloperende og travende Heste, men disse Fremstillinger ere stöbte med Glasset, der er aldeles eensfarvet. Ligeledes kjendes ikke faa Glaskar af forskjellige Former, der ere prydede med paalagte, farvede Glasstriber (f. Ex. en Glaspocal fra Himlingöie, afbildet i AnO 1844-1845 T. XII fig. 109, og en i „Jahrbücher des Vereins von Alterthumsfreunden im Rheinlande" Bd. XXXIV Taf. III fig. 1 afbildet Glasvase, m. fl.); men Glaskar med paamalede Figurer, som de fra Varpelev, veed jeg ikke ere fundne andensteds og ei heller har jeg kunnet erholde Underretning om saadanne af de Oldforskere i Ind- og Udlandet, til hvem jeg desangaaende har henvendt mig.

Ligesaalidt har det været mig muligt at erholde en paalidelig Fortolkning af de fire, paa det ene af Glaskarrene anbragte Bogstaver D V B P. De röbe imidlertid, ligesaavel som hele Udförelsen af Glaskarrene, at disse ere af romersk Oprindelse; dog vil jeg hermed ikke sige, at de ere forfærdigede i Italien eller om deres Hjemstavn snarere maa söges i en af de romerske Provindser.

Særligt troer jeg at burde henvende Opmærksomheden paa de tidligere omtalte eiendommelige Prydelser, som ere anbragte

paa Broncehanken og de böileformede Beslag, der ere afbildede paa Tavle III fig. 4. Disse Prydelser, der see ud som Rækker af sammenstillede S, har jeg iagttaget paa ikke faa i Museet opbevarede Gjenstande fra Broncealderen, saasom paa et meget smukt Hængekar af Bronce, et af de særegne i Worsaae's „Nordiske Oldsager" fig. 208 afbildede Broncestykker, flere Knive og en Pincette af Bronce, samt paa omtrent et halvt Dusin af det Slags eiendommelige Hovedsmykker, hvoraf eet er afbildet i Worsaae's „Nordiske Oldsager" fig. 221. Fremdeles sees disse Prydelser paa adskillige af de under det vistnok urigtige Navn „Edsringe" bekjendte Guldringe, især paa saadanne, der ere hule paa den indvendige Side, ligesom paa flere med dem fundne Stangknapper af Guld og Bronce, og jeg vil hertil föie den Bemærkning, at de faa, paa den indvendige Side hule, Guldringe af dette Slags, som ere erholdte fra större samlede Fund, ved disse Fund bestemt ere blevne henviste til Broncealderen, dog maaskee snarest til dens Slutning. Derimod synes disse Prydelser kun at forekomme sparsomt paa Gjenstande fra den ældre Jernalder. I det herværende Museum har jeg saaledes kun iagttaget dem paa de nævnte til Varpelev Fundet hörende Broncebeslag, paa en i den bekjendte Thorsbjerg Mose i Angel funden, bred Broncestang til et Stangbidsel og paa nogle eiendommelige, i naturlige Gruusbanker paa Sjælland fundne, Spiralfingerringe af Guld (som Worsaae's „Nordiske Oldsager" fig. 437). Paa ingen andre af de talrige til Grav- og Mosefundene fra den ældre Jernalder hörende Oldsager har jeg opdaget disse Prydelser, men derimod forekommer et lignende, rimeligviis af dem udviklet, Slags Prydelser, hvor nemlig de S-formede Figurer have en mere liggende Stilling, saa at de komme til at danne ligesom en Snoning, paa enkelte andre Oldsager saavel fra den ældre som yngre Jernalder. Det synes altsaa, som om de förstnævnte paa den ældre Jernalders Oldsager forekommende Prydelser ere en Overlevering fra Bronce-

alderen og at de antyde en Overgang fra denne Tid til den ældre Jernalder, ligesom ogsaa at Gjenstande med disse Prydelser ere *forarbeidede her i Landet.* Sagen fortjener ialfald fremtidig Iagttagelse og Forfölgning.

Med Hensyn til Tilstedeværelsen i Graven af de Side 315 omtalte Knokler af en Graagaas og et Sviin, ere to Fortolkninger mulige. Da disse Knokler ved en umiddelbar Sammenligning synes i lige Grad og paa samme Maade at være angrebne og paavirkede af Tiden som de i Graven fundne Menneskebeen og fölgelig maa ansees for at være ligesaa gamle som disse, og da de i Dyreknoklerne værende Snit af en skarp Kniv have Udseende af at være anbragte i dem, medens de vare friske, maa det antages, at disse Knokler ere Levninger enten af et ved Gravlæggelsen holdt Maaltid eller af Födemidler, der ere medgivne den Döde i Graven. Om end den sidste Fortolkningsmaade tiltaler mig meest, tör jeg dog ikke bestemt udgive den for den rigtige, men Spörgsmaalet er aabenbart af Interesse med Hensyn til Oplysningen om Datidens Gravskikke, og jeg vil derfor anbefale Oldforskerne at have Opmærksomheden henvendt derpaa, i det Haab, at fremtidige Fund ville hjælpe til at besvare det.

POPHOLT OG OMEGN.

Af Chr. C. Lorenzen.

Omtrent halvanden Miil nord for Slesvig ligger den lille Landsby Popholt, der tildeels gjennemskjæres af Chausseen — forhen af den gamle Adelvei eller Oxevei. — Det er til denne By, at baade Sagn og Historie knytter Mindet om den gudfrygtige Klerk Poppo, og om Harald Blaatands Daab. Poppo skal nemlig have prædiket og döbt ved Popholt, og Haralds Daab være foregaaet paa Popholt Bymark ved den saakaldte Popposteen, nær ved den Bæk,

hvorfra Vandet toges til Daaben, og som deraf fik Navn af den hellige: HELLIGBÆK, medens den tilforn skal have hedt Jydebæk.

Ved at nævne Poppo, Helligbæk, Harald Blaatands Daab, kastes man paa eengang ind i en Labyrinth af historiske Spörgsmaal, der endnu ikke ere klarede og som ville være saameget vanskeligere at besvare fyldestgjörende, som vi fornemmelig kun have tydske Skribenter at holde os til, idet de islandske og danske Forfattere, der omtale Poppo og Harald Blaatands Daab, ere yngre. Men at som oftest Tid og Sted enten slet ikke eller dog urigtigen findes angivet hos de Forfattere, der levede fjernt fra de Steder, hvor de af dem omtalte Begivenheder tildroge sig, er en Kjendsgjerning, som her neppe behöver at omtales. — Poppos Levetid og Opholdssted findes da ogsaa saare forskjelligt angivet hos de forskjellige Forfattere, saa, som Joh. Moller siger, ligesom fordum syv græske Byer stredes om Æren at være Homers Födeby, saaledes have navnlig Slesvig og Aarhuus hver for sig villet være Poppos Bispesæde.

Den ældste Forfatter, der omtaler Poppo, er hans Samtidige Vittichind af Corvey, og det er maaskee ham, vi skylde den förste Optegnelse af Traditionen om Poppos Jertegn for Harald Blaatand, hvilket bestod deri, at han, for at vise den christne Troes Kraft og godtgjöre Christendommens Fortrin fremfor Hedenskabet, i Kongens og den danske Hærs Nærværelse tog et gloende Stykke Jern i sin blotte Haand, uden at det skadede ham. — Vittichind fortæller Sagen med de Ord[1]: „Dani antiquitus erant Christiani, sed nihilo minus idolis, ritu gentili servientes. Contigit autem altercationem super cultura Deorum fieri in quodam convivio, Rege præsente, Danis affirmantibus Christum quidem esse Deum, sed alios fore eo majores Deos, quippe qui potiora mortalibus signa et prodigia per se ostenderent, contra hæc Clericus

[1] Pontoppidan Annal. Eccl. I 71.

quidam, nunc vero religiosam vitam ducens Episcopus, nomine Popo, unum verum Deum Patrem, cum Filio Unigenito, Domino nostro Jesu Christo et Spiritu sancto. Simulacra vero dæmonia esse, et non Deos testatus est. Alardus (ɔ: Haraldus) autem Rex, utpote qui velox fuisse traditur ad audiendum, tardus ad loquendum, interrogat, si hanc fidem per semet ipsum declarare velit. Ille incunctanter: velle, respondit. Rex vero custodire clericum usque in crastinum jubet. Mane autem facto, ingentis ponderis ferrum igne succendi jubet, clericumque ob fidem Catholicam candens ferrum portare jussit. Confessor Christi indubitanter ferrum rapit tamdiuque deportat, quo ipse Rex decernit, manum incolumen cunctis ostendit, fidem catholicam omnibus probabilem reddit. Ad hæc Rex conversus Christum Deum solum decrevit, idola respuenda, subjectis gentibus imperat, Dei sacerdotibus et ministris honorem debitum deinde præstitit". Her er imidlertid hverken Tid eller Sted angivet; kun den Oplysning erholdes, at Poppo levede paa Vittichinds Tid (nunc vero religiosam vitam ducens), altsaa i Midten og sidste Halvdeel af 10de Aarhundrede. — Omtrent samme Fortælling haves hos Dithmer af Merseburg, der blev födt 976, og som kan have hört den af sin Bedstefader, Grev Henrik af Stade, der ledsagede Keiser Otto den Anden paa dennes nordiske Krigstog. Det er let begribeligt, at Poppos Ry var udbredt overalt og med de hjemdragende Krigere ogsaa förtes til Tydskland, og vi behöve derfor ikke at lade ham have været Cantsler hos Keiser Henrik Fuglefænger, for at forstaae, hvorledes Rygtet om ham fandt Indgang hos fjerntboende tydske Forfattere.

Heller ikke Dithmer angiver noget bestemt Aar eller Sted, men tilföier, at da Keiser Otto hörte fortælle om Poppos Jertegn og Fromhed, kaldte han ham for sig og spurgte, om han fremtidig uden Frygt vilde være en Christi Præst, hvorpaa han gjorde ham til Biskop. Ordene hos Dithmer

lyde saaledes[1]: „Apud Danos regnante tunc Haraldo contemta Christianitas sic per Papponem renovata presbyterum. Arguebat enim idem et regem et populum, antecessorum cura suorum deviantem, Diis ac dæmonibus vacantem, unum affirmans in tribus personis Deum. Interrogatus autem a rege, si ignito voluisset dicta ferro comprobare, paratum se ad hoc esse, hilari respondit animo, crastinaque die ferrum ingentis ponderis benedictum, ad locum a rege determinatum portavit, manumque securam imperterritus elevavit. Quo rex miraculo lætus admodum effectus, cum suis omnibus Christi jugo protinus se humiliter subdidit, in finemque, fidelium more, præceptis obtemperavit divinis. Imperator autem hoc ut audivit, vocatum ad se venerabilem virum Popponem, si pugil Christi esset, interrogat, et sacerdotali honore sublimat". — Læse vi dernæst hvad Albertus Stadensis („. . Hujus temporibus Dani sunt ad fidem per Popponem quendam conversi . . . . . . Quod videns Rex Haraldus, abjecta idololatria, cum toto populo ad colendum verum deum se convertit . . .), Sigebertus Gemblacensis, Forfatteren af Chronica Slavorum o. fl. berette om Poppo, da findes hos alle samme Tradition om Jertegnet, snart aldeles overeensstemmende, snart med en ny Tilsætning, nemlig om det brændende Klædebon. Hvad enten vi nu antage, at den ene Forfatter har copieret den anden, eller at hver har haft sin Kilde, saa seer man dog, at det ikke alene rum Tid efter Poppos Död, men endnu medens han levede, gjaldt for en almindelig Mening, at han ved sine Jertegn og sin Prædiken havde formaaet Harald Blaatand til at lade sig döbe. Kun Adam Bremensis gjör forsaavidt en Undtagelse, som han lader Kongen hedde Erik (lib. 2 c. 26: Hericus duo regna obtinuit, Danorum Sveorumque, et ipse paganus Christianis valde inimicus. Ad quem missus legatus Cæsaris ac Hamburgensis Archiepiscopi Poppo quidam . . .), skjönt Kongen

[1] s. Dithm. Merseb. apud Leibn. S. R. B. I 333.

i Scholion kaldes Harald og hans Daab sættes til Aar 966, altsaa overeensstemmende med Tidsbestemmelsem hos Sigebertus Gemblacensis. Af de senere Forfattere have navnlig Hvitfeldt (Danmarks Riges Krönike p. 49) og Pontoppidan (I p. 69) hyldet samme Anskuelse som Vittichind etc., medens f. Ex. den danske Atlas VII 390 tilskriver Erkebisp Adeldag Haralds Daab, 100 Aar tilforn, sigende: „I den her i Sognet (ɔ: i Siversted Sogn) liggende Skov, Poppholtz, skal den slesvigske Apostel Poppo have boet og omvendt mange Hedninger, hvilke han döbte i den herved flydende Bek, Helligbek, hvis gamle Navn skal have været Jütebek. I den blev 100 Aar tilforn Harald Blaaland, Dronning Gunilde og Kong Svend Tjugeskjeg döbte af Erkebisp Adaldag i Hamborg". Men at Adeldag ikke levede hundrede Aar för Poppo er let beviseligt; Adeldag nævnes nemlig i Keiser Otto den Förstes Diplom, Bispesæderne i Slesvig, Ribe og Aarhuus vedrörende, dat. Magdeburg An. Dominicæ incarnationis DCCCCLXV, og samtidigt levede jo ogsaa Poppo, hvilket noksom sees af de forhen nævnte Forfattere.

Poppo levede og virkede altsaa fornemmelig i sidste Halvdeel af det 10de Aarhundrede, — men hvor? Herom ere Historieskriverne endnu mere uenige, end om Tiden for hans Virken. Adam Bremensis tænker baade paa Ribe og Slesvig, sigende: „Hæc aliqui apud Ripam gesta confirmant, alii apud Sliasvig". Af Ordene: „Esico apud Sliasvig Popponi successit . . . og: Eo ipso tempore migravit Poppo celeberrimus Danorum Episcopus, cui mox subrogatus Esico" — fremgaaer, at Ad. Brem. antog Poppo for at have været Biskop i Slesvig; skjönt man af Fortællingen lidt senere om Poppo og Odinkar og om Esico, qui domi sedit, turde slutte, at Poppo var Esicos Samtidige og tilligemed Odinkar havde været Biskop i Ribe, nemlig styret Bispedömmet her, medens Odinkar visiterede ecclesias transmarinas. Iövrigt kunde man ogsaa i Ordene: „Hos duos Episcopos solum modo in Jutland fuisse comperimus", see en Hentydning til Aarhuus Bispe-

sæde, hvilket vilde stemme med Saxos Udsagn (Lib. X 189): Quamobrem Popo a maximo Pontifice Bremensi Adaldago, apud Arusium honorem gerendi Pontificii vitæ atque operibus suis perquam debitum impetravit. At Aarhuus var Poppos Bispesæde antog ogsaa Alb. Krantz, Hvitfeldt, Pontoppidan o. fl. — Pontoppidan mener, at enten maa den slesvigske Poppo være en anden end den aarhuus'ske, eller og maa Poppo, efter med Keiser Otto at være vendt tilbage fra Tydskland, have forefundet Bispedömmet i Aarhuus öde, hvorfor han sögte til Slesvig, der laa Erkebispesædet nærmere og derfor vel fandtes i en bedre Tilstand. At antage, at der samtidigt i Aarhuus og Slesvig levede tvende Bisper ved Navn Poppo, gaaer sikkert ikke an, ligesaalidt som det kan antages, at Poppo har haft begge eller vel endog alle tre Bispedömmer paa een Gang; det lader sig heller ikke godt forklare, at Poppo var nogle Aar Bisp i Slesvig, saa nogle Aar i Ribe og ligeledes i Aarhuus. Dertil kommer, at han jo ogsaa paa andre Steder siges at have haft Ophold, f. Ex. her i Siversted Sogn, nemlig i Popholt. Tages der imidlertid Hensyn til, at nogle Forfattere slet intet Sted angive, hvor Poppo opholdt sig, hvorimod andre netop nævne de Steder, hvor de förste Bispesæder oprettedes, nemlig Aarhuus, Ribe og Slesvig, saa kan man forstaae, hvorfor Ad. Brem., Schol. og Sigeb. Gembl. nævne Aar 966; thi det var jo 965, at Keiser Otto egenmægtigen (dog kun paa Papiret) tog disse tre Bispesæder under sin Beskyttelse. Man tör vistnok deraf drage den Slutning, at saavel Aarstallet 966, som Stedsangivelsen hviler paa den pure Gjætning, og at Poppo rimeligviis (som f. Ex. Bonifacius i Tydskland) havde Titel af Biskop, men iövrigt havde sedes ambulatorias. — Forholder dette sig saa, og der synes fornuftigviis intet at kunne indvendes derimod, da bliver det let forklarligt, at han kan have opholdt sig i Slesvig, Ribe og Aarhuus (som de fornemste Steder for hans Virksomhed) til forskjellige Tider og tillige, om jeg saa tör

sige, haft Mellem-Stationer, hvor han prædikede og döbte, og som saadanne maa da navnlig Popholt i det sydvestlige Angel og maaskee Poppenbüll i Eiderstedt betragtes. — Dermed stemmer ogsaa den næsten overalt forekommende Beretning, at Poppo især deleshed opsögte saadanne Steder, hvor han troede at kunne virke bedst paa Grund af den store Mængde, der fandtes sammen, altsaa f. Ex. Kongernes Nærhed; — at dette Hensyn ogsaa er taget ved at vælge Popholt til Opholdssted, skal nedenfor nærmere blive omtalt.

Efter alt at dömme har Poppo altsaa fornemmelig i sidste Halvdeel af det 10de Aarhundrede fört et omvandrende Missionsliv paa den jydske Halvö, især i Sönderjylland, hvor han efter al Sandsynlighed ogsaa var födt; men rimeligviis har han ogsaa til sine Tider ved given Leilighed midlertidigt forestaaet et eller andet af de daværende tre Bispedömmer i Aarhuus, Ribe og Slesvig. — At han ligger begravet i Bremen kan der ingen Tvivl herske om, da Ad. Brem. udtrykkelig siger: Bremæ in Sti Petri Basilica et Folquardus et Harich et magnus Odinkarus et Poppo in pace requiescunt. Hans Dödsaar sættes af Ad. Brem. til Aar 1029. Men er dette Aarstal rigtigt, hvilket jeg ikke finder Anledning til at tvivle om, da bortfalder af sig selv den Paastand, at han under Gorm den Gamle forlod sit Fædreland, kom til Rom, hvor han blev Pavens Capellan, derfra til Tydskland, hvor han blev Cantsler hos Keiser Henrik, og endelig med Keiser Otto tilbage til sit Fædreland (s. Pontopp. Ann. Eccl. I 157-158). Han er ganske sikkert i saa Henseende bleven forvexlet med en eller anden af samme Navn i Tydskland; at Navnet Poppo nemlig var hyppigt der paa hiin Tid, bevises let deraf, at der 1017 sad en Bisp Poppo i Trier, samtidigt var der en Abbed Poppo i Fulda, ogsaa i Brixen har der været en Bisp Poppo i hine Dage; ligeledes omtales en Patriarch Poppo i Aquileja; Aar 960 nævnes Poppo Francorum præsul et dux og 983 Poppo II; ogsaa i Würtzburg finde vi en Bisp Poppo, — intet Under altsaa, at man i en senere Tid,

muligviis for at hædre hans Minde endmere, ogsaa har ladet den sönderjydske Poppo optræde i Tydskland. Dithmers Beretning lader formode, at Keiser Otto först lærte Poppo at kjende, da han paa den jydske Halvö hörte fortælle om hans Jertegn.

For atter at komme tilbage til disse og til Harald Blaatands Daab, da bliver Spörgsmaalet, om denne virkelig er foretaget af Poppo, naar og hvor? — Af det Foregaaende vil man have seet, at Vittichind af Corvey, Dithmer af Merseburg, Adam Bremensis Schol., Albert Stadensis, Sigebertus Gemblacensis, Forfatteren af Chronica Slavorum, — altsaa tildeels Poppos Samtidige —, alle tillægge Poppo den nordiske Konge Harald Blaatands Daab. — Hvorledes stille nu vore nordiske Kildeskrifter og Forfattere sig til dette Spörgsmaal; thi kunne vi end, som sagt, ikke nævne nogen fra samme Tid, som f. Ex. Vittichind, saa er det dog klart, at deres Udsagn, skjöndt noget yngre, maae faa saa meget desto större Vægt, som de öste af selve den nordiske Tradition, eller maaskee af Optegnelser, der senere ere gaaede tabte. —

Det af Langfeðgatal hos Pontoppidan I 65 citerede Sted lyder saaledes: þá tók öll Danmavrk við kristni; á því ári var liðit frá burð várs herra Jesú Christi IX hundrat ok fimtiger ára. Haraldr konúngr blátönn hèlt vel síðan kristni, — her er altsaa ikke Nogen navngiven som den, der isærdeleshed indvirkede paa og döbte Harald. Samme negative Resultat giver ogsaa Knytlinga Saga, hvor det i förste Capitel hedder[1]: Á dögum Haralds konúngs Gormssonar var keisari í Saxlandi Ottó hinn rauði, hann hafði ófrið við Danakonúng ok bauð Dönum kristni, en Danakonúngr hafði þar úti her í móti ok vildi með öngu móti við kristni taka. Haraldr konúngr Gormsson átti mikla orustu við Ottó keisara suðr við Danavirki; þá var þar Hákon jarl af

[1] FmS XI 179.

Noregi með Danakonúngi; þar fèkk keisarinn ósigr, en þó vann hann landit nokkru síðar, ok kom þeim þá á flótta Haraldi konúngi ok Hákoni jarli til Limafjarðar, ok allt út í Mársey. Síðan tók Haraldr konúngr við kristni, ok keisarinn veitti guðsifjar Sveini syni hans, ok gaf honum nafn sitt, ok var hann með því skírðr, at hann hèt Otto-Sveinn; var þá alkristin Danmörk, ok skildist keisarinn eigi fyrr við. I andet Sagabrudstykke (FmS XI 417, Oldnordiske Sagaer XI 373) er Adam af Bremens Fortælling optagen, men uden at nævne Poppo som den, der döbte Harald, da dette först i Scholion tilskrives ham. Derimod finde vi hele Fortællingen om Poppos Jertegn og Harald Blaatands Daab udförligen meddeelt i Jomsvikinga Saga, og det næsten ganske overeensstemmende med Beretningen hos de ovenfor anförte tydske Forfattere. At den nordiske Forfatter saaledes i det Væsentlige stemmer overeens med hine, men i enkelte Ting afviger, idet han f. Ex. hverken nævner Gunilde eller Sönnen Svend som Adam af Bremen, hvorimod han nævner Poppo, hvilket f. Ex. Ad. Bremensis paa det Sted ikke gjör, viser tilfulde, at vi i Beretningen i Jomsvikinga Saga ingenlunde have en Copi af de tydske Forfattere, men en selvstændig Beretning, der har stöttet sig til selve nordiske Kilder. I et enkelt Navn og i et enkelt Træk, f. Ex. om det var paa et Thing eller ved et Gjæstebud, at Jertegnet udförtes efter den forudgangne mundtlige Strid, kan der nok herske Forskjel, uden at Beretningens Paalidelighed svækkes; men stemme tvende ellers forskjellige Forfattere, som f. Ex. Forfatteren af Jomsvikinga Saga og Adam af Bremen, der vare forskjellige baade hvad Tid, Sted, Kilder og Tendents for deres Værker angaaer, i Hovedsagen overeens, da bör deres Vidnesbyrd ikke forkastes. Men Forfatteren af Jomsvikinga Saga staaer ikke ene i Beretningen om Haralds Daab af Poppo, Snorre Sturlason giver f. Ex. omtrent samme Fremstilling i Norges Kongekrönike (i Olaf Tryggvasons Saga) og det næsten ligesaa omfattende. See ogsaa Saga

Olafs Tryggvasonar, FmS X 251, og den egentlige Saga Olafs konungs Tryggvasonar, FmS I 129, paa sidste Sted kaldes han Poppo, i förste Poppa. — Svend Aagesön og Saxo gaae let hen over Haralds Daab; den sidste lader Poppo gjöre Jertegnet for Svend Tveskæg ved Isefjord paa Sjælland; men dette stemmer ikke med hans Beretning (hvad Tiden angaaer), at Erkebisp Adeldag indviede Poppo til Bisp i Aarhuus samtidig med Hored i Slesvig, Lifdag i Ribe og Gerbrandt i Roskilde, saa Saxo muligviis har forvexlet Poppos Jertegn og Svends Daab (tilligemed Faderens) som yngre, med hans Regjeringstid som Konge. At Saxo godt har kjendt Poppo-Sagnet, er aabenbart. Nogle antage, at Poppo flere Gange har gjort Jertegn, nemlig först for Harald Blaatand, derpaa for Erik Seiersæl og endelig for Svend Tveskæg — en Anskuelse, hvis Rigtighed dog meget turde betvivles. En Navneforvexling er snarere antagelig. — Af de senere Forfattere, der henföre Haralds Daab til Poppo, skal jeg kun nævne Petrus Olai, Cypræus, Hvitfeldt, Moller og Pontoppidan. Langebek (s. forhen S. 326 om den danske Atlas) og Suhm tænke paa Adeldag, formodentlig fordi en Konges Daab vel burde foretages af en Erkebisp; men vi finde ingensteds omtalt, at Erkebispen var tilstede; den holsteenske Krönike, der af Suhm (II 110) nævnes som hyldende samme Anskuelse, har lige overfor de anförte ældre baade tydske og nordiske Skribenter aldeles ingen Autoritet.

Resultatet turde altsaa være det, at samtlige ældre tydske Forfattere (Ad. Brem. dog kun i Scholion) henföre Harald Blaatands Daab til Poppo; paa enkelte Undtagelser nær er dette ogsaa Tilfældet med de ældre nordiske Forfattere, og selv de af dem, der ikke nævne Poppo, navngive heller ikke nogen anden, saa deres Beretning ikke modsiger den Paastand, at Harald Blaatand virkelig er bleven döbt af Poppo.

Hvad Angivelsen af Tiden og Stedet for Haralds Daab

angaaer, da er der forhen bemærket, at de fremmede Forfattere i saa Henseende ikke ere til at stole paa. Saa meget synes at være utvivlsomt, at de Forfattere, der sætte Daaben til för 965 —, altsaa til Tiden för det ovenfor omtalte Diplom af Keiser Otto den Förste, Bispedömmerne i Aarhuus, Ribe og Slesvig vedrörende, have ladet sig forlede af den Tanke, at Kongens Daab maatte gaae forud, ligesom være en Betingelse for disse Bispedömmers Opretholdelse; medens nogle af dem, der sætte Daaben til efter dette Aar og lade den foretages af Poppo enten i Slesvig eller Ribe, have antaget, at Christendommens Grundfæstelse i Danmark og Kongens Daab först kan datere sig efter hiin Tid, hvilken Tanke f. Ex. skinner igjennem i Slutningsordene hos Vittichind. — Cypræus og Moller nævne Aar 946, Hvitfeldt 948, Annales Flateyenses 949, Langfeðgatal og Brandis i Rudimentum novitiorum 950, Chron. Slav. 963, Magnum Chron. Belgic. 965, Sigeb. Gemblac., Ad. Brem. Schol. og Petrus Olai 966, Suhm 972, Alb. Stadensis 974, Arnkiel 984. — Det kommer imidlertid sikkert her ene an paa, naar Dannevirke indtoges af Keiser Otto; thi til denne Begivenhed knyttes Haralds Omvendelse og Daab, baade hos de ældste tydske og isærdeleshed hos de gamle islandske Forfattere (s. de forhen citerede Steder FmS X og I, samt Snorre Sturlason og Jomsvikinga Saga i FmS XI) — Men ogsaa med Hensyn til denne Sag ere Tidsangivelserne saare forskjellige, vel nærmest hidrörende fra, at man har henfört Dannevirkes Indtagelse baade til Otto den Förste, den Anden og den Tredie, saa Dannevirke altsaa skulde være bleven indtaget tre Gange. Dette er urigtigt. Dannevirke er under de nævnte Keisere kun bleven indtaget og opbrændt een Gang, og dette skete under Keiser Otto den Röde eller den Anden; thi at Keiseren med Tilnavnet „hin Röde" var Otto den Anden, kan ikke betvivles (s. förste Sögubrot, FmS XI 409; Oldn. Sagaer XII 269). Om denne Indtagelse siger en omtrent samtidig Forfatter, hvis Bedstefader var med,

og som altsaa havde det, han fortæller, fra en temmelig paalidelig Kilde, nemlig Dethmer af Merseburg (s. Leibn. I 342): „Danos sibi rebelles petens, ad Sleswigk properavit. Ibi etiam hostes suos foveam, quæ ad defensionem patriæ parata est, et portam, quæ Wieglesdor vocatur, armis præoccupare videns, consilio Bernhardi Ducis, et avi meimet, Henrici Comitis, omnes has munitiones viriliter exsuperat... Temporibus his ego natus sum VIII Cal. Augusti, mense Julio, anno vero dominicæ incarnationis DCCCCLXXVI". Altsaa: efter Hertug Bernhards og Grev Henrik af Stades Raad indtog Keiser Otto den Anden Dannevirke Aar 976 eller saa omtrent. Men her komme vi i Strid med Jomsvikinga Saga og med Saga Ólafs Tryggvasonar: den mindre i FmS X, den större i FmS I, hvilke rigtignok alle tre have saa stor Lighed med hverandre i Fremstillingen, at man vel maa antage, at de have benyttet enten en og samme Kilde, eller den ene den anden. Disse fremstille Sagen, som om det var Olaf Tryggvason, der gav Keiseren det gode Raad, hvordan han bedst kunde indtage Dannevirke, nemlig ved at stikke Ild paa Virket. Dette kan imidlertid ikke være skeet 976 eller ved dette Aar, thi dengang var Olaf ifölge Sagaerne kun en ganske ung Dreng. At det samme Raad blev givet og efterkommet tvende Gange, kan ikke tænkes, og dog maa det af Bernhard og Henrik givne Raad sikkert være det samme, der af de nordiske Forfattere tillægges Olaf. — Alt vel overveiet, maae vi dog nok her give Dithmar Fortrinet som Autor, og det iblandt andet ogsaa af den Grund, fordi Snorre Sturlason, ligesom det ældgamle Quad Vellekla, slet ikke kjender noget til Dannevirkes Indtagelse, dengang Olaf Tryggvason var med en tydsk Keiser Otto foran Volden. Sagen turde rimeligviis hænge saadan sammen: flere tydske Keisere af Otto Navnet droge imod Nord og beleirede Dannevirke, Olaf Tryggvason var med paa et af disse Tog og paa et af dem blev Volden, efter et Keiseren givet og af ham fulgt Raad, indtagen og ödelagt ved Brand; — er det

da ikke let tænkeligt, ja endogsaa naturligt, at den nordiske Biograph, der levede senere, knyttede denne Begivenhed, som han med hele dens Udsmykning har kjendt fra Folkesagnet, til den nordiske Helt Olaf Tryggvasons Navn? Sæt ogsaa, at Udtrykket „bis temporibus" kunde forstaaes om en længere Aarrække, og maaskee föres ned i Tiden til Aar 988, som er det, der af Suhm og i Oldgeogr. Ordbog er betegnet som det, da Olaf var med Keiser Otto foran Dannevirke, — saa gaaer dette dog ikke an, alene af den Grund, fordi Keiser Otto den Anden dengang var död. Antage vi derimod, at Dannevirke indtoges Aar 976 eller saa omtrent, ved hvilken Leilighed Olaf Tryggvason paa Grund af sin unge Alder ikke kan have været med, — men at der ogsaa under Otto den Tredie Aar 988 foretoges et Tog imod Dannevirke, uden at dette dengang blev indtaget, og at Olaf var med ved denne Leilighed, da passer Tidsregningen paa de forskjellige Steder meget godt.

Der gives imidlertid endnu en vægtig Grund, der taler for Rigtigheden af det her sagte. Der er nemlig ovenfor bleven sagt, at Harald Blaatands Daab maa sættes i Forbindelse med Indtagelsen af Dannevirke, baade hvad den ydre Anledning og hvad Tidsregningen angaaer. Tilligemed Faderen blev imidlertid ogsaa Sönnen Svend, senere Tveskæg kaldet, döbt. Denne Svend kaldtes allerede i Faderens Levetid Hövding og Konge; han gjorde ogsaa dengang flere Tog til England, vistnok for en stor Deel ledsaget af Sönderjyder, da han havde jevnligt, maaskee fast Ophold i Hedeby eller Slesvig, naar han var hjemme. Her modtog han ofte Besög, navnlig af berömte Islændere f. Ex. af Thorvald, Sön af Kodran Eylifsson paa Giljaa; dette Besög er af en af vore Lærde (C. C. Rafn, AnO 1859 175) sat til Aarene 977 til 981. „Til samme Aar og tillige de to fölgende, 981 til 983", siger Rafn fremdeles p. 177, „efter at Svend var vendt tilbage til Danmark, maae vi rimeligviis henföre den Islænders Besög og Ophold hos ham, som vi

her skulle nöiere omtale", — nemlig Thorleif, der af Svend senere fik Tilnavnet Jarleskjald, paa Grund af Nidvisen over Hakon Jarl; men i det Kvad, som Thorleif sang til Ære for Svend, forekomme der Udtryk, der noksom vidne om, at Svend dengang var Christen. „Han (ɔ: Digteren) kunde under de daværende Forhold", siger Rafn p. 188, „ikke undlade at tage Hensyn ogsaa til de christne Tilhörere, og han har derfor valgt et Udtryk (öðlíngr himins röðla, Himmelstraalernes Drot), som ogsaa disse maatte bifalde og som senere er blevet gjentaget af mange christne Skjalde". Harald Blaatands og Sönnen Svends Daab maa altsaa nödvendigviis sættes til för 981, altsaa föres vi atter tilbage til Aar 976 eller saa omtrent. Der kunde endnu bemærkes, at den Mindesteen, der reistes i Nærheden af Dannevirke af Thorleif over Staldbroderen Erik, rimeligviis skriver sig fra Thorleif Jarleskjald; men da vi nu aldeles ingen Efterretninger have om en Beleiring af Hedeby fra dansk Side dengang, hvilket jo næsten ogsaa vilde være en Urimelighed, naar der sees hen til denne Byes Betydning dengang som Danmarks Kongestad, — saa maa Indholdet af Indskriften, at nemlig Heltene eller Krigerne sadde omkring Hedeby, vel forstaaes saadan, at de her laae i Leir, for at udbedre Dannevirke, rimeligviis ved at sætte den Kampesteensmuur, der sees inde i Volden fra Dannevirkesöen til Reidedalen, — hvilket atter passer med Dannevirkes Indtagelse og Brand ved Aar 976 under Otto den Anden.

Sætte vi altsaa Harald Blaatands Daab til dette Aar, da stemmer dette Tidspunkt ogsaa noget nær med det, der er angivet af Alb. Stadensis, der nævner Aar 974. — Man kunde maaskee indvende, at Poppo i saa Fald havde foretaget denne vigtige Daabshandling i en temmelig ung Alder, efterdi han först döde et halvt hundrede Aar senere; men vi vide bestemt, at Poppo opnaaede en ualmindelig höi Alder, saa der heller ikke herfra kan reises nogen grundig Indvending.

At vi heller ikke kunne gaae tilbage i Tiden til för Dannevirkes Indtagelse, turde være klart af det Foregaaende. De Forfattere, der, som Adam af Bremen, tænke paa Otto den Förste, maa altsaa enten ligefrem have forvexlet de tvende Keisere, eller ikke være blevne vel underrettede. Adam af Bremen havde nemlig ikke alle sine Beretninger fra Svend Estridsön, men nogle fra en dansk Biskop, der maaskee har været mindre vel underrettet selv.

Er nu denne mærkværdige Daabshandling foretaget her i Siversted Sogn, nemlig paa Popholt Bymark? — Sagnet, der tidt kan være seigt og gaae i Arv fra Fader til Sön i Aarhundreder, uden at tabe noget af sit reelle Indhold, — taler endnu den Dag idag tydeligt nok derom, dog med Udeladelse af et bestemt Kongenavn, hvorimod Döberens Navn godt kjendes. Der gives vel neppe en Bonde her i Sognet, særlig i Popholt By, uden at han kan fortælle om „dennj Kong, dær for manne Hærens Tier sin blövv döfft ve Popholt á en Præst, som hjedt Poppo". Stedet hvor Poppo prædikede og hvor „e Kong blövv döfft" vises bestemt endnu, — dog derom senere. — Et andet Sagn melder om, at en Reisende til Hest sydfra engang kom til Helligbæk og spurgte om det var her, at en Konge var bleven döbt, og at Vandet derfor var saa helligt, at Dyrene ikke turde drikke deraf uden Fare for at blive syge? Paa Svaret ja, sagde han: „nu, saa skal mit Dyr ikke alene drikke deraf, men ogsaa besudle Vandet!" Dermed red han ud i Bækken og lod Hesten gjöre Vandet ureent; men see, da han igjen vilde bort, kunde han ikke: baade Hest og Rytter vare som fastnaglede i den hellige Bæks Vand, og han kom först lös, efter at have givet det Löfte, at bygge en Kirke i Nærheden. Dette Löfte holdt Manden, og saaledes opstod Siversted Kirke. — Man seer altsaa, at Sagnet ikke vil give Slip paa den nedarvede Tradition om Harald Blaatands Daab paa Popholt Bymark, og denne Anskuelse er saa sammensmeltet med Folkebevidstheden, at den ikke blot, som sagt, kommer frem i daglige

Samtaler, (— da jeg förste Gang besögte en Bonde i Popholt og i Samtalens Löb kom til at tale om Byens Navn, og hvilken Tradition der knytter sig dertil m. m., svarede han: „ja Hæ Paster, vi sár javnt aa snakke om e njaues" —), men at den ogsaa har faaet sit Udtryk i Konsten, og det ikke for saa mange Aar siden. I Siversted Kirke hænger der nemlig et ret godt, dog maaskee ikke meget gammelt Oliemaleri i Choret, der paa sin Maade har fremstillet Kongedaaben her i Sognet. Hovedgruppen dannes af Bisp Poppo, der i fuld Ornat og med Korsets Fane staaer lidt foran et stort Egetræ (— at et saadant har staaet ved Popholt paa det Sted, der endnu kaldes Templet, skal nedenfor nærmere blive omtalt —); af en Chordreng ved hans venstre Side, med et Döbekar i Hænderne; af Keiser Otto, med den unge Kongesön paa Armene, eller rettere sagt liggende paa samme Maade i Armene, som det jo endnu skeer ved et Barns Daab; af selve Kongeparret, Kong Harald og Dronning Gunilde, der knæle foran Bispen, Kongen med foldede oplöftede Hænder og Öinene vendte bedende imod Himmelen, Dronningen med Ansigtet böiet imod Jorden. De tre förste Personer danne en Halvcirkel; Keiseren er i fuld keiserlig Dragt med Purpurkaabe og Krone paa. Kongen knæler med blottet Hoved, hvorimod Dronningen, der er fremstillet i ungdommelig Skjönhed, har en mindre Guldkrone paa Hovedet. Maleren har altsaa fulgt den Relation, iftölge hvilken Daaben foretoges medens Kongeparret endnu vare unge, hvilket ogsaa sees paa Svend, nu Otto-Svend, der er et spædt Barn. — Bag Bispen sidder en Kriger eller Ridder med sin Hustru i andægtig Stilling, og bag dem igjen sees en Olding siddende paa Hug paa Egeroden, med Hovedet hvilende i Haanden, medens det lange hvide Skjæg bölger ned paa Brystet —, udentvivl en hedensk Viismand eller Skjald, der grubler over den nye Lære. Til höire, altsaa bag Kongeparret, seer man en Ridder, holdende med den ene Haand en Landse, medens han hæver den anden truende

i Veiret, ligesom afværgende de Bönner og Forestillinger, hans med sine Arme ham omslyngende Hustru gjör ham, formodentlig for at dæmpe hans Vrede. En anden Kriger peger med Haanden ad den Kant, hvor man seer endeel Krigere, med Korsets Fane i Midten nedbryde et hedensk Offeralter.

Det er imidlertid ikke Sagnet, Folkebevidstheden og Konsten alene, der nævner Popholt eller Helligbæk som Stedet for Haralds Daab; ogsaa enkelte Forfattere tale derom, f. Ex. Pontoppidan, I 69: „Der Ort, da an diesen hohen Personen, und vermuthlich zugleich an andern Vornehmen des dänischen Hoffs, die heilige Tauffe verrichtet worden, war der durch die Provintz Angeln, in der Mitte zwischen Schleszwig und Flensburg, fliessende Bach, damahls Jüde-Beck, nachgehends aber, weyl er vielen tausend Heyden zum Tauff-Bad diente, Hille- oder Hellig-Beck genannt . . . "; Suhm, III p. 110: „Daaben skal være skeet i den saakaldte Jyde-Bæk, men siden til en Erindring kaldet Hille- eller Helligbæk, som flyder i Landet Angeln, mellem Byerne Slesvig og Flensborg, hvilken derfor endnu i de lutherske Tider holdtes saa hellig, at Fodermændene ei vilde lade deres Heste drikke af den".

Men kan nu denne Anskuelse forenes med Beretningen om Keiserens Tog og den paafulgte Kongedaab? — Nogle Forfattere, f. Ex. Snorre og Forf. til den egentlige Olafs Tryggvasonar Saga i FmS I, antyde at Daaben skete ved Limfjorden; men denne Beretning er holdt mere i Almindelighed; desuden hviler Efterretningen om Keiserens Ophold ved Limfjorden just ikke paa det sikkreste Grundlag; Navnet Ottosund, givet Sundet efter Keiser Otto, er idetmindste aldeles falskt (s. Oldn. Sagaer XII 269). — Adam af Bremen, Saxo og flere Forfattere fremstille Sagen paa en Maade, der vistnok stemmer overeens med Virkeligheden, nemlig at Keiseren, efterat være dragen hærjende nordpaa, atter om nogen Tid vendte tilbage, og da blev angreben af Ha-

rald Blaatand ved Slesvig, hvorhen Kongen var kommen tilsöes. Det kom til et Slag, der tabtes af de Danske, skjönt de havde nedlagt Eppo, der förte den tydske Bagtrop. Denne Fremstilling, der sikkert er given Adam af Bremen af selve Svend Estridsön, er som sagt höist antagelig og hyldes iblandt andre ogsaa af Suhm. Men hvor stod dette Slag ved Slesvig? Suhm siger paa Lohede, syd for Byen og Slien; jeg vilde snarere tænke paa Lyrskovshede, nord for Byen, deels fordi et bestemt Folkesagn i Omegnen af Slesvig endnu den Dag idag taler om de Danskes Nederlag imod en tydsk Keiser paa Lyrskovshede, efterat Dannevirkevolden var brændt, hvilket Sagn ingenlunde er det samme, som Folkesagnet om Vendernes Nederlag paa samme Sted —, deels fordi Adam af Bremen udtrykkelig siger, at Harald, der som bemærket var landet ved Slesvig, med sin Hær drog Keiseren imöde. Da Keiseren kom nordfra, maa altsaa Kongen være kommen sydfra for at möde ham; han maa altsaa nödvendigviis fra Slesvig være dragen imod Nord; fölgelig kan Sammenstödet ikke være skeet syd, men nord for denne By. — Hvad nu Stedet for Daaben angaaer, da hedder det rigtignok, at Kongen efter det tabte Slag atter trak sig tilbage til sine Skibe; men da Fredsunderhandlingerne kom igang og Poppo, der vel siden Keiserens Tog fra Slesvig nordpaa havde været i hans Fölge (FmS I 129: Poppó hèt biskup sá er var með keisaranum ...."; X 251: „þá stóð upp á þínginu byscup sá er var með keisara, er Poppa hèt .....") prædikede og gjorde Jertegn for Kongen og den samlede Hær, maa denne naturligviis atter have camperet paa Landjorden. At Keiseren imidlertid selv har indtaget den mere sikkre Stilling, hvor det ödelagte Dannevirke strakte sig og ikke indrömmet dette endnu altid vigtige Pas til Kong Harald, siger den mindste Eftertanke os, hvoraf atter fölger, at Kongen og de Danske maae have ligget i Leir nord for Slesvig, rimeligviis altsaa heelt op til det ikke fjernt liggende Popholt. Der er saaledes, alt vel overveiet, heller ikke fra Historiens Side

noget til Hinder for at antage, at Harald Blaatand med Hustru Gunilde og Sönnen Svend, — nu Otto Svend —, som Sagnet etc. etc. melder om, blev döbt ved Helligbæk paa Popholt Bymark.

At Kongefamiliens Daab skete i Omegnen og Nærheden af Slesvig og ikke ved Limfjorden, Ribe, Aarhuus eller noget andet Sted, kan iövrigt ogsaa sees deraf, at baade Dronningen og Sönnen bleve döbte ved samme Leilighed. Der er nemlig neppe nogen Rimelighed for, at hun ledsagede Kongen paa hans Tog hid og did i Landet; udentvivl har hun opholdt sig i den By, hvor deres jevnlige Opholdssted var, men dette var efter hvad vi læse hos de gamle islandske Forfattere, netop Hedeby eller Slesvig.

Der er forhen, S. 328, bleven sagt, at Poppo som alle Hedningeapostle gjerne opsögte saadanne Steder, hvor han paa Grund af Mængdens Conflux bedre troede at kunne virke, og at dette Hensyn ogsaa har været taget ved undertiden at vælge Popholt til Opholdssted. I denne Henseende kunde der da först gjöres opmærksom paa, at hele Omegnen omkring Slesvig, og til den kan ogsaa Popholt omtrent siges at höre, netop i hine Tider havde en ganske anden Betydning end i vore Dage. Gorm den Gamle, Thyra Dannebod, Harald Blaatand og Svend Tveskæg opholdt sig nemlig jevnligt, tildeels endog stadigt i Hedeby eller Slesvig, naar de ikke vare paa Krigstog. Hoffet her gjæstedes da ofte af fremmede berömte Krigere, navnlig Normænd og Islændere —, hvilke, i Forbigaaende sagt, sikkert herfra atter have hjembragt Beretningerne om Dannevirkes Brand etc. —, og den kongelige Hær laa tidt i Leir omkring Hedeby, baade för og efter et Krigstog, og vel ogsaa baade syd og nord for Byen, saa en saa nidkjær Hedningeapostel, som Poppo har været, her maatte finde en riig Mark for sin Virksomhed. — Dette dog kun mere i Almindelighed. — Hvad nu Popholts Beliggenhed specielt angaaer, da er den ældgamle Konge- eller Adelvei, der fra Eiderbroen til Viborg

Thingsted förte igjennem Landet, netop gaaet umiddelbart forbi det Sted, hvor Poppo prædikede. De frem- og tilbagedragende Hærmasser maatte altsaa her forbi, og et lille Engströg, der dengang vel har været et Slags Morads og som man skulde over ligeud for Templet, kan mangengang have sagtnet Marschen paa dette Sted, og er det höist rimeligt, at Hæren dengang, ligesom dette gjerne er Tilfældet i vore Dage, netop her „holdt Hviil", för den kom ud paa den umiddelbart til Helligbæk grændsende Stolk- og Istedhede, der atter ved Mosedrag staaer i Forbindelse med Lyrskovshede. Alt dette maa tages i Betragtning, og man maa da indrömme, at Poppo i hele Omegnen af Slesvig vel neppe kunde vælge noget bedre Sted til Mellem-Station, om jeg maa bruge dette Udtryk, end netop Popholt. — Men der kunde endnu anföres andre Grunde for dette Valg: hele Omegnen af Popholt, navnlig Stenderupmark og det ikke langtfra liggende Smedeby, er nemlig saa riig paa Gravhöie, at der ingen Tvivl kan herske om, at man her i Oldtiden og den tidligere Middelalder har leveret mangen en Kamp, og da denne Egn er Grændsen for det frugtbare Angel imod Vest, saa er det höist rimeligt, at vi netop i Omegnen af Popholt, Stenderup, Siversted, Smedeby, — samt i en længere Afstand, men i samme Linie: Frörup, Oversö og Bilskov —, have Stedet, hvor de gamle Anglers Grændsekampe have staaet.

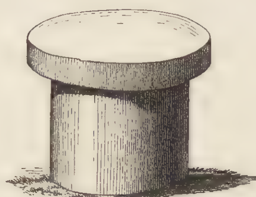
En Mark paa den venstre Side af Chausseen ved Popholt bærer endnu Navnet „Kamp", der vel kan antages at være en Reminiscents fra hine Tider, saa meget mere, som man paa samme Mark for nogle Aar siden har fundet en til det Kongelige Museum i Kjöbenhavn indsendt Guld-Slangering. Nogle hundrede Skridt bagved Popholt, nemlig paa Stenderupmark, ligger den störste Kæmpehöi, jeg nogensinde har seet i Slesvig, den er 220 Alen i Omkreds ved Foden, 90 Alen tværs over Ryggen og c. 12 Alen lodret höi; paa den anden Side af en mellemlöbende Vei ligger en

mindre Höi; disse Höie ere endnu ikke undersögte og bære det mærkelige Navn: Gromshy ɔ: Gormshöi (i D. Atl. VII 390 staaer Gormsthur), og Sagnet gaaer, at Kong Gorm den Gamle skal ligge begraven i den största, Thyra i den mindre: hvor forunderligt og smukt har man dog tidligere knyttet og knytter endnu Mindet om vore gamle danske Konger og Dronninger til disse sydlige Egne! Fader og Moder skulle ligge begravne her og faa hundrede Skridt derfra Sön, Sönnesön og Svigerdatter være blevne döbte! Hvor sörgeligt derimod, hvis disse gamle Minder her nogensinde skulde gaae af Glemme! Kan man nu vel ikke antage, at selve Gorm den Gamle ligger begravet her, saa er det dog godt muligt, at en anden Gorm, maaskee en angelsk Hövding eller Underkonge af dette Navn har fundet sit sidste Hvilested her, efterat være falden i en Grændsekamp for sit Land. En jydsk Kong Guthrum var med paa et Tog til England Aar 867, — hvem veed, om det ikke netop er ham, der er höisat i Gromshy, og som kan have boet i det ikke fjernt liggende Gromby i Angel! — I Nærheden af Siversted Kirke, ved den saakaldte Nörreskov, paa et Sted, der tildeels er omgivet af Mose- og Engströg, har der i ældre Tider upaatvivlelig været en Leirplads, hvilket f. Ex. kan skjönnes deraf, at man ved Gravning og Plöining ganske nær sammen har fundet flere ret interessante KORNKNUSERE, der ikke i Midten have en rund Udhuling indhugget, hvori en glat stor Steenkugle passer, hvilket vel hyppigst er Tilfældet (s. Ledetraad til Nordisk Oldkyndighed p. 40), men et rundt Hul til en Valtse. Jeg har 4 henliggende i min Have, nemlig 3 Underliggere og 1 Overligger, der dog alle ere noget defecte. Underliggeren er en temmelig stor Kampesteen af en Alens Gjennemsnit paa den flade Overside; det næsten aldeles cirkelrunde Hul i Midten er $3^1/_2$ Tomme i Gjennemsnit og 1 Tomme dybt; op eller henimod dette Hul er Stenen fra Yderkanten af lidt jevnt ophöiet, for at Kornet af sig selv kunde falde ud til Siderne, naar det var

knust; af Riller, som de nuværende Kværne have, sees der ikke Spor; at man har brugt disse Kværne eller Kornknusere ved ligefrem at sætte dem paa Jorden og ikke paa noget fast Underlag, sees af Stenens nedadvendte Side eller Ende; thi denne er kantet, tildeels endog temmelig spids, altsaa i samme Skikkelse, som Stenen fandtes paa Marken og som den her fremsatte Tegning viser. Overliggeren er langtfra saa svær, rimeligviis af den Grund, fordi man hvergang maatte löfte den, naar der skulde lægges frisk Korn imellem Stenene; den har et Hul i Midten af samme Störrelse, men heelt igjennem Stenen. Fladen paa denne er ogsaa ganske glat, men fra Hullet af lidt udhulet, saaledes at denne Udhuling svarer til Underliggerens Ophöining. Gjennem Hullet er der gaaet en Valtse eller ligefrem tyk rund Stav, der fik Fæste i Hullet paa Underliggeren; omkring slig Valtse maa Stenen være bleven dreiet eller bevæget derved, at man trykkede paa den i skjæv Retning. Ogsaa Overliggeren er, paa den jevne Flade og Hullet nær, i aldeles raa Tilstand. Den hosstaaende Figur viser Stenen (hvoraf Halvdelen mangler) seet fra den jevne, lidt udhulede Flade, der passer paa Underliggeren. Dens Tykkelse udgjör omtrent den tredie Deel af den hosstaaende Underliggers Tykkelse. Meget brugte synes disse Kornknusere ikke at have været; kun et Par af dem bære tydeligt Spor af Slid, nemlig paa et Sted, hvor Overfladen maaskee har haft en lille Ujevnhed. — Jeg antager som sagt, at der paa det betegnede Sted har været en Leirplads, og at Stenene dengang ere blevne brugte til at knuse det til Hærens Brug

fornödne Korn[1]. — I samme Egn er der funden en ret smukt forarbeidet Steen af en hvidagtig, iövrigt meget compact Masse; den seer næsten ud som et lille Bord og henstaaer i min Have ved Siden af de andre. Den er rigelig $^1/_2$ Alen höi og har en Plade eller et fladt Hoved af c. $2^1/_2$ Qvarteers Gjennemsnit og med en afrundet c. $2^1/_2$ Tomm. tyk Kant, der staaer et Par Tommer frem for den et rundt Been eller Underlag dannende underste Deel. Stenen seer omtrent saadan ud som hosstaaende Tegning. Baade den underste Deel eller Foden og Hovedet, om jeg saa tör kalde det, ere næsten cirkelrunde og ganske glatte, hvilket ogsaa er Tilfældet med den paa Jorden staaende flade Ende. Denne sidste Omstændighed tyder paa, at Stenen har kunnet staae paa et fast jevnt Underlag, ligesom den ved den fremstaaende övre Kant har kunnet befæstes i en Gjenstand f. Ex. et Bræt med et tilsvarende Hul i, — altsaa ogsaa har kunnet hænge. Der kan derfor ingen Tvivl herske om, at det er en STEENAMBOLT, vel nærmest brugt i Bronce- og den ældre Jernalder. Overfladen bærer paa et Par Steder Spor af Hug og er i det Hele taget en ubetydelig Smule huul i Midten, som vel er skeet ved Brugen. Man har forhen ikke kjendt dens Bestemmelse, men antaget den for et hedensk Offerbord eller en Offersteen. Muligt at den har været brugt af en af de Smede, der sikkert i Oldtiden have opholdt sig i Smedeby, og efter hvilke Byen skal have sit Navn. — Paa Smedeby og de tilgrændsende Tornskov- og Kjeldbæk Marker er Antallet af Gravhöie endnu saa stort, at man paa en lille Mark tæller syv ganske nær sammen, og dog ere de fleste nu udjevnede, —

[1] Kornknusere af den her betegnede Art ere meget sjeldne. Saavidt jeg veed, ere disse de eneste, der ere fundne i hele Slesvig.

Beviis nok for, at Kampen har udfoldet sig her ligesom ved Popholt. Men forholder dette sig saa, og antage vi tillige, hvad der jo er meget rimeligt, at Anglerne undertiden have haft bestandige Leirpladser her, og at nogle af disse Kampe ere blevne leverede paa Poppos Tid, — saa vil man indsee, at Egnen ogsaa i saa Henseende var gunstig for hans Virksomhed. Dertil kommer endnu den meget vigtige Omstændighed, at der ved Popholt har været en hedensk Offerplads, næsten i umiddelbar Nærhed af det Sted, der nu kaldes Templet og som maaskee netop har faaet dette Navn som en christelig Betegnelse i Modsætning til den hedenske Offerhöi, — ligesom det hedenske Vigniba syd for Slien ved Dannevirke senere i den christelige Tidsalder blev forandret til Krossbarg ɔ: Korsbjerg. — Til Beviis for, at der har været en hedensk Offerhöi ved Popholt, kan tjene, at man for endeel Aar siden, da man udgravede en Steendysse for at skaffe Steen tilveie til Chausseen, midt i Dyssen fandt et fiirkantet Hul, som en lille Gravkiste; i det laae der en temmelig stor, særdeles smuk Offerkniv, ret som om man havde höisat den, for at bevise den den sidste Ære, nu da den ikke længere skulde bruges. En Begravelse har her efter alle Kjendetegn at dömme ikke været. — Men det var jo netop Offerstederne, der opsögtes af de nidkjære Hedningeapostle: her kunde de angribe Ondet ved Roden og her havde de ogsaa den bedste Leilighed til at prædike for en forsamlet Mængde. Hvor mangen en Kirke reiser sig ikke paa det Sted, hvor fordum et hedensk Alter var opsat, og dette har jo omtrent ogsaa været Tilfældet ved Popholt, skjöndt kun „Tempel-Navnet" er blevet overleveret til Efterverdenen. — Iövrigt er det jo godt muligt, at Offerstedet ved Popholt stod i et Slags Ry og at, ligesom Propheten Elias fordum i Kong Achabs Nærværelse og ligeover for de hedenske Baalspræster maatte godtgjöre Sandheden af Læren om den ene sande Gud, Poppo saaledes i Kong Haralds Nærværelse og ligeover for de hedenske Offerpræster maatte

aflægge Vidnesbyrd om, at Christendommens Lære stod langt hævet over Hedenskabets Vildfarelser. At Kongen ikke blev döbt i selve Hedeby, havde vel sin Grund deri, at Daaben skulde foretages i Hærens Paasyn, og at Döbestedet ved Popholt derved vilde vinde saare meget i Berömmelse, saa denne Begivenhed kunde have Tusinders og atter Tusinders Omvendelse og Daab til Fölge paa dette vigtige Sted.

Selve Stedet, eller som det dagligdags kaldes, Templet, hvor Poppo ifölge Traditionen prædikede ved Popholt, ligger kun et Par hundrede Skridt öst for den gamle Oxe- eller Adelvei (s. det ovenstaaende Kort over Popholt); det er en temmelig höi Bakke, der er meget steil imod Vest, men som skraaner jevnt ud imod Landet paa Nord-Ost Siden; Bakken bestaaer af lutter Gruus, blandet med Haandstene og större Kampestene; den er nu tildeels taget med til Have, og det store Egetræ, der fandtes her for endnu kun nogle faa Aar siden, er ogsaa borte, saa blot Navnet og endeel af Gruusbakken er bleven tilbage. Foran strækker sig et Engströg, der kommer nordfra og gaaer imod

Vest, hvor det træder i Forbindelse med Kampmose, der grændser umiddelbart til Marken Kamp, hvor den forhen omtalte Guld-Slangering er funden. I c. 600 Alens nord-nord-ost Afstand fra Templet findes det Sted, hvor Offerhöien har været; den er dog nu, ligesom alle Kæmpehöie i Nærheden, saa at sige aldeles forsvunden. Marken, hvor den har ligget, kaldes nutildags Bög, formodentlig efter Popholts gamle Bögeskov, hvoraf der nu kun findes en Levning imod Nord-Ost; at der ogsaa har været en Birkeskov her, skjönnes af Navnene Birk, Birkmai, paa en Mark og Eng, der stöder til Marken Bög. — Lige syd for Templet, c. 800 Alen derfra, ligger den i vore Dage næsten udjevnede Höi Arnhöi, og atter lige syd for den, i 700 Alens Afstand, haves selve Poppostenen eller den Döbesteen, hvor Poppo döbte de omvendte Hedninger og hvor altsaa ogsaa Harald Blaatands Daab skal være foretagen. Döbestenen staaer ikke umiddelbart ved Helligbæk, men i c. 300 Alens Afstand fra den, saa Vandet til Daaben maa være bleven baaren derhen. Stenens Afstand fra Templet udgjör c. 1500 Alen; den hosliggende Marks Beskaffenhed tyder paa, at en stor Menneskemasse har kunnet staae omkring Döbestedet og navnlig fra Arnhöi af være Vidne til den hellige Handling.

Stenen hviler paa tvende, omtrent en Alen höie Underliggere, een ved det nord-östre og een ved det nord-vestre Hjörne; Tyngdepunktet af selve Poppostenen maa altsaa ligge imod Nord, hvilket ogsaa dens Udseende tyder paa, da den her, især deleshed ved det nord-vestre Hjörne, er betydeligt tykkere end ved den söndre Ende. Underliggerne ere temmelig brede, saa Hvilepunktet derved bliver större; iövrigt sees der flere Underliggere i Flugt med disse to, uden at Stenen dog hviler paa dem; muligt er det imidlertid, at den engang i Fortiden ogsaa har haft dem til Stöttepunkter, thi man seer let, at der i en senere Tid ere slaaede flere Stykker af den söndre Ende. Den nedadvendte Side er ganske flad og horisontal. Rummet under Stenen er saa stort, at

en spinkel Person til Nöd kan krybe derind. Stenens Omfang paa det tykkeste Sted, en god halv Alen fra Underfladen, udgjör $9^1/_2$ Alen; fra Underfladens nordre til sammes söndre Ende maaler Stenen tværs over Overfladen eller rettere sagt Overfladerne $5^1/_4$ Alen og samme Maal holder den ogsaa fra Underfladens östre til dens vestre Begyndelse. Den lodrette Höide udgjör paa det tykkeste Sted, ved nordvest Hjörnet, rigelig $1^3/_4$ Alen. Overfladens eller snarere Sidernes Uregelmæssighed er störst imod Nord, Vest og Syd, hvor samtlige Flader eller Brud löbe temmelig skraat, tildeels, f. Ex. paa Vestsiden, endog brat til; imod Öst, hvorfra nærværende Skitse er tagen, er Stenen forsaavidt

mere regelmæssig, som den her har en nogenlunde jevn, dog noget fra Vest til Öst skraanende Overflade. Denne Flade er dog ikke steilere, end at et Kar, især deleshed et med flad Bund, kan staae paa Stenen uden at falde omkuld. Hvad der især gjör denne Stenens egentlige Overflade mær-

kelig, ere 5 cirkelrunde Huller paa $1^3/_4$ Tommes Vidde oventil; Dybden er c. $^1/_6$ Tomme i Midten, forresten er Udseendet skaalformet, omtrent som et lille Uhrglas. De tre findes i ulige Afstand tæt ved den östre Kant, det fjerde omtrent i Midten og det femte överst oppe paa det höieste Punkt ved det nord-vestre Hjörne, omtrent i lige Linie med det i Midten og det længst tilhöire liggende af de tre förste. Disse Huller har man i en overtroisk Tidsperiode antaget for Indtryk af fem Fingre, og forklaret deres Existens derved, at man antog, at Djævelen, da han saae den gudfrygtige Poppo prædike med saa stort Held ved Popholt, derover blev saa vred, at han kastede en vældig Steen efter Bispen. Men han beregnede ikke Afstanden rigtig og den faldt da ned nogle hundrede Skridt fra Prædikestolen, men bærer endnu Sporene af Djævelens Fingre tilskue, hvorfor den ogsaa undertiden kaldes Djævlestenen. — En anden Forklaring er den, at man har anbragt Hullerne, for at et paa den skraa Flade sat Döbekar med Födder, ved Hjælp af disse Huller bedre kunde staae fast; men herimod synes deres uregelmæssige Anbringelse at stride, navnlig har det överste Hul ikke kunnet staae i nogen Forbindelse med de andre. — En naturlig Forklaring kunde være den, at der ved Siden af Stenen har staaet et Træ (flere meget store Tjörnetræer — thi Buske er det ikke — staae her endnu), og at Hullerne ere fremkomne ved stadigt Regndryp. Ordsproget siger jo: „Stadig Draabe udhuler Stenen"; men det maa vel overlades til Naturforskerne nogenlunde at bestemme, hvor lang Tid der kan gaae med, inden en Fordybning af den omtalte Art ved Regndryp kan frembringes. — Er dette Tilfældet, da sees baade deraf, at Træet maa have staaet ved Siden af Stenen i Aarhundreder, og at Stenen i al den Tid har indtaget samme Plads og Stilling som endnu.

Man maa imidlertid tilstaae, at ingen af disse Forklaringer er fyldestgjörende. Udentvivl have vi i Poppostenen en til en hedensk Begravelse hörende Granitblok for os;

Hullerne hidröre da formodentlig fra symbolske Skikke i Hedenold, der endnu ikke ere os bekjendte. I sin Beskrivelse af to Gravhöie fra Broncealderen (Slesv. Provindsialefterr. 3die Binds 4de Hefte p. 340) siger Adjunct Engelhardt: „Den anden Mærkelighed ved dette Gravsted (— ved Sönder-Brarup i Angel —) er, at der i Retning af V. N. V. og lige udenfor den indre Steenkreds fandtes staaende opreist en mægtig, utilhuggen Granitsteen paa 8 Fods Höide. Med den spidsere Ende var den stukken omtrent 2 Fod ned i Jorden, hvis Overflade bestemtes af en Brolægning af Steen, der tjente som Fundament til at stötte Steenblokken, og som have været i en stærk Ild. Den Side af Steenblokken, som vender indad mod Gravkisten, er omtrent 3 Fod paa det Bredeste og har flere smaae, runde Fordybninger, der maaskee ere konstigt indgravede". — Ifölge denne Beskrivelse kan man ikke andet end see en ikke ubetydelig Lighed imellem Steenblokken ved Popholt og den i Gravhöien ved Sönder-Brarup, og der kan derfor vel neppe herske nogen Tvivl om, at Poppostenen hörer til en oprindelig hedensk Begravelse, men at Poppo, der ogsaa ad denne Vei har villet vise Hedningerne deres Vildfarelser, har ladet Gravstedet aabne og benyttet Steenblokken til Döbefond, hvortil den særdeles egnede sig. — Trap, i sin Beskrivelse af Hertugdömmet Slesvig, p. 472, antager Stenen for „en Overligger paa en nu fredet Runddysse"; men naar han kalder den Poppos „Prædikestol", da beroer dette paa en Vildfarelse. Prædikestolen var nemlig det ovenfor omtalte „Tempel".

Landet omkring Stenen, i 21 Alens Længde fra Öst til Vest og i 18 Alens Brede fra Syd til Nord, er kjöbt af Regjeringen, og 6 Stene, med Hs. Maj. Kong Frederik VII.'s Navnetræk, tre ved den vestre og tre ved den östre Ende, ere satte som Minder om, at det Sted, hvor fordum en dansk Konge er bleven döbt, nu tilhörer hans Efterkommere i sildig Efterslægt.

HARALD BLAATANDS DAAB,

fremstillet paa et Oliemaleri i Siversted Kirke.

Af Chr. C. Lorenzen.

Noget tilvenstre (ↄ: imod Öst) for Chausseen imellem Flensborg og Slesvig, omtrent midtveis imellem disse to Byer, ligger Siversted Kirke. Legende Skjul bag Smedeby Bakke, samt Siversted og Stenderup Skove og beliggende, ikke som de fleste Kirker ved alfare Vei, men inde paa Byens östre Marker, sees den næsten ikke för man er ved den —, intet Under, at den lille graa, taarnlöse Kirke er saa lidet bekjendt, at selv Folk i de nærliggende Kjöbstæder som oftest ikke vide, om de skulle söge den i Öst eller i Vest. — Dens hele Udseende tyder paa en höi Alder; ja man feiler vel neppe i at antage den for at være en af de ældste Kirker i Landet, vel ikke som Sognekirke, men som Capel, indviet til Ære for Sct. Peter. Kirken er opfört af klövede, forövrigt utilhugne Kampestene, större og mindre, som man har fundet dem paa de tilstödende steenrige Marker; den har derfor neppe nogensinde seet anderledes ud end i vore Dage, naar undtages en Forandring af Vinduer og Döre. Stenene ere lagte i en med fine Muslingeskaller blandet Kalk, der meget ligner og i Stivning og Styrke minder om Kalken i Valdemarsmuren ved Dannevirke, hvilket, i Forbindelse med Hvælvingernes Bygningsmaade, turde före os tilbage til Valdemar den Stores Dage, som til Tidspunktet for dens Bygning. Sagnet tillægger den en endnu höiere Alder, idet den siges at være opfört ikke lang Tid efter Bisp Poppos Virksomhed i Omegnen. — Som Capel og endnu ind i Reformations-Tiden var den Annex til Have-

tofte og kaldtes dengang Stenderup Kirke. Det er först for et Par hundrede Aar siden, den fik Navn efter den hosliggende By Siversted og blev Sognekirke for Siversted Sogn. Murene ere over fem Fod tykke og over Hvælvingerne sees vældige Egbjælker, der bære Sparrene og som ere tilhugne med Öxen, uden at man nogensteds seer Spor af, at Saugen har været benyttet, i hvilken Henseende der ligeledes indtræder Lighed med det Bjælke- og Sparrelag, man finder i og under Dannevirke-Volden.

Det er i denne Kirke, det i Overskriften nævnte Oliemaleri hænger, der forestiller den danske Konge Harald Blaatands, samt Dronningen Gunildes og Sönnen Svend Tveskjægs Daab. Kirken har dog ikke eiet dette interessante Stykke saa ret længe; saa vidt jeg har bragt i Erfaring, blev det först skjenket den for omtrent tyve Aar siden af den i Aaret 1861 afdöde, emeriterede Superintendent Callisen i Slesvig. Ved en Bispevisitats her i Siversted i Begyndelsen af Fyrgetyverne, kom nemlig Harald Blaatands Daab paa Tale, ved hvilken Leilighed Superintendenten yttrede, at han eiede et Maleri, der forestillede denne mærkelige Handling, og at han vilde skjenke det til Siversted Kirke, da Harald Blaatands Daab jo efter den almindelige, ogsaa af ham hyldede Anskuelse er foregaaet i Siversted Sogn, nemlig paa Popholt Bymark. Det vilde iövrigt være ret interessant, at kjende Maleriets Historie noget nærmere, navnlig for at see, hvem der har givet den tydske Konstner —, thi fra en saadan hidrörer Stykket efter al Sandsynlighed — et fra den danske Historie hentet Sujet til Behandling[1]. — Hvad Stykket i andre Henseender angaaer, da

[1] Ligesom dette Maleri og de ikke faa i Sognet fra Slægt til Slægt forplantede Sagn om Harald Blaatands Daab, Gorm den Gamles og Thyra Dannebods Höisættelse i Nærheden o. s. fr., i Forbindelse med Folkets Sprog, Skikke og Sæder noksom tale for Egnens fuldstændige Danskhed i Fortiden, saaledes turde efterfölgende

er jeg desværre for lidet Konstkjender til at fælde nogen

Navne paa Byer, Höie, Jordlodder etc. —, Navne, der sikkert ere meget gamle —, tyde paa det samme, hvorfor jeg her skal benytte Leiligheden til at omtale dem: Kirkebyens Navn skrives af tydske Forfattere efter Aar 1700 gjennemgaaende Siewerstedt, men för den Tid Siversted eller Syversted, altsaa aldeles Dansk. Da Navnet ikke findes i ret gamle Documenter, maa man for at udlede dets Betydning vel nærmest holde sig til Udtalen i Folkesproget, der ganske svarer til de locale Forhold. Navnet udtales nemlig Syvverstei (Siv hedder paa Sönderjydsk i Plur. Syvver) og overalt sees en Mængde Siv, ikke blot paa de lavere, men selv paa de höiere Steder. Ligesaa danske ere de andre Bynavne: Stenderup, Hjalm, Smedeby og Popholt. — Spredte rundt omkring i Sognet findes en Mængde Gravhöie, af hvilke nogle have faaet særegne Navne, som: Gromshy, Bredhy, Nörhy, Suarthy, Skorrehy, Arnhy o. s. v. og ikke sjelden knyttes til disse Höie Sagn om vore gamle Konger, saaledes siges f. Ex. Gorm den Gamle og Thyra Dannebod at ligge begravne i Gromshy ved Stenderup. Af Benævnelser paa Jorder, som jeg lidt efter lidt er bleven bekjendt med, kunne anföres: Nörholm, Krostei, Synnerholm, Varsbrohee, Nipsteen, Brandsholm, Klaspermai, Synnenebjerre, Bag om Gammelland, Gammelland, Bredhymark, Tværagger, Tværaggermoos, Halsbæk, Lillyk, Kragmai, Bromai, Vandsteiskeuvt, Stenör, Vestereng, Östereng, Tovt, Heining, Brosbjerre, Ham, Lyk, Mors, Sandbæk, Bag Sandbæk, Sandbækhee, Hohlagger, Nörmark, Synnerbjerre, Dyfmoos, Hoshy, Jordblok, Viefkjær, Hauvverballe, Skovland, Hissel, Tuusagger, Tuusaggerhee, Nör Sandagger, Östeneskov, Gruus, Gruusmoos, Arnhymark, Sandagger, Vandmoos, Bög, Bögmai etc. etc., hvilke Benævnelser jeg har gjengivet som de endnu den Dag idag lyde i Folkesproget. — Ligesaa interessant er det, ved Hjælp af Kirkebögerne, at forfölge Personnavnene tilbage i Tiden og er jeg da stödt paa fölgende, aldeles danske Navne og Former: Ellen, Lisbeth, Synner, Gunver, Mett, Ölgaard, Ole, Volle, Rasmus, Hindrig, Einer, Sylle, Marike, Malen, Bodil, Lavs, Mari Sophi, Olaf, Holden, Mettmari, Anke Jesses, Ann' Margret' Peters, Birthe Rasmusses o. s. v.

begrundet Dom om dets Alder og konstneriske Værd, og fra Giverens Side har jeg ingen Oplysning kunnet erholde, da han som sagt er död og borte.

Maleriet, der omtrent er fem Qvarteer höit og en Alen bredt, — indfattet i en sort, nu meget bröstfældig, ormstukken Ramme —, hænger tilhöire for Alteret paa den nordre Væg i Choret, ligeover et nutildags tillukket Skab i Muren. — En Bisp, en Mand med et Barn i Armene, en Chordreng og en Mand og Kvinde i knælende Stilling udgjöre Hovedgruppen. Disse fem Personer danne omtrent en Halvkreds i Stykkets Forgrund og udgjöre (med Undtagelse af Chordrengen) naturligviis Hovedpersonerne.

Bispen er fremstillet som en temmelig höi Mand i fuld Bispedragt. Messesærken, der gaaer heelt ned til Anklerne og er forsynet med en bred Guldbord, er af lillafarvet Töi med hvide Ærmer. Messehaglen er af et rödt Stof, indvirket med Guld; en Pelskrave dækker Halsen; Bispehuen er af et grönt Stof, foret med Rödt og kantet med Guld. Bispen böier Hovedet noget forover, deels vel paa Grund af Alderen, der tynger paa ham og har farvet hans Haar og lange bölgende Skjæg hvidt, deels fordi han henvender sin Tale til det foran ham knælende Kongepar. Konstneren har altsaa skildret det Moment, da Daabstalen holdes umiddelbart för selve Daabshandlingen. Den höire Haand holder Bispen noget krumböiet nedad, den venstre mere oplöftet, som Talerens Stilling i Öieblikket udkrævede det. Da han vender Siden til Beskueren, kan man kun see Halvdelen af Ansigtet, der synes vel meget at minde om den jödiske Typus; iövrigt ere Ansigtstrækkene alvorlige og kunne i Forening med hele Personens værdige Fremtræden, navnlig i et saa höitideligt Öieblik, ikke andet end vække Tillid og indgyde Ærefrygt. Denne Mand er Bispen eller Klerken Poppo, om hvis Jertegn for Kongen og det hedenske Folk Riimkröniken siger saa smukt

Han sætte sig paa sin bare Knæ,
Han bad til Gud den milde,
At han sin Miskunds Liggendefæ
Vilde te det Folk til Villie.
Saa tog han paa sin bare Hand
Et gloende Jern at bære't,
Det hanum dog intet mere brand,
End som det koldt havde været.
Siden tog han paa sin bare Krop
En sid bevækset Pale
Han stak paa Ild, lod brænde hende op,
Hans Lemmer vare lige svale.
Da de havde set de Jærtegn tu,
Som Gud han fore dem te'de,
De toge ved Troen med fulder Hu,
De glædes den Naade dem skede.
Saa bleve da alle danske Mænd
I Kristen-Tro fuldfaste,
Rig og Fattig hver og en
Den hedne Tro de kaste.

Det er imidlertid ikke her Stedet til at gaae nærmere ind paa Poppos Virksomhed og Levnetslöb; dette er skeet vidtlöftigere i Artiklen „Popholt og Omegn". Kun saa meget skal bemærkes, at Poppo efter min Anskuelse er gjort for gammel af Konstneren; thi vel er han efter Adam Bremensis' Vidnesbyrd bleven overordentlig gammel, men han levede ogsaa et halvt Aarhundrede efter Kongens Daab, saa han neppe har været meget over de Halvtreds, da denne vigtige Handling blev foretagen.

Ved Bispens venstre Side, tildeels skjult af hans folderige Dragt, staaer en Chordreng med blottet Hoved og bare Födder, iført en graalig, vid Klædning der næsten giver ham Udseende af en Pige. Han vender Ansigtet imod Beskueren, og seer med forventningsfuldt, fromt Blik op til

den gamle Bisp; i Hænderne holder han et Guld-Döbefad, der indeholder Vandet til den hellige Daab. Bagved Drengens Hoved kommer Haanden og Ansigtet af en Mand tilsyne, der med spændt Opmærksomhed fölger den Handling, han kun bagfra kan iagttage. Det er et skjæglöst, fyldigt Ansigt med en Hovedbeklædning af mörkt Töi, der ligner et om Hovedet bundet Törklæde eller snarere en tilbageslaaet Hætte. Udentvivl er det en af Bispens Fölgesvende eller Medhjælpere, maaskee en Klerk, der holder det over Bispens Hoved sig hævende Banner. Dette Banner, hvoraf kun, foruden selve Fanen, den Deel af Stangen sees, der gaaer op over Töiet og som överst oppe har et Kors, staaende paa en Kugle —, er ikke fastheftet til Stangen, men hænger i en Snor, der gaaer igjennem Stangen temmelig höit oppe, og kan saaledes bevæges til forskjellige Sider. Selve Fanen er langagtig firkantet, af rödligt Töi med en Guldfryndse forneden; omtrent paa Midten findes et blaat, ovalformet Felt, der atter midtpaa har et Kors, og paa dette, ligeledes i Ovalform Ordene SOLI DEO GLORIA, — et smukt Valgsprog for den nidkjære Hedningeapostel og sikkert ikke tillagt ham med Urette af Konstneren.

Ved Siden af Chordrengen, heelt vendt imod Tilskueren og midt i Halvkredsen, staaer en majestætisk Skikkelse med et spædt Barn paa Hænderne, — det er den tydske Keiser Otto den Anden (den Röde), der holdt Kongebarnet over Daaben. Det er et smukt, alvorligt Krigeransigt, der vender Blikket ned imod det slumrende Barn og ikke synes at have noget tilfælleds med den Mand, om hvem ellers berettes, at han med Ild og Sværd drog igjennem den jydske Halvö. Hans Skjæg er busket og stærkt, tildeels, navnlig Mundskjægget, ligesom det til begge Sider nedfaldende, blonde Haar, lidt hvidt isprængt, som man gjerne seer det hos Folk paa 40-50 Aar. Paa Hovedet har han en med Guld og Edelstene smykket Krone, hvis överste runde Deel er af rödt Töi. Af den övrige Deel af Legemet sees kun

Skuldrene og det brede Bryst, Resten er skjult deels af Barnet, deels af det foran knælende Kongepar. Om Skuldrene er kastet en med Guldbord prydet Purpurkaabe, der foroven er holdt sammen med en guul Snor; den slutter dog ikke tæt og aabnes end mere ved, at Keiseren maa bære Barnet paa sine Hænder; derved kommer en Deel af Brystet tilsyne, der er bedækket af et Staalharnisk, rigt indlagt med Guldprydelser[1].

Barnet, som Keiseren bærer paa sine Hænder, slumrer; det hviler i guldindvirkede Puder, men er nögent paa Arme, Hals og Bryst. Det er Kongesönnen Svend, der nu fik Navn af Otto-Svend eller Svend-Otto. Konstneren har fulgt Relationen hos Adam Bremensis, der kalder Svend et lille Barn, parvulus, og det kan ikke nægtes, at dets Daab og Keiserens Fadderskab bedre anskueliggjöres paa denne Maade, end hvis Kongesönnen var fremstillet som Voxen. Adam af Bremen, der vel ikke altid var tilstrækkelig underrettet, har dog sikkert feilet i dette Punkt; Daabshandlingen maa nemlig være bleven foretagen omtrent ved Aar 976; men et Par Aar senere finde vi Svend allerede paa Vikingetog i England. Det er iövrigt ikke Konstnerens, men snarere den af ham benyttede Kildes Skyld, at Konsten her har gjort Brud paa Historien.

Som en Fölge heraf maatte Svends Forældre ligeledes fremstilles i en yngre Alder, hvilket ogsaa sees paa det foran Bispen, yderst i Forgrunden knælende Kongepar, Harald og Gunilde.

Dronningen knæler til Höire, med Hovedet i Höide med Barnet, — Kongen ved hendes venstre Side. Gunilde er klædt i en hvid Dragt med grönt Livstykke; om Midien har hun et bredt Baand, indlagt med Guldprydelser og

[1] Hvorledes det faldt i den tydske Keisers Lod, at staae Fadder til en dansk Kongesön her oppe i Norden, er ligeledes nærmere forklaret i Artiklen „Popholt og Omegn".

sammenholdt med et Diamantspænde; et blaat Silkeskjærf er knyttet foran og falder heelt ned til Jorden. Ærmerne ere af et rödligt Stof med guldindvirkede Underærmer. Over Hovedet, og faldende ned til Siderne som et Brudeslör, sees et hvidt Klædebon, der ligner en Deel af den österlandske Dragt; ovenpaa dette er sat en Guldkrone paa Hovedet, indlagt med röde Edelstene. Den venstre Haand falder ned til Siden, — maaskee noget for stift —, den höire böier hun op imod Brystet, som om hun med den i sit Hjerte vilde indeslutte de Ord, der flyde fra Bispens Læber. Om Halsen sees ingen Prydelser; Hovedet er fremstillet lidt böiet til Siden, hvorved næsten hele Profilen er bleven synlig for Beskueren. Det er et regelmæssigt, temmelig fyldigt, ungdommeligt Ansigt, der er omgivet af blonde Fletninger. Öinene ere heftede imod Jorden, hvilket i Forening med hendes hele Stilling giver hende megen Lighed med en foran et Madonnabillede knælende katholsk Kvinde. Den lyse Teint og det blonde Haar minder om den nordiske Kvinde, medens Næsen er aldeles græsk.

Ved Dronningens venstre Side hviler Kongen, Harald Blaatand, i knælende Stilling, dog, som det af Kappens Folder sees, kun med det ene Knæ paa Jorden. Han er heelt op til Hovedet indhyllet i en vid Skarlagens Kaabe, der kun forneden lader en Sværdskede komme tilsyne. Kongen vender Ansigtet opad, med Öinene mod Himmelen og hævende Hænderne i Veiret, som om han var hensunken i en inderlig Bön. Det brune, lokkede Haar bölger ham om Skuldrene og Munden er heelt skjult af et kraftigt Skjæg, der tilligemed Örnenæsen og det mandige Aasyn giver ham Præget af en ægte nordisk Konge. Hans Hoved er blottet, men foran ham staaer Krigerhjelmen, der for hans Vedkommende som oftest maatte indtage Guldkronens Plads.

Til Höire for, dog ganske nær ved denne Hovedgruppe, sees en mindre Gruppe, tildeels hvilende paa Roden af et vældigt Egetræ, der strækker sine Grene ud

over de Forsamlede. Foran sees, i halvsiddende og halvliggende Stilling, en endnu temmelig ung Kriger og en noget yngre Kvinde, der har lagt sin venstre Haand paa hans Skulder og den höire om hans Liv, som om hun vilde understötte ham. Krigeren hviler med den höire Haand paa Jorden, med den venstre omfatter han den överste Deel af et Skjold. Hans Hals og en Deel af hans Bryst er blottet; Haaret, der ikke er bedækket af nogen Hovedbeklædning, falder ned paa den blotte Hals og lader os see Halvdelen af et Ansigt, der, seende lidt til Siden og blegt som Döden, enten skal forestille en dödsyg Mand, eller vel snarere en hedensk Kriger, paa hvem den hellige Handling gjör et saa dybt Indtryk, at han med Anger og Sönderknuselse kommer ihu, hvad han hidindtil har været. — En saadan Sjælelidelse sees ogsaa afpræget i den unge Kvindes Aasyn. Hun vender Blikket imod Himmelen, men med et saa sörgmodigt Udtryk, at den Sorg, der tynger paa hendes Sjæl, næsten vil overvælde hende. De tykke Haarfletninger, hvori et rödt Silkebaand har været slynget, ere oplöste og bragte i Uorden —, en Afspeiling af hendes oprörte sjælelige Tilstand.

Umiddelbart bagved hende, med Ryggen lænet op til Egestammen, med den höire, senefulde Arm hvilende paa en Steen og stöttende sit Hoved paa Haanden, sidder en endnu kraftig Olding i en bruun, folderig Dragt —, ret en Typus paa en nordisk Viismand eller Skjald. Det hvide, stærke Skjæg falder ned paa Brystet og Haaret er skilt ad midt i Panden. Han sidder i grublende Stilling, stirrende hen for sig, ret som om han hos sig selv vilde afveie Christendommens Fortrin fremfor den Lære, han hidindtil har hyldet og lyttet til med Glæde. Det er en Skjald, der foran sig har sin, tildeels af den unge Kvindeskikkelse skjulte Strengeleg, hvilken han holder fast med den venstre Haand. Det er ikke saa meget Harme, der afspeiler sig i de graa, dybtliggende Öine og i det alvorlige Ansigt, men som sagt snarere en Grublen over den nye Lære og om det ogsaa for

Fremtiden kunde være Umagen værdt at lade Fingrene löbe hen ad Strengelegen, nu da Valhallas Guder ikke mere turde besynges. — Lænende sit Hoved paa Oldingens Skulder og tittende frem bag Bispens Ryg, sees et smukt Kvindeansigt, der nysgjerrig iagttager den hellige Handling. Paa Hovedet bærer hun en lille Hue, — rimeligt, at hun skal forestille en af Dronningens Tærner. — Den hele Gruppe synes inderlig at være greben af den Handling, der foregik for deres Öine, og Konstneren har i dem sikkert villet fremstille Personer, der vare rede til at fölge Kongeparrets Exempel og lade sig döbe.

En aldeles modsat Idee har foresvævet ham ved at fremkonstle den Gruppe, der, bestaaende af tre Personer, findes til Venstre for Hovedgruppen og lidt længere tilbage. — Det er tvende store, kraftige Krigerskikkelser, staaende ligeover for hinanden, og en Kvinde, der omslynger den ene af dem med sine Arme. Den ene Ridder, i et blaat med Guld indlagt Staalharnisk, med en röd Fjederbusk i Hjelmen, med et langt Spyd ved Siden af sig og med opslaaet Visir, viser os et kraftigt, strengt, næsten bistert Krigeransigt; det store Mundskjæg staaer ud til Siderne; Öinene vende det Hvide udad og vidne noksom om den Harme, hvoraf han glöder. Den venstre Haand har han lagt paa den anden Ridders höire Skulder og peger med sin Höire ud i det Fjerne, hvor man i Baggrunden seer Gjenstanden for hans Vrede —, her ere nemlig endeel Krigere ifærd med at nedbryde et hedensk Alter. Det er dette, den hedenske Kriger ikke vil taale, — han er en altfor stor Ynder af gamle Thor og Odin til, at han skulde finde Behag i Læren om den hvide Christ, og vil derfor opmuntre sin Staldbroder til at hjælpe til, at Afgudsalteret ikke bliver tilintetgjort. Den Anden synes ogsaa at have Lyst nok til at fölge ham; han er sikkert besjælet af samme Idee og glöder af samme Iver for Nordens Guder: man seer det paa Lynet i hans vrede Öine, paa de voldsomt sammentrukne Bryn, paa den

knyttede Venstre og paa den Maade, hvorpaa han med sin Höire knuger Piggen i sin Hjelm; selv de strammede Muskler i de senefulde Been vidne derom, men — de stærke Mænd ere dog ikke stærke nok ligeoverfor den svage Kvinde, der er greben af Jesu Lære og af ham har faaet Styrke i sin Svaghed: med sin höire Arm omslynger hun sin vilde Gemal og lægger den venstre paa hans venstre Skulder, saa hun klynger sig op til ham og med et vemodigt, bedende Blik skuer ham ind i Ansigtet. Her er altsaa Striden imellem Kjærligheden til Hustruen og til de gamle Afguder afbildet, men just den Stilling, Riddersmanden indtager, idet han giver sin Harme Luft ved at knuge sin Hjelm og knytte sin Haand, istedenfor ved med Magt at kaste sin Hustru tilside, vidner om, at Kjærligheden til Hustruen seirer. Og her har Konstneren tillige paa en smuk Maade anskueliggjort den Kjendsgjerning, at det er den blide Hustru, der som oftest sikkrest og lettest udströer Christendommens Frökorn i sine Omgivelsers Jordbund, — at det er hende, der ved al sin Svaghed dog er sat til at være Mandens Stötte og Værn imod det egne Overmod og den egne Trods.

I Baggrunden ere som sagt endeel Krigere beskjæftigede med at omstyrte et hedensk Afgudsalter, deels med Hænderne, deels med Hamre og andre dertil tjenlige Redskaber. Seet nede fra Kirkegulvet tager det sig ud som bortdragende Krigere med en Dannebrogsfane i Midten. Ved nöiere Eftersyn vil man dog strax iagttage, hvad det er. Fanen, der er plantet i Jorden bagved Alteret, er hvid med et rödt Kors, altsaa lig det engelske Sct. Georgs Banner; der er dog sikkert hverken tænkt paa dette eller paa Dannebrogsfanen, men paa Korsets Blod, udgydt af den himmelske Uskyld. Iövrigt er det ret intesessant at lægge Mærke til, at der i Nærheden af det virkelige Döbested ved Popholt har været opreist et hedensk Offeralter, hvilket Konstneren dog neppe kan have vidst. Han er altsaa bleven ledet af den meget rigtige Tanke, at Hedningeapostlene pleiede at

opsöge saadanne Steder for deres Virksomhed, hvor der fandtes hedenske Offeraltere, for der desto bedre at have Leilighed til at prædike og indvirke paa Mængden; — eller maaskee han blot i Almindelighed har villet antyde, at hvor Christendommen har faaet Fodfæste, der kan Hedenskabet ikke længere trives. Ved Siden af Alteret sees et bladlöst Træ, der strækker de nögne Grene i Veiret og tager sig saa meget underligere ud, som de övrige Træer, der sees paa Stykket, navnlig det store i Nærheden af Döbestedet, staae med deres tætte, grönne Löv og ere omslyngede af Vedbende. Udentvivl har Konstneren ogsaa her villet have en Idee anskueliggjort og det paa en smuk Maade, nemlig den, at Hedenskabet, der nu gik til Grunde, selv var et vissent Træ, der ikke engang kunde frembringe Blade, endsige Frugter, hvorimod Christendommen er det stærke, saftige og kraftige Træ, der stötter en nok saa spæd og liden Væxt, der klynger sig til det.

Hvad endelig den Egn angaaer, hvor Konstneren har ladet Daabshandlingen foregaae, da er den heelt forskjellig fra den Egns Beskaffenhed, hvor Daaben virkelig blev foretagen, men som han udentvivl ikke har kjendt. Ved at betragte Maleriet henflyttes man nemlig i Tanken til en Dal, der, saa vidt man kan see, er omgiven af Bjerge og höie Bakker, hvilke hist og her ere besatte med Gravhöie eller Bautastene, hvorimod Döbestedet er en flad Mark, med enkelte Gravhöie og et Par Höidepunkter i det Fjerne. — Det vilde forövrigt have været heldigt, dersom Konstneren havde kjendt og aftegnet selve Egnen ved Popholt, da han i saa Fald vilde have faaet Leilighed til at forfölge den historiske Traad noget længere, nemlig ved at lade Daabshandlingen foretages ved Poppostenen i hele den danske Hærs Paasyn, hvilket nu paa Grund af den fremkonstlede Romantik i Egnens Physiognomi ikke saa godt lod sig gjöre. Kan der end saaledes indvendes et og andet imod Sujetets Behandling, saa vil dog sikkert enhver, der kjender Stykket,

indrömme, at Konstneren har bestræbt sig for at frembringe noget virkelig Smukt, og at sætte en Begivenhed paa Lærredet, der nok fortjente at behandles med Flid og Omhu, og denne Egenskab, saavel som religiös Sands og en klar Opfattelsesevne vil vel neppe kunne frakjendes ham, saa man, jo mere man betragter Stykket, desmere maa beklage, ikke at kjende Navnet paa den Konstner, der har malet det.

Idet jeg nu slutter disse Linier, kan jeg ikke undlade atter at gjöre opmærksom paa: at jo mere man bliver bekjendt med de slesvigske Forhold, jo fortroligere man bliver med Folkelivet, baade som det er og rörer sig i vore Dage og som det træder os imöde fra Fortiden, desto klarere föler man Sandheden af den ofte udtalte Paastand, at Slesvig er og altid har været et dansk Land. Og hvad der er det Interessante og Smukke: Beviset herfor behöve vi ikke at söge i Tractater og skimlede eller mölædte Documenter; vi behöve ikke at gjennemsöge vore egne eller fremmede Archiver, for at finde Voldgiftskjendelser, der udtale Moderens Ret til Datterens Arvelod: det bedste og meest uomstödelige Beviis afgiver selve det slesvigske Folk; det staaer skrevet i selve hans nordiske Træk, det höres af hans Tungemaal, det gaaer igjennem Sagnets og Sangens hemmeligheds-fulde Toner, det erfares paa Börnenes Legepladser og i Mændenes Forsamlinger, det sees ved den glade Bryllupsfest og ved den Afdödes Gravöl, det sees i Husets Bygningsmaade og paa Bondens Marker, ligesom det höres i hans Dagligstue, naar Rokken snurrer og Sang og Sagafortælling afkorter de lange Vinteraftener. Men ligesaa sandt som Beviset for Slesvigs Danskhed overalt er at finde, ligesaa vist er det, at man ogsaa overalt bör söge det, for at finde det; det er som mange Smaastene, hvoraf der skal opföres en Bygning: de ligge spredte ad trindt omkring og bör derfor indsamles og indordnes i Rækken af de allerede fundne og indmurede.

NÅGRA HYPOTHESER ANGÅENDE VÄINÖLÄ, POHJOLA OCH ANDRA I KALEVALA DIKTEN FÖREKOMMANDE NAMN. Af A. J. Europaeus.

„Att de händelser, om hvilka Kalevalasångarene qväda, icke alla äro ur luften gripna, är lätt insedt, men hvad deraf är verkeligen sannt, hvad i bilder uttryckt, det är numera svårt att afgöra. Mångt och mycket, som till en början synes föga trovärdigt, låter vid närmare granskning delvis belysa sig". Lönnrots företal till Kalevala.

Såsom Lönnrot uti företalet till Kalevala uppgifver, hafva de fleste af honom utgifne sånger blifvit samlade på andra sidan om ryska gränsen, såsom i Vuokkiniemi, Repola, Himola, vidare i de finska gränssocknarne Ilomanz, Suojärvi, Suistamo, Impilax samt för öfrigt vid Ladogas vestra kust allt ända till Ingermanland. Att dessa sånger icke annorstädes och minst bland den tavastländska stammen påträffats, tillskrifves vanligen kristendomens tidigare införande derstädes, hvarigenom den andliga sången här i tidens längd skulle hafva utträngt den hedniska; dock kan denna omständighet ensam icke förklara detta faktum, utan är det vida troligare, att de händelser, hvilka i Kalevala dikten omnämnas, tilldragit sig till större delen på de orter, der sjelfva sångerna blifvit samlade, d. v. s. i det egentliga Karelen, och att äldre sånger, som annorstädes påfunnits, genom inflyttningar ifrån östern dit blifvit införde. För att göra detta påstående sannolikt göres här ett försök att lokalisera några de vigtigaste i Kalevala förekommande händelser. Så heter det i Kalevala dikten 1. v. 111 och följande:

Fordom var en Ilmas dotter
Kave Luonnos fagra tärna,
länge hon i oskuld dväljdes
uti Ilmas vida gårdar
uppå Ilmas jämna slätter.

Då tiden för henne här blir alltför lång, begifver hon sig längre neder till hafvet och den stormiga östanvinden höjer henne på sina vågor. Sedan hon länge irrat omkring och undertiden skapat, d. v. s. namngifvit, hittills namnlösa klippor, skär, holmar och det nya fasta landets kuster, „tecknat skrifter uppå klippan, dragit sträcken uppå hällen", hvilket allt torde häntyda på de genom vattnets sänkande åstadkomna strandmärken och öfriga förändringar, då först födes Wäinämöinen och sedan äfven han en lång tid drifvits på det ostadiga hafvet, strandar han slutligen på en namnlös udde och det fasta landets skoglösa strand, hvilken, såsom det synes, nyss uppdykat ur vattnet och sålunda utgjorde en för odling bördig jordmån. Ilmas vida gårdar och dess jemna slätter utgjorde enligt vår förmodan trakterna kring sjön Ilmen (på finska Ilmajärvi) och dess flacka omgifning. Att Kalevala-folket kommit ifrån söder tyckes Kalevala 26, 99 utvisa, der det berättas, huru Wäinämöinen och Ilmarinen „skyndsamt ro på vida fjärden, svänga sig kring Nevas udde". En qvinna möter dem på färden och frågar, hvarifrån de voro; hvarpå Wäinämöinen svarar: „Midt ifrån det inre landet, ifrån himlahvalfvets middag". Detsamma antyder äfven sjelfva namnet Päivilä (söderlandet?).

Att åter Kalevala- eller Päivilä-folket bosatt sig på vestra kusten af sjön Ladoga, utvisa de flesta i Kalevala dikten förekommande namn, som här påträffas. Så finnes inom Sakkola socken den äfven i senare tider namnkunniga sjön Suvanto, hvarefter Wäinämöinen torde hafva blifvit benämnd friaren ifrån Suvanto (Suvannon sulho) och Suvantolainen. Icke långt derifrån påträffas inom Walkjärvi socken

namnen Päivilä, Päiväkivi, Ilmola, Utula, Valimo (den utvalde, härföraren), hvilka namn häntyda på Päivilä-folkets fordna bostäder. Här påminner oss vidare Lempala eller Lempola, såsom denna ingermanländska församling fordom kallades, om Lempo-folket, såsom det några mil härifrån åt norr belägna Hiitola gifver tillkänna, att Hiisis folk härstädes fordom vistats, ty innevånarne i Hiitola församling tyckas äfven för närvarande icke vara af Karelsk utan jämisk härkomst. Härom qvädes det i Kalevalasången:

Uppå Hiisis svedda moar
invid onda folkets härdar

och på ett annat ställe:

Goda hästen från Hiitola
fjällets fraggbestänkte fåle
(Hiitolan hyvä hevonen
Vuoren varsa vaahtileuka).

På gränsen af Hiitola möter oss den numera Kexholms stad underlydande kapellförsamlingen Kaukola, och i samma trakt fanns, enligt en gammal rysk jordebok från år 1500, byn Kaukovalta, och ännu förekommer icke långt härifrån vid Ladogas kust Kauvonsalmi, der enligt förmodan Kauko eller Lemminkäinen bodde, ty så qvädes det:

Ahti bor uppå en holme,
Kauko invid djupa bugten,
Kauko sörjer svåra lotten,
Lemminkäinen hungersnöden (leivättyyttä).

Kaukolatrakten är ännu mindre bördig och fattig.

Att Lemminkäinen eller Kauko bott i Hiisi-folkets grannskap, eller måhända härstammade ifrån detsamma, utvisa följande i Kalavala II 283 förekommande ord:

Fast jag icke är högättad
icke heller hög af vexten
har jag dock en eldig klinga
hvilken städse är högättad;
den är hvässad utaf Hiisi,
utaf Gudar är den slipad.

Likaledes kallas Lemminkäinen af Pohjola-värdinnan för Hiisis utskumm (hiien heitto).

Härifrån åt norr, så förmoda vi vidare, vidtog sedan det dåvarande Lappland uti Joukio eller Parikkala, ty sedan den åt Wäinämöinen af Joukahainen lofvade Aina på en simfärd drunknat, qväder sagan, huru:

Gamla trygga Wäinämöinen
knyter sig en not af silke,
undersöker vikens bugter,
flodens vatten i *Joukola*
lappska vikens vackra stränder;

och då han sålunda sörjer sin förlorade brud, råder modren honom att begifva sig till Pohjolas fagra döttrar, men icke till komliga lappflickor:

Joror döttrar ifrån Jouko.

Familjen Joro lefver ännu inom Parikkala socken och, att dömma efter dess utseende, anses den, i likhet med några andra der bosatte slägter, vara af lappsk härkomst.

Redan förut har förf. (Karjalan ajan-tiedot p. 29) yttrat den förmodan, att det gamla pohjola (bottenlandet) eller sariola (ölandet) låg vid Ladoga sjöns norra kust, d. ä. i trakten af Sordavala och Impilax, ty enlig en gammal rysk jordebok, aftryckt i „Временникъ Имп. Московскаго общеста исторіи и древностей Россійскихъ. 12:delen. förekommer

här en under karelska höfdingar (за намѣстники за карельскими изъ старины) lydande såkallad perevara (län, fylkisrike?) vid namn Sariola, under hvilken 24 byar lydde, ibland hvilka namnen: Impilax, Sumeria, Sariolanlax, Pitkäranta, Tulola, Untiala förekomma. Den bestod dåförtiden af 240 bågar eller, då hvarje båge beräknas till sex personer, af omkring 1,500 personer, förutom 26 öde hemman. I samma trakt förekomma dessutom Nukuttolax (sömnens vik), Untola (drömmens bo), allt namn, som häntyda på denna terra caliginosa, de gamlas pohjola eller pimentola. Hvad åter Untamola vidgår, derifrån Kullervo Kalevasonen härstammade, och hvilken enligt Kalevala 14, 135 låg

på gränsen af det vida Lappland,
vid insjöns fiskerika stränder,

finnes en by af detta namn för närvarande inom Rautjärvi församling. (Knorring, Gamla Finland p. 232). Angående afståndet emellan Wäinöla och Pohjola qväder det:

Se'n han färdats ena dagen
vältrat fram sig andra dagen,
hinner han på tredje dagen
Pohjolas hägnade gårdar.

hvilket äfven öfverensstämmer med afståndet emellan Sakkola och Impilax, som utgör omkring tre dagsresor. Beträffande åter de i Kalevala dikten omnämnde sjöar och floder, såsom Neva, Wuoksen, äro dessa nogsamt kände och ligga nära intill dessa trakter. Den märkvärdigaste sjö, som i Kalevala dikten förekommer, är likvisst Alue eller Alanen, ty så qvädes det i Kalevala 10, 435:

Icke minskas ord af orden,
icke sången då man sjunger,

förr skall klippan stenar sakna,
vattuströmmen fina dunster,
sjön *Alue* höga vågor.

Förf. är böjd att antaga det norra delen af Ladoga sjön, hvilkens kuster beboddes af Karelare, kallades det nedanomliggande, alue eller alunen. Då i 47:de sången af Kalevala omtalas, huru en eldgnista nedföll i sjön Alue, hvaraf denna „svällde upp jemhögt med granen", så häntyder detta troligen på en naturrevolution, en vattumassornas genombrott i dessa trakter, hvarigenom måhända Onegas (på finska Ääninen, det ljudeligt brusande) och Ladogas förening verkställdes. Sjelfva namnet Ladoga förekommer icke i Kalevala dikten, utan torde först sednare hafva uppstått af aallokas det böljande, som Alue äfven kallades. Att Ladoga fordom kallats Aallokas utvisar ännu det skandinaviska namnet Aldegiaborg (Ladoga), som så träget af Norrmännerne besöktes. Hvad deremot Aluborg i trakten af Jötunheimabygd (Antiquités Russes I 231) vidgår, förstås härmed tvifvelsutan ett fäste vid sjön Alue, måhända Olonez, i hvilkens granskap ännu en flod och by af samma benämning eller Alavois skall förekomma. Det var äfven här, på de vid Alue sjöns strand belägna bördiga lerfält, som Wäinämöinen sådde det första linet, som ännu derstädes med framgång odlas.

Af det här i korthet anförda torde följande slutsatser kunna dragas: att den Karelska stammens förfäder förut varit bosatte vid sjön Ilmen, att de derifrån dragit sig neder till Ladoga sjöns stränder, och efter långa irrfärder bosatt sig på dess vestra kust, i närheten af sjön Suvanto, och detta delta, som finnes inneslutet af Wuoksens båda armar, d. ä. de nuvarande kyrksocknarne Sakkola, Walkjärvi, Pyhäjärvi och delvis Rautas, och hvilket land dessförinnan ännu varit vattudränkt, men genom en i Kalevaladikten antydd naturrevolution uppdykat ur sjön, samt sålunda blifvit en bördig och för odling tjenlig jordmån. Genom sin ifrån södern

medförda kultur fingo de småningom öfverlag öfver andra kringboende folkstammar, ty på norra kusten af sjön Ladoga bodde enligt vår förmodan Pohjolas rika folk, under hvilket angränsande Lappar voro skattskyldiga eller med hvilka de förra drefvo en indrägtig handel, ty på fyra mils afstånd ifrån sjön Ladoga, såsom i Rautjärvi och Joukio bodde dåförtiden ännu Lappar. Deremot vistades i Hiitolas och Kronoborgs vid Ladogas kust belägna bergstrakter Hiisifolket, tvifvelsutan äfven af Tschudiskt ursprung, måhända Syrjäner, ty enligt en i tidskriften Mehiläinen för detta år n:r 6 införd förtjenstfull uppsats har hr. D. E. D. Europaeus genom de många i Finland förekommande Syrjänska och Ostjakiska namn på floder och vattudrag ådagalagt, att nämnde folkslag före Finnarnes ankomst här varit bosatte.

Icke blott vid norra kusten af sjön Ladoga, utan äfven vid Hvitahafvets stränder bodde, såsom vi förmoda, pohjolafolken. Desse kallades af Norrmännerne Bjarmer och deras land Bjarmi (Bjarmaland). Några anse väl namnet Bjarm vara likabetydande med Perm, dock är denna förmodan mindre antaglig. Skall namnet Perm hafva någon betydelse så härledes den väl lämpligast af perämaa, stamland, denna de finska folkslagens vagga, der de efter öfvergången öfver de Uralska bergen varit bosatte och derifrån de sedermera i åtskilliga riktningar utbredt sig, ty de ryska annalisterne förmäla, att ännu 1396 inom det permska området och trakterna derom-kring bodde Juger, Syrjäner, Lappar, Karelare, Permier och Jämer (Hamalatschussovaier) m. m. (se Ankianders utdrag p. 122), och kallades alla dessa folkslag, innan de ännu uppdykat ur mörkret och blifvit närmare kände, af de slavänska folkslagen för Tschuder, d. ä. fremlingar, på samma sätt som desse senare å sin sida torde hafva benämnt de slaviska folkslagen för okände fremlingar, Vento, Ventolainen (Vender?), så t. ex. Vennen vieras, vildfremmande, Venäläinen ventolainen, den okände Slavänen.

Hvad namnet Bjarmi vidgår, egde härmed samma för-

hållande rum. Enligt hr. Rafn's uppgift betyder bjarmi i gammalnordiskan eller isländskan lucubrum, svagt ljus, skymning, dags bjarmi primum diluculum, således detsamma som hämärä i finskan. Då Ilmarinen i Kalev. 19, 36 kallar sin brud pohjola dottern, för „yön tyttö, hämärän neito", så vill det säga: nattens dotter, bjarmis (skymningens) tärna. Häraf finna vi, att de norra landen vid Hvitahafvets kust af både Skandinaver og Kalevala-folket kallades för skymningens och mörkrets land (bjarmi, pimentola).

Enligt hr. Lönnrots uti företalet till Kalevala (1. uppl. p. v) uttalade åsigt ligger inbördes sambandet uti Kalevaladikterne deri, att de utvisa huru Kalevalafolket småningom blef lika mäktigt som Pohjolafolket och slutligen fick öfvertag öfver detsamma. Äfven anser bemälde samlare af Kalevaladikten icke Lappar hafva bott i Pohjola, utan något annat till finska stammen hörande folk, åt hvilket man i sinom tid ifrån Kalevala betalade skatt, till dess Wäinämöinen, Ilmarinen och Lemminkäinen befriade dem ifrån denna skattskyldighet. Så lärer det äfven hafva förhållit sig, dock med den skilnad, att vid Dvinas mynning och Ladogas norra kust bodde pohjola eller bottenfolket d. ä. Bjarmen, men i det inre landet Lappen, men att deremot icke Kalevalafolket utan Lappen var skattskyldig under Pohjola. Då Lemminkäinen (Kalev. 27, 109) säger sig hafva fört sin skatt till Pohjola, så tyckes redan häraf följa, hvarföre det är ovisst om han skall räknas till Pohjola eller Kalevalafolket. Troligen härstammade han ifrån Hiisis ätt, såsom vi förut antydt, eller var han ock en halfkarelare, född af lappsk mor och karelsk far. Samma förhållande var äfven med Untamoinen, som skickade Kullervo att afbörda sin skatt. Äfven han bodde, såsom vi förut visat, „på gränsen af det vida Lappland".

Hvad Hiisifolket vidgår, anser Arvidsson (Rühs Finland p. 170) det för samma folk som Skandinavernas Jotar. I Kalevala talas om Hiisis svedda moar, dess elgar och hästar.

Äfven nämnes om Hiisis sång, ehuru det icke var stort bevändt dermed, ty då Lemminkäinen kom till Pohjola „sjöng man der då lappska runor, gnällde uppå Hiisis visor". I fall Hiisifolket varit Syrjäner, så kunde Lempofolket möjligen varit Ostjaker, således ett fiskarefolk, måhända de gamles alfer, elfvingar. Då i Kalev. 2, 111 och följande qvädes huru:

En liten man steg utur hafvet,
En kämpe höjde sig ur böljan,
Icke kan han nog stor kallas,
Icke heller alltför liten,
En mans tumm mätte han i längden,
En qvinnas spann blott uti höjden.
Koppar hjelm han bar på hjessan,
Koppar stöflor uppå fötter,
Koppar vantar uppå händer,
Koppar-bälte omkring lifvet,
Koppar yxe fäst vid bältet,

så häntyder detta förmodligen på ett folk, hörande till bronsåldern, och som redan före Kalevalasönernes ankomst varit bosatt här i landet.

Sedan Kalevalafolket börjat komma till välde, drog sig, så förmode vi vidare, Pohjolafolket småningom till vester, och bosatte sig under namn af Qväner (Kainulainen, låglandsbo) på bottniska vikens kuster, idkande derstädes sitt förra lefnadssätt medelst fiske, sjöfart och köpslageri, isynnerhet med Lappar. En egendomlighet hos detta folk var, att det mera än andra underkastade sig qvinnors välde och deras inflytande. Så är det isynnerhet om Louhi, Pohjola värdinnan och hennes dotter, som sångerna qväda, men icke om hennes man och söner. Samma förhållande ägde äfven, såsom isländska sagor förtälja, i Bjarmaland rum. Såsom Pohjola qvinnan var inkommen i trolldomskomster, så äfven

Bjarmis qvinnor. Dit sände äfven stundom Norrmän sina söner och döttrar att inhemta trolldom, troligen en af den tidens sköna konster; derifrån togo de sig äfven någon gång hustrur och de af dem födda barnen uppföddes oftast i modrens hembygd, ty efter den tidens sed ansågos barnen höra mera till modrens än fadrens slägt. Samma sed tycks äfven hafva rådt i Qvänernes land, hvarföre det äfven lärer kallats qvinnornas land, terra Amazonum.

Sålunda skulle enligt vår förmodan Pohjolafolket icke allenast hafva bott i det egenteliga Bjarmalandet, utan äfven vid Ladoga sjön, samt sednare vid bottniska vikens norra kuster. Att samma folkstam äfven dragit sig lägre ner till Satakunta och Åbo trakten, synes oss ganska sannolikt, af orsak, att Åbo-dialekten eger många ord, som icke mera förekomma i Karelskan, men väl i Kalevaladikten samt Olonetzskan, så mycken likhet för öfrigt äfven eger rum mellan Karelskan och Kalevalaspråket. Också förekommer namnet Sum (Suomi?), hvarmed ryska annalister benämna Åbotrakten, både vid hvita hafvets kust och inom Olonetzska guvernementet, af hvilken orsak äfven Sariola måhända kallats suma (det töckniga?).

Hvad tid Kalevalafolket flyttat till det nuvarande Finland kan väl icke med visshet bestämmas, dock torde man icke mycket misstaga sig, om man antoge att det skedde i början af åttonde seklet, ty redan i följande århundradet eller år 875 möta oss veterligen för första gången Qvänerna, hvilka då under deras anförare Faravid (hvilket namn tycks ega slägttycke med Kauko, Kaukomieli, den långt bort längtande eller sträfvande), i förening med Norrmännerna fördrifva Karelare ifrån det lappska området, men snart derpå med dessa senare ödelägga Norige underlydande landsträckor. Man finner häraf att Karelarnes välde nämnde tid redan betydligen utvidgat sig. Hvad Waräger voro i Garde-riket och de sydöstra landskaperna, det voro Karelare delvis i norr, nemligen skattetagare, härjare och eröfrare. Äfven de is-

ländska sagorna gifva tillkänna en dylik de finska folkstammarnes tilltagande makt. Orvar Odds saga anses visserligen af dess utgifvare icke ega någon historisk trovärdighet, hufvudsakligen af det skäl, att namnet Kvillanus bure en latinsk stämpel, samt att berättelsen anticiperade historien i ty, att de deri nämnde furstendömen Murom, Rostov, Susdal och Polotsk då ännu icke existerade; hvartill dock kan genmälas, att om ock Kvillanus icke bär någon skandinavisk, så bär det dock en finsk prägel, och att den ärevördige Nestor omtalar, huruledes Rurik åt en af sina män gaf Poltesk, åt en annan Rostov, åt en annan Bielosero, samt att Waräger i dessa städer voro inflyttningar; hvarjemte äfven samtidigt Murom omnämnes, hvaraf det synes vara ganska sannolikt, att dessa orter redan före Ruriks tid förefunnits.

Hvad nämnde saga vidare angår, berättas deri, huru Bjarmernas konung Harek, hvilken derjemte var prest, hade en son, som sedermera under namn Kvillanus styrde Gardarike och hos sig hade samlat en stor krigshär ifrån Kirjaland, Rafestaland, Refaland, Virland, Eistland, Lifland, Vitland, Kurland, Samland, Ermland och Pulinaland, och under hvilken furstarne af Morama, Rastov, Sursdal, Palteskioborg och Känugård (Kiev) voro skattskyldiga (Antiqvités Russes I 160). Så mycket lärer man häraf åtminstone kunne sluta till, att det fanns en tid, då finska och andra med dem beslägtade folkstammar försökte förena sig under en gemensam styrelse, samt sålunda värna sin sjelfständighet.

Då vidare Orvar Odds lifstid sannolikt infaller omkring år 800, eller redan något tidigare (Antiqvités Russes I 90), sammanträffar denna tid nära nog med den, då de i norra Ryssland bosatte tschudiska och slavänska folkstammarne enligt Nestor fördrefvo Warägerna, samt gjorde ett försök att styra sig sjelfve, men då detta icke lyckades, inkallade Warägo-Rosser, hvilka år 862 grundlade det ryska riket. Då det vidare redan före Qväners och Karelares omnämnande i den norska historien berettas, att Kylfingar år 873

köpslogo och plundrade på Lapplands östra gräns, men sedermera af norrmannen Thorolv blefvo besegrade, så hafva väl dessa Kylfingar icke kunnat vara något annat folk än Qväner eller Karelare, men att de tilläfventyrs blifvit kallade Kylfingar efter deras anförare Kvillanus (Kyllinen). Familjen Kylliäinen existerar ännu i Karelen, veterligen åtminstone i Kronoborgs socken, och enligt Arvidsson „Handlingar till upplysning af Finlands historia" underrättar en Peter Kylliäinen ifrån Nyslott biskop Magnus Stjernkors om ryssarnes krigsrörelser på den orten.

Hvad Kalevaladikten vidgår, omtalas uti den en högättad jungfru Kylli eller Kyllikki, och det kunde nog vara möjligt, att hon varit en dotter till bemälde Kvillanus eller Kyllinen. Deri qvädes nemligen att:

Kylli var en öbos dotter,
Saaris[1] tärna, Saaris blomma,
Vexte upp i höga huset,
Satt uti föräldrahemmet,
Uppå svigtande högsätet,
Vidt man hörde henne prisas,
Långt ifrån dit kommo fästmän.
- - - - - - - - - - - - - - -
Törnorna der gladt sig svängde,
Yrade i muntra leken,
Uppå vackra vida fältet,
Kyllikki främst bland de andra,
Saaris blomma vidt beprisad.

Såsom Kalevaladikten förtäljer, bortröfvades Kylliki af den djerfve och på äfventyr begifne Lemminkäinen, hvilken

[1] Enligt den af oss förut citerade jordeboken för år 1500 fanns då inom Kronoborgs socken en perevara Saaris med några hundrade invånare.

af oss ansågs varit bosatt vid Ladogas kust, och kan det då äfven anses antagligt, att Saaris blomma Kylli icke bott många mil derifrån antingen i det kronoborgska Saaris eller på pohjolas öflock Sariola, helst hennes af oss förmodade fader Kvillanus eller Ögmund, enligt de isländska sagorna, var son till en bjarmisk konung, och han således lättast ifrån sin hembygds gränsor torde hafva kunnat utbreda sitt nya välde.

Ehuru visserligen ett djupt mörker hvilar öfver de finska folkstammarnes äldre historia, och de nu framställda antaganden icke ega historisk visshet, torde de likväl icke sakna all trovärdighet. I alla fall äro trakterna kring sjön Ladoga af synnerlig vigt för den äldsta finska historien och således förtjente att af vetenskapsmän närmare undersökas. Här låg förmodligen, såsom vi sökt visa, de gamlas Kalevala och Pohjola, här förekomma äfven spår efter dessa okända fabelaktiga Hiisi- och Lempofolken, här var den port, hvarigenom Jämer och Savolotska Tschuder intågade i landet, här stodo de af skandinavierne besökta Aldegioborg och Aluborg, härifrån gick en väg till Bjarmaland och Jotunheimabygden, härifrån äfven en af de utaf Väringar begagnade vägar till Miklagård (Byzanz). Att Varäger äfven här tidtals varit bosatte, synes ibland annat deraf, att enligt den härförinnan nämnde jordboken för år 1500 inom Rautus socken då fanns en by vid namn Warägerby, och i Kronoborg en sjö Rurikinjärvi, hvaraf man till och med kunde draga den slutsats, att de Varäger, som grundlade det ryska riket, icke kommit dit ifrån Sverige, utan ifrån Finland, och att det voro dessa i öster bosatte Varäger, som kallades Russer (Ruotsi), till skilnad af andra till samma stam hörande folkslag, hvilket äfven Nestor tycks besanna, då han säger: „ty desse kalla sig Varjago-Ryssar, liksom de andra kalla sig Svear, andra åter Norrmän, Angler, andra Göther" (Akianders utdrag p. 13).

Såsom herr Munch uti sin Norska folkets historia I 288

antager, egde omkring tiden af Bråvalla slag en folkrörelse rum, då tschudiska folkslag ryckte närmare kusten af Östersjön och derifrån undanträngde Svearne, hvilka derefter begåfvo sig öfver hafvet till Skandinavien, dit deras stamförvandter redan dessförinnan på annan väg intågat. Detta sammanträffande på en trång och mindre bördig jordmån hade sedermera vikingatågen och Norrmännernas bosättning på vidt aflägsna kuster till följd. Det land de förut, förmodligen såsom eröfrare beherrskat, och hvartill tvifvelsutan äfven Finska vikens kuster räknades, kallades af dem Svithiod hin mikla (stor-Svithiod) och en del deraf Gardarike (gårdarnes rike). Sjelfve kallades de af de finska folkstammarne för Ruotsi (Ryss), Ruotsalainen (Roxolaner), och öfvergick detta namn sedermera på de novgorodska Slavänerna, emedan de under Rurik såsom dennes lifvakt (väringar, varjakka) blefvo den rådande stammen derstädes. Att Ruotsalain och Roxolan äro synonyma är högst sannolikt, dels derföre, att Guido af Ravenna (i 9:de årh.) talar om det stora Roxolanien vid Östersjön (Stor-Svithiod?), samt att detta folk, som fordom bott emellan Don och Dnepr, för öfrigt spårlöst försvunnit, dels ock emedan Littauerna äfven kalla Ryssar för Gudas (Göter), och att enligt Jornandes det göteska riket under Hermanrik (år 350) sträckte sitt välde ifrån Svartahafvet ända till Östersjön och den högsta norden (Schlözer. Probe russischer Annalen p. 76. 84).

Detta besannar äfven Nestor, då han säger att: „Waräger nedsat sig vid Warägiska hafvet hit åt öster, ända till Sems område", således ända till österlandets gräns[1].

Det ryska af Rurik grundade riket omfattade till en början, utom Slaväner och Krivitscher, boende vid Düna i

[1] Ryssarnes Waräg, Littauarnes Gudas, Grekernes *Ρως* och Roxolan, samt Finnarnes Ruotsi, hafva samma betydelse, ehuru det senare namnet genom en i historien icke ovanlig nyck öfvergått äfven på det senare Ryssland.

trakten af Polotsk (Norrmännernes Palteskia), trenne finska folk: Wesser, Merer och Muromer. Af Wesser, egenteligen Wepser (Vepsäläiset) finnas ännu qvarlefvor på deras förra boningsplatser i trakten af Belosero. Enligt Tatitschev var Nestor derstädes född (Schlözer p. 25). Om så är, var han måhända af finsk tschudisk härkomst, af hvilken orsak han då äfven, ehuru sedermera bosatt i Kiev, skulle hafva kunnat lemna närmare underrättelser om de finska stammarnes boningsplatser. Mererne bodde enligt Nestor vid Rostovska sjön, således inom jaroslavska guvernementet, Muromerne deremot inom guvernementet Wladimir, der ännu staden Murom påminner om dem, hvarjemte derstädes äfven finnes den i ryska historien namnkunniga staden Susdal, Norrmännernas Sursdal, ehuru möjligen äfven flodan Suras dalsland af Norrmännerna kunnat kallas Sursdal. Att Norrmännerna äfven efter Nestors tid (i 11:te årh.) varit bekanta med dessa trakter, utvisar den omständigheten, att Ögmund af Spanheim år 1222 öfver Bjarmaland i handelsärender begaf sig till Sursdal (se Finl. Allm. Tidn. 1861 n:o 3). Hvart Merer och Muromer sedermera tagit vägen, om de blifvit absorberade af den slavänska stammen, eller sökt sig boningsplatser på annan ort, torde väl numera icke kunna utredas. Detsamma som Tscheremisser kunna de väl icke vara, emedan sistnämnde folk särskildt af Nestor uppräknas; men då Mordvinerne, som bott lägre neder åt sydost, anses för det finska folkets närmaste fränder, så borde denna frändskap i ännu större grad hafva egt rum imellan de egentliga Finnarne å ena, samt Merer och Muromer å andra sidan, helst de förre genom Jug-floden, hvarest hr. D. E. D. Europaeus, enligt den af oss förut citerade afhandlingen, har funnit talrika finska namn, stodo i närmaste förening med dem. Också har författ., med anledning af de imellan Ryssar och Savolakser förda fejder (se Kuopio Tidning 1856 n:o 11) ansett det för troligt, att Jugaboerne tillika med sina penater flyttatt namnet af sitt fordna hemvist till Finland, hvarpå

namnen Juga, Jokkas, Jukajärvi, Juvankoski m. m. skulle häntyda. Det resultat, hvartill hr. D. Europaeus genom sina forskningar kommit, är ganska slående. Han följer det finska folkets spår längs med Dvina och Jugfloderne till Wolgadalen, och stannar vid Okas mynning i denna flod, d. v. s. vid Nischnii-Novgorod, eller samma ställe dit Nestor försätter Muromerne. Här, så föreställe vi oss, utgjorde våra finska förfäder ännu samma folk med Muromer och Merer å ena, samt Mordviner å andra sidan om Oka. Måhända bodde de sjelfve inom guvernementet Kostroma[1]. Härifrån trängde genom någon folkrörelse eller ock såsom birkarlar beskattande högre upp boende stammar, vandra det finska folkets förfäder i den antydda riktningen längs med Jug- och Dvinafloderne småning som till Hvita hafvets kuster, derifrån en del, under namn af Qväner, bosätter sig vid Bottniska viken. En annan del af samma folkstam, så förmode vi, vänder sig ifrån Dvina åt vester, drager sig med Onega-floden till Belosero, intaga Ladoga sjöns södra kust och begifver sig öfver Ingermanland ända till Estland. Denna stam är den tschudisk-jämiska.

Skulle vårt antagande, att Karelarnes förfäder kommit till Finland ifrån omgifningarna af sjön Ilmen, kunna godkännas, eller ega grund, så förmode vi dem hafva åtföljt Wolgas lopp genom Merernas land till tverska guvernementet och derifrån sedermera til trakten af Novgorod. Att äfven inom tverska guvernementet finska folkstammar fordom bott, dertill kunde man sluta af den omständigheten, att detta lands invånare ännu till betydelig del utgöras af grekiska Karelare, att enligt den förut nämnde jordeboken från år 1500 några hemman inom Pyhäjärvi socken i Kex-

[1] Ännu år 1386 pålade Novgorod Savolakserne 5,000 rubel, för det desse varit vid Wolga, plundrat köpmän och bekrigat Kostroma. Detta guvernement torde förtjena att af ethnografer närmare undersökas.

holms län voro anslagna Beschitska klostret (i Tver), samt att derstädes förekomma namn sådana som Jesske (Jäskis) Wiieske (Wieska), och som häntyda på likadana namn i Finland.

Den tid det ryska riket grundlades innehade de finsk-tschudiska folkstammarne större delen af det europeiska Ryssland. Deras område ifrån gränsen af Simbirsk och Pensa till Ishafvet, och ifrån de Uralska bergen till Estland, upptog öfver 10 grader i bredd och 30 i längd. En linea, dragen ifrån norra ändan af guvernem. Pensa till Finska vikens bugt, torde nära nog hafva utgjort gränsen imellan de slavänska och tschudiska folken. — Då Rurik till en början bosatte sig i Ladoga var det sannolikt bland Jämer han bodde, ehuru han senare flyttade sitt säte till Novgorod. Åtminstone förekomma i elfte århundradet Jämer vid södra kusten af Ladoga, då de utgjorde en föreningslänk imellan de östra eller savolotska Tschuderne och de vestra eller Esterne. Voterna (Vatjalaiset) å ena sidan, samt Wepserna å den andra, torde vara qvarlefvor af dem (jemnf. Sjögren: Über die Bevölkerung des S:t Peterburgschen Guvernements). Då de novgorodska Slavänerne närmade sig Ladogas kust, uppstodo härigenom sedan år 1042 dessa mera än 200åriga fejder imellan dem och Jämer, under hvilken tid de senare småningom draga sig in i det nuvarande Finland. Härigenom blef äfven sambandet imellan de östra och vestra Tschuderne brutit. I Jämers ställe flytta i olika perioder karelska folkstammar under namn af Ischorzer (Ingrikot), Äurämöiser och Savakkor till Ingermanland (Sjögren, ibid.), ty Karelarne stodo ifrån deras första uppträdande i den ryska historien i vänskapligt förhållande till Novgorod, intill dess de svenska vapnen närma sig detta landskap. Annorlunda förhöll det sig med de savolakske Tschuderne, hvilka, såsom vi härförinnan sökt visa (Kuopio Tidning 1856 n:o 11), ifrån sina förra boningsplatser inom guvernementerna Wologda och Archangel, i 14:de och 15:de

århundradet torde hafva fullbordat sin flyttning till Finland. Således skulle, enligt hvad här antagits, Karelare och Qväner i 8:de och 9:de, Jämer i 11:te och 12:te, men de savolotske Finnarne först i 14:de och 15:de århundradet hafva bosatt sig i Finland.

„De finska folkstammarne intaga", såsom Schlözer för närmare ett århundrade redan påstod, „genom sin höga ålder och sina vidsträckta besittningar en hufvudplats bland gamla verldens folkslag, men hafva kanske blott derföre blifvit i mörkret, emedan de aldrig haft några eröfrare". De hafva deremot varit odlingens förelöpare högst upp i norden, de hafva arbetat, lidit och försakat; frukten af deras mödor har oftare tillfallit andra än dem sjelfva, och de hafva vanligen utgjort den breda grundval, hvarpå andra folkslag byggt sin makt och sin ära. Nu, då det ryska riket nyss firat minnet af sin tusenåriga existens, torde det vara tid för det finska folket att få tag på ursprungsorden af dess födelse, och att göra sig redo för den mission, det är kalladt att i framtiden utföra. På denna mission tycks gamla Wäinämöinen tyda, då han vid sin skilsmessa ifrån det kära Suomilandet qväder: (Kalevala 50 491 och följ.)

Tiden skall nog framåt skrida,
Dagar gå och dagar komma,
Ater skall man mig behöfva,
Mig då sakna och mig söka.
För att hemta nya Sampo
Och att qväda nya sången,
Då den förra sången tystnat,
Och att skapa nya solen,
Nya månan uppå fästet,
Sen' det förra ljuset slocknat,
Ilmas glädje tagit ända.

INDHOLD AF AARGANGEN 1861.

Side

UDSIGT OVER TAVLERNE.

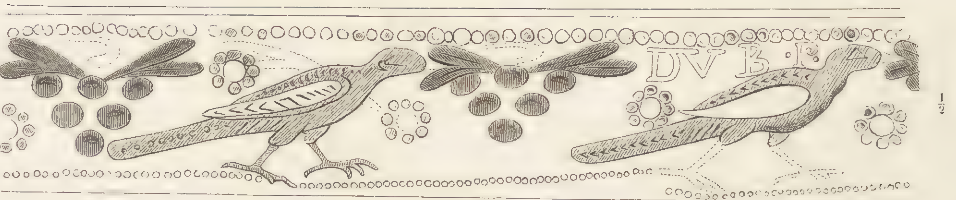
I Texten findes indsatte fölgende Afbildninger:

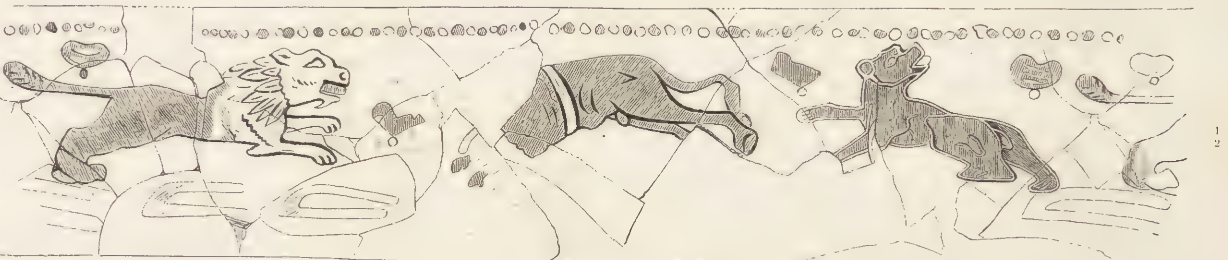
VARPELEV FUNDET.

1

½

2

½

VARPELEV-FUNDET.

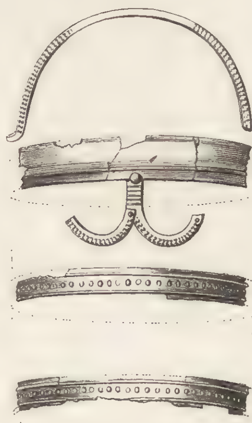

2

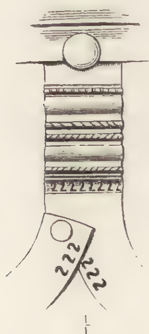
$\frac{3}{10}$

4 a

$\frac{1}{5}$

4 b

$\frac{1}{1}$

1

$\frac{1}{1}$

3

$\frac{2}{7}$

VARPELEV-FUNDET.

GETTY CENTER LIBRARY
3 3125 00689 9351

